

Українська інженерно-педагогічна академія

В. В. Прохорова, С. П. Кобець

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Харків – 2016

УДК 621:656.078.8(477)
ББК У9(4УКР)291.2-132
П84

*Рекомендовано до видання рішенням вченої ради
Української інженерно-педагогічної академії
(Протокол № 5 від 25.11.2015 р.)*

Рецензенти:

Мних О. Б., д.е.н., професор, Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів)
Дикань В. Л., д.е.н., професор, Український державний університет залізничного транспорту
(м. Харків)
Кузьминчук Н. В., д.е.н., професор, Національний технічний університет «Харківський по-
літехнічний інститут» (м. Харків)

Прохорова В.В.

П78 Управління конкурентною стійкістю підприємств / В.В. Прохорова, С.П. Кобець. –
Харків: УІПА, 2016. – 198 с.

ISBN 978-617-578-140-1

Висвітлено теоретичні аспекти управління конкурентною стійкістю підприємств; систематизовано методи оцінки конкурентної стійкості підприємств, визначено переваги та недоліки існуючих методів; розроблено методичний підхід до оцінки рівня конкурентної стійкості підприємств; запропоновано методичний підхід до формування управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1 Проблеми управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств.....	7
1.2 Теоретичні аспекти управління конкурентною стійкістю підприємств	19
1.3 Цілі, функції, принципи та чинники управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств	33
1.4 Аналіз методів оцінювання конкурентної стійкості підприємства	43
РОЗДІЛ 2	
ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	49
2.1 Оцінка функціональних складових діяльності машинобудівних підприємств.....	49
2.2 Оцінка рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств	89
2.3 Оцінка рівня стійкості та конкурентної стійкості машинобудівних підприємств	92
РОЗДІЛ 3	
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	131
3.1 Механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств	131
3.2 Інтегрований методичний підхід до моделювання управлінських рішень в аспекті управління конкурентною стійкістю	141
3.3 Розробка сценаріїв стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств	156
ВИСНОВКИ	169
ДОДАТКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку економіки України головним завданням діяльності промислового підприємства є підвищення своєї конкурентоспроможності. За сучасних умов нестійкого зовнішнього середовища підприємству недостатньо бути лише конкурентоспроможним, йому необхідно зберегти свої позиції в конкурентній боротьбі у довгостроковій перспективі, що зумовлює необхідність збереження та підвищення його конкурентної стійкості.

Особливого значення для підприємства набувають питання управління його конкурентною стійкістю, спрямованого на освоєння довгострокових конкурентних переваг, що забезпечать збереження у довгостроковому періоді власної конкурентоспроможності при змінах зовнішнього і внутрішнього середовища. Отже, управління конкурентною стійкістю підприємства стає все більш актуальним в умовах ринкових відносин та є запорукою успішної підприємницької діяльності.

Теоретичними й методологічними аспектами управління конкурентоспроможністю займалися такі науковці, як Г. Азоев, Б. Буркинський, А. Воронкова, М. Галелюк, І. Кирчата, С. Клименко, Ф. Котлер, Н. Лепа, А. Піддубна, І. Піддубний, М. Портер, Д. Рікардо, Ю. Ус, Р. Фатхудинов, С. Фішер, Н. Чебанова, А. Штангрет, Й. Шумпетер та ін., а питання управління конкурентною стійкістю відображені в працях таких авторів, як І. Булах, В. Дикань, О. Єфременко, А. Кучерявий, С. Мохначев, В. Прохорова, Ю. Сімах, У. Сторожилова, О. Тридід, В. Чернега, М. Чорна, В. Ячменьова та ін.

Незважаючи на спектр питань, що охоплені дослідженнями зарубіжних і вітчизняних вчених, залишаються недостатньо опрацьованими питання розробки теоретико-методичного інструментарію управління конкурентною стійкістю підприємств і методичних підходів до оцінки рівня їх конкурентної стійкості, моделювання управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості підприємств, стратегічного управління конкурентною стійкістю підприємств. Вищенаведене, безумовно, підтверджує актуальність обраної теми монографії і обумовлює основну мету і завдання монографії.

Метою монографії є розробка теоретико-методичних, прикладних та наукових основ управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств.

Досягнення поставленої мети зумовило визначення та вирішення таких завдань:

- обґрунтувати необхідність рішення проблем управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств у сучасних умовах господарювання;
- удосконалити теоретико-методичне підґрунтя управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств;
- систематизувати методи оцінки конкурентної стійкості підприємств;
- удосконалити комплексний методичний підхід до оцінки рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств;
- удосконалити механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств;
- розробити науково-практичний підхід до формування стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств;
- запропонувати методичний підхід до формування управлінських рішень щодо під-

вищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що ґрунтується на їх розподілі за кластерами, використанні багатofакторного кореляційно-регресійного аналізу.

Об'єктом дослідження є процес управління конкурентною стійкістю підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних положень щодо управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств.

Методологічною основою монографії є основні закони діалектики, сукупність загальнонаукових методів, прийомів, способів і принципів наукового пізнання, що використовувались у процесі дослідження, об'єктивні закони економіки. Теоретичною базою роботи є фундаментальні положення теорії управління, економічної конкуренції та економічної стійкості, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо конкурентоспроможності та конкурентної стійкості підприємства.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти України, офіційні статистичні матеріали, вітчизняні та зарубіжні наукові публікації, дані фінансової та статистичної звітності підприємств, матеріали Інтернет-ресурсів, а також результати власних досліджень і розробок здобувача.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Проблеми управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств

Конкурентна стійкість підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, вона передбачає збереження і відтворюваність параметрів якісної і кількісної визначеності його конкурентних позицій протягом певного, як правило тривалого, відрізка часу. У зв'язку з цим управління конкурентною стійкістю підприємства з метою збереження ним у довгостроковому періоді власної конкурентоспроможності є актуальним.

«Локомотивом» економіки будь-якої держави є машинобудування. У сучасних економічних умовах, коли посилюються негативні тенденції у розвитку машинобудування, відбувається зниження обсягів експорту продукції, зменшуються обсяги виробництва, погіршуються фінансові результати необхідно приділяти значну увагу питанням підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що дозволить зберегти їх позиції у конкурентній боротьбі у перспективі. Тому проблеми управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств є важливими як у сучасних умовах, так і в майбутньому.

Господарський комплекс України функціонує у складній економічних умовах. Він характеризується наявністю потужної промислової та агропромислової ланки, недостатнім розвитком ринкової, виробничої, соціальної та екологічної інфраструктури, слабким розвитком інноваційного комплексу, застарілістю технологій та зношеністю основних виробничих фондів, недостатнім використанням потужностей сировинної бази (у т.ч. відходів) тощо.

Найбільшим у структурі виробничої сфери України є промислове виробництво. У 2011 р. у промисловості працювало близько 17 % усього зайнятого населення, вироблялось понад 40 % валового внутрішнього продукту, на промисловість припадає понад 25 % національного прибутку [143].

Ключову роль у промисловому виробництві відіграє машинобудування. У машинобудуванні зосереджено 21,8 % вартості основних засобів і 15,6 % оборотних активів промисловості, у галузі працює понад 20 % кількості працівників вітчизняної промисловості.

Незважаючи на складнощі трансформаційного періоду, машинобудівний комплекс поступово розвивається. Так, протягом 2000–2012 рр. середньорічне зростання обсягів виробництва та реалізації продукції промисловості становило 5,35 %, при цьому середньорічне зростання обсягів продукції машинобудування склало 11,52 % (рис. 1.1).

Висока динаміка зростання обсягів виробництва та реалізації продукції вітчизняних машинобудівних підприємств у 2000–2007 рр. зумовлена загальним економічним зростанням і, відповідно, підвищенням попитом на засоби виробництва. Однак, за підсумками 2009 р. мало місце значне погіршення відносної динаміки розвитку машинобудування (рис. 1.1), це, в першу чергу, пов'язано з глобальною фінансово-економічною кризою.

У 2009 році порівняно з 2008 індекс виробництва машинобудівної продукції склав 55,1 %, водночас у промисловості загалом – 78,1 %, тобто зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції у машинобудуванні було майже вдвічі більшим, ніж у промисловості.

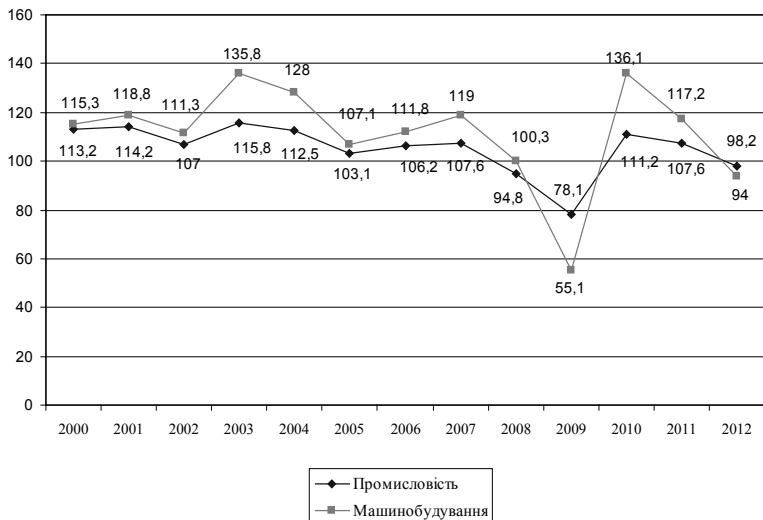

Рис. 1.1. Динаміка індексів обсягу промислової продукції за 2000–2012 рр. (у % до попереднього року)

У 2010–2012 рр., після фінансово-економічної кризи, індекс виробництва машинобудівної продукції збільшився та обсяги реалізованої продукції машинобудівної промисловості не тільки досягли передкризового рівня, але й значно його перевищили (рис. 1.2).

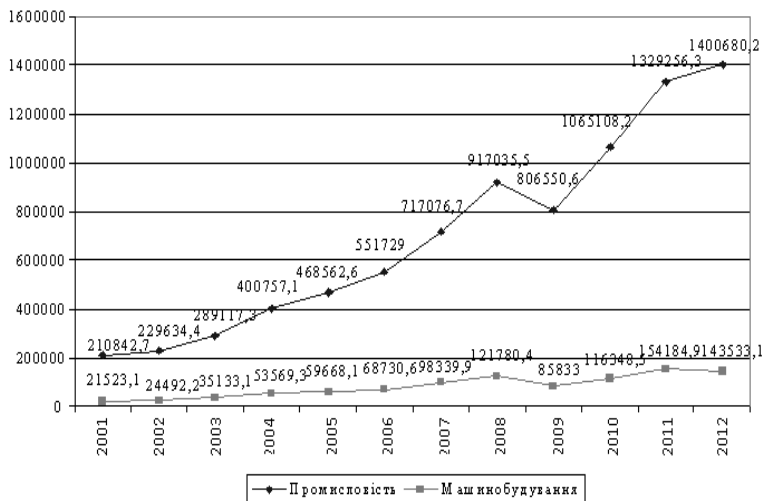

Рис. 1.2. Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2001-2012 роки (млн.грн.)

Динаміка зростання обсягів реалізованої промислової продукції у 2010-2012 рр. значно вища за динаміку машинобудування (рис. 1.2). Зростання обсягів реалізованої промислової продукції у 2010–2012 рр. пов'язане з значним підвищенням обсягів реалізації продукції добувної промисловості, переробної промисловості та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

Попри зростання обсягів реалізованої машинобудівної продукції у 2000–2012 рр., частка машинобудування у структурі промисловості України є невеликою, для країни, яка позиціонує себе індустріально розвинутою державою. Якщо у 1991 р. частка машинобудування в структурі промислового комплексу складала понад 30 % промислового виробництва [120, с. 132], то в 2012 р. вона складала лише 10,2 %.

У економічно розвинутих країнах на частку машинобудівного комплексу припадає 30-50 % від загального обсягу промислової продукції (у Німеччині - 53,6 %, Японії - 51,5 %, Англії - 39,6 %, Італії - 36,4 %, Китаї - 32,5 %). Це забезпечує технічне переозброєння всієї промисловості кожні 8–10 років. При цьому частка продукції машинобудування у ВВП країн Євросоюзу становить 36-45 %, у США – 10 %, у Росії машинобудування забезпечує 18 % ВВП [41, с. 25]. Недостатній розвиток машинобудування в країні навіть з високим показником розвитку інших промислових виробництв є структурним недоліком.

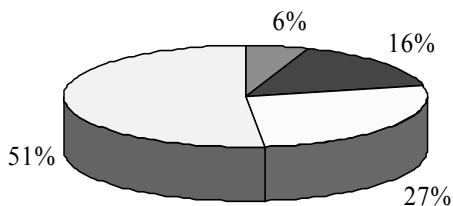
Сучасне машинобудування подане власне машинобудуванням і металообробкою, які включають декілька десятків галузей і підгалузей, подібних за технологіями та сировині, що використовується. Крім того в його склад входять «мала» металургія - виробництво сталі і прокату на машинобудівних підприємствах. Машинобудування об'єднує більше 70 галузей, підгалузей та виробництв, зокрема такі галузі, як енергетичне, верстатобудівне, транспортне, сільськогосподарське машинобудування, виробництво інструментів та приладів, технологічного обладнання різних галузей промисловості (хімічної, харчової, легкої, поліграфічної, лісової, целюлозно-паперової, будівельної, гірничодобувної тощо). В свою чергу, кожна з цих галузей включає в себе підгалузі або галузі. Наприклад, у транспортне машинобудування входять автомобільна, вагонобудівна, літакобудівна, суднобудівна та інші галузі [47, с. 44].

Структура машинобудівної галузі України характеризується переважанням металомістких галузей і недостатнім розвитком наукомістких (рис. 1.3).

Машинобудівна продукція займає від 14 до 20 % у загальній структурі експорту України, причому динаміка експорту цієї продукції постійно зростає, що є позитивним показником. Однак, переважає негативна тенденція перевищення імпорту машинобудівної продукції по відношенню до експорту в 1,5 рази (табл. 1.1).

Динаміку експорту-імпорту машинобудівної продукції наведено на рис. 1.4

Низький рівень експорту машинобудівної продукції, у більшості випадків, пов'язаний з її неконкурентоспроможністю унаслідок відсутності сертифікатів якості або ж використання таких систем оцінки якості товарів, які не відповідають загальноприйнятим у світі. Як показує світова ринкова практика, відсутність сертифікату веде або до істотного зниження ціни на продукцію, або, взагалі, до відмови від контракту, більш того, відсутність сертифікату на відповідність системи якості вимогам Міжнародної організації по стандартизації виключає участь підприємства в тендерах на здобуття вигідних замовлень від іноземних партнерів. Таким чином, низька якість продукції - одна з ключових і невіршених проблем, що формує, відповідно, невисокий рівень конкурентоспроможності машинобудівних підприємств.

- виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
- виробництво електричного устаткування
- виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань
- виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів

Рис. 1.3. Структура машинобудівної галузі України (2012 р.)

Таблиця 1.1

Структура експорту-імпорту машинобудівної продукції, %

Показник	2000	2002	2004	2006	2007	2009	2010	2011	2012
Питома вага експорту машинобудівної продукції у загальному обсязі експорту товарів	14,10	14,65	17,32	14,50	17,20	17,30	17,80	17,40	19,30
У тому числі:									
– машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	10,40	9,79	9,28	8,70	10,10	12,60	11,00	9,90	10,20
– засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	3,28	3,84	6,24	5,40	6,70	4,00	6,30	7,10	8,70
– прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,42	1,02	1,81	0,40	0,40	0,70	0,50	0,40	0,40
Питома вага імпорту машинобудівної продукції у загальному обсязі імпорту товарів, %	21,00	22,34	26,88	30,40	32,60	20,10	20,90	24,30	26,40
У тому числі:									
– машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	14,80	14,74	16,35	17,50	17,40	13,80	13,40	15,50	15,50
– засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	4,70	6,02	8,60	11,40	13,50	4,80	6,00	7,50	9,50
– прилади та апарати оптичні, фотографічні	1,50	1,58	1,93	1,50	1,70	1,50	1,50	1,30	1,40

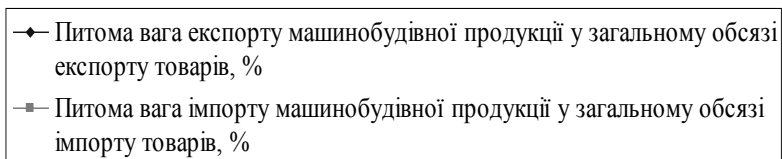
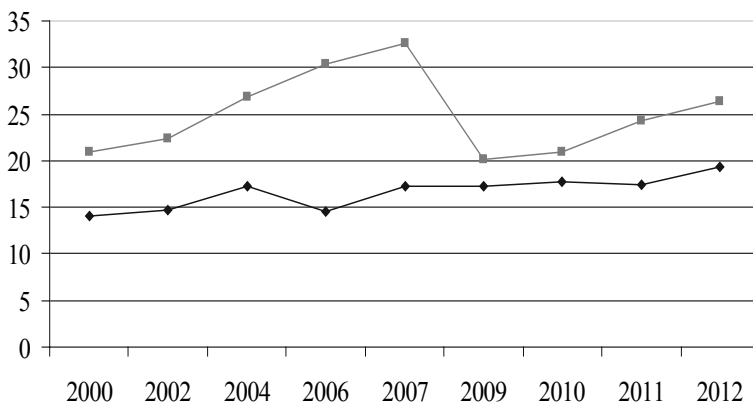

Рис. 1.4. Питома вага експорту та імпорту машинобудівної продукції у загальному обсязі експорту-імпорту товарів, %

Незважаючи на те, що українська продукція машинобудування експортується до 77 країн світу, структура зовнішньої торгівлі машинобудівною продукцією України не відповідає сучасним тенденціям на світовому ринку і характеризується низьким якісним рівнем багатьох традиційних і потенційних експортних товарів. Експорт продукції здійснюється в основному до країн, ринки яких характеризуються більшою орієнтованістю на ціну а не на якість, зокрема Росію, країни СНД. У той же час слід відзначити наявність тенденції до втрати українськими машинобудівними підприємствами внутрішнього ринку, на якому постійно зростає питома вага імпорту [179, с. 28].

На цей час спостерігається вплив на український ринок імпортованих товарів, що витісняють вітчизняні. Це пояснюється, перш за все, низькою конкурентоспроможністю вітчизняного товаровиробника, яка є і інтегральним показником економічної могутності держави і умовою його повноцінного входу в світову ринкову економіку. Сприятливі умови в економіці країни створюються виключно за рахунок високої конкурентоспроможності первинної ділянки виробничої сфери - підприємства.

Успішно експортується на ринки інших країн, крім СНД аерокосмічна продукція, енергетичне устаткування та електричні машини, продукція суднобудування та ін. [33]. Конкурентоспроможність підприємств, що виготовляють відповідну продукцію забезпечується інноваціями, здійсненими у минулому, тому підтримка конкурентоспроможності у майбутньому без активізації інноваційної діяльності є проблематичною.

Машинобудування є одним із лідерів інноваційної діяльності у промисловості України. У 2012 р. частка інноваційно-активних підприємств у галузі становила 24,7 % від загальної кількості підприємств галузі (табл. 1.2), що на 7,3 % більше, ніж у середньому по промисловості (17,4 %) [139].

Таблиця 1.2

Динаміка показників інноваційної діяльності машинобудівної промисловості України

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість інноваційно-активних підприємств, од. / % до загальної кількості підприємств галузі	394 22,0	360 20,2	421 23,3	400 21,2	406 21,1	417 22,2	443 24,5	426 24,7
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од. / % до загальної кількості підприємств галузі	305 17,0	339 19,0	369 20,4	354 18,8	358 18,6	373 19,8	389 21,5	366 21,2
Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, од. / % до загальної кількості підприємств галузі	360 20,1	326 18,3	345 19,1	327 17,3	323 16,8	331 17,6	351 19,4	317 18,3
Обсяги реалізованої інноваційної продукції, млн. грн. / % до загального обсягу реалізованої продукції галузі	9153,7 18,2	8769,7 14,8	13386,7 15,6	17811,0 16,8	9738,3 13,0	10780,4 10,5	11280,3 8,2	13105,182 10,0
Обсяги реалізованої за межі України інноваційної продукції, млн. грн. / % до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції галузі	6265,3 68,4	3367,0 38,4	5623,1 42,0	8169,7 45,9	6464,1 66,4	8054,2 74,7	8434,3 74,8	10001,855 76,3

Машинобудування є однією з найпотужніших баз для впровадження інновацій: частка підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості підприємств галузі зростає з 17 % у 2005 р. до 21,2 % у 2012 р.

Машинобудування випереджає інші види економічної діяльності промисловості за показником частки підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію: у загальній кількості підприємств промисловості частка таких підприємств становила у середньому за 2005–2012 рр. 18,4 % (у середньому по промисловості за аналогічний період - 9,5 %).

Обсяги реалізованої інноваційної продукції машинобудування зросли у 2005–2012 рр. на 43,2 % (з 9153,7 млн. грн. до 13105,2 млн. грн.). Це відбулось за рахунок збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції при виробництві машин та устаткування на 90,6 % (з 3,2 млрд. грн. до 6,1 млрд. грн.), електричного та електронного устаткування – на 50 % (з 1,6 млрд. грн. до 2,4 млрд. грн.), водночас обсяги реалізації інноваційної продукції при виробництві транспортного устаткування зменшились на 37,2 % (з 4,3 млрд. грн. до 2,7 млрд. грн.).

Машинобудування характеризується високою часткою інноваційної продукції, що реалізується за межами України (60,9 % у середньому за 2005-2012 рр.).

Фінансування інноваційної діяльності підприємствами машинобудівної промисловості здійснюється переважно власними коштами, частка яких у середньому за проаналізований період становила 84 % (табл. 1.3).

На низькому рівні залишається фінансування інноваційної діяльності у машинобудуванні коштами Державного бюджету, з якого найбільший обсяг за проаналізований період було виділено у розмірі 120,2 млн. грн. у 2008 р.

Таблиця 1.3

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності у машинобудівній промисловості (млн. грн.)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всього	1619,3	2137,1	2573,5	3000,5	2006,0	2541,6	2731,7	3079,1
у т. ч. за рахунок								
власних коштів	1451,2	1876,2	2001,7	2301,3	1618,0	2334,7	2376,5	2183,5
державного бюджету	16,5	29,2	78,1	120,2	80,6	14,8	86,4	47,4
місцевих бюджетів	0,7	0,4	2,2	5,9	—	—	—	0,085
позабюджетних фондів	—	—	0,1	—	—	—	—	0,024
вітчизняних інвесторів	64,7	24,9	5,8	168,6	22,9	14,5	6,8	62,8
іноземних інвесторів	15,2	11,3	29,9	60,7	102,2	63,8	13,9	384,3
кредитів	68,5	115,0	125,1	324,4	27,5	10,2	31,6	214,4
інших джерел	2,5	80,1	330,6	19,3	154,9	103,6	216,5	186,6

Частка коштів з місцевих бюджетів у загальній структурі фінансування інноваційної діяльності у машинобудуванні у 2005–2008 рр. становила у середньому за період 0,1 %, а у 2009 р. та 2011 р. фінансування з цього джерела не здійснювалось взагалі.

Світовий досвід свідчить, що частка держави у фінансуванні інноваційних та науково-технічних робіт в економіці є вагомим і поступається лише приватному сектору. У 2010 р. частка держави в обсязі фінансування науково-дослідних робіт в економіці у Франції становила 39,7 %, Великій Британії – 32,1 %, Чехії – 39,9 %. У Польщі та Литві цей показник становив відповідно 60,9 % і 47,5 % і перевищував частку фінансування таких робіт приватним сектором [246].

Незважаючи на загалом високі (порівняно з іншими видами промислової діяльності) показники інноваційної діяльності машинобудування України, галузі притаманна низка вад, перешкод та невирішених проблемних питань, що гальмує її розвиток на інноваційній основі, зокрема [193]:

1. Низький рівень концентрації виробництва, насамперед, у наукоємних галузях великих організаційних структур. Фактична відсутність концентрації та інтеграції вітчизняних виробників машинобудівної промисловості призводить до розпорошення зусиль вітчизняних виробників, неефективного використання коштів для ведення інноваційної діяльності внаслідок дублювання однакових видів інноваційних робіт кількома конкуруючими підприємствами, загострення конкуренції з аналогічними імпортними зразками продукції. Натомість дослідницький потенціал, масштаби концентрації ресурсів, гнучкість

у перерозподілі коштів характеризують особливу функцію корпорацій як лідерів у процесі створення і комерційної реалізації нововведень [131, с. 100].

2. Недостатня реалізація потенціалу спільного виробництва товарів з іноземними партнерами.

3. Нерозвиненість великих комплексних центрів машинобудування з повним циклом робіт: дослідних, дослідно-конструкторських, випробувальних, інноваційних, виробничих, супроводження машин і систем машин в експлуатації, їхнього ремонту тощо [199, с. 76].

4. Неefективне виконання окремих цільових програм розвитку машинобудування, недостатні обсяги їхнього фінансування з держбюджету.

5. Низький платоспроможний попит на інноваційну продукцію машинобудування, що певною мірою викликано недостатніми темпами становлення сучасного і масштабного ринку інноваційної продукції в Україні, а також неспроможністю більшості вітчизняних товаровиробників виступати рівноправними партнерами на міжнародному ринку інноваційних товарів та послуг [204, с. 122].

Сьогодні в європейському і світовому співтовариствах продовжуються процеси об'єднання країн, здійснюється реальний перехід до спільної промислової політики, зняття торговельних бар'єрів. Глобалізація виробництва і торгівлі, що виявляється в мобільності всіх складових економічного процесу, розвиток співпраці між виробниками, створення системи міжнародного підяду і спільних правил поведінки на ринку вимагають вживання термінових заходів, спрямованих на формування конкурентноздатної економіки, інтегрованої в світове господарство. Саме знаходження свого місця в міжнародному розподілі праці, закріплення на певних ринках – основа стабілізації ситуації в Україні і подальшого стабільного економічного зростання. Очевидно, що в цих умовах потрібні спільні зусилля держави і товаровиробників, спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економічної системи. І не випадково, що в таких країнах, як США, Канада, Південна Корея і інших, що завжди працювали по законах світової конкуренції, створені національні центри підвищення конкурентоспроможності, основне завдання яких полягає в забезпеченні її зростання на основі: формування промислової політики, спрямованої на стимулювання перспективних виробництв і конкретну підтримку підприємств, що зазнають тимчасові труднощі; створення умов для впровадження досягнень науки і техніки; підтримка інновацій [166, с. 193].

В даний час активно розглядається можливість підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом зі створенням зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС. Переговорний процес між Україною та ЄС щодо створення ЗВТ започатковано у лютому 2008 року. Створення ЗВТ несе для машинобудівного комплексу України як нові можливості, так і нові загрози.

Угода відкриває безмитний доступ практично до всього ринку промислових товарів ЄС. У той же час розширення поставок на ринки промислових товарів із високим рівнем доданої вартості та технологічності означає тривалий період значних інвестицій, і не лише у фізичний, але й в людський капітал. Необхідно буде перебудовувати виробництво відповідно до стандартів та технічних регламентів, які існують на ринку ЄС. Необхідно зазначити, що вихід на ринки технологічно досконалих промислових виробів Євросоюзу стримується не ставками імпортного мита, а наявним технологічним рівнем та ступенем відповідності європейським стандартам, технічним регламентам, рівнем розвитку транс-

націоналізації виробничих ланцюгів та виробничої кооперації, ступенем розвиненості мереж постійної комерційної присутності на єдиному європейському ринку. За всіма цими компонентами Україна сьогодні значно відстає від провідних членів ЄС. Звісно, будуть підсилюватися відповідні стимули до соціально-економічної модернізації в Україні під впливом нових, більш жорстких інституційних стандартів ЄС. Проте жодні зовнішні стимули, як вказує досвід окремих країн-членів Європейського Союзу (Греція, Латвія, Угорщина та ін.), не можуть бути гарантією від кризових випробувань та негараздів в економічній політиці та стратегії національного розвитку [56].

Необхідно зазначити, що у разі підписання Угоди про Асоціацію з ЄС Російська Федерація може ввести обмежувальні заходи, що можуть зачепити низку великих українських машинобудівних підприємств. В першу чергу це стосується вагонобудування (українські вагони суто за технічними характеристиками найближчим часом зможуть постачатися лише у країни СНД) та авіабудування (Україна саме з Росією реалізує важливі проекти в галузі літакобудування - серійне виробництво пасажирських літаків АН-148, АН-140; модернізацію літаків АН-124-100, розробку та серійне виробництво військово-транспортного літака АН-70 з двигунами Д-27). Це може призвести до зупинки заводів та масового звільнення працівників.

Україна володіє значними перевагами для розвитку машинобудування, вони пов'язані з природними багатствами, чисельністю населення і вигідним географічним розташуванням країни. Однак великими недоліками є висока енерговитратність української продукції машинобудування, необхідність імпортувати за одними з найвищих у світі цінами енергоресурси та висока імпортомісткість експорту.

Сьогодні машинобудівна галузь постачає народному господарству верстати, транспортні засоби (судна, тепловози, електровози, вагони, автомобілі, літаки тощо), сільськогосподарські машини, екскаватори, генератори для електростанцій, технологічне обладнання для заводів, фабрик і тим самим сприяє розвитку всіх галузей народного господарства країни. За роки незалежності у державі не зуміли провести необхідних реформ, не перебували економіку, на момент отримання незалежності Україна була фактично сировинним додатком Радянського Союзу, однак за ці роки ситуація не дуже змінилася. Хіба що вона стала таким самим сировинним додатком до розвинутих країн світу. Після розпаду СРСР українське машинобудування пройшло разом з економікою країни через всі етапи кризи, через всі ринкові експерименти, що проводилися у промисловості. Головна причина кризи даної галузі в країнах СНД - розрив єдиного машинобудівного комплексу колишнього СРСР. Його дроблення сприяло тому, що машинобудування було істотно потіснене великими іноземними корпораціями як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, особливо в наукомісткому секторі [47, с. 44-45].

В світовому машинобудуванні тільки декілька країн здатні виробляти всю номенклатуру машинобудівної продукції. Це США, Японія, Росія, ФРН, Великобританія та Франція. Також, потенційно можуть виробляти Китай, Канада, Італія та Україна. Їхня сумарна доля в виробництві продукції складає біля 3/4 світового показника. Машинобудівні компанії цих країн - основні лідери світового науково-технічного прогресу.

Україна здатна виробляти майже всю номенклатуру машинобудівної продукції - це є одним з пріоритетних напрямків для розвитку економіки країни. Використовуючи накопичені

фонди, можна було б з меншими капітальними витратами здійснювати необхідну модернізацію підприємств і перехід до застосування західних технологій середнього рівня. Слід зазначити, що у машинобудування спостерігається найвищий ступінь зносу основних засобів виробництва серед усіх галузей народного господарства (в середньому 66,8 %). Машинобудування України потребує капітальних інвестицій, але, наприклад, за даними Держкомстату за січень-вересень 2013 року у цю галузь було вкладено капітальних інвестицій всього 4260 млн. грн. (у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів - 10849,8 млн. грн., у металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування - 6419,4 млн. грн.). Зазначимо, що майже половина суми капітальних інвестицій у машинобудування було вкладено у виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів — 2016,6 млн. грн.

Капітальні інвестиції у машинобудування за січень-вересень 2013 р. склали:

- у виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції — 161,9 млн. грн.;
- у виробництво електричного устаткування — 480,0 млн. грн.;
- у виробництво машин та устаткування не віднесених до інших угруповань — 1601,5 млн. грн.;
- у виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів — 2016,6 млн. грн.

Окрім виробничих фондів, Україна має в своєму розпорядженні багаточисельну кваліфіковану і відносно дешеvu робочу силу.

Не зважаючи на велику кількість фахівців і кваліфікованих робітників, що мають освіту в галузі машинобудування, у цій галузі спостерігається хронічна нестача кадрів, відсутність зміни поколінь, погіршення вікової структури працівників галузі. Між тим, високий рівень конкурентоспроможності та конкурентної стійкості машинобудівної промисловості може бути ефективно реалізований лише за умови відповідного кадрового забезпечення потреб галузі. Специфікою машинобудівної промисловості є широке використання різних технологічних процесів, управління якими вимагає глибоких знань різних видів науково-технічної діяльності. Натомість у машинобудівній промисловості з 1990 р. середньооблікова кількість найманих працівників скоротилась на 73,1 % і становила у 2012 р. 587 тис. осіб. Середній вік працюючих на багатьох машинобудівних підприємствах перевищує 55 років [193].

Середньомісячна номінальна зарплата у машинобудуванні у 2011 р. становила 2626,5 грн., що на 12,6 % менше за середню заробітну плату у промисловості (3003,5 грн.). Невисокий рівень оплати праці працівників призводить до їхнього відпливу до інших, більш оплачуваних секторів економіки. Враховуючи, що висока кваліфікація та уміння найманих працівників у машинобудівній промисловості, необхідні для оперативного та якісного виготовлення продукції, досягаються, як правило, при досвіді роботи у 10–15 років, відплив кадрів призводить до неможливості забезпечення спадкоємності генерацій робочих колективів. Проблемою галузі є неповне використання робочого часу, втрати якого становлять 17 – 20 %. У середньому одним штатним працівником у машинобудуванні у 2010 р. відпрацьовано 79,7 % фонду робочого часу, у 2012 р. – 83,1 % [193].

Сьогодні підвищуються вимоги до кваліфікації працівників машинобудівної промисловості – як робітників, так і інженерно-технічних, фінансово-економічних працівників. У підго-

товці висококваліфікованих кадрів для машинобудівної промисловості зростає роль освіти та її якості. Слід зазначити, що у квітні 2013 р. КМУ затверджено Державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2013 р., згідно з яким збільшено обсяги державного замовлення на технічні спеціальності за напрямками «електротехніка та електромеханіка», «машинобудування», «матеріалообробка», «металургія та матеріалознавство», «інформатика та обчислювальна техніка» тощо [169].

У країні є унікальні передові технології у ряді секторів промисловості, які спираються на досягнення вітчизняної фундаментальної і прикладної науки. Зосереджені вони перш за все в авіакосмічній промисловості, виробництві енергетичного устаткування, важкому і транспортному машинобудуванні тощо. Але стан машинобудівного комплексу у цілому не відповідає сучасним вимогам як вітчизняної економіки, так і світової. Насамперед, в Україні відсутній ряд високотехнологічних галузей, що визначають експортні позиції машинобудування: ІТ-індустрія, виробництво складної медичної техніки, багатьох приладів для наукових досліджень і сучасних легкових автомобілів. За якістю та технологічними рішеннями виробі радіоелектроніки, побутові прилади, сільськогосподарські та шляхобудівні машини, а також ціла низка інших товарів значно програють зарубіжним аналогам. У цій галузі у широких масштабах продовжують використовуватися характерні для радянської економіки затратні технології, що веде до зростання ресурсомісткості її продукції та перешкоджає скороченню затрат виробництва та випуску інноваційної продукції в інших галузях економіки [178, с. 28].

Підвищення конкурентоспроможності та конкурентної стійкості вітчизняних машинобудівних підприємств можливе лише за умови подолання очевидних слабкостей вітчизняного народного господарства. У їх числі - значна енергоємність і матеріаломісткість виробництва, що спричиняє за собою дорожнечу більшості видів вітчизняної готової продукції; технологічна відсталість машинобудування, що не дозволяє випускати продукцію з високими якісними характеристиками; недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, сфери комунікацій; незавершеність процесу адаптації економічних суб'єктів до роботи в нестабільних ринкових умовах. Конкурентні переваги вітчизняних машинобудівних підприємств багато в чому блокуються їх слабкостями.

Світовий досвід свідчить про те, що наявність чинників виробництва є необхідною, але не достатньою умовою успішної конкуренції. Для цього ще потрібні: певний попит на продукцію; вимогливі споживачі і конкурентноздатні постачальники; відповідна стратегія підприємств відносно розвитку і підвищення конкурентоспроможності та конкурентної стійкості; система правових та організаційних механізмів регулювання конкуренції.

Сьогодні в Україні створено цілісну систему правових та організаційних механізмів антимонополюльно-конкурентної діяльності. Законодавство України про захист економічної конкуренції формується на базі Закону України «Про захист економічної конкуренції» [62], законів України «Про Антимонопольний комітет України» [60], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [61] та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів. В Україні антимонопольним органом із спеціальним статусом є Антимонопольний комітет України, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

На жаль, наявність недобросовісної конкуренції на внутрішньому ринку, його незначна ємкість і невибаглива поведінка споживачів не дають можливості створення умов для зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і їх продукції. Підприємства не можуть виготовляти конкурентноздатну продукцію для зовнішніх ринків, якщо вона має низьку якість на внутрішньому ринку. Так, наприклад, у січні-квітні 2009 року вироблено: тракторів для сільського та лісового господарства 42 шт., але імпортовано за даний період 5663 шт. [130]. Таким чином власне виробництво становило всього 0,74% від потенційного споживання тракторів. Країни, що є сьогодні лідерами світового ринку, завжди відштовхувалися від внутрішнього попиту, і їх експансія спочатку йшла через насичення внутрішнього ринку.

Слід відмітити, що на державному рівні сформовано законодавче підґрунтя для реалізації реформ у машинобудівній галузі України для підвищення її конкурентоспроможності, зокрема:

- у Державній програмі активізації економіки на 2013–2014 рр. [170] передбачено напрями щодо забезпечення розвитку конкурентоспроможного автомобілебудування, налагодження виробництва інноваційної сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості та сільськогосподарських підприємств, забезпечення комплексної державної підтримки розвитку пріоритетних високотехнологічних галузей, розроблення та впровадження новітніх технологій, спрямованих на розвиток внутрішнього виробництва та інноваційної економіки;

Національним планом дій на 2013 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. передбачено стимулювання розвитку інноваційного машинобудування, зокрема, виробництва сучасних електропоїздів, електровозів, дизельних потягів і підвищення їхньої енергоефективності та екологічності, а також модернізацію тепловозів з метою зменшення витрат палива;

у Державній програмі розвитку внутрішнього виробництва [168] підвищення конкурентноздатності продукції машинобудування визначається одним із головних чинників розвитку економіки. Програмою передбачено розроблення проекту Концепції Державної цільової науково-технічної програми розвитку машинобудування на період до 2020 р., реалізація якої сприятиме розвитку машинобудівного комплексу, створенню сучасних машин, механізмів та обладнання для потреб енергетичного, важкого, металургійного, транспортного та електротехнічного машинобудування;

Законом України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» [63] серед основних напрямів державної підтримки вітчизняного машинобудування виділено впровадження новітніх технологій проектування та виготовлення техніки і обладнання на підприємствах сільськогосподарського машинобудування та стимулювання їхнього технічного переоснащення;

у квітні 2013 р. прийнято за основу проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2013-2020 рр.», якою передбачено вдосконалення існуючих космічних систем, розроблення і виготовлення зразків космічних приладів, створення національної супутникової системи зв'язку.

Вважається загальновизнаним, що низька конкурентна стійкість вітчизняних товаровиробників і країни у цілому – це проблема економічної безпеки держави. У зв'язку з цим підвищення конкурентної стійкості - стратегічне завдання будь-якого об'єкту вітчизняного ринку.

Незважаючи на складнощі трансформаційного періоду, машинобудівний комплекс з часом став поступово відновлювати свою діяльність, однак, попри наявність позитивних тенденцій розвитку, машинобудування України має ряд проблем, зокрема:

- негативна тенденція перевищення імпорту машинобудівної продукції у відношенні до експорту;
- вплив на український ринок імпортованих товарів, що витісняють вітчизняні;
- низький рівень якості та конкурентоспроможності машинобудівної продукції;
- висока енерговитратність української продукції машинобудування;
- необхідність імпортувати за одними з найвищих у світі цінами енергоресурси та висока імпортомісткість експорту;
- неефективне виконання окремих цільових програм розвитку машинобудування;
- низький рівень фінансування інноваційної діяльності у машинобудуванні коштами Державного бюджету та місцевих бюджетів;
- низький рівень капітальних інвестицій у машинобудування;
- часткова втрата російського ринку машинобудівної продукції та погіршення співпраці з Російською Федерацією щодо виробництва продукції машинобудування; найвищий ступінь зносу основних засобів виробництва серед усіх галузей народного господарства;
- хронічна нестача кадрів, відсутність зміни поколінь, погіршення вікової структури працівників галузі, невисокий рівень оплати праці працівників тощо.

Зазначені проблеми вимагають негайних рішень щодо виправлення негативного стану машинобудівної галузі, а відсутність належної уваги до цих проблем може привести не тільки до зупинки заводів та масового звільнення працівників, але й до загрози зниження економічної безпеки країни.

Отже, у сучасних економічних умовах функціонування машинобудівної галузі необхідно приділяти значну увагу питанням підвищення рівня конкурентної стійкості підприємств машинобудування, що дозволить зберегти їх позиції у конкурентній боротьбі у перспективі.

1.2. Теоретичні аспекти управління конкурентною стійкістю підприємств

Науковою базою вирішення проблем у сфері управління конкурентною стійкістю підприємств є синтез сучасної теорії управління, теорії економічної конкуренції та теорії економічної рівноваги та стійкості.

Для визначення сутності управління конкурентною стійкістю підприємств як економічного процесу доцільно звернутися до визначення сутності управління взагалі.

Управління - один із самих древніх видів людської діяльності. Управління - це усвідомлена діяльність людини, за допомогою якої він упорядковує і використовує в своїх інтересах елементи зовнішнього середовища, - суспільства, природи і техніки. Управління є елементом і одночасно функцією організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, економічних і ін.), що забезпечує збереження їх структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми і мети діяльності [203, с. 19].

Основні складові системи управління приведені на рис.1.5.

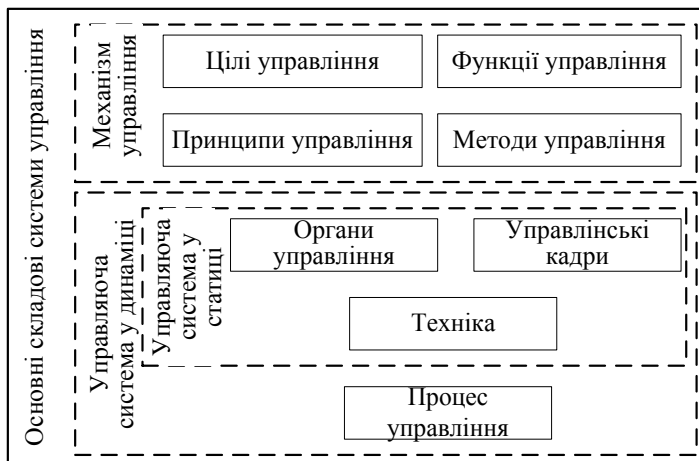

Рис.1.5. Основні складові системи управління

У процесі управління діють і взаємодіють елементи механізму та елементи структури управління. Тому процес управління означає виникнення якісно нових ознак у системи управління, які не можна виявити при аналізі управління в статичі. В процесі управління найбільш повно реалізуються основні риси управління, такі, зокрема, як системність, комплексність.

У процесі управління діють і взаємодіють елементи механізму та елементи структури управління. Тому процес управління означає виникнення якісно нових ознак у системі управління, які не можна виявити при аналізі управління в статичі. В процесі управління найбільш повно реалізуються основні риси управління, такі, зокрема, як системність, комплексність.

Слід зазначити, що поряд з поняттям «управління» вживається поняття «менеджмент». Ці поняття часто вживаються як синоніми, проте між ними є відмінності. Термін «управління» набагато ширше, оскільки застосовується до різних сфер людської діяльності, а «менеджмент» зазвичай вживається лише в управлінні соціально-економічними процесами на рівні суб'єкта господарювання, що діє в ринкових умовах, хоча останнім часом його стали застосовувати у США і відносно несприємницьких організацій.

Менеджмент - це система методів управління в умовах ринку або ринкової економіки, які передбачають орієнтацію фірми на попит і потреби ринку, постійне прагнення до підвищення ефективності виробництва з найменшими витратами, з метою здобуття оптимальних результатів [149, с. 15].

У теорії і практиці менеджменту використовується більше 20 наукових підходів до управління. Основними з них є системний, функціональний, комплексний, інтеграційний, маркетинговий, динамічний, відтворювальний, процесний, нормативний, кількісний, адміністративний, поведінковий, ситуаційний тощо (рис. 1.6).

Системний	При системному підході будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що має вихід (мета), вхід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок.
Функціональний	Сутність функціонального підходу до менеджменту полягає в тому, що потреба розглядається як сукупність функцій, які потрібно виконати для її задоволення.
Комплексний	При використанні комплексного підходу необхідно врахувати технічні, екологічні, економічні, організаційні, соціальні, психологічні, при необхідності і інші аспекти менеджменту та їх взаємозв'язок.
Інтеграційний	Інтеграційний підхід до менеджменту націлений на дослідження і посилення взаємозв'язків: а) між окремими підсистемами і елементами системи менеджменту; б) між стадіями життєвого циклу об'єкту управління; в) між рівнями управління по вертикалі; г) між суб'єктами управління по горизонталі.
Маркетинговий	Маркетинговий підхід передбачає орієнтацію керуючої підсистеми при вирішенні будь-яких завдань на споживача.
Динамічний	При використанні динамічного підходу об'єкт управління розглядається у діалектичному розвитку, в причинно-наслідкових зв'язках і підпорядкованості, проводиться ретроспективний аналіз за 5-10 і більше попередніх років і перспективний аналіз (прогноз).
Відтворювальний	Відтворювальний підхід - це підхід, орієнтований на постійне відновлення виробництва товару для задоволення потреб конкретного ринку з меншими, в порівнянні з кращим, аналогічним об'єктом на даному ринку, сукупними витратами на одиницю корисного ефекту.
Процесний	Процесний підхід розглядає функції управління як взаємопов'язані. Процес управління є загальною сумою всіх функцій, серією безперервних взаємозв'язаних дій.
Нормативний	Сутність нормативного підходу полягає у встановленні нормативів управління щодо всіх підсистем системи менеджменту.
Кількісний	Сутність кількісного підходу полягає у переході від якісних оцінок до кількісних за допомогою математичних, статистичних методів, інженерних розрахунків, експертних оцінок, системи балів тощо.
Адміністративний	Сутність адміністративного підходу полягає в регламентації функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, тривалості, елементів системи менеджменту у нормативних актах
Поведінковий	Метою поведінкового підходу є надання допомоги працівникові щодо усвідомлення своїх власних можливостей, творчих здібностей на основі застосування концепцій поведінкових наук до побудови і управління фірмою.
Ситуаційний	Ситуаційний підхід концентрується на тому, що придатність різних методів управління визначається конкретною ситуацією.

Рис. 1.6. Основні наукові підходи до управління

Управління конкурентною стійкістю підприємства є важливою складовою системи управління підприємства і має особливе значення для досягнення і утримання відповідного рівня конкурентоспроможності. Для більш детального розгляду питань щодо конкурентної стійкості підприємства звернемося до теорії економічної конкуренції.

Інструментарієм наукового пізнання теорії економічної конкуренції є сучасні понятійно-категоріальний підхід. *Понятійно-категоріальний підхід* охоплює сукупність понять та основних категорій, концепцій, зокрема таких, як конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентний потенціал конкурентне середовище, конкурентна перевага, конкурентна стійкість тощо.

Конкуренція — складна економічна категорія. Вона має велике значення в житті суспільства. Конкуренція — головний важіль ринкового регулювання суспільного виробництва. Вона стимулює діяльність самостійних господарських одиниць.

Конкуренція — широко відома фундаментальна економічна категорія. Проте в економічній літературі немає єдиного визначення поняття «конкуренція», ця категорія часто розуміється економістами в різних сенсах.

Питаннями конкуренції займався багато класиків економічної думки. У табл. 1.4 наведено внески класиків економічної думки у теорію конкуренції.

Таблиця 1.4

Внески класиків економічної думки у теорію конкуренції

Автор	Внесок автора у теорію конкуренції
А. Сміт [193]	Пов'язав конкуренцію з чесним, без змови суперництвом, що ведеться між суб'єктами ринку за найбільш вигідні умови продажу і покупки товарів. Сформулював принцип «невидимої руки» - механізм регулювання пропорцій суспільного виробництва. При цьому він зазначив, що ринкова економіка, не керована колективною волею, не підпорядкована єдиному задуму, а слідує строгим правилам поведінки на ринку.
Д. Рікардо [176].	Розвинув ідеї цінового регулювання ринку унаслідок конкуренції розробив теоретичну модель досконалої конкуренції.
А. Маршалл [129]	Пов'язав конкуренцію з боротьбою за рідкі економічні блага і за гроші споживача, на які їх можна придбати.
К.Р. Макконел, С.Л. Брю [123]	Розглядали конкуренцію як наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його.
Й. Шумпетер [234]	Розглядав конкуренцію як суперництво старого з новим, тобто з новими технологіями, новими формами організації, новими товарами та ін.
Ф. Хайек [223]	Критикував модель досконалої конкуренції та зазначав, що якби модель досконалої конкуренції коли-небудь існувала б у реальній державі, то не було б жодних обмежень у всіх сферах діяльності. Зазначав, що обмеження з боку держави життєво необхідні.
М. Портер [167]	Розглядав конкуренцію, як динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й ринкові сегменти. Розробив концепцію п'яти сил конкуренції.
Дж. Міль [133]	Доказав, що конкуренція є обов'язковою умовою прогресу і будь-які її обмеження мають негативні наслідки для галузей економіки; крім того, конкуренція стимулює виробництво і торгівлю.

У економічній літературі виділяють три основні підходи до визначення поняття «конкуренція»: поведінковий - увага акцентується на поведінці учасників ринку (підкреслюється боротьба, суперництво між ними) структурний - структурі самого ринку (підкреслюється незначний вплив кожного окремого учасника на ринкову ситуацію, перш за все, на ціну товару), функціональний — конкуренція розглядається як «суперництво нового зі старим» [220, с. 97].

На думку автора, сутність конкуренції, як економічного явища, найточніше відображає поведінковий підхід. Згідно з цим підходом, конкуренція може бути визначена як суперництво між господарюючими суб'єктами з метою здобуття переваг над іншими суб'єктами господарювання, зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети за умови обмеженості ресурсів, необхідних для виробництва продукції та попиту на цю продукцію з боку споживачів. З точки зору ринкової економіки, ринкова конкуренція - це боротьба господарюючих суб'єктів за отримання прибутку.

Сутність конкуренції і її рушійні сили детально розглядаються у працях американського економіста М. Портера [163-167]. Науковець прийшов до висновку про те, що в конкуренції беруть участь не лише безпосередні конкуренти. Споживачі, постачальники, потенційні учасники і продукти-замінники - всі є конкурентами, в тій або іншій мірі впливають на галузь.

Результатом досліджень М. Портера стала концепція п'яти сил конкуренції, що дозволяє визначити детермінанти, що впливають на господарюючі суб'єкти в умовах ринкової конкуренції. Згідно вказаної концепції, перебування конкуренції на певному ринку можна охарактеризувати як результат взаємодії п'яти конкурентних сил:

- загроза вторгнення нових конкурентів;
- загроза появи продуктів - замінників;
- економічний потенціал постачальників;
- економічний потенціал покупців;
- суперництво серед існуючих конкурентів.

Вказані сили формують умови, в яких функціонує конкретний ринок і складові його частини. Вплив кожної сили і їх загальну дію визначають можливості підприємства у конкурентній боротьбі і його конкурентний потенціал. З іншого боку, значення кожної з п'яти сил визначається структурою галузі, її виробничими, технологічними, економічними і іншими характеристиками [167].

Розглянута модель п'яти сил конкуренції М. Портера є концептуальним засобом для формулювання і діагностики принципових структурних сил механізму ринкової конкуренції.

Дослідження М. Портера показали, що ринкова конкуренція є комплексне і вельми складне явище. В умовах конкуренції на підприємство впливають відразу ж декілька груп чинників, які формують і постійно видозмінюють конкурентне середовище його діяльності. Положення ускладнюється ще і тим, що кожна із згаданих груп, у свою чергу, складається з безлічі елементів, причому склад і їх структура унікальні для кожного конкретного підприємства.

Безпосередньо пов'язаною і похідною від конкуренції є категорія конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність можлива лише за умов конкуренції.

У сучасному житті термін «конкурентоспроможність», як багатопланова економічна категорія, використовується у відношенні до багатьох об'єктів. Конкурентоспроможність, як економічну категорію, в залежності від її об'єкта, доцільно розглядати на трьох рівнях. Так,

виділяють макрорівень – конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій, конкурентоспроможність країн; на мезорівні можна розглядати конкурентоспроможність регіонів, кластерів, галузей; на макрорівні можна розглядати конкурентоспроможність підприємств, фірм, продукції, працівників тощо. Між зазначеними рівнями є тісний взаємозв'язок, наприклад, конкурентоспроможність регіону залежить від конкурентоспроможності країни та від конкурентоспроможності підприємств, що в ньому розташовані.

У наукових виданнях зустрічається термін «конкурентноздатність», який, на думку автора, є синонімом терміну «конкурентоспроможність».

У спеціальній літературі поняття конкурентоспроможності, в його загальному розумінні, дана безліч визначень, кожне з яких охоплює ту або іншу її сторону, або робить спробу її комплексної характеристики (табл. 1.5).

Розглянувши приведені визначення поняття «конкурентоспроможність» можна стверджувати, що:

- конкурентоспроможність носить порівняльний характер, вона проявляється тільки через порівняння характеристик конкуруючих об'єктів;
- конкурентоспроможність має релятивістську природу, оскільки розглядається щодо конкретного ринку і конкретного аналога;
- на рівень конкурентоспроможності впливає безліч чинників, різних за своєю природою;
- конкурентоспроможність розглядається у рамках конкретного ринку.

Таблиця 1.5

Підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення
С. Ожегов [144, с 291]	Конкурентоспроможність – це здатність витримувати конкуренцію, протистояти конкурентам.
А. Азрилян [112, с. 338-339]	Конкурентоспроможність – це властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових стосунків виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових стосунків.
М. Портер [165, с. 20]	Конкурентоспроможність - це здатність об'єкту найкраще захиститися від впливу чинників конкуренції або повернути їхній вплив на свою користь.
Р. Фатхутдінов [212, с. 9]	Конкурентоспроможність - це здатність об'єкту витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку.
О. Конисько [104, с. 61]	Конкурентоспроможність - це властивість об'єкту, що характеризує ступінь задоволення конкретної потреби порівняно з кращими аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку в певний проміжок часу.
І. Піддубний, А. Піддубна [157, с. 45]	Конкурентоспроможність – це потенціальна або реалізована здатність економічного суб'єкта до функціонування у релевантному зовнішньому середовищі, яка ґрунтується на конкурентних перевагах і відображає його позицію відносно конкурентів.
С. Светульников [185, с.36]	Конкурентоспроможність - це властивість об'єкту, що має певну частку відповідного ринку, яке характеризує міру відповідності техніко-функціональних, економічних, організаційних і інших характеристик об'єкту вимогам споживачів, визначає частку ринку, що належить даному об'єкту, і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів

Враховуючи вищенаведені характеристики конкурентоспроможності, сформулюємо визначення цієї економічної категорії. На думку автора, конкурентоспроможність – це здатність об'єкту, що має певну частку ринку, якнайкраще задовольнити потреби споживача, завдяки чому об'єкт може витримати конкуренцію з іншими аналогічними об'єктами на відповідному сегменті ринку в конкретний момент часу.

Конкурентне середовище є необхідною умовою розвитку ринкових відносин. Його створення - складний та довготривалий процес, який змінюється під впливом різноманітних чинників. Вагому роль у цьому процесі відіграє держава. М. Портер зазначає, що держава має виступати у ролі каталізатора і шукача нового; вона повинна надихати чи, навіть, підштовхувати компанії до посилення своїх бажань і руху до більш високого рівня конкуренції [167, с. 194]. У роботі подано визначення поняття «конкурентне середовище» - це результат взаємодії чинників та умов, які створюють необхідне оточення для досягнення суб'єктами господарювання конкурентних переваг. Його формують політика органів державної влади, дії та поведінка суб'єктів господарювання на ринку, діяльність цільових асоціацій та об'єднань. Роль держави у функціонуванні конкурентного середовища різнопланова і реалізується шляхом послідовної конкурентної політики. У кожній країні формується власна конкурентна політика, яка з часом змінюється під дією різноманітних чинників [174, с. 15-16].

У 90-х роках ХХ сторіччя М. Портер у своїх книгах «Стратегія конкуренції» та «Конкурентна перевага» заклав основи і розробив теорію конкурентних переваг, яка включає в себе декілька ключових положень.

На думку М. Портера, існує два основні типи конкурентних переваг підприємства - низькі витрати та диференціація, які у комбінації з масштабами конкурентного бізнесу дозволяють розробити три базові стратегії, що сприяють досягненню фірмою результатів, які перевищують середньогалузеві: лідерство у витратах; диференціація та фокусування [165, с. 51; 251, с. 11].

Аналіз літератури свідчить, що не існує єдиного визначення поняття «конкурентна перевага». Підходи до визначення поняття «конкурентна перевага» приведені в табл. 1.6.

У літературі не існує єдиного підходу до класифікації конкурентних переваг.

Традиційно конкурентні переваги поділяють за джерелами виникнення на внутрішні та зовнішні. Під зовнішніми конкурентними перевагами розуміють переваги підприємства в задоволенні тих чи інших потреб споживача, тобто вони відтворюють цінність для споживача: якість, ціна, співвідношення якості і ціни тощо. Внутрішні конкурентні переваги характеризують цінність для підприємства-виробника і засновані на процесах формування конкурентних переваг підприємства у всіх функціональних сферах його діяльності [25, с. 52].

За класифікацією Р. Богачова виділяються чотири типи конкурентних переваг: ресурсні; технологічні; інноваційні; партнерські [8, с. 31].

Вихідним поняттям від конкурентоспроможності підприємства є його конкурентна стійкість. Конкурентна стійкість підприємства невіддільно пов'язана з його конкурентоспроможністю. Так, за наявності в підприємства високого рівня конкурентоспроможності та її нестійкості рівень конкурентоспроможності може в будь-який час зменшитися або підприємство взагалі може стати неконкурентоспроможним. Тому реальний рівень конкурентоспроможності має визначатися з урахуванням її стійкості, тобто конкурентної стійкості підприємства [53].

Підходи до визначення поняття «конкурентна перевага»

Автор	Визначення
1	2
Г.Л. Ковальов [102, с. 11]	Конкурентні переваги – це характеристики, споживчі властивості товару або марки, які створюють для підприємства певну перевагу над його безпосередніми конкурентами
В.О. Василенко [23, с. 37]	Конкурентні переваги – це характеристики, властивості товару або товарної марки, які створюють для підприємства певні переваги над прямими конкурентами
В.Д. Маркова, С.О. Кузнецова [128, с. 125]	Конкурентна перевага – це становище підприємства на ринку, яке дає йому змогу долати сили конкуренції та приваблювати покупців
О.П. Градов [235, с. 82].	Конкурентна перевага – це порівняльна перевага підприємства стосовно інших підприємств даної галузі
З.С. Шершньова, [233, с. 66]	Конкурентні переваги – це характерний для певної галузі перелік чинників, що приносять їй переваги перед іншими галузями (наприклад, у боротьбі за інвестиції за рахунок більшої прибутковості або швидкості обороту капіталу), а також одним підприємством над іншими.
Р.А. Фатхутдінов [212, с. 113]	Конкурентна перевага – це ексклюзивна цінність, якою володіє система, що надає їй переваги перед конкурентами

Для детального розгляду сутності поняття «конкурентна стійкість» розглянемо сутність поняття «стійкість».

Термін «стійкість» в економіці був запозичений із математики та фізики, де він також зазнавав постійних змін (теорії Ляпунова, Пуанкаре, Лагранжа). У математичних науках виділяють різні типи стійкості: статична, динамічна; структурна і результуюча стійкість траєкторії; стійкість за початковим положенням; стійкість до зовнішніх збурень; стійкість інваріантної множини; стійкість аттрактора, або асимптотична стійкість тощо. Застосувати перераховані типи стійкості щодо підприємства буде неможливо, оскільки воно є складною системою, яка складається з багатьох різномірних елементів та зв'язків і для якої характерні поліфункціональність, багатоваріантність розвитку, полікритеріальність під час оцінювання її властивостей та характеристик. Тому застосувати стандартні методи дослідження й забезпечення стійкості фізико-математичних наук в економіці фактично неможливо, або такі завдання надзвичайно складно виконати на практиці [219, с. 285].

Зовнішнє та внутрішнє середовище постійно змінюється. Кожна їх зміна має вплив на підприємство. Зміни можуть сприяти досягненню мети підприємства, але можуть і призвести до виникнення перешкод. Під впливом негативних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємство у процесі своєї діяльності може відхилитися від запланованого шляху дій. Адекватною реакцією на такі зміни має бути намагання підприємства зберегти конкурентні позиції та утримати досягнути рівень конкурентоспроможності, що передбачає певну стійкість. Тож, стійкість має бути притаманна підприємству як для утримання своїх конкурентних позицій, так і для простого «виживання».

Підходи до визначення поняття «стійкість» щодо економічних систем приведені в табл. 1.7.

Підходи до визначення поняття «стійкість» щодо економічних систем

Автор	Визначення
С.В. Мочерний [137, с.493]	Стойкість економічної системи – це здатність економічної системи загалом та її окремих підсистем до розширеного відтворення в інтересах переважної більшості населення країни, попри зміни зовнішнього середовища
С.М. Ткаченко [206]	Стойкість передбачає здатність системи утримувати її у заданих параметрах. Для досягнення стійкого стану підприємство, яке є відкритою соціально-економічною системою, повинно володіти здатністю відображати негативний вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, направлений на зміну стійкості підприємства як системи
А.М. Гатаулін [31, с. 24]	Стойкість – це стан системи або постійність послідовності з'єднання певних її елементів у часі в процесі її перетворень
О.М. Зайцев [59, с. 8]	Стойкість підприємства - це стан підприємства, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку при негативних впливах зовнішнього середовища
Т.Ю. Іванова В.И. Приходько [71, с.138-139]	Стойкість підприємства - це його рівноважний стан, що припускає адаптивність (із збереженням незмінними ряду його структур протягом деякого часу) до зовнішніх змін, а також здатність зберігати ефективність при змінах зовнішнього середовища
С.М. Анохін [3, с. 9]	Економічна стійкість – це такий рівноважний стан промислового підприємства, при якому економічні й управлінські рішення здатні регулювати основні чинники стійкого положення підприємства: управління, виробництва, фінансів, персоналу і стратегії в заданих межах ризику
В.З. Бугай В.М. Омельченко [13, с. 35-36]	Стойкість підприємства - це здатність підприємства поглинати зовнішні й внутрішні дестабілізуючі фактори через ефективне застосування своїх ресурсів за рахунок використання і вдосконалення економічного потенціалу
В.О. Василенко [23, с. 84]	Економічна стійкість - це здатність системи зберігати свій працездатний стан щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних мінливих впливів
В.Л. Іванов [74, с. 125]	Економічна стійкість – це здатність економічної системи не відхилитися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів
В.М. Ячменьова [236, с. 119]	Стойкість підприємства – це характеристика діяльності підприємства, яка в умовах ринкової невизначеності зберігає свою цілісність, успішно адаптується до умов зовнішнього середовища, використовуючи внутрішні й зовнішні резерви, надійно виконує виробничі та соціальні функції і здатна залишатися конкурентоспроможною у часі та просторі

Слід зазначити, що тлумачення щодо стійкості як рівноваги системи не є коректним, тому що, згідно з загальною теорією систем, рівновага, як процес функціонування і розвитку систем, може бути стійкою, нестійкою або байдужою.

Стойкість підприємства це не «несвідома» пристосованість його до умов середовища, а, насамперед, результат певного цілеспрямованого впливу на неї. Тому, на нашу думку, доцільно економічну стійкість розглядати як здатність (властивість, характеристику) підприємства.

Безумовно, що стійкість підприємства – явище динамічне. Якщо припустити статичність стійкості підприємства, то його існування стане неможливим - воно зруйнується під впливом мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища.

Необхідно зазначити, що всі значення слова «стійкість» враховують її інваріантність, тобто, якщо розглянути на прикладі підприємства, воно в цілому зазнає послідовні зміни, параметри стану і структури підприємства залишаються в межах допустимих відхилень, але воно не розвивається. Але існують підходи [235], у яких економічна стійкість підприємства ототожнюється з його стійким економічним розвитком.

Узагальнюючи вищезазначене, економічну стійкість підприємства, як економічної системи, можна розглядати як його здатність зберігати свій стан в межах запланованих параметрів за наявності впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Вплив зовнішнього і внутрішнього середовища може викликати тимчасові відхилення стану системи від запланованих параметрів, але стійка система повинна повертатися у вихідне положення. Стойкість підприємства має бути обов'язковою умовою для забезпечення його ефективного функціонування та подальшого розвитку незалежно від внутрішніх і зовнішніх впливів.

Цікавим є визначення поняття «стійкість підприємства», що надала В.М. Ячменюва: «стійкість – це характеристика діяльності підприємства, яка в умовах ринкової невизначеності зберігає свою цілісність, успішно адаптується до умов зовнішнього середовища, використовуючи внутрішні й зовнішні резерви, надійно виконує виробничі та соціальні функції і здатна залишатися конкурентоспроможною у часі та просторі [236, с. 119]. Це визначення об'єднує у собі дві найважливіші для підприємства категорії – стійкість і конкурентоспроможність.

Підприємству недостатньо бути конкурентоспроможним, необхідно зберігати цей стан у довгостроковому періоді. Характеризуючи стійкість підприємства доцільно її розглядати як сумарну стійкість системи. Тобто як результат часткових стійкостей усіх складових цієї системи по відношенню до спрямованих на них впливів. При цьому стійкість всієї системи залежить від найменших відносних опорів усіх частин системи у кожний конкретний момент часу [96, с.228-229]. Підприємство є стійким, якщо його характеристики також стійкі. Однією з найважливіших характеристик підприємства є його конкурентоспроможність.

У економічній літературі категорії «стійкість» та «конкурентоспроможність» поєднують як словосполучення «конкурентна стійкість».

Якщо конкурентоспроможність - це здатність витримувати конкуренцію, протистояти конкурентам [144, с. 291], то конкурентна стійкість передбачає здатність підприємства до утримання конкурентних позицій протягом певного, як правило, довгострокового відрізка часу.

Конкурентостійким може бути лише конкурентоспроможне підприємство. Проте не кожне конкурентоспроможне підприємство може бути конкурентостійким. Як і не кожне підприємство за наявності стійкості може бути конкурентоспроможним або конкурентостійким. Для досягнення конкурентної стійкості підприємствам необхідно формувати ефективну та раціональну конкурентну стратегію та мати певні конкурентні переваги [52].

У сучасних економічних умовах, коли посилюються негативні тенденції у розвитку машинобудування, відбувається зниження обсягів експорту продукції, зменшуються обсяги виробництва, погіршуються фінансові результати необхідно приділяти значну увагу питанням збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості підприємств, що дозволить зберегти їх позиції у конкурентній боротьбі у перспективі.

У нашій країні питаннями конкурентної стійкості підприємств почали займатися лише у 90-х роках минулого сторіччя, ці питання є достатньо новими для української науки. Проблемами конкурентної стійкості займалися такі українські та російські науковці, як І.В. Булах, В.Л. Дикань, О.В. Єфременко, С.А. Мохначов, Л.Р. Прус, Ю.А. Сімах, У.Л. Сторожилова, О.М. Тридід, В.В. Чернега, М.В. Чорна та інші. Ці вчені розглядали різні аспекти конкурентної стійкості підприємства. Необхідно зазначити, що не існує загальноприйнятого визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства». Отже, для подальшого детального дослідження конкурентної стійкості підприємства розглянемо підходи до визначення цього поняття.

Одним з перших звернув увагу на актуальність забезпечення конкурентної стійкості підприємства В.Л. Дикань. На його думку, конкурентостійкість визначається двома елементами: перший – конкурентоздатність товару чи товарної маси, яка у динаміці характеризує ступінь задоволення попиту; другий – ефективність виробництва та управління. Як правило, ці два елементи настільки тісно пов'язані, що часто визначають один одного [46, с. 42].

На думку Ю.А. Сімах конкурентна стійкість підприємства - це комплексна економічна категорія, яка характеризує ефективність функціонування підприємства в умовах конкуренції у довгостроковій перспективі та визначається (забезпечується) трьома складовими: 1) конкурентоспроможністю підприємства; 2) економічною безпекою підприємства; 3) економічною ефективністю [189, с. 15]. Вищезгаданими авторами зроблено спробу сформулювати сутність поняття «конкурентна стійкість» через виділення його складових. Але зазначення деяких складових, на нашу думку, не є коректним. Так, наприклад, виділення в окрему складову конкурентоспроможності товару а в окрему ефективності виробництва та управління, тому що конкурентоспроможність товару вже передбачає ефективність виробництва та управління. Також конкурентна стійкість вже передбачає досягнутий конкретний рівень конкурентоспроможності, тому виділяти конкурентоспроможність як складову частину конкурентостійкості недоцільно.

На думку М.В. Чорної, існують ресурсний, системний та компаративний підходи до визначення конкурентостійкості підприємств. Ресурсний підхід базується на розгляді ресурсів підприємства як основи, що забезпечує певний рівень конкурентоспроможності. Системний підхід передбачає детальне вивчення та аналіз внутрішнього середовища підприємства як відкритої економічної системи та процесів, що відбуваються в ньому. Цей підхід дозволяє визначити взаємовідносини підприємства із зовнішнім середовищем протягом тривалого часу з позиції можливої адаптації до змін для збереження існуючих і формування нових конкурентних переваг. Компаративний підхід базується на теорії конкурентних переваг, у якій конкурентоспроможність може мати місце лише в межах групи підприємств однієї галузі, що виготовляють аналогічну продукцію [231, с. 189].

М.В. Чорна зазначила, що конкурентостійкість є більш тривалою характеристикою підприємства, ніж конкурентоспроможність, оскільки, перш за все, спрямована на можли-

вість конкурувати впродовж тривалого часу. Конкурентостійкість підприємства – це характеристика ефективного функціонування підприємства в умовах конкуренції у довгостроковій перспективі, яка є відбиттям комплексної взаємодії конкурентоспроможності і стійкості підприємства [231, с. 189-190]. Автор підкреслює саме тривалість утримання рівня конкурентоспроможності як основу поняття «конкурентостійкість». Але, на нашу думку, не доцільно було використовувати словосполучення «більш тривала характеристика», тривалим може бути час, протягом якого ця характеристика існувала.

В.В. Чернега пропонує під конкурентною стійкістю розуміти можливість підприємств втримати свою нішу на ринку товарів та (або) розширити її [230, с. 20]. Визначення конкурентної стійкості як можливості викликає сумніви, тому що слово «можливість» передбачає щось неконтрольоване, те, що може виникнути і існувати за певних умов, стати дійсністю. Слід зазначити, що рівень конкурентної стійкості залежить в першу чергу від дій підприємства, тому, на нашу думку, до поняття «конкурентна стійкість» доцільно використовувати слова «здатність» або «спроможність». До того ж визначення, запропоноване автором, підходить більше до поняття «конкурентоспроможність», тому що не враховує тривалості «втримання». Визначення У.Л. Сторожилової «конкурентна стійкість – це здатність фірми забезпечити кращу пропозицію в порівнянні з конкуруючою компанією» [198, с. 5] також більше підходить до поняття «конкурентоспроможність».

Ряд науковців характеризують конкурентну стійкість як здатність або спроможність підприємства, так І.В. Булах характеризує її як здатність підприємства забезпечити тактичну конкурентоспроможність в майбутньому не нижче за мінімальний рівень [16, с. 7]. При цьому, автор розглядає стратегічну та тактичну конкурентоспроможність підприємства. Перша розглядається як потенційна спроможність підприємства ефективно функціонувати в майбутньому релевантному зовнішньому середовищі. А друга – як здатність підприємства до ефективного функціонування в релевантному зовнішньому середовищі, займаючи певну конкурентну позицію в даний період часу. Під мінімальним рівнем конкурентоспроможності підприємства розуміється така її кількісно-якісна характеристика, погіршення якої призведе до втрати підприємством своєї конкурентоспроможності [16, с. 7]. Дане визначення враховує те, що конкурентною стійкістю володіє лише конкурентоспроможне підприємство.

О.М. Тридід конкурентостійкість підприємства характеризує як здатність підприємства в порівнянні з конкурентами протистояти дестабілізуючому впливу факторів зовнішнього середовища [210, с. 11]. Такий підхід до визначення поняття не враховує можливих негативних змін і внутрішнього середовища підприємства.

Цікавим є визначення конкурентної стійкості підприємства як його здатності не лише забезпечувати свою конкурентоспроможність, але й підтримувати цей стан як в умовах впливу негативних чинників, так і при трансформації загальної ситуації на даному сегменті ринку протягом довгострокової перспективи [190, с. 15].

О.В. Сфременко дає таке визначення: «конкурентна стійкість підприємства – це здатність зберегти протягом певного проміжку часу свою конкурентоспроможність та її запас за допомогою використання, формування, підтримки або розвитку конкурентних переваг [53]. У своє визначення автор крім категорії «конкурентоспроможність» використала категорію «конкурентна перевага».

Поняття «конкурентна стійкість» використовується не лише щодо підприємств. Її розглядали щодо Вищих навчальних закладів [136; 173], товарів [201], регіону [67] тощо. Так, під конкурентною стійкістю ВНЗ Л.Р. Прус пропонує розуміти його спроможність зберігати з мінімальними коливаннями досягнутий рівень конкурентоспроможності та здатність ВНЗ до виживання на ринку [173]. Але характеристику мінімальним коливанням досягнутого рівня конкурентоспроможності автор у своїй роботі не надає, до того ж, за логікою, повернення рівня конкурентоспроможності ВНЗ до попереднього після «не мінімального» коливання вже не свідчить про конкурентну стійкість. Але, в сучасних умовах, коли ВНЗ зіштовхуються з проблемами, пов'язаними з демографічною кризою, проблемами законодавства тощо, майже неможливо з «мінімальними коливаннями» зберегти досягнутий рівень конкурентоспроможності. С.А. Мохначов пропонує під поняттям конкурентна стійкість ВНЗ розуміти його здатність формувати та використовувати в довгостроковій перспективі сукупний потенціал, що забезпечує підприємству стійке ринкове положення, реалізацію його пріоритетних цілей, партнерську співпрацю та економічні переваги порівняно з іншими на обраному ринку [136, с. 15]. Автор у своєму визначенні конкурентної стійкості зробив акцент на «довгостроковість» цього поняття.

Усе вищезазначене підтверджує відсутність єдності підходів до трактувань понять теорії конкуренції, в тому числі і поняття «конкурентна стійкість». Вважаємо за доцільне систематизувати запропоновані різними авторами визначення цього поняття. У вищезазначених підходах до трактування поняття «конкурентна стійкість» були такі, що характеризують його через сукупність складових елементів, підходи що розглядають конкурентну стійкість як можливість підприємства, підходи що розглядають конкурентну стійкість як характеристику підприємства та підходи до трактування цього поняття як спроможність або здатність підприємства (табл.1.8).

З табл. 1.8 видно, що не існує єдиного визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства». Тож, є необхідність, запропонувати визначення, яке б враховувало усі сторони цього поняття. На думку автора, конкурентна стійкість підприємства – це здатність підприємства зберігати у довгостроковому періоді власну конкурентоспроможність при змінах зовнішнього і внутрішнього середовища [100, с. 64].

Виходячи з вищезазначеного, визначимо місце конкурентної стійкості у ланцюжку понять теорії конкуренції (рис. 1.7)

Конкурентна стійкість підприємства – категорія динамічна, вона передбачає можливість оцінки її рівня та управління нею. Це дозволяє повною мірою застосовувати до цієї категорії (як до об'єкту управління) положення і ідеї загальної теорії управління.

Виходячи з вищезазначеного, під управлінням конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства необхідно розуміти безперервний циклічний процес чергування загальних функцій управління функціональними сферами діяльності цього підприємства та керованими параметрами зовнішнього середовища з метою збереження конкурентоспроможності цього підприємства [172, с. 196].

Підходи до визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства»

Системо-утворююча ознака	Зміст визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства»	Автор
Конкурентна стійкість як сукупність складових елементів	Визначається двома елементами: перший – конкурентноздатність товару чи товарної маси, яка у динаміці характеризує ступінь задоволення попиту; другий – ефективність виробництва та управління. Як правило, ці два елементи настільки тісно пов'язані, що часто визначають один одного	В.Л. Дикань [46, с. 42]
Конкурентна стійкість як сукупність складових елементів	комплексна економічна категорія, яка характеризує ефективність функціонування підприємства в умовах конкуренції у довгостроковій перспективі та визначається (забезпечується) трьома складовими: 1) конкурентоспроможністю підприємства; 2) економічною безпекою підприємства; 3) економічною ефективністю	Ю.А. Сімех [190, с. 15]
Конкурентна стійкість як характеристика підприємства	характеристика ефективного функціонування підприємства в умовах конкуренції у довгостроковій перспективі, яка є відбиттям комплексної взаємодії конкурентоспроможності і стійкості підприємства	М.В. Чорна [231, с. 189-190]
Конкурентна стійкість як можливість підприємства	це можливість підприємства втримати свою нішу на ринку товарів або розкрити її	В.В. Чернега [230, с. 20]
Конкурентна стійкість як здатність підприємства	здатність формувати та використовувати в довгостроковій перспективі сукупний потенціал, що забезпечує підприємству стійке ринкове положення, реалізацію його пріоритетних цілей, партнерську співпрацю та економічні переваги порівняно з іншими на обраному ринку	С.А Мохначов [136, с. 15]
Конкурентна стійкість як здатність підприємства	здатність підприємства забезпечити кращу пропозицію в порівнянні з конкурентною компанією	У.Л. Сторожилова [198, с. 5]
Конкурентна стійкість як здатність підприємства	здатність не лише забезпечувати свою конкурентоспроможність, але й підтримувати цей стан як в умовах впливу негативних чинників, так і при трансформації загальної ситуації на даному сегменті ринку протягом довгострокової перспективи	Ю.А. Сімех [190, с. 15]
Конкурентна стійкість як здатність підприємства	здатність підприємства в порівнянні з конкурентами протистояти дестабілізуючому впливу факторів зовнішнього середовища	О.М. Тридід [210, с. 11]
Конкурентна стійкість як здатність підприємства	здатність підприємства зберегти протягом певного проміжку часу свою конкурентоспроможність та її запас за допомогою використання, формування, підтримки або розвитку конкурентних переваг	О.В. Єфременко[63]
Конкурентна стійкість як спроможність підприємства	спроможність підприємства забезпечити ефективне функціонування в релевантному зовнішньому середовищі в майбутньому не нижче за рівень, що може призвести до втрати підприємством своєї конкурентоспроможності	І.В. Булах [16, с. 7]
Конкурентна стійкість як спроможність підприємства	спроможність зберігати з мінімальними коливаннями досягнутий рівень конкурентоспроможності та здатність суб'єкту господарювання до виживання на ринку	Л.В. Прус [173]

Рис.1.7. Місце конкурентної стійкості у ланцюжку понять теорії конкуренції

1.3. Цілі, функції, принципи та чинники управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств

Управління конкурентною стійкістю підприємств відносно новий напрям дослідження, тому у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі немає чіткої класифікації функцій, принципів і чинників управління конкурентною стійкістю.

Для розробки інструментарію конкурентної стійкості доцільно розглянути інструментарій сучасної теорії управління, теорії економічної конкуренції та теорії економічної рівноваги та стійкості.

Мета - одна з найважливіших категорій. У будь-якій діяльності велике значення має визначення мети. Мета управління - це бажаний або необхідний результат, якого має бути досягнуто в процесі управління. Виходячи з запропонованого нами визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства», метою управління конкурентною стійкістю підприємства є збереження підприємством у довгостроковому періоді власної конкурентоспроможності.

У спеціальній літературі функціям управління приділено багато уваги. Найчастіше виділяють такі функції управління як планування, організація, мотивація, координація, контроль та регулювання.

У науці принципи виступають інструментом пізнання та дозволяють сформулювати фундаментальні положення, які впорядковують знання.

Р.А. Фатхутдінов дав таке визначення категорії «принцип»: «це основне, вихідне положення теорії, правило діяльності організації в якій-небудь сфері» [217, с. 153].

Процес управління конкурентною стійкістю підприємства повинен враховувати як загальнонаукові принципи, так і загальні принципи управління.

Загальнонаукові принципи та їх назви часто змінюються в залежності від сфери дослідження, від дослідника та об'єкта дослідження, але їх суть залишається незмінною. До загальнонаукових принципів дослідження належать: об'єктивності, історизму, принцип сходження від абстрактного до конкретного, загального зв'язку та розвитку, системний, термінологічний та ін.

Принцип об'єктивності передбачає, що дослідження конкурентної стійкості підприємства повинно бути вмотивованим та осмисленим. На його виконання не повинні впливати загальні враження про підприємство: симпатії або антипатії тощо.

Принципи розвитку й історизму полягають в розгляді та аналізі еволюційного шляху розвитку теоретичних поглядів на конкуренцію, підходів до визначення рівня конкурентної

стійкості та чинників, що на нього впливають. У межах історичного принципу активно застосовується порівняльно-історичний метод - сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами теорії конкуренції, визначити їхню спорідненість (зв'язок за походженням), загальне й специфічне в їхньому розвитку.

Принцип сходження від абстрактного до конкретного означає сходження від загальної моделі управління конкурентною стійкістю до управління нею щодо конкретного підприємства.

Застосування принципу загального зв'язку й взаємодії дозволяє пізнавати предмет однієї науки у взаємозв'язках і взаємодії із предметами інших наук, і в той же час є можливість відокремити його від суміжних предметів, досліджувати відносно окремо й конкретно. Цей принцип передбачає осмислення й становлення категоріального базису, взаємовідносин між основними категоріями теорії конкуренції: конкуренція, конкурентна перевага, конкурентоспроможність, конкурентний статус, конкурентна позиція, конкурентний потенціал, конкурентна стійкість.

Третій принцип діалектики - принцип причинності пов'язаний з принципами загального зв'язку й розвитку, проявляється в одному з найважливіших видів зв'язку у якому одне (причина) за певних умов породжує інше (наслідок). Цей принцип розкриває необхідність врахування чинників впливу зовнішнього середовища на внутрішній стан підприємства та орієнтацію його діяльності на ринок.

Принцип системності відображає цілісність системи управління конкурентною стійкістю підприємства як результат взаємозв'язку її елементів.

Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів теорії конкуренції і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті цієї теорії. Вирішити це завдання допомагає метод термінологічного аналізу і метод операціоналізації понять.

Для формулювання принципів управління конкурентною стійкістю, доцільно розглянути загальні принципи управління. Найвідомішими є принципи наукового управління, розроблені засновником наукової організації праці і менеджменту Ф.У. Тейлором [202]. Він виділив чотири принципи управління індивідуальною працею робітників: науковий підхід до виконання кожного елемента роботи; науковий підхід до підбору, навчання і тренінгу робітників; кооперація з робітниками; розподіл відповідальності за результати роботи між менеджерами і робітниками. Принципи Тейлора були розроблені лише для фізичної праці на промисловому виробництві і вперше застосовані саме там, але вони стали відправною точкою для наступних досліджень у сфері управління.

А. Файоль [240] запропонував 14 принципів управління:

1) розподіл праці. Спеціалізація є природним станом справ. Метою розподілу праці є виконання роботи: більшої за об'ємом і кращої за якістю, при тих же зусиллях. Це досягається за рахунок скорочення числа цілей на які повинні бути направлені увага і зусилля.

2) повноваження і відповідальність. Повноваження є право давати накази, а відповідальність є його протилежністю. Де надаються повноваження, там виникає і відповідальність.

3) дисципліна. Дисципліна передбачає повагу до досягнутих угод між підприємством і її робітниками. Встановлення цих угод, що пов'язують підприємство і робітників, з яких виникають дисциплінарні формальності, має залишатися одним із основних завдань керівників промисловості. Дисципліна також передбачає справедливе використання санкцій.

4) єдиновладдя. Робітник повинен одержувати накази тільки від одного безпосереднього начальника.

5) єдність напрямку. Кожна група, діюча в межах однієї мети, має бути об'єднана єдиним планом і мати одного керівника.

6) підлеглість особистих інтересів загальним. Інтереси одного робітника або групи робітників не повинні превалювати над інтересами компанії або організації більших розмірів.

7) винагорода персоналу. Для забезпечення вірності і підтримки працівниками політики організації, вони повинні одержувати справедливу заробітну плату за свою службу.

8) централізація, яка, як і розподіл праці, є природним станом справ. Однак відповідний ступінь централізації буде варіювати залежно від конкретних умов. Тому виникає питання про розумні пропорції між централізацією і децентралізацією.

9) ланцюг командування (єрархія). Це ряд осіб, які займають керівні посади, починаючи від особи, яка займає найвище положення в цьому ланцюзі. Було б помилкою відмовлятися від єрархічної системи без певної необхідності в цьому, але було б ще більшою помилкою підтримувати цю єрархію, коли вона наносить шкоду бізнесу.

10) порядок. Місце – для всього і все на своєму місці.

11) справедливість. Справедливість – це поєднання доброти і правосуддя.

12) стабільність робочого місця для персоналу. Висока плінність кадрів знижує ефективність організації. Посередній керівник, який тримається за місце, безумовно має перевагу над видатним, талановитим менеджером, який не тримається за своє місце і швидко залишить організацію.

13) ініціатива. Ініціатива означає розробку плану і забезпечення його успішної реалізації. Це додає організації сили і енергії.

14) корпоративний дух. Спілка – це сила, а вона є результатом гармонії персоналу.

Г. Кунц і С. Одонел у своїй роботі «Управління: системний і ситуаційний аналіз управлінських функцій» виділяють 10 принципів планування, 15 — організації, 10 — мотивації і 14 — контролю [114].

Р.А. Фатхутдінов виділяє такі принципи управління економікою, як відтворення систем життєзабезпечення; правова регламентація управління; соціальна орієнтація економіки; наукова обґрунтованість системи управління; системний підхід до управління; орієнтація економіки на інноваційний шлях розвитку; зберігання власних сировинних ресурсів; ранжирування об'єктів управління за їх важливістю; єдність теорії та практики управління; зберігання й розвиток конкурентних переваг об'єкта управління; спеціалізація, універсалізація та централізація управління; організованість процесів управління; раціональне співвідношення форм управління; порівнянність варіантів управлінських рішень при їх виборі [217, с.153-155]. Однак, сам автор зауважує, що використання зазначених принципів «представляє певну складність» Тому кількість принципів, що необхідно враховувати, залежить від вартості об'єкту та його призначення [217, с. 155].

Так як управління конкурентною стійкістю підприємств передбачає довгострокове збереження рівня конкурентоспроможності підприємства, то доцільно розглянути й принципи стратегічного управління.

Ряд авторів [199] виділяють такі стратегічні принципи: постійних змін; співвідношення вигод і витрат; містифікації (і маскування); превентивних заходів; ініціативи; досконалої конкурентної боротьби; концентрації зусиль; балансу ризиків; співробітництва; п'яти стратегічних елементів.

В.С. Пономаренко [160] сформулював базові принципи стратегічного управління підприємством: рефлексії, самоорганізації, обмеженої раціональності, безупинної адаптації, диверсифікованості, самовизначення, резервування ресурсів.

Слід зауважити, що «універсальних» принципів управління немає, вищезазначені принципи в тій чи іншій мірі можуть бути використані в процесі управління.

Виходячи з вищенаведеного, можна запропонувати «загальну» систему принципів управління конкурентною стійкістю підприємства, що складається з таких принципів:

- координації – передбачає взаємозв'язок усіх функціональних підрозділів (виробничий, фінансовий відділ, відділ маркетингу і т. д.) при управлінні конкурентною стійкістю підприємства. Це означає, що будь-які дії одного з підрозділів мають координуватися з діями інших підрозділів;
- інтеграції - визначає взаємодію і погодженість діяльності окремих підсистем системи управління конкурентною стійкістю з загальною стратегією підприємства. Дотримання цього принципу обумовлює необхідність впровадження інтегрованої системи управління конкурентною стійкістю підприємства;
- адаптивності - визначається здатністю системи управління конкурентною стійкістю ефективно виконувати загальні функції управління відповідно змінам внутрішнього і зовнішнього середовищ підприємства. Цей принцип вимагає визначення всіх можливостей внутрішнього середовища підприємства, а також його взаємозв'язків із зовнішнім середовищем.
- безперервності – передбачає безперебійність управління конкурентною стійкістю, тобто цей процес має здійснюватись постійно в межах установленого циклу;
- гнучкості – принцип взаємопов'язаний з принципом безперервності, він забезпечує здатність менеджерів оперативно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства;
- динамічності - визначає динамічний характер аналізу й оцінки керованих процесів, бо процеси формування і підвищення рівня конкурентної стійкості протікають безупинно;
- системності – відображає цілісність системи управління конкурентною стійкістю підприємства як результат взаємозв'язку її елементів;
- комплексності - досягається тільки шляхом виконання певного комплексу розроблених заходів щодо формування, утримання, захисту і розвитку конкурентних переваг підприємства;
- орієнтації на нововведення у процеси управління виробництвом, маркетингом тощо. Визначає й обумовлює розробку та використання нових управлінських і виробничих технологій при управлінні конкурентною стійкістю.

Управління конкурентною стійкістю підприємства можливе лише за умови врахування чинників, що впливають на неї, тому доцільно детально дослідити всю сукупність чинників, що впливають на конкурентну стійкість підприємства.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови чинник – це умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [19, с. 1378].

Слід зазначити, що в науковій літературі зустрічається крім поняття «чинник» поняття «фактор». Ці поняття є синонімами і у більшості словників їм дається однакове визначення.

Під чинником конкурентної стійкості підприємства будемо розуміти умову, причину, явище або стан об'єкта всередині системи або за її межами, під впливом якої(-го) змінилась або може змінитися рівень конкурентної стійкості підприємства. Чинники можуть змінювати рівень конкурентної стійкості підприємства як в сторону підвищення, так і в сторону зменшення.

З позиції походження чинників з зовнішнього або внутрішнього середовища, можна виділити внутрішні та зовнішні чинники конкурентної стійкості підприємства.

На підприємство, як економічну систему, впливають багато чинників зовнішнього середовища. Зокрема, виділяють чинники зовнішнього середовища й умови непрямого (економічні, соціальні, політичні, правові, науково-технічні, культурні, демографічні, екологічні, міжнародні чинники та умови підприємницької діяльності у країні) та прямого (постачальники, споживачі, засоби масової інформації, суспільні організації, державні органи, конкуренти та ін.) впливу. Саме чинники прямого впливу є своєрідним провідником впливу на фірму чинників непрямого впливу [148, с 131-132]. На думку автора, поділ чинників зовнішнього впливу на прямі та непрямі є достатньо умовним, оскільки чіткий критерій такого поділу виділити важко, й усі чинники тісно пов'язані між собою.

У роботі [154] у структурі зовнішнього середовища з позиції впливу на стійкість роботи підприємства виділено чинники загального і робочого середовища. До загального середовища автором було віднесено економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, науково-технічні, культурні, природно-географічні, екологічні та міжнародні чинники. Автор зазначає, що розглянуті чинники загального середовища впливають на стійкість і ефективність функціонування підприємства опосередковано, ними підприємство не має можливості управляти.

У робоче середовище, що має пряму дію на стійкість і ефективність функціонування підприємства входять: постачальники (сировини, матеріалів, інформації і інших ресурсів), споживачі, конкуренти, контактні аудиторії, маркетингові посередники [154].

На підприємство впливають також чинники внутрішнього середовища, що пов'язані з ключовими складові діяльності підприємства. Ряд авторів [81, с 338-339], виділяють такі ключові аспекти діяльності підприємства, як виробнича, маркетингова, фінансова, інноваційна, кадрова, організаційно-культурна та управлінська [81, с 338-339].

Професор В.Л. Дикань запропонував такі внутрішні чинники конкурентної стійкості, як система й методи управління підприємством, рівень техніки і технології на підприємстві, система розробки та впровадження нововведень, рівень організації виробництва, система планування, система економічного стимулювання, соціальні, психологічні, екологічні та інші чинники [46, с. 43].

До внутрішніх чинників О.В. Печеркіна [154] віднесла персонал, організацію, виробництво, маркетинг, фінанси, корпоративну культуру.

У роботі [16] І.В. Булах запропонувала систему внутрішніх чинників, що впливають на конкурентну стійкість. Вчена виділила функціональні складові системи внутрішніх чинників, що забезпечують конкурентну стійкість підприємства - це фінансовий, матеріальний, інтелектуальний капітал, що включає людський, організаційний, клієнтський капітал. Структурні складові конкурентної стійкості підприємства: стійкість системи маркетингу, стійкість виробничої системи, стійкість кадрів, ефективність фінансової і інвестиційної діяльності, якість управління, рівень соціальної відповідальності. Автор дійшла висновку, що більшість чинників входять до двох систем чинників: конкурентоспроможності і конкурентостійкості одночасно, але при цьому вони мають різні напрямки дії і силу впливу. Система зовнішніх

чинників, які впливають на конкурентостійкість підприємства, містить такі складові: чинники «віддаленого середовища»; чинники «конкурентного середовища» [16, с. 7].

У роботі [17] Т.Б. Надтока запропонувала чинники конкурентоспроможності поділяти на тактичні та стратегічні. Тактичні чинники мають термін дії не більше року. Стратегічний чинник - це чинник, за яким підприємство може перевершити підприємства-конкуренти після виконання в перспективі конкретних умов, що визначають перевагу аналізованого компонента підприємства в порівнянні з конкуруючими. Термін дії стратегічних чинників не менше 2-х років [17, с. 158].

В.Л. Дикань зауважує, що внутрішні чинники впливу, перш за все, визначають конкурентоспроможність підприємства, а зовнішні – його конкурентостійкість [46, с. 43]. Однак, в першу чергу, конкурентна стійкість підприємства підтримується за рахунок внутрішніх чинників підприємства.

Отже, між внутрішніми та зовнішніми чинниками існує тісний взаємозв'язок. Разом з тим, чітко визначити переважаючу роль внутрішніх чи зовнішніх чинників конкурентної стійкості неможливо.

У спеціальній літературі існують підходи до систематизації чинників конкурентної стійкості. О.В. Печеркіна [154] з позиції середовища функціонування виділила зовнішні і внутрішні чинники конкурентної стійкості; за ступенем залежності – незалежні, частково залежні та взаємозалежні; за ступенем впливу на конкурентну стійкість підприємства - чинники слабого впливу, чинники сильного впливу та мультиплікативні чинники; за ступенем придатності до вимірювання – не придатні до вимірювання, придатні до вимірювання експертним шляхом та придатні до вимірювання прямим розрахунком; за терміном дії – довгострокові, середньострокові та короткострокові; за постійністю дії – чинники, що постійно діють, періодичні, неперіодичні та спорадичні; за рівнем управлінських рішень – стратегічні, тактичні та оперативні.

Так як конкурентостійким може бути лише конкурентоспроможне підприємство, то доцільно розглянути й чинники конкурентоспроможності підприємства. Як зазначено вище, більшість науковців пропонують чинники конкурентної стійкості підприємства, що є одночасно й чинниками його конкурентоспроможності.

Слід зазначити, що конкурентоспроможність та конкурентну стійкість підприємства неможливо розглядати без урахування особливості сфери та галузі діяльності підприємства. Враховуючи тематику роботи, розглянемо чинники конкурентоспроможності та конкурентної стійкості саме машинобудівних підприємств.

На думку автора, чинники конкурентної стійкості машинобудівного підприємства доцільно класифікувати за наступними ознаками: за середовищем виникнення (внутрішні, зовнішні), за ступенем придатності до вимірювання (не придатні до вимірювання, придатні до вимірювання експертним шляхом, придатні до вимірювання прямим розрахунком), за характером прояву (явні, приховані), за терміном дії (довгострокові, середньострокові, короткострокові), за постійністю дії (чинники, що постійно діють, періодичні, неперіодичні, спорадичні), за можливістю передбачення (випадкові, закономірні), за характером впливу (негативні, позитивні, нейтральні), за ступенем залежності (незалежні, частково залежні, взаємозалежні), за динамічністю дії (статичні, динамічні), за ступенем впливу на конкурент-

ну стійкість підприємства (чинники слабого впливу, чинники сильного впливу та мультиплікативні чинники), за періодом впливу (дискретні, безперервні), за можливістю управління (керовані, слабо керовані, некеровані), за рівнем управлінських рішень (стратегічні, тактичні та оперативні).

Аналіз спеціальної літератури [30; 154; 171; 185] дав змогу авторові виділити такі чинники зовнішнього та внутрішнього середовища машинобудівного підприємства, що впливають на рівень його конкурентної стійкості (рис. 1.8):

Рис. 1.8. Зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на конкурентну стійкість машинобудівного підприємства

У табл. 1.9 розкрито основний зміст чинників зовнішнього і внутрішнього середовища машинобудівного підприємства.

З вищенаведеного видно, що на рівень конкурентоспроможності та конкурентної стійкості машинобудівного підприємства впливає багато різних за своєю природою чинників. Звичайно, що при управлінні конкурентною стійкістю неможливо врахувати ступінь впливу на неї усіх чинників, тому доцільно враховувати лише найвагоміші. Оцінка сили впливу чинника на рівень конкурентної стійкості машинобудівного підприємства потребує додаткових досліджень та залежить від його розміру, від ринку, на якому підприємство здійснює свою діяльність, стану галузі, ринку та самого підприємства.

Теоретичне підґрунтя управління конкурентною стійкістю підприємств наведено на рис. 1.9.

Чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на конкурентну стійкість машинобудівного підприємства та їх основний зміст

Чинники	Основний зміст
1	2
Чинники непрямого впливу	
Економічні чинники	величина ВВП, середньорічні темпи інфляції; рівень безробіття, конкурентоспроможність продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, тенденції зміни зовнішньоекономічних зв'язків, дефіцит бюджету країни, питома вага приватної власності в сукупній власності країни, питома вага сировинних ресурсів в експорті країни, складність податкової системи і зовнішньоекономічної діяльності, структура розподілу доходів населення, рівень розвитку фінансової системи країни тощо.
Соціальні чинники	рівень якості життя населення, забезпеченість населення житлом, дитячими дошкільними установами, загальноосвітніми школами, медичними установами (лікарнями, поліклініками, аптеками), об'єктами культури (театрами, кінотеатрами, танцювальними залами, клубами, бібліотеками), торгівлі (магазинами, ринками, об'єктами громадського харчування), побутового обслуговування (будинками побутової хімічестками, пральнями), спортивними установами (стадіонами, спортивними залами), тобто об'єктами забезпечення населення нормальними умовами життєдіяльності, а також системою соціального захисту.
Політичні чинники	політична ідеологія, що визначає політику уряду, життєздатність уряду, сила опозиційних структур, кількість політичних фракцій в законодавчій владі, настрій органів влади всіх рівнів відносно бізнесу, політична стабільність, кримінальна обстановка у країні, вірогідність повернення до минулої політичної системи тощо.
Правові чинники	наявність законів щодо стандартизації, метрології, захисту прав споживачів, антимонопольної політики, сертифікації товарів і послуг, управління якістю і конкурентоспроможністю товарів, охорони довкілля, підприємництва, коштовних паперів, фінансів тощо; наявність законів, що регулюють взаємини компонентів економічної системи країни, наявність законів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність країни і фірм, ступінь захищеності правового середовища, динамізм правового середовища, рівень суспільного контролю за діяльністю правової системи суспільства тощо.
Науково-технічні чинники	рівень автоматизації виробництва у різних галузях, характеристика системи інформатизації країни, рівень комп'ютеризації країни, рівень заробітної плати вченого, конструктора, викладача ВНЗ, знос основних виробничих фондів у галузях народного господарства країни, кількість докторів наук, учених, кількість винаходів, патентів у фонді світової спільноти тощо.
Міжнародні чинники	кількість міжнародних симпозіумів, конференцій, виставок, кінофестивалів, конкурсів й інших заходів вищої категорії, що проводяться в даний момент у країні і у світі в галузі освіти, культури, науки-технічного прогресу тощо.
Культурні чинники	забезпеченість населення країни об'єктами культури, відношення людей до навколишнього світу, доотримувалі тенденції розвитку в області культурних цінностей і т.п.

1	2
Демографічні чинники	тривалість життя, народжуваність і смертність населення країни, міграція населення країни, перспективність міст, рівень освіти тощо.
Екологічні чинники	параметри екосистеми країни, витрати у бюджеті країни на підтримку екосистеми країни тощо.
Постачальники	Чинники прямого впливу
Споживачі	кількість постачальників сировини, матеріалів, устаткування, трудових ресурсів, капіталу, географічна дисперсія постачальників тощо. кількість безпосередніх споживачів, фірм-виробників, що купують продукцію для виробничих цілей, фірм-посередників, що купують товари і послуги для подальшого перепродажу, бюджетних організацій і установ, що купують товари і послуги для використання у своїй сфері діяльності; іноземних споживачів, що купують товари і послуги для особистого і виробничого вжитку тощо.
Конкуренти	кількість конкурентів, можливість появи на ринку нових конкурентів, кількість виробників товарів-субститутів тощо.
Профспілки, громадські організації	наявність та ефективне функціонування профспілок, цивільних груп громадської думки тощо.
Державні органи влади	наявність та ефективне функціонування державних установ щодо нагляду і регулювання підприємницької діяльності, сприятливість законодавства, забезпечення рівності умов здійснення діяльності, стабільність і визначеність правових норм тощо.
Засоби масової інформації	наявність та ефективне функціонування рекламних агентств, газет, журналів, радіостанцій і телецентрів тощо.
	Чинники внутрішнього середовища
Виробництво	Відповідність техніки, технології вимогам сучасного рівня якості. Потенціал виробничої потужності до розширення виробництва і до зміни асортименту продукції. Рівень матеріало-, енерго-, трудоємності; вартість основних фондів (балансова) скорочення термінів амортизації основних фондів, фондомісткість, фондозброєність і фондодвидача, реальне завантаження основних фондів, ефективність використання конкретних видів основних фондів тощо.
Управління	Відповідність управлінської структури адекватній організаційній структурі, цілям і завданням підприємства тощо.
Фінанси	підтримка ліквідності і забезпечення прибутковості; створення інвестиційних можливостей тощо.
Маркетинг	стратегія продукту, стратегія ціноутворення; стратегія просування продукту на ринку; вибір ринків збуту і систем розподілу тощо.
Персонал	Рівень кваліфікації кадрів, механізм управління персоналом, чисельність робітників, чисельність управлінських кадрів, витрати на оплату праці, відрядження до позабюджетних фондів, система економічного стимулювання, витрати на передпідготовку кадрів, продуктивність праці, ефективність використання персоналу тощо.
НДДКР	Наявність інтелектуальної власності, наукової бази фірми, фінансові і кадрові можливості розвитку власних НДДКР тощо.
Інноваційно-інвестиційні чинники	Наявність фінансування розвитку інноваційної діяльності, рівень інвестиційної привабливості підприємства

Рис. 1.9. Теоретичне підґрунтя управління конкурентною стійкістю підприємств

1.4. Аналіз методів оцінювання конкурентної стійкості підприємства

Вивчення спеціальної економічної літератури показало, що незважаючи на важливість оцінки конкурентної стійкості, існує незначна кількість методів оцінки конкурентної стійкості підприємства.

Автором запропонована систематизація методів оцінки конкурентної стійкості, що ґрунтується на формуванні оптимального балансу показників з урахуванням особливостей специфіки діяльності машинобудівних підприємств і забезпечує вирішення конкретних завдань у процесі прийняття рішень щодо формування ефективної системи управління машинобудівними підприємствами (рис. 1.10).

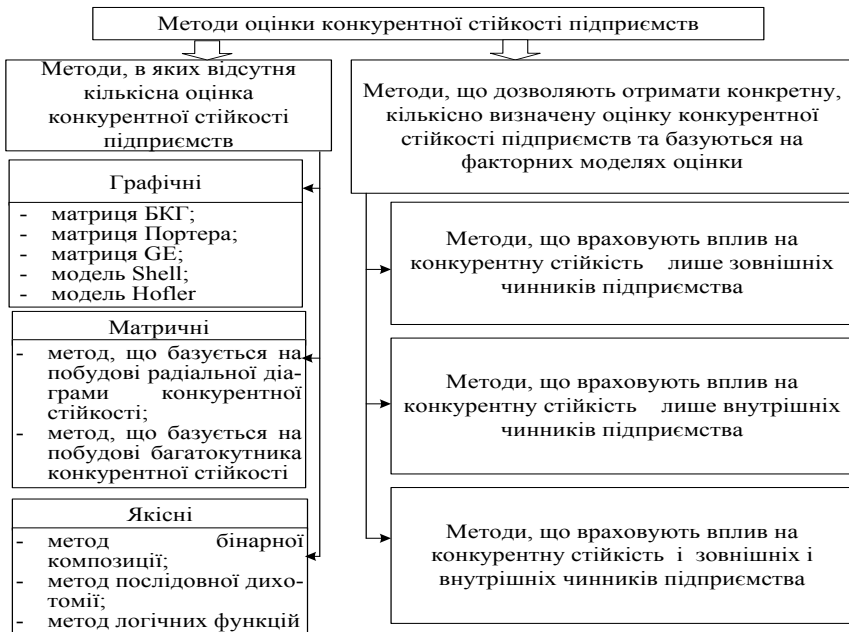

Рис. 1.10. Методи оцінки конкурентної стійкості підприємств

З рис. 1.10 видно, що за вказаними можливостями методи оцінки конкурентної стійкості підприємств поділяються на методи в яких відсутня кількісно визначена оцінка та методи, що дозволяють отримати конкретну, кількісно визначену оцінку конкурентної стійкості підприємств і базуються на факторних моделях оцінки.

До першої групи методів віднесені графічні та матричні методи, які передбачають візуальне відображення оцінок конкурентної стійкості підприємства.

Графічний метод оцінки конкурентної стійкості підприємства ґрунтується на побудові так званої «радіальної діаграми конкурентної стійкості» або «багатокутника конкурентної стійкості». Побудова багатокутника здійснюється шляхом поділу кола радіальними оці-

ночними шкалами на рівні сектори, кількість яких дорівнює кількості обраних критеріїв на радіальних прямих і градуйована так, щоб всі значення критеріїв знаходилися всередині оціночного кола; значення критеріїв збільшуються по мірі віддалення від центра кола; на кожній осі з використанням відповідного масштабу вимірювання позначаються точки, що відповідають значенням критеріїв; по точках відповідно для кожного з підприємств проводиться ламана лінія, яка і сформує багатокутник. Такий метод не дає змоги точно визначити рівень конкурентної стійкості підприємства, проте, наочно демонструє всі недоліки та переваги в діяльності підприємства.

Матричні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства базуються на використанні матриці – таблиці впорядкованих за рядками та стовпцями елементів. Найвідомішим матричним методом є метод, що розроблений консалтинговою групою Бостона, який ґрунтується на аналізі конкурентоспроможності підприємства з урахуванням життєвого циклу товару. При побудові матриці враховується два показника – темпи зростання ринку та відносна частка товару на ринку.

Якісні методи оцінки конкурентної стійкості передбачають логічні операції для здобуття вирішального правила комплексного оцінювання.

Так, за методом бінарної композиції оцінка конкурентної стійкості визначається за спеціальним алгоритмом (від низу до верху). Метод заснований на попарному об'єднанні показників, побудові таблиць вирішальних логічних правил попарної оцінки, об'єднанні таблиць в бінарну структуру для здобуття вирішального правила комплексної оцінки. Метод застосовний для бінарної структури показників.

За методом послідовної дихотомії оцінка конкурентної стійкості визначається по спеціальному алгоритму (зверху вниз). Метод заснований на послідовній декомпозиції комплексних показників на пари взаємодоповнюючих показників тощо. У тій же послідовності формуються експертним шляхом таблиці вирішальних логічних елементів попарної оцінки показників. Об'єднання таблиць в бінарну структуру утворює логічне правило комплексної оцінки. Метод застосовний для бінарної структури показників.

За методом логічних функцій оцінка конкурентної стійкості формується по спеціальному алгоритму (від низу до верху за ієрархією). Метод заснований на послідовному якісному оцінюванні показників за допомогою вирішальних правил, описаних у вигляді логічних функцій. Логічне правило комплексної оцінки утворюється як комбінація правил нижчих рівнів ієрархії. Метод застосовний для будь-якої ієрархічної структури показників і не вимагає її перетворень в бінарну.

Існуючі методи, що дозволяють отримати конкретну, кількісно визначену оцінку конкурентної стійкості підприємств базуються на факторних моделях оцінки.

Серед зазначених методів можна виділити групу таких, що враховують вплив на конкурентну стійкість лише зовнішніх чинників підприємства. Так І.М. Кирчата пропонувала враховувати вплив дестабілізуючих факторів невизначеного зовнішнього середовища через оцінку рівня загрози конкурентних сил, для чого, на її думку, варто використовувати коефіцієнт впливу постачальників, коефіцієнт впливу споживачів, коефіцієнт впливу конкурентів, що формально було представлено наступним чином:

$$KC = f(K_{\text{пост}}; K_{\text{спож}}; K_{\text{конкур}}), \quad (1.7)$$

де $K_{\text{пост}}$, $K_{\text{спож}}$, $K_{\text{конкур}}$ – відповідно, коефіцієнт впливу постачальників, споживачів, конкурентів [79, с. 13].

Інтегральний показник конкурентної стійкості підприємства І.М. Кирчата запропонував розраховувати за формулою:

$$I_{KC} = \frac{1}{(1 + \sqrt[3]{\lambda_1 K_{\text{пост}} \times \lambda_2 K_{\text{спож}} \times \lambda_3 K_{\text{конкур}}})}, \quad (1.8)$$

де λ_1 , λ_2 , λ_3 – відповідно, питома вага коефіцієнтів впливу постачальників, споживачів, конкурентів [79, с. 14].

Деякі методи оцінки конкурентної стійкості підприємства передбачають врахування впливу на неї лише внутрішніх чинників підприємства. Так, М.В. Чорна та Ю.А. Сімах для оцінки фінансового стану підприємства, як складової його конкурентної стійкості, обрали такі показники: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стабільності. Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує прогнозовані платіжні можливості підприємства та дає підприємству можливість вчасно і без затримки сплачувати свої короткострокові зобов'язання. Коефіцієнт фінансового ризику визначає межі, які сигналізують про можливість банкрутства підприємства; цей показник дає найбільш точну оцінку фінансової стійкості та відображає кількість одиниць залучених коштів, що припадає на кожну одиницю власних, саме зростання даного показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів, що значно знижує фінансову стійкість. Коефіцієнт автономії характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел, тобто довгострокову платоспроможність. Коефіцієнт фінансової стабільності дає можливість оцінити співвідношення власних та позикових коштів, що, у свою чергу, також сприяє фінансовій незалежності підприємства [231, с. 215].

Метод оцінки фінансового стану підприємства ґрунтується на добутку мінімальних еталонних значень обраних коефіцієнтів. Необхідно враховувати, що зростання коефіцієнта поточної ліквідності, коефіцієнта автономії та коефіцієнта фінансової стабільності свідчить про позитивну динаміку діяльності підприємства, в той час як коефіцієнт фінансового ризику, навпаки, повинен прагнути до зниження від нормативного значення. Тому під час оцінки фінансового стану коефіцієнт фінансового ризику знаходиться у зворотній пропорційній залежності від інших [231, с. 217]. Необхідно зазначити, що фінансовий стан підприємства є чинником конкурентної стійкості підприємства, але крім нього існують і інші чинники, якими недоцільно нехтувати.

У.Л. Сторожилова ввела таке поняття як «потенціал конкурентостійкості підприємств», оцінку якого, на її думку, доцільно проводити в динаміці за певний період, а також шляхом порівняння оціночних показників з іншими суб'єктами ринку, які виробляють аналогічну продукцію або послуги, що дозволило би більш ефективно управляти процесом підвищення конкурентоспроможності підприємства. До основних чинників, що впливають на потенціал конкурентної стійкості підприємства, відносять техніко-технологічний, ресурсний, організаційно-кадровий, інноваційно-інвестиційний потенціали, які комплексно оцінюються на основі

бально-коефіцієнтного методу. Для оцінки цих підсистем використовують значну кількість показників, серед яких: рівень якості продукції, диверсифікованість її асортименту, коефіцієнт ефективності використання обладнання, ефективність капіталу і цінних паперів (рентабельність акціонерного капіталу), виконання плану економії ресурсів та зниження собівартості, реальне використання фондів споживання, нагромадження і ризику, фінансова стійкість підприємства, підвищення остаточної економічної ефективності діяльності підрозділів, дійсна якість робіт, ефективність управлінських рішень, економічність системи управління, рівень організаційної культури і соціальної відповідальності, рівень життя колективу та його професійне зростання, економічний ефект від впровадження інновацій на підприємстві, кількості запатентованих винаходів і кількості проданих ліцензій на використання інновацій [197]. Автором використано велику кількість показників, за допомогою яких оцінюється потенціал конкурентної стійкості підприємства, але врахування всіх зазначених показників є проблематичним.

Доцільно окремо виділити методи, що враховують вплив на конкурентну стійкість і зовнішніх і внутрішніх чинників підприємства. Так, Ю.А. Сімах запропоновано визначати конкурентну стійкість торговельного підприємства за формулою:

$$T(Y_j) = \frac{T(Y_{1j}) \times T(Y_{2j}(X_5)) \times T(Y_{2j}(X_6)) \times T(Y_{3j}) \times T(Y_{4j}(X_{11}))}{T(Y_{2j}(X_7)) \times T(Y_{4j}(X_{12})) \times T(Y_{4j}(X_{13}))}, \quad (1.9)$$

де $T(Y_j)$ – комплексний показник загального рівня конкурентостійкості j -го торговельного підприємства; $T(Y_{ij})$ – темп зміни i -го критерію конкурентостійкості j -го торговельного підприємства; X_5 – коефіцієнт використання торговельної площі; X_6 – коефіцієнт використання загальної площі; X_7 – коефіцієнт торговельної діяльності; X_{11} – коефіцієнт Бівера; X_{12} – коефіцієнт ризику торговельної діяльності; X_{13} – коефіцієнт ризику впливу конкурентів; Y_{1j} – критерій конкурентоспроможності; Y_{2j} – критерій економічної ефективності; Y_{3j} – критерій фінансового стану; Y_{4j} – критерій ризику [188, с. 8].

Запропонований Ю.А. Сімах метод оцінки конкурентної стійкості підприємства розроблений для підприємств торгівлі, тому, у зв'язку з специфікою галузі, не може бути використаний для машинобудівних підприємств.

Автором роботи [52] запропонована факторна модель оцінки конкурентної стійкості підприємств. До чинників конкурентної стійкості підприємства віднесено ретроспективну стабільність, швидкість змін у галузі, невідтворюваність конкурентних переваг та інтенсивність конкуренції [52, с. 10].

Через імовірнісний характер впливу чинників конкурентостійкості підприємства, неможливість отримання оцінок впливу чинників з використанням прямих алгоритмів і необхідність урахування впливу одночасно декількох чинників автором запропоновано використовувати в оцінюванні конкурентостійкості підприємства мережі Байєса. Запропонована модель оцінки конкурентостійкості підприємства має такий вигляд:

$$KY = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n F_i}, \quad (1.10)$$

де KY – кількісна оцінка конкурентостійкості підприємства; F – вплив чинника конкурентостійкості підприємства відповідного рівня, n – кількість чинників конкурентостійкості під-

приємства відповідного рівня [52, с. 11]. Необхідно зазначити, що використання зазначеної методики ускладнене неможливістю кількісної оцінки чинників конкурентної стійкості та визначенням ймовірності впливу цих чинників.

У роботі [16] запропоновано, щоб оцінка конкурентної стійкості підприємства (КТ) складалася з двох блоків: рівня внутрішньої конкурентної стійкості (КТВ) і рівня дії зовнішнього середовища (КТЗ):

$$КТ = f_{КТ} (КТВ; КТЗ). \quad (1.11)$$

До комплексних показників, які відображають рівень внутрішньої конкурентостійкості підприємства $КТВ = \{X_i, i = \overline{1, N}$ автором було віднесено стійкість системи маркетингу (X_1), стійкість виробничої системи (X_2), стійкість кадрів (X_3), ефективність фінансової та інвестиційної діяльності (X_4), якість управління (X_5) та рівень соціальної відповідальності (X_6) [16, с. 9].

У свою чергу комплексне значення кожної з груп X_i може бути визначено за окремими показниками $X_{ij}, i = \overline{1, N}, j = \overline{1, M}$, які входять до відповідних груп:

$$X_i = f(X_{ij}), \quad (1.12)$$

де i – номер комплексної групи показників; j – номер показника, що входить до i -ої комплексної групи показників; N – кількість комплексних груп показників; M – кількість показників відповідно до i -ої групи показників. Внутрішня конкурентостійкість підприємства відповідно до розрахованих значень показників $X_{ij}, X_p, i = \overline{1, N}, j = \overline{1, M}$, оцінюється за формулою [16, с. 9]:

$$КТВ = f_{КТВ} (X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6). \quad (1.13)$$

До комплексних показників, що характеризують дію зовнішнього середовища $КТЗ = \{Y_i, i = \overline{1, N}$ було віднесено: Y_1, Y_2 – тиск постачальників та споживачів відповідно; Y_3 – рівень конкуренції; Y_4 – рівень державного тиску; Y_5 – рівень впливу науково-технічного прогресу [16, с. 9].

На основі показників $Y_p, i = \overline{1, N}$ проводилось визначення рівня дії зовнішнього середовища [16, с. 9]:

$$КТЗ = f_{КТЗ} (Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5). \quad (1.14)$$

Слід зазначити, що зазначена модель максимально враховує вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Таким чином, проблеми оцінки конкурентної стійкості підприємства досліджувались різними вітчизняними та закордонними науковцями. Кожен науковець запропонував новий або удосконалив існуючий метод оцінки конкурентної стійкості, але на сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої методики оцінки конкурентної стійкості підприємств.

Узагальнення методичних підходів та методів оцінки конкурентної стійкості підприємства дозволило зробити висновок, що більшість цих методів передбачають певні складності у використанні й неповно розкривають сутність зазначеної категорії. Більшість методів оцінки конкурентної стійкості підприємств не дозволяють встановити вплив різних чинників на загальний рівень конкурентної стійкості та не дозволяють виявити пріоритетні шляхи підвищення цього рівня.

Результати аналізу методів та моделей оцінки конкурентоспроможності та конкурентної стійкості підприємств, створених з їх використанням, дозволяють зробити висновок про переважання факторного підходу до оцінки конкурентної стійкості підприємства, що зумовлено ефективністю його використання.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, існує необхідність у розробці методики оцінки конкурентної стійкості підприємств, що враховуватиме вплив найважливіших чинників конкурентної стійкості підприємства та дозволить визначити найбільш впливові чинники і виявити напрямки, реалізація яких максимально сприятиме підвищенню ефективності управління конкурентною стійкістю підприємств з метою збереження їх конкурентоспроможності упродовж довгострокового періоду.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Оцінка функціональних складових діяльності машинобудівних підприємств

Основою для обґрунтування і прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівного підприємства є аналіз та оцінка існуючого рівня його конкурентної стійкості як в цілому, так і окремих його складових. У зв'язку з цим виникла необхідність у теоретико-методичному осмисленні можливостей і розробки практичних рекомендацій до удосконалення методики оцінки конкурентної стійкості.

Для оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств автором запропоновано методичний підхід, що включає в себе реалізацію взаємопов'язаних та взаємобумовлених етапів формування складових та показників діяльності машинобудівних підприємств, аналізу та обробки отриманої інформації, визначення та оцінки інтегральних показників конкурентоспроможності, стійкості та конкурентної стійкості (рис. 2.1).

На першому етапі на підставі аналізу спеціальної літератури [16,46,52,79,171] було виявлено найбільш вагомі складові діяльності машинобудівних підприємств. Автором виділено виробничу, управлінську, фінансову, маркетингову, кадрову, науково-технічну та інвестиційну складові.

Для фундаментальної діагностики складових діяльності машинобудівних підприємств сформована система показників, що їх характеризують (рис. 2.2).

Необхідно зазначити, що всі вищезазначені показники, що характеризують складові діяльності машинобудівних підприємств можна знайти у фінансово-аналітичній звітності машинобудівних підприємств або розрахувати на основі даних цієї звітності.

Для дослідження було обрано 10 провідних вітчизняних машинобудівних підприємств. Оброблено дані фінансово-аналітичної звітності за період з 2003 по 2012 рр.

У табл. 2.1–2.10 автором проведена фундаментальна діагностика складових діяльності машинобудівних підприємств, а саме: ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», м. Горлівка, Донецька обл.; ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», м. Куп'янськ, Харківська обл.; ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек», м. Артемівськ, Донецька обл.; ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», м. Красний Луч, Луганська обл.; ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», м. Бердичів, Житомирська обл.; ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», м. Калинівка, Вінницька обл.; ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», м. Полтава; ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», м. Харків; ПАТ «Смілянський машинобудівний завод», м. Сміла, Черкаська обл.; ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування», м. Луганськ.

Приватне акціонерне товариство «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» — відомий виробник машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва.

Рис. 2.1. Методичний підхід до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств

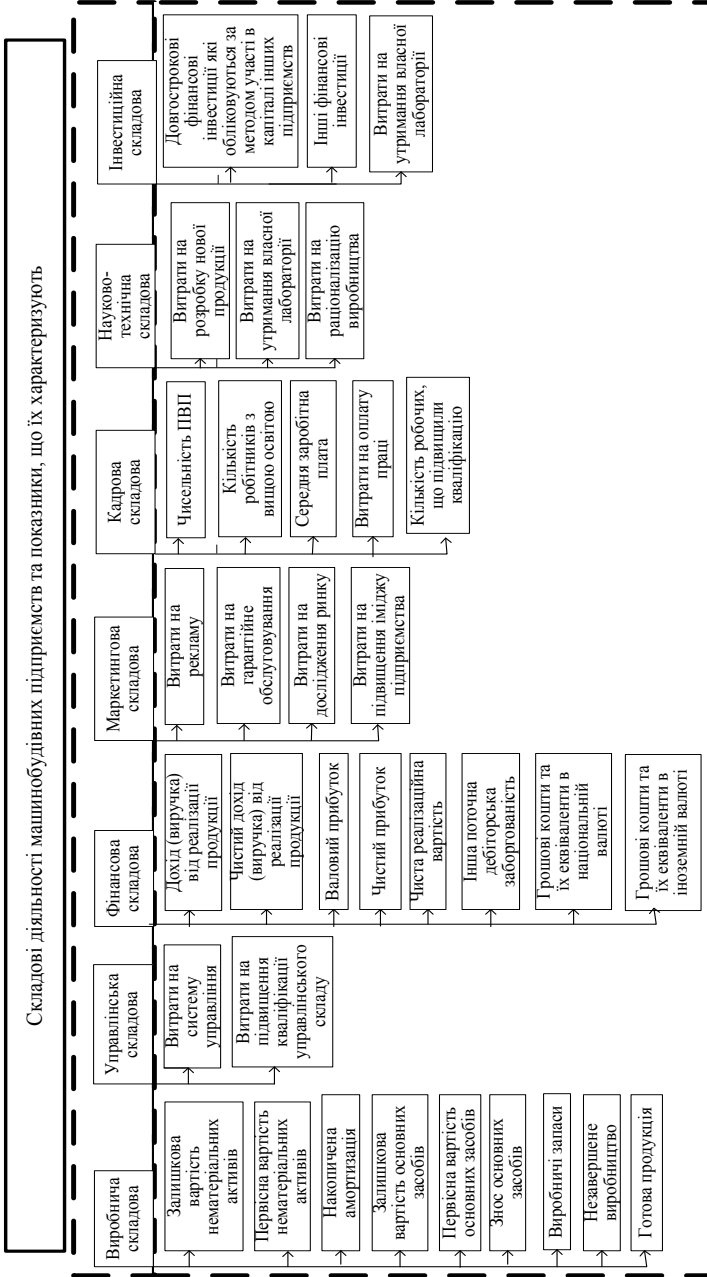

Рис. 2. Складові діяльності машинобудівних підприємств та показники, що їх характеризують

ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» утворений у 1969 році як «Дослідно-експериментальний завод Горлівського відділення ДОНВДІ» і виготовляв експериментальні зразки гірничошахтного устаткування для шахт з крутим заляганням пластів, у тому числі вугільні комбайни, ґрунтоздирувальні машини, дробильно-закладні установки.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» за 2003–2012 рр. (табл. 2.1)

Виробнича складова діяльності підприємства характеризується такими показниками, як залишкова вартість нематеріальних активів, первісна вартість нематеріальних активів, накопичена амортизація, залишкова вартість основних засобів, первісна вартість основних засобів, знос основних засобів, виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція. Аналіз темпів росту цих показників дав змогу виявити, що вартість нематеріальних активів протягом 2003-2005 рр. не змінювалася, а у 2006 р. збільшилася на 60 %, у 2007 р. – збільшилася в 5 разів. Це пов'язано з закупівлею підприємством протягом 2006-2007 рр. програмного забезпечення на загальну суму 32,8 тис.грн. Вартість основних засобів підприємства протягом 2003-2006 рр. знижувалася, а з 2007 по 2012 рр. – підвищувалася. Це пов'язано з щорічним придбанням підприємством з 2007 по 2012 рр. основних засобів в середньому на 400 тис.грн. у рік.

Управлінська складова діяльності підприємства, що враховує витрати на систему управління, які зменшувалися лише у 2006, 2009 та 2012 рр. відповідно на 6,04%, 22,69 % та 4,36 %, в інші роки відбувалося збільшення в межах від 1,4 до 152% та витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу, що зменшувалися лише у 2007 р. на 2,58 % та у 2009 р. на 9,4 %, в інші роки - збільшувалися.

Показники фінансової складової діяльності підприємства, що характеризують ефективність фінансової діяльності підприємства, мають значний розкид значень. Слід зазначити, що протягом 2003-2012 рр. підприємство було прибутковим. Найбільше збільшення чистого прибутку відбувалося у 2007 та 2011 рр. Обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті знижувався у 2003, 2006, 2008, 2009, 2010 та 2012 рр. в межах від 30 % до 83 %. обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті не змінювався.

Ефективність маркетингової діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, витрати на дослідження ринку, витрати на підвищення іміджу та витрати на гарантійне обслуговування. Витрати на рекламу, витрати на дослідження ринку та витрати на підвищення іміджу мали тенденцію до збільшення протягом 2003-2012 рр. Витрати на гарантійне обслуговування збільшувалися в період з 2005 по 2009 рр. в інші роки вони зменшувалися.

Чисельність ПВП зростала у 2005, 2008, 2009 та у 2010 рр. на 41 %, 32 %, 7 % та 12 % відповідно, а в інші роки вона знижувалася; кількість працівників з вищою освітою з 2003 по 2010 рр. мала тенденцію до збільшення, а з 2011 р. – до зниження; витрати на оплату праці та середня заробітна плата протягом 2003-2012 рр. постійно зростали.

Ефективність науково-технічної діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції протягом періоду, що досліджувався змінювалися несуттєво (до 10 %); витрати на утримання власної лабораторії з 2006 р. мали тенденцію до збільшення; витрати на раціоналізацію виробництва зменшувалися у 2003, 2008, 2012рр. на 4,76%, 13,02% 4,76% відповідно, в інші роки вони збільшувалися в межах від 2 до 15%.

Таблиця 2.1

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»											
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
K ₁	Виробнича складова												
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	100,00	100,00	100,00	160,00	568,75	329,67	93,33	92,86	103,85	88,89		
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	100,00	100,00	100,00	70,00	519,05	321,10	114,29	107,50	111,63	97,92		
K ₁₃	Накопичена амортизація	100,00	100,00	100,00	50,00	360,00	277,78	240,00	141,67	123,53	109,52		
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	92,64	92,26	98,08	95,93	122,36	118,88	107,98	111,72	250,34	134,28		
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	100,20	100,30	100,79	100,09	111,40	112,39	107,95	108,34	171,12	129,82		
K ₁₆	Знос основних засобів	106,14	105,81	102,40	102,47	105,53	108,37	107,94	106,04	114,30	122,81		
K ₁₇	Виробничі запаси	190,69	99,74	58,80	115,22	362,12	233,75	53,11	140,47	126,56	83,21		
K ₁₈	Незавершене виробництво	117,67	196,58	236,82	209,99	256,16	54,95	119,90	204,80	74,87	94,27		
K ₁₉	Готова продукція	105,16	75,45	1059,32	95,19	28,04	19,03	130,23	66,07	56,76	266,67		
K ₂	Управлінська складова												
K ₂₁	Витрати на систему управління	101,43	141,95	115,60	83,96	123,15	143,22	77,31	152,29	136,10	95,64		
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	103,10	101,49	103,18	102,36	97,42	101,98	90,60	101,70	119,21	101,00		
K ₃	Фінансова складова												
K ₃₁	Дохід (виручка) від реалізації продукції	114,07	258,31	256,17	41,24	544,48	111,59	56,34	89,51	160,15	97,13		
K ₃₂	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	114,07	258,31	256,17	41,24	544,48	111,59	56,34	89,51	160,15	97,13		
K ₃₃	Валовий прибуток	260,92	128,80	211,97	104,32	190,41	133,68	116,97	116,63	143,52	95,92		
K ₃₄	Чистий прибуток	13,6	290,91	77,50	90,32	755,36	52,17	284,47	10,70	814,29	192,91		
K ₃₅	Чиста реалізаційна вартість	86,36	164,29	96,14	85,95	463,24	115,14	145,90	97,10	66,96	168,57		

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПРАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₆	Інша поточна дебіторська заборгованість	288,89	19,23	342,00	1,17	105,00	47,62	503,00	99,80	198,07	124,63	
K ₃₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	17,58	168,00	217,47	72,70	162,50	44,45	51,83	13,58	266,67	17,04	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₄	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	221,74	147,06	128,00	125,00	108,33	107,69	100,00	107,14	213,33	143,75	
K ₄₂	Витрати на гарантієне обслуговування	98,93	98,20	107,00	109,41	103,00	104,41	107,08	93,77	120,91	97,75	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	103,14	104,57	108,42	108,63	106,33	108,50	107,77	104,30	107,68	100,00	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	105,89	108,44	109,20	108,20	108,15	110,64	108,12	109,41	106,24	105,11	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	98,62	77,19	140,91	100,00	87,74	131,62	106,70	112,04	93,69	99,00	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	100,00	101,82	105,36	101,69	106,67	109,38	117,14	107,32	97,73	88,37	
K ₅₃	Середня заробітна плата	102,37	331,14	154,30	100,00	206,24	111,13	108,80	124,28	125,76	101,22	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	119,33	255,62	217,42	100,00	180,96	146,27	116,09	139,25	117,83	100,21	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	141,67	79,41	48,15	126,92	106,06	200,00	122,86	132,56	21,05	133,33	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	85,90	108,72	110,85	105,53	98,79	105,51	94,78	100,82	100,20	85,90	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	103,97	92,99	84,25	113,82	103,57	110,34	114,38	103,83	113,68	103,97	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	95,24	114,29	112,50	106,11	112,57	86,98	102,67	104,69	109,95	95,24	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	102,57	134,39	100,13	99,67	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	102,57	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Приватне акціонерне товариство «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» залучало фінансові інвестиції у 2003 р., 2004 р., 2005 р., 2006 р. та 2012 р. У інші роки інвестицій не залучалося.

Публічне акціонерне товариство «Куп'янський машинобудівний завод» є одним з найбільших, у своїй галузі, виробником технологічного устаткування і запасних частин для цукрової промисловості, гірничо-збагачувальних комбінатів, шахт, пивоварних заводів, кондитерських фабрик. Завод заснований у 1958 р. Він експортує продукцію у Росію, Білорусь, Молдову, Латвію, Литву.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» за 2003–2012 рр. (табл. 2.2).

Підприємство протягом 2003–2012 рр. було нерентабельним. У 2012 р. виготовлено продукції та надано послуг лише на 256 тис.грн. (за період з 2003 по 2011 рр. виготовлялося продукції та надавалося послуг в середньому на 2 млн.грн. на рік).

У підприємства протягом періоду з 2003 по 2012 рр. були відсутні нематеріальні активи. Залишкова вартість основних засобів протягом періоду, що досліджувався мала тенденцію до зменшення. Виробничі запаси підприємства протягом 2003-2011 рр. зменшувалися, а у 2012 р. – збільшилися на 1 %.

Управлінська складова враховує: витрати на систему управління, які протягом періоду з 2003 по 2007 рр. збільшувалися та протягом періоду з 2008 по 2012 рр. – зменшувалися; витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу зменшувалися у 2005, 2006 та 2012 рр. відповідно на 14,83 %, 12,84 % та 19,9 %, в інші роки ці витрати збільшувалися.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, який збільшувався у 2003 р. на 22,89 %, у 2004 р. на 7,81 %, у 2006 р. на 22,61 %, у 2007 р. на 26,53 %, у 2010 р. на 59,75 % та у 2011 р. на 16,57 %; чистий прибуток, який збільшувався у 2003, 2007, 2008, 2009 та у 2011рр. відповідно на 25,93 %, 332,62 %, 31,15 %, 3,75 % та 130,56 %; грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті зростали в періодах з 2007 по 2009 рр. та з 2011 по 2012 рр., в інших періодах відбувалося зменшення цього показника; грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті не змінювалися та дорівнювали нулю.

Витрати на рекламу підприємства збільшувалися лише у 2004 та 2011 рр. на 50 % та 20 % відповідно, у 2003, 2007 та 2010 рр. вони залишалися незмінними, а в інші роки вони зменшувалися.

Витрати на гарантійне обслуговування протягом періоду, що досліджувався мали тенденцію до зменшення. Витрати на дослідження ринку зменшувалися протягом 2003-2012 рр. Витрати на підвищення іміджу підприємства мали тенденцію до зменшення протягом періоду, що був досліджений.

Чисельність ПВП мала тенденцію до зменшення протягом всього періоду дослідження, у 2012 р відбулося значне скорочення персоналу підприємства; кількість працівників з вищою освітою збільшилася у 2007, 2008 та у 2011 рр. на 20,89 %, 31,23 % та 1,32 % відповідно, а в інші роки зменшувалася від 8 % до 35%; середньомісячна заробітна плата зменшувалася лише у 2008 та 2009 рр., в інші роки вона збільшувалася в межах від 9 % до 50 %; витрати на оплату праці мали переважно незначне підвищення, лише в період з 2008 по 2010 рр. та у 2012 р. вони знизилися; кількість працівників, що підвищили кваліфікацію збільшилася у 2003, 2004, 2007 рр., в інші роки відбувалося зменшення кількості працівників, що пройшли підвищення кваліфікації.

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності
 ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K _{1,1}	Залишкова вартість нематеріальних активів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K _{1,2}	Первісна вартість нематеріальних активів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K _{1,3}	Накопичена амортизація	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K _{1,4}	Залишкова вартість основних засобів	105,58	97,27	98,43	98,03	94,36	98,66	16,97	93,63	91,63	92,02	
K _{1,5}	Первісна вартість основних засобів	104,66	98,82	100,21	99,70	95,58	100,00	47,34	100,00	113,77	100,00	
K _{1,6}	Знос основних засобів	103,10	101,49	103,18	102,36	97,42	101,98	90,60	101,70	119,21	120,6	
K _{1,7}	Виробничі запаси	91,39	98,41	89,74	93,80	98,82	77,72	93,45	96,14	95,98	101,05	
K _{1,8}	Незавершене виробництво	129,57	76,27	73,89	77,82	169,89	52,71	160,00	89,53	100,00	39,25	
K _{1,9}	Готова продукція	78,24	103,91	95,28	88,77	87,89	134,73	73,87	63,65	82,99	66,36	
K ₁	Управлінська складова											
K _{2,1}	Витрати на систему управління	106,56	119,10	117,34	104,17	102,73	82,35	97,28	74,83	153,27	80,30	
K _{2,2}	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	107,97	107,01	75,17	87,16	132,11	107,57	101,11	102,56	112,14	80,10	
K ₃	Фінансова складова											
K _{3,1}	Дохід (виручка) від реалізації продукції	122,89	107,81	89,30	122,61	126,53	58,56	71,65	159,74	116,57	8,73	
K _{3,2}	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	122,08	107,38	89,11	123,24	125,89	58,56	71,64	159,75	116,59	8,71	
K _{3,3}	Валовий прибуток	20,18	273,11	202,27	58,77	90,17	251,45	62,20	55,76	189,67	8,96	
K _{3,4}	Чистий прибуток	125,93	38,11	62,73	69,80	432,62	131,15	103,75	43,37	230,56	31,33	
K _{3,5}	Чиста реалізаційна вартість	125,93	38,11	62,73	69,80	432,62	131,15	103,75	43,37	230,56	31,33	
K _{3,6}	Інша поточна дебіторська заборгованість	48,08	88,24	41,03	64,58	135,48	28,57	150,00	100,00	88,89	50,00	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	244,47	29,02	3,98	69,23	555,56	220,00	118,18	15,38	100,00	150,00	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₄	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	100,00	150,00	66,67	62,78	100,00	95,10	93,33	100,00	120,00	96,67	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	87,65	100,00	100,00	73,15	99,29	80,00	95,25	40,21	93,33	92,56	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	84,17	68,94	54,12	66,67	45,61	47,52	25,14	51,32	66,67	90,00	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	95,48	40,12	32,17	45,68	58,47	25,36	36,78	40,59	74,12	50,00	
K ₅	Кадрова складова											
K ₃₁	Чисельність ПВП	90,95	93,92	94,71	70,19	88,50	96,00	79,17	73,68	100,00	14,29	
K ₃₂	Кількість робітників з вищою освітою	91,10	95,61	83,61	91,96	120,89	131,23	91,10	89,84	101,32	66,60	
K ₃₃	Середня заробітна плата	128,11	124,31	110,64	149,67	142,22	96,90	72,85	108,95	163,94	126,52	
K ₄₄	Витрати на оплату праці	116,52	116,76	104,78	105,05	125,86	93,02	57,67	80,28	163,94	18,07	
K ₄₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	95,29	112,50	107,41	79,31	160,00	92,39	95,29	87,65	84,51	40,00	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	51,69	45,25	59,48	64,71	46,47	69,47	32,51	46,19	52,46	4,08	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	80,29	72,38	68,65	107,33	99,38	97,51	104,65	102,78	91,7	12,11	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	74,85	76,67	84,29	70,54	78,35	57,69	54,19	60,25	65,63	39,47	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	100,00	110,00	97,00	100,00	100,00	100,00	100,00	132,00	78,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Науково-технічна діяльність підприємства, що характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, які знижувалися за весь період з 2003 по 2012 рр.; витрати на утримання власної лабораторії, які мали тенденцію переважно до зниження, лише у 2006, 2009 та 2010 рр. збільшилися на 7,33 %, 4,65 % та 2,78 % відповідно; витрати на раціоналізацію виробництва зменшувалися весь період з 2003 по 2012 рр.

Приватне акціонерне товариство «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» - найбільший виробник спеціальних високоміцних ланцюгів, що калібруються, призначених для використання в машинах і устаткуванні гірничої промисловості. Завод спеціалізується на випуску продукції з п'яти напрямів: виробництво круглоланкових ланцюгів різного призначення; ковальсько-пресове виробництво; виробництво зварювальних електродів; дротяно-цвяхове виробництво; виробництво гірничоріжучого і металоріжучого інструменту.

На заводі функціонує система управління якістю відповідно до ДСТУ ISO 9001-2001.

Історія заводу починається у 1904 році. Він називався «Дротяно-цвяховий і штампувальний завод» і спеціалізувався на виробництві дроту, цвяхів, болтів, заклепок, шайб, лопат тощо. У 20-і роки завод освоїв випуск якірних ланцюгів, у 1959 році - високоміцних ланцюгів для гірничошахтного устаткування. У 70-і роки завод здійснив крупну реконструкцію і став одним з провідних виробників зварювальних електродів.

Продукція компанії експортується в десятки країн ближнього і далекого зарубіжжя.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» за 2003–2012 рр. (табл. 2.3).

Залишкова вартість нематеріальних активів збільшилася у 2003, 2006, 2007 та 2011 рр. Найбільше збільшення вартості нематеріальних активів відбулося у 2003 р. (купівля ліцензії на транспортні послуги і програмного забезпечення) та у 2006 р. (купівля програмного забезпечення). Залишкова вартість основних засобів переважно мала тенденцію до збільшення протягом періоду, що досліджується, окрім 2008 р.; первісна вартість та знос основних засобів підприємства протягом 2003-2012 рр. мали постійну тенденцію до збільшення; обсяги незавершеного виробництва окрім 2005 р. та 2012 р. збільшувалися у межах 1-89 %.

Витрати на систему управління підприємством протягом періоду з 2003 по 2011 рр. постійно збільшувалися, але у 2012 р. вони зменшилися на 19,14 %. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу збільшувалися у 2004, 2005, 2006, 2008 та 2010 рр. у межах 3-42 %, а у 2003, 2007, 2009 та 2012 рр. вони знижувалися у межах 5-35 %.

Дохід (виручка) від реалізації продукції протягом періоду з 2003 по 2009 рік, мав тенденцію до підвищення, у 2010 р. відбулося його зменшення на 43,96 %.

У 2011 р. дохід (виручка) від реалізації продукції збільшився на 8,98 %, а у 2012 р. зменшився на 11,98 %. Зміна чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та валового прибутку відбувалася з такою тенденцією як і попереднього показника. Чистий прибуток у 2003, 2005, 2009, 2010 та 2011 рр. збільшувався в порівнянні з попередніми. Чиста реалізаційна вартість підвищувалася у періоди з 2003 по 2005 рр. та з 2008 по 2012 рр., у 2007 та 2008 рр. відбувалося її зменшення. Інша поточна дебіторська заборгованість збільшувалася лише у 2003, 2004 та 2006 рр. Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті збільшувалися у 2004 р. на 128,57 %, у 2006 р. на 483,67 %, у 2011 р. на 431,25 % в інші роки відбувалося їх зменшення. Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті збільшувалися у 2003 р. на 66,67 %, у 2005 р. на 350 %, у 2007 р. на 257,53 %, у 2011 р. на 124,68 %.

Таблиця 2.3

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Віstek» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Віstek»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	850,00	76,47	30,77	814,00	113,05	70,89	72,41	32,80	193,55	80,00	
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	866,67	123,08	100,00	521,63	139,70	102,10	111,93	99,68	111,02	100,00	
K ₁₃	Накопичена амортизація	900,00	211,11	147,37	314,29	279,68	168,40	149,32	127,29	101,80	104,25	
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	103,21	111,19	110,13	169,18	100,87	97,44	104,34	102,02	119,00	104,95	
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	110,65	117,36	116,34	159,84	109,18	106,69	111,98	106,32	115,94	110,01	
K ₁₆	Знос основних засобів	162,05	144,52	137,36	134,48	137,55	129,85	137,20	104,05	111,66	117,58	
K ₁₇	Виробничі запаси	75,59	90,03	166,38	239,57	120,70	192,82	80,15	95,42	117,94	104,56	
K ₁₈	Незавершене виробництво	162,06	170,41	59,33	101,30	147,25	188,63	128,84	120,93	119,49	94,53	
K ₁₉	Готова продукція	154,56	65,48	101,93	339,15	152,19	211,06	97,29	77,79	155,26	116,78	
K ₂	Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	157,50	183,41	141,70	130,03	146,56	104,90	136,80	115,18	119,43	80,86	
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	65,42	103,00	125,00	120,00	66,67	141,67	70,59	105,41	100,00	94,44	
K ₃	Фінансова складова											
K ₃₁	Дохід (виручка) від реалізації продукції	282,53	182,04	135,62	101,27	115,83	130,76	227,47	56,04	108,98	88,02	
K ₃₂	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	286,74	183,83	134,62	100,86	116,16	129,21	118,93	115,92	93,51	93,59	
K ₃₃	Валовий прибуток	521,74	169,65	197,16	96,61	114,23	177,05	106,06	105,71	109,55	81,83	
K ₃₄	Чистий прибуток	-358,63	74,61	381,56	55,26	62,10	25,55	914,94	189,07	130,14	57,45	
K ₃₅	Чиста реалізаційна вартість	430,85	126,82	186,63	69,53	54,25	100,00	141,48	129,32	107,84	136,63	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₆	Інша поточна дебіторська заборгованість	599,82	367,90	72,15	377,65	95,48	100,00	72,85	62,74	92,79	99,79	
K ₃₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	5,58	228,57	0,51	583,67	38,94	100,21	55,52	19,88	531,25	11,64	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	166,67	0,15	450,00	14,51	357,53	100,03	60,04	33,44	224,68	21,38	
K ₄		Маркетингова складова										
K ₄₁	Витрати на рекламу	99,45	120,00	91,70	83,33	80,00	110,00	75,00	83,33	104,00	100,00	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	94,12	86,4	92,60	100,00	95,40	66,67	93,30	75,21	83,33	96,00	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	92,56	110,00	98,50	112,50	77,78	71,43	76,00	72,5	66,67	85,00	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	97,52	100,00	97,20	62,50	106,00	75,00	100,00	116,67	108,41	66,67	
K ₅		Кадрова складова										
K ₅₁	Чисельність ПВП	101,72	110,06	118,37	95,49	96,88	99,34	99,25	98,99	97,80	98,01	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	80,60	129,86	99,00	77,81	126,64	95,89	93,20	88,28	102,89	80,60	
K ₅₃	Середня заробітна плата	117,79	158,49	135,19	118,73	101,83	107,87	118,38	161,56	147,76	114,70	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	119,82	174,43	160,03	113,37	98,65	107,16	117,49	159,94	144,50	112,42	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	101,81	102,81	99,00	98,29	100,25	95,89	99,41	92,38	98,31	101,81	
K ₆		Науково-технічна складова										
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	98,65	108,33	92,31	108,33	107,69	100,00	107,14	93,33	100,00	107,14	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	84,56	107,14	100,00	100,00	106,67	106,25	100,00	105,88	100,00	105,56	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	91,64	100,00	113,33	100,00	105,88	105,56	105,26	105,00	119,05	104,00	
K ₇		Інвестиційна складова										
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	205,88	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	333,33	100,00	57,06	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Ефективність маркетингової діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, що у 2004, 2008 та 2011 рр. збільшувалися, в інші роки вони зменшувалися; витрати на гарантійне обслуговування, які переважно зменшувалися у період з 2003 по 2012 рр., лише у 2006 р. вони не змінилися в порівнянні з 2005 р.; витрати на дослідження ринку збільшувалися лише у 2004 та у 2006 рр. на 10% та 12,5% відповідно, в інші роки вони зменшувалися; витрати на підвищення іміджу підприємства зменшувалися у 2003, 2005, 2006, 2008 та 2012 рр. в межах 2,5-34 %, у 2007, 2010 та у 2011 рр. вони збільшилися в межах від 6 % до 17 %.

Чисельність ПВП збільшувалася в період з 2003 по 2005 рр. в межах від 1% до 18%, з 2006 по 2012 рр. вона зменшувалася; кількість працівників з вищою освітою збільшилася у 2004 р. на 29,86%, у 2007 р. на 26,64%, у 2011 р. на 2,89%, а в інші роки вона зменшувалася; середня заробітна плата та витрати на оплату праці з 2003 по 2012 рр. постійно збільшувалися; кількість працівників, що підвищили кваліфікацію збільшилася у 2003, 2004, 2007 та 2012 рр., в інші роки відбувалося зменшення їх кількості.

Ефективність науково-технічної діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, що зменшувалися лише у 2003, 2005, 2010 рр. в межах від 2 % до 8 %, в інші роки вони збільшувалися в межах від 7 % до 9%; витрати на утримання власної лабораторії мали тенденцію переважно до збільшення, лише у 2003 р. вони знизилися на 15,44%; витрати на раціоналізацію виробництва збільшувалися протягом 2004-2012рр. в межах 4-20 %.

Приватне акціонерне товариство «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» інвестувало у діяльність довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств у період з 2005 по 2012 рр. та інші фінансові інвестиції з 2003 рр. по 2005 рр.

Відкрите акціонерне товариство «Краснолуцький машинобудівний завод» - один з найбільших заводів Луганської області і провідне підприємство в Україні, що випускає машини і устаткування для гірничодобувної промисловості.

Створення заводу почалося у 1929 р. з будівництва Краснолуцьких центральних електромеханічних майстерень, які 6 листопада 1931 р. були перетворені у рудоремонтний завод. У передвоєнні роки завод здійснював ремонт гірничого обладнання, виробляв шахтові решітки, дробарки, запасні частини для врубових машин, електровозів, стрічкових конвеєрів. Завод освоїв виробництво гірничорізного інструменту, шахтових насосів, ручних лебідок. У 1946 р. було розпочато виробництво гірничорізного інструменту, стрічкових конвеєрів, а у 70-х роках і риштаків для скребкових конвеєрів та рей для безланцюгової системи подачі вугільних комбайнів, які стали основною продукцією заводу.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» за 2003 – 2012 роки (табл. 2.4).

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K _{1.1}	Залишкова вартість нематеріальних активів	83,33	85,00	105,88	88,89	87,50	100,00	85,71	83,33	80,00	225,00	
K _{1.2}	Первісна вартість нематеріальних активів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	150,00	
K _{1.3}	Накопичена амортизація	133,33	118,75	94,74	111,11	110,00	100,00	109,09	108,33	107,69	128,57	
K _{1.4}	Залишкова вартість основних засобів	90,51	131,01	101,81	96,45	75,86	94,73	97,68	98,74	101,54	53,48	
K _{1.5}	Первісна вартість основних засобів	98,42	114,28	99,99	100,02	84,85	98,54	98,98	99,58	101,18	48,93	
K _{1.6}	Знос основних засобів	103,21	105,39	98,79	102,45	90,61	100,59	99,63	100,00	101,01	46,69	
K _{1.7}	Виробничі запаси	110,70	79,24	99,17	101,67	83,28	94,69	97,31	99,88	106,10	89,60	
K _{1.8}	Незавершене виробництво	117,07	137,90	113,22	76,64	85,18	93,72	89,06	115,83	147,88	84,23	
K _{1.9}	Готова продукція	42,86	58,66	76,14	58,56	124,56	19,49	94,21	84,77	75,36	40,00	
K ₂	Управлінська складова											
K _{2.1}	Витрати на систему управління	92,16	98,35	96,74	106,74	87,04	107,33	74,78	120,36	92,69	111,04	
K _{2.2}	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	65,42	100,00	125,00	120,00	66,67	141,67	70,59	105,41	100,00	94,44	
K ₃	Фінансова складова											
K _{3.1}	Дохід (виручка) від реалізації продукції	170,18	71,58	94,12	112,49	82,87	114,17	35,80	153,65	222,00	88,21	
K _{3.2}	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	171,49	71,85	94,84	110,89	83,48	113,24	35,63	153,51	222,21	88,21	
K _{3.3}	Валовий прибуток	82,58	41,37	197,63	1,20	753,93	76,12	120,78	128,06	99,60	70,87	
K _{3.4}	Чистий прибуток	71,40	62,03	137,90	45,03	8,65	692,12	148,98	53,57	195,73	86,52	
K _{3.5}	Чиста реалізаційна вартість	277,16	112,98	101,75	96,56	34,99	89,06	83,12	185,51	183,42	301,98	
K _{3.6}	Інша поточна дебіторська заборгованість	7,61	59,09	107,69	85,71	808,33	105,26	94,29	0,76	160,00	112,50	
K _{3.7}	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	450,00	725,56	71,99	177,82	16,00	8,18	53,85	142,86	260,00	12,70	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	БАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₄	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	90,15	92,18	92,48	83,8	52,71	72,16	92,45	108	101,25	81,03	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	95,18	123	90,54	84,15	45,19	77,85	87,26	85,45	86,83	88,84	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	42,45	48,12	61,56	92,31	38,47	58,47	48,25	107,63	92,15	88,84	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	54,87	55,65	56,15	52,45	47,84	57,42	52,14	54,12	54,65	102,70	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	95,31	91,39	104,91	90,64	68,02	74,80	69,77	91,81	107,04	81,36	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	94,06	93,50	97,97	98,09	78,36	71,89	91,00	97,72	89,33	84,03	
K ₅₃	Середня заробітна плата	106,84	127,67	82,57	142,23	114,21	147,18	85,90	148,64	136,70	100,45	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	101,83	115,68	87,37	128,92	77,68	110,09	59,93	136,47	146,33	81,72	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	95,30	94,63	109,58	82,51	89,51	63,22	76,00	127,75	138,20	50,41	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	64,36	56,14	62,06	93,08	84,15	102,9	81,69	98,11	97,84	81,03	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	93,25	92,01	90,45	74,95	48,75	46,15	100	95,23	96,52	98,84	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	42,05	54,16	58,51	98,32	65,74	95,35	42,68	86,18	44,67	43,48	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	130,00	89,00	100,00	100,00	131,00	75,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Залишкова вартість нематеріальних активів підприємства збільшувалася лише у 2005 та 2012 рр., в інші роки вона зменшувалася. Первісна вартість нематеріальних активів була незмінною протягом періоду з 2003 по 2011 рр., у 2012 р. вона збільшилася на 50 %. Залишкова та первісна вартість основних засобів у 2004, 2005 та 2011 рр. збільшувалися в межах від 1 до 31 %, в інші роки вони зменшувалися в межах від 1 % до 47 %. Знос основних засобів зменшувався у 2005, 2007, 2009 та 2012 рр., в інші роки він збільшувався.

Обсяг виробничих запасів збільшувався лише у 2003, 2006 та 2011 роках. Обсяг готової продукції мав тенденцію до зменшення протягом періодів з 2003 по 2006 рр. та з 2008 по 2012 рр., у 2007 р. обсяг готової продукції збільшився.

Чинники управління, що враховують витрати на систему управління, які збільшувалися у 2006, 2008, 2010 та 2012 рр. у межах від 6 % до 21 %, в інші роки вони зменшувалися в межах від 3 % до 25 % та витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу, що зменшувалася у 2003, 2007, 2009 та 2012 рр. в межах від 5 % до 35 %.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що протягом періоду з 2003 року по 2012 рік постійно змінювався, так у 2003 р. було його збільшення на 70,18 %, у 2004 р. та 2005 р. він знизився на 28,15 % та 5,88 % відповідно, у 2006 р. його збільшення відбулося на 12,49 %, а у 2007 знову він зменшився на 17,13 %, у 2008 р. він збільшився на 14,17 %, у 2009 у зв'язку з фінансовою кризою він зменшився на 64,2 %, у 2010 та 2011 рр. дохід підвищувався на 53,65 % та 122 % відповідно, та вже у 2012 р. дохід підприємства зменшився на 11,79 %; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції змінювався з такою ж тенденцією, як і попередній показник; збиток (підприємство протягом 2003-2012 рр. було збитковим) мав тенденцію до збільшення у 2003 р. та у 2004 р. на 28,6 % та 37,97 % відповідно, у 2005 р. він зменшився на 37,9 %, протягом 2006 та 2007 рр. він збільшився на 54,97 % та 91,35 % відповідно, у 2008 р. та у 2009 р. збиток зменшився на 592,12 % та 48,98 % відповідно, у 2010 р. знову збільшився на 46,43 %, у 2011 р. він зменшився на 95,73 %, а у 2012 р. – зріс на 13,48 %; чиста реалізаційна вартість протягом періодів 2003-2005 рр. та 2009-2012 рр. підвищувалася в межах від 1 % до 202 %, протягом періоду 2006-2009 рр. вона зменшувалася в межах від 11 % до 65 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті знижувався у 2005, 2007, 2008, 2009 та 2012 роках на 28,01 %, 84 %, 91,82 %, 46,15 % та 87,3 % відповідно, у 2003 р. він збільшився на 350%, у 2004 р. - на 625,56 %, у 2006 р. на 77,82 %, у 2010 р. – на 42,86 %, у 2011 р. – на 160 %; грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті не змінювалися протягом періоду, що досліджувався.

Ефективність маркетингової діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, що мали тенденцію до зниження протягом 2003-2010 рр., у 2010-2011 рр. вони зросли, а у 2012 р. – знову знизилися; витрати на гарантійне обслуговування збільшувалися лише у 2004 р. на 23 %, в інші роки вони знижувалися; витрати на дослідження ринку протягом проаналізованого періоду переважно зменшувалися, тільки в 2010 р. підвищилися на 7,63%; витрати на підвищення іміджу підприємства мали тенденцію до зниження, лише у 2012 р. вони підвищилися на 2,7 %.

Чисельність ПВП збільшувалася лише у 2005 р. та у 2011 р. на 4,91 % та 7,04 % відповідно, в інші роки вона зменшувалася в межах від 4 до 32 %; кількість працівників з вищою освітою зменшувалася протягом періоду, що досліджувався; середня заробітна плата зменшувалася лише у 2005 р. та 2009 р., в інші роки вона збільшувалася; витрати на оплату праці підвищувалися у 2003, 2004, 2006, 2008, 2010 та 2011 роках, а у 2005, 2007, 2009 та 2012 роках вони зменшилися, це пов'язано зі зменшенням кількості робітників; кількість працівників які підвищили кваліфікацію лише у 2005 р., 2010 р., 2011 р. збільшилася, в інші роки вона зменшувалася.

Науково-технічна діяльність підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, що мали тенденцію до зменшення протягом періоду, що досліджувався; витрати на утримання власної лабораторії протягом 2003-2012 років знижувалися; витрати на раціоналізацію виробництва також мали тенденцію до зниження.

Обсяг фінансових інвестицій протягом періоду, що досліджувався змінювався не істотно (підприємство не здійснювало фінансових інвестицій).

Публічне акціонерне товариство «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» - одне з найстаріших підприємств України, історія якого налічує більше 130 років. Підприємство сьогодні займає провідні позиції на ринку світового машинобудування.

Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» має в своєму розпорядженні сучасні ефективні розробки в області виробництва фільтрувального, сушильного, ємнісного устаткування технологічного призначення для багатьох галузей промисловості. Отримавши світове визнання, продукція, що випускається заводом, експлуатується на підприємствах різних галузей промисловості в більш ніж 35 країнах світу і зарекомендувала себе, як надійне, високоефективне і якісне устаткування.

Традиційно Росія, Казахстан, країни СНД і далекого зарубіжжя були ринками для поставок устаткування підприємством. У підприємства працюють представництва у ряді країн далекого зарубіжжя: у Австралії, Болгарії, Бразилії, КНР, Туреччині, Перу, Чехії і Південній Кореї.

«Прогрес» володіє потужною виробничо-технологічною базою і висококваліфікованим науковим, інженерним і технічним персоналом. Заводські цехи, оснащені сучасним технологічним устаткуванням, виконують ливарні, заготівельні, ковальсько-пресові, складально-зварювальні роботи, механічну обробку різних матеріалів і мають можливість гнучко міняти технологічні процеси. Виробничі майданчики дають можливість організувати виробництво нетрадиційних видів продукції і виготовляти металоконструкції вагою від 100 кг до 70 тон, діаметром до 5 і завдовжки до 20 метрів.

Гарантією якості продукції марки «Прогрес» є сертифікована система управління якістю, що діє на заводі, що відповідає високим вимогам Міжнародного Стандарту ISO 9001:2008 (ДСТУ ISO 9001:2009).

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» за 2003–2012 роки (табл. 2.5).

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	108,21	108,53	111,35	85,10	97,70	213,21	102,88	84,09	97,70	95,81	
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	117,83	116,97	119,87	100,00	108,95	170,29	112,91	100,50	108,00	106,02	
K ₁₃	Накопичена амортизація	171,43	146,67	142,05	130,40	123,93	125,25	130,83	123,56	117,85	114,11	
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	0,21	175,26	821,18	99,26	104,53	108,46	96,60	104,32	107,50	99,90	
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	103,43	96,37	101,74	101,75	104,32	105,90	100,82	104,68	104,53	103,01	
K ₁₆	Знос основних засобів	105,90	101,65	104,06	103,48	104,19	104,18	103,74	104,90	102,63	105,10	
K ₁₇	Виробничі запаси	102,39	161,19	74,29	109,97	91,57	138,44	85,87	107,99	134,48	81,53	
K ₁₈	Незавершене виробництво	239,14	145,89	93,96	107,38	237,79	114,57	61,82	131,50	180,88	125,23	
K ₁₉	Готова продукція	82,09	82,91	96,75	102,43	4,43	312,26	174,93	54,45	156,18	267,36	
K ₂	Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	132,08	135,65	118,01	113,45	136,83	113,09	67,00	144,36	135,12	110,20	
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	101,4	100	98,75	98,45	52,45	75,95	87,15	98,33	94,52	92,07	
K ₅	Фінансова складова											
K ₅₁	Дохід (виручка) від реалізації продукції	165,17	143,71	114,27	103,66	164,25	120,43	49,76	127,18	182,14	80,31	
K ₅₂	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	172,79	141,98	112,15	105,82	167,42	120,89	50,33	121,32	189,83	78,60	
K ₅₃	Валовий прибуток	218,49	147,39	101,84	109,62	204,71	125,49	45,63	107,96	236,50	68,31	
K ₅₄	Чистий прибуток	146,92	24,12	418,70	50,41	377,07	106,57	61,61	0,11	920,00	13,68	
K ₅₅	Чиста реалізаційна вартість	805,41	138,34	124,09	32,85	335,70	133,10	29,77	133,96	51,58	422,73	
K ₅₆	Інша поточна дебіторська заборгованість	101,53	99,76	103,86	24,90	96,31	94,86	1070,95	82,92	109,09	39,07	

Продовження табл. 2.5.

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₅₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	91,85	136,34	93,94	68,13	75,33	44,13	2,93	627,27	1,45	600,00	
K ₅₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	69,35	27,70	184,23	81,74	15,22	597,40	20,00	116,30	522,43	58,86	
K ₅	Маркетингова складова											
K ₅₁	Витрати на рекламу	122,32	98,64	120,59	160,67	122,32	89,68	157,73	117,67	41,21	0,11	
K ₅₂	Витрати на гарантійне обслуговування	140,89	106,48	104,57	117,54	131,78	69,77	107,74	110,02	140,89	115,89	
K ₅₃	Витрати на дослідження ринку	83,60	101,17	114,23	171,06	83,60	82,54	156,23	116,90	62,59	0,03	
K ₅₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	119,75	101,71	128,32	135,17	145,22	119,75	103,76	120,41	114,23	0,25	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	99,10	96,63	98,34	102,98	88,79	110,41	83,16	89,13	97,97	103,92	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	133,67	97,53	95,15	102,66	101,73	102,97	102,89	102,81	90,64	101,51	
K ₅₃	Середня заробітна плата	115,08	136,43	142,19	72,66	147,09	117,42	68,02	183,62	138,15	164,12	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	114,05	131,83	139,83	74,83	130,60	129,64	56,57	163,67	135,34	170,54	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	112,00	108,70	108,00	103,70	103,57	86,21	100,00	112,00	125,00	120,00	
K ₅	Науково-технічна складова											
K ₅₁	Витрати на розробку нової продукції	125,41	103,25	99,81	86,67	101,15	108,56	92,81	101,54	102,59	107,85	
K ₅₂	Витрати на утримання власної лабораторії	67,58	109,87	150,56	90,29	108,41	102,15	103,64	74,18	88,45	66,67	
K ₅₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	100,59	95,15	85,72	109,37	102,15	111,58	107,12	103,98	104,96	109,48	
K ₅	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	0,05	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	322,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100	410,00	32,44	198,00	89,08	100,00	12,33	398,53	99,99	100,01	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Рентабельність виробництва продукції підприємства збільшувалася у 2003, 2005, 2007 та 2011 роках, в інші роки вона зменшувалася.

Залишкова вартість нематеріальних активів у період з 2003 р. по 2005 р. збільшувалася в межах від 8 % до 11 % та у період з 2008 р. по 2009 р. від 3 % до 113 %. Первісна вартість нематеріальних активів та накопичена амортизація підвищувалися протягом 2003-2012 рр. Залишкова вартість основних засобів збільшувалася у 2004, 2005, 2007, 2008, 2010 та 2011 роках, максимальний відсоток підвищення – 721,18% у 2005 р (у 2005 р. було закуплено основних засобів на суму 3387 тис.грн.). Первинна вартість основних засобів протягом розглянутого періоду переважно збільшувалася, за виключенням 2004 р., у якому вона зменшилася на 3,63 %. Знос основних засобів у період, що досліджувався мав тенденцію до збільшення. Обсяг незавершеного виробництва зменшувався лише у 2005 р. та 2009 р., в інші роки він збільшувався. Обсяг готової продукції зменшувався у 2003, 2004, 2005, 2007 та 2010 роках.

Показники управління, що впливають на конкурентоспроможність підприємства представлені: витратами на систему управління, які зменшувалися лише у 2009 р. на 33 %, у інші роки вони зростали у межах від 10 % до 45 %, витратами на підвищення кваліфікації управлінського складу, які лише у 2003 р. збільшилися, а за період з 2004 по 2012 рр. мали тенденцію до зменшення.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що переважно збільшувався, лише у 2009 р. та у 2012 р. відбулося його зменшення на 50,24 % та 19,69 % відповідно; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції та валовий прибуток, що змінювалися приблизно з такою ж тенденцією, як і попередній показник (зниження відбулося у 2009 та 2012 роках); чистий прибуток (збиток) збільшувався у 2003, 2005, 2007, 2008 та 2011 роках, в інші роки він зменшувався; чиста реалізаційна вартість протягом розглянутого періоду підвищувалася, окрім 2006 року (зниження на 67,15 %), 2009 року (зниження на 70,23 %) та 2011 року (зниження на 48,42 %); інша поточна дебіторська заборгованість зменшувалася у 2004 р. на 0,24 %, у 2006 р. на 75,1 %, у 2007 р. на 3,69 %, у 2008 р. на 5,14 %, у 2010 р. на 17,08 %, у 2012 р. на 60,93 %, в інших роках відбувалося її збільшення; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті збільшувався у 2004 р. на 36,34 %, у 2010 р. 527,27 % та у 2012 р. на 500 %, в інші роки він зменшувався в межах від 6 % до 97 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті збільшувався у 2005, 2008, 2010 та 2011 роках на 84,23 %, 497,4 %, 16,3 % та 422,43 % відповідно, в інші роки він зменшувався. Слід зазначити, що окрім періоду з 2007 р. по 2009 р. діяльність підприємства була збитковою.

Ефективність маркетингової діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, що мали тенденцію до збільшення протягом 2005–2007 рр. та 2010-2011 рр. та й у 2003р., а у 2004 р., 2008 р., 2011 р. та 2012 р. вони зменшувалися; витрати на гарантійне обслуговування, що зменшилися лише у 2008 р. на 30,23%, всі інші роки ці витрати мали тенденцію до збільшення; витрати на дослідження ринку та конкурентів збільшувалися протягом періодів з 2004 р. по 2006 р. та з 2009 р. по 2010 р., в інші роки

зазначені витрати зменшувалися; витрати на підвищення іміджу підприємства, що мали тенденцію до збільшення період з 2003 р. по 2011 р., у 2012 р. відбулося різке скорочення зазначених витрат.

Чисельність ПВП збільшувалася в межах 10% у 2006, 2008 та 2012 роках, в інші роки вона зменшувалася. Кількість працівників з вищою освітою протягом досліджуваного періоду мала тенденцію до підвищення, окрім 2003, 2004 та 2011 років. Середня заробітна переважно збільшувалася протягом всього періоду, що досліджувався, окрім 2006 р. та 2009 р. Витрати на оплату праці переважно збільшувалися протягом проаналізованого періоду, окрім 2006 та 2009 років, коли відбулося їх зниження на 25,17 % та 43,43 % відповідно; кількість працівників, які підвищили кваліфікацію, переважно збільшилася, лише в 2006 р. знизилася на 13,79 %. Кількість робітників, що підвищили кваліфікацію протягом 2003-2012 рр. переважно зростала, але у 2008 р. вона зменшилася на 13,73 %.

Ефективність науково-технічної діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, що зменшувалися лише у 2005, 2006 та 2009 роках в межах від 9 % до 34 %, в інші роки вони збільшувалися в межах від 2 % до 51 %; витрати на утримання власної лабораторії, що збільшувалися у 2004, 2005, 2007, 2008 та 2009 роках, в інші роки вони зменшувалися; витрати на раціоналізацію виробництва, що зменшувалася у 2004 та 2005 роках на 4,85 % та 14,28 % відповідно, в інші роки вони збільшувалися в межах від 1 % до 11%.

Ефективність інвестиційної діяльності ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» характеризують такі показники як довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, інші фінансові інвестиції та поточні фінансові інвестиції. Обсяг довгострокових фінансових інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств були незмінними до 2011 р. (у 2011 та 2012 роках підприємство інвестувало 644 тис.грн.). Обсяг інших фінансових інвестицій змінювався як в сторону зменшення (у 2005 р. на 97,56 %, у 2007 р. на 10,92 %, у 2009 р. на 83,67 %, у 2011 р. на 0,01 %), так і збільшення (у 2004 р. на 310 %, у 2006 р. на 98 %, у 2010 р. на 198,53 %, у 2012 р. на 0,01 %). Обсяг поточних фінансових інвестицій залишався незмінним протягом періоду, що був досліджений і становив 0 грн.

ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» утворено на базі Калинівського виробничого об'єднання «Харчмаш». Підприємство спеціалізується на виготовленні устаткування для цукрової, молочної, консервної, м'ясопереробної промисловості, випускає тунельні хлібопекарські печі і устаткування для хлібопекарського і кондитерського виробництва та товари народного вжитку. Виготовляє підприємство також автомобілерозвантажувачі для розвантаження автомобілів із зерном, насінням соняшнику, картоплею, яблуками і іншими сипкими вантажами.

Завод - постійний учасник національних і міжнародних виставок. Нагороджений «Міжнародною діамантовою зіркою за якість» (Мадрид 1995 р.) і «Золотою винагородою за якість» (Париж 1996 р.).

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2003–2012 роки (табл. 2.6).

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПраТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПраТ «Калинівський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	129,21	435,65	82,63	69,57	56,25	827,16	114,18	112,42	80,81	73,38	
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	116,20	158,30	102,60	100,00	100,00	194,78	117,05	114,57	100,86	100,00	
K ₁₃	Накопичена амортизація	114,33	113,38	115,03	113,61	111,98	107,81	120,08	116,72	120,22	117,29	
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	95,53	93,58	96,70	101,24	116,89	98,66	98,22	98,19	93,18	90,87	
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	102,08	100,82	103,29	106,82	117,67	105,35	104,36	104,17	100,46	47,63	
K ₁₆	Знос основних засобів	154,27	136,49	125,55	121,35	119,38	119,56	115,12	113,14	109,91	212,24	
K ₁₇	Виробничі запаси	114,66	193,13	60,01	62,39	195,38	42,47	171,57	141,71	143,66	75,24	
K ₁₈	Незавершене виробництво	112,54	22,34	825,58	105,46	77,85	77,29	102,52	102,45	225,20	85,93	
K ₁₉	Готова продукція	184,67	101,41	56,07	236,79	83,26	109,23	186,36	146,34	62,18	167,04	
K ₂₀	Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	163,36	114,43	124,61	151,85	110,82	141,31	88,20	86,62	182,98	80,41	
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	75,32	112,83	134,24	74,57	76,52	88,08	107,22	109,52	100	75,32	
K ₂₃	Фінансова складова											
K ₂₄	Дохід (виручка) від реалізації продукції	66,77	192,20	139,25	129,56	127,24	137,30	95,38	95,15	117,55	75,42	
K ₂₅	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	69,40	200,08	133,75	133,80	132,52	133,48	96,88	96,78	116,71	74,55	
K ₂₆	Валовий прибуток	91,55	188,96	126,58	70,90	221,56	123,58	105,82	105,50	177,21	89,58	
K ₂₇	Чистий прибуток	43,41	295,15	365,79	32,95	277,55	100,82	99,11	99,11	38,00	47,17	
K ₂₈	Чиста реалізаційна вартість	186,12	142,59	119,13	182,47	84,36	100,01	138,27	127,68	57,63	51,17	
K ₂₉	Інша поточна дебіторська заборгованість	85,55	240,00	237,50	86,47	39,86	52,04	111,96	110,68	268,42	83,01	
K ₃₀	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	194,93	270,23	290,64	9,27	365,67	75,42	74,10	65,05	55,22	343,24	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПРАТ «Калинівський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	126,97	116,16	273,72	14,33	137,67	775,75	72,10	61,29	470,27	34,38	
K ₄	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	100,00	120,01	66,68	83,33	80	72,58	75,01	83,33	62,32	100,00	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	95,41	101,25	45,12	100,00	98,45	66,67	33,33	75,14	83,33	98,15	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	49,45	92,15	83,33	69,14	77,78	71,43	65,23	52,12	66,67	97,65	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	55,45	61,87	75,14	62,5	60,21	75	100,00	96,67	82,14	66,67	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	100,61	106,06	104,76	103,82	100,70	96,00	97,37	97,30	86,04	101,11	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	114,25	102,92	97,89	103,64	102,32	98,55	99,29	86,92	96,32	101,35	
K ₅₃	Середня заробітна плата	118,09	154,09	128,48	130,39	110,79	113,96	121,79	117,89	120,86	108,86	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	118,81	163,43	134,59	135,37	111,57	109,40	118,01	115,26	103,99	110,07	
K ₅₆	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	250,00	160,00	75,00	66,67	50,00	150,00	233,33	100,00	114,29	112,50	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	102,05	108,33	92,31	108,33	107,69	100,00	107,14	93,33	100,00	107,14	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	111,84	107,14	100,00	100,00	106,67	106,25	100,00	105,88	100,00	105,56	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	100,00	100,00	113,33	100,00	105,88	105,56	105,26	105,00	119,05	104,00	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	99,92	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	102,25	100,00	100,00	97,80	100,00	100,00	100,00	100,00	

Рентабельність підприємства зменшувалася у 2003, 2006, 2008, 2011 та 2012 роках на 34,96 %, 76,35 %, 25,17 %, 64,88 % та 36,7 % відповідно, у 2004, 2005, 2007, 2009 та 2010 роках вона збільшувалася на 46,17 %, 171,24 %, 114,54 %, 3,56 % та 3,44 % відповідно.

Залишкова вартість нематеріальних активів збільшувалася протягом періодів з 2003 р. по 2004 р. та з 2008 р. по 2010 р. в межах від 12 % до 727 %. Найбільше зростання вартості нематеріальних активів відбулося у 2008 р., це пов'язано з закупівлею підприємством програмного забезпечення на суму 134 тис.грн. У 2005, 2006, 2007, 2011 та 2012 роках залишкова вартість нематеріальних активів зменшувалася в межах від 17 % до 44 %. Первісна вартість нематеріальних активів протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. мала тенденцію до збільшення, лише у 2006, 2007 та 2012 роках вона дорівнювала значенню попереднього року. Накопичена амортизація протягом періоду, що досліджувався постійно збільшувалася.

Залишкова вартість основних засобів збільшувалася лише у 2006 та 2007 роках на 1,24 % та 16,89 % відповідно, в інші роки вона зменшувалася в межах від 1 % до 9 %. Первісна вартість та знос основних засобів збільшувалися протягом 2003-2012 рр. Виробничі запаси зменшувалися у 2005, 2006, 2008 та 2012 роках в межах від 25 % до 58 %, в інші роки вони зростали в межах від 41 % до 96 %. Обсяг незавершеного виробництва зменшувався у 2004, 2007, 2008 та 2012 роках, в інші роки він зростав. Найбільше зростання обсягу незавершеного виробництва відбулося у 2005 р. (на 725, 58 %). Обсяги готової продукції зменшилися у 2005, 2007 та 2011 роках, в інших роках відбувалося їх збільшення.

Витрати на систему управління збільшувалися протягом періоду з 2003 р. по 2008 р. в межах з 10 % до 63 %, у 2009, 2010 та 2012 роках вони зменшилися на 11,8 %, 13,38 % та 19,59 % відповідно. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу збільшувалися у 2004, 2005, 2009 та 2010 роках на 12,83 %, 34,24 %, 7,22 % та 9,52 % відповідно, а у 2003, 2006, 2007, 2008 та 2012 роках вони знижувалися в межах від 12 % до 26 %.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується такими показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що збільшувався у період з 2004 р. по 2008 р. в межах з 27 % до 92 %, у 2003, 2009, 2010 та 2012 роках він зменшувався в межах 5–34 %; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції та валовий прибуток, що змінювалися приблизно з такою ж тенденцією як і попередній показник; чистий прибуток (збиток) збільшувався у 2004, 2005, 2007, 2008 роках в інші роки він зменшувався (у 2012 р. підприємство було збитковим); чиста реалізаційна вартість, що протягом періодів 2003-2006 рр. та 2008-2010 рр. підвищувалася, у 2007, 2011 та 2012 роках вона знизилася; інша поточна дебіторська заборгованість, що зменшувалася у 2003 р. на 14,45 %, у 2006 р. на 13,53 %, у 2007 р. на 60,14 %, у 2008 р. на 47,96 %, у 2012 р. на 16,99 %, в інших роках відбувалося її збільшення; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті, що збільшувався у 2003 р. на 94,93 %, у 2004 р. на 170,23 %, у 2005 р. на 90,64 % та у 2012 р. на 243,24 %, в інші роки він зменшувався в межах від 25 % до 91 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, що збільшувався у 2003, 2004, 2005, 2007, 2008 та 2011 роках на 26,97 %, 16,16 %, 173,72 %, 37,67 %, 675,75 % та 370,27 % відповідно, в інші роки він зменшувався.

Витрати на рекламу мали тенденцію до зменшення протягом 2005–2011 рр., у 2003 р. та у 2012 р. вони залишалися незмінними в порівнянні з попередніми роками, у 2004 р. вони збільшувалися; витрати на гарантійне обслуговування збільшувалися лише у 2004 р., в інші роки ці витрати мали тенденцію до зменшення; витрати на дослідження ринку та витрати на

підвищення іміджу підприємства зменшувалися протягом всього періоду, що досліджувався.

Чисельність ПВП збільшувалася протягом періоду з 2003 р. по 2007 р. в межах від 0,6 % до 6%, протягом періоду з 2008 р. до 2011 р. вона зменшувалася в межах від 3 % до 14 %, у 2012 р. вона знову збільшилася (на 1,11 %). Кількість працівників з вищою освітою збільшувалася у 2003, 2004, 2006, 2007 та 2012 роках, в інші роки вона зменшувалася. Середня заробітна плата та витрати на оплату праці збільшувалися протягом всього періоду, що досліджувався. Чисельність працівників, що підвищили кваліфікацію збільшилася у 2003, 2004, 2008, 2009, 2011 та 2012 роках, в інших роках вона зменшувалася.

Ефективність науково-технічної діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, що зменшувалися лише у 2005 та 2010 роках в межах від 7 % до 8 %, в інші роки вони збільшувалися в межах від 2 % до 9 %; витрати на утримання власної лабораторії та витрати на раціоналізацію виробництва, що збільшувалися протягом 2003-2012 рр.

Ефективність інвестиційної діяльності підприємства характеризують такі показники як довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, інші фінансові інвестиції та поточні фінансові інвестиції, які протягом періоду, що досліджувався майже не змінювалися.

ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» - один з провідних українських виробників обладнання для м'ясопереробної промисловості. ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» створено 29.07.1994 р. на базі державного підприємства, що діє з 18.05.1951 р. Підприємство виготовляє технологічне обладнання та лінії для первинної переробки худоби, птиці і продуктів їх забою. Серійно випускається понад 250 одиниць обладнання.

Обладнання, що виготовляє підприємство успішно працює на багатьох підприємствах України, Росії та інших країн СНД. Про якість продукції, що випускається говорить той факт, що експлуатується обладнання працює на підприємствах більше 50 років.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» за 2003–2012 роки (табл. 2.7).

Ефективність виробничої діяльності підприємства характеризується наступними показниками: залишкова вартість нематеріальних активів, яка протягом періоду, що було проаналізовано збільшувалася лише у 2005 та 2012 роках на 175 % та 650 % відповідно, в інші роки спостерігалось зменшення в межах від 3 % до 50 %; первісна вартість нематеріальних активів, що за аналізований період збільшувалася або була незмінною, лише у 2006 р. вона зменшилась на 33,04 %; залишкова вартість основних засобів, що протягом аналізованого періоду зменшувалась в межах від 1 % до 39 % у 2003, 2004, 2005 та 2007 роках, суттєве збільшення на 55,52 % відбулося у 2008 р.; первинна вартість основних засобів, що протягом розглянутого періоду збільшувалась у 2003, 2008, 2009, 2010, 2011 та 2012 роках на 0,75 %, 23,84 %, 14,16 %, 14,65 %, 2,17 % та 10,88 % відповідно; знос основних засобів, який протягом періоду, що досліджувався переважно збільшувався в межах від 0,04 % до 4 %, лише у 2007 р. він зменшився на 18,29 %; виробничі запаси, які збільшувались у 2004 р. (на 20,41 %), у 2008 р. (на 84,76 %), у 2010 р. (на 14,7 %), у 2011 р. (на 284,94) , а в інші періоди виробничі запаси знижувались в межах від 5 % до 76 %; обсяг незавершеного виробництва збільшувався у 2005 р. на 88,65 %, у 2007 р. на 5,96 %, у 2010 р. на 118,24 %, у 2011 р. на 63,48 %, а в інші періоди спостерігалось його зменшення; випуск готової продукції зменшувався лише у 2008, 2010 та 2011 роках на 11,24 %, 47 % та 1,23 % відповідно, в інші

74 періоди він збільшувався в межах від 10 % до 45 %.

Таблиця 2.7
Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	81,58	90,32	275,00	97,40	92,00	86,96	50,00	66,67	100,00	750,00	
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	115,91	111,76	201,75	66,96	105,19	135,80	100,00	100,00	100,00	463,64	
K ₁₃	Накопичена амортизація	33,33	145,00	131,03	100,00	18,42	714,29	160,00	112,50	100,00	322,22	
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	98,73	99,58	92,71	100,00	61,59	155,52	124,35	123,97	102,94	116,38	
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	100,75	99,82	96,45	100,00	72,21	123,84	114,16	114,65	102,17	110,88	
K ₁₆	Знос основних засобів	102,79	100,04	100,07	100,00	81,71	102,47	103,71	103,21	101,03	102,61	
K ₁₇	Виробничі запаси	55,94	120,41	94,57	100,00	75,50	184,76	84,29	114,70	384,94	24,09	
K ₁₈	Незавершене виробництво	80,10	93,75	188,65	72,83	105,96	213,40	40,86	218,24	163,48	16,49	
K ₁₉	Готова продукція	107,22	144,26	124,66	100,00	129,54	88,76	110,82	53,00	98,77	133,50	
K ₂₀	Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	123,19	124,22	70,19	149,66	96,27	131,03	145,55	96,32	97,94	105,63	
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	100,00	125,00	120,00	66,67	74,12	70,59	85,09	100,00	94,44	100,00	
K ₂₃	Фінансова складова											
K ₃₁	Дохід (виручка) від реалізації продукції	123,64	100,25	113,68	100,00	149,05	109,12	74,99	138,29	111,82	99,57	
K ₃₂	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	126,13	100,07	109,54	103,50	147,22	117,72	75,89	140,37	110,07	99,68	
K ₃₃	Валовий прибуток	195,55	133,29	108,43	112,47	88,91	150,95	61,75	177,50	103,95	94,39	
K ₃₄	Чистий прибуток	182,93	71,85	106,47	101,30	102,50	60,29	101,54	98,86	100,96	194,40	
K ₃₅	Чиста реалізаційна вартість	100,78	72,55	106,91	100,80	147,41	103,66	52,29	102,72	91,29	18,88	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₅₆	Інша поточна дебіторська заборгованість	49,95	106,30	32,96	89,00	57,65	933,33	83,15	137,93	162,87	7,65	
K ₅₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	191,11	15,31	130,38	100,00	457,28	31,83	22,41	71,33	40,20	84,15	
K ₅₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	100,00	100,00	100,00	100,00	384,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₆	Маркетингова складова											
K ₆₁	Витрати на рекламу	120,00	100,00	83,33	80,00	84,21	75,00	83,33	89,41	100,00	95,40	
K ₆₂	Витрати на гарантійне обслуговування	100,00	115,45	100,00	150,00	66,67	65,14	75,00	83,33	92,10	101,20	
K ₆₃	Витрати на дослідження ринку	68,41	110,37	112,50	77,78	71,43	84,72	82,51	87,65	98,45	101,54	
K ₆₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	45,65	60,28	62,50	60,98	71,45	100,00	86,15	82,57	66,67	100,00	
K ₆	Кадрова складова											
K ₆₅₁	Чисельність ПВП	98,58	40,18	224,22	87,60	89,04	94,36	96,74	94,38	96,73	95,08	
K ₆₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	92,21	100,34	107,76	92,49	108,06	92,65	107,88	92,65	90,53	105,16	
K ₆₅₃	Середня заробітна плата	112,78	342,31	53,15	147,59	129,21	128,77	107,39	110,59	126,18	106,16	
K ₆₅₄	Витрати на оплату праці	111,17	137,54	119,16	129,29	115,05	121,50	103,89	104,38	122,05	100,94	
K ₆₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	108,26	103,03	79,41	96,30	107,69	103,57	110,34	101,56	101,54	103,03	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₆	Витрати на розробку нової продукції	108,33	92,31	108,33	107,69	100,00	107,14	93,33	100,00	107,14	108,33	
K ₆₇	Витрати на утримання власної лабораторії	107,14	100,00	100,00	106,67	106,25	100,00	105,88	100,00	105,56	107,14	
K ₆₈₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	100,00	113,33	100,00	105,88	105,56	105,26	105,00	119,05	104,00	100,00	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	390,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Обсяг витрат на систему управління зростав у 2003, 2004, 2006, 2008, 2009 та 2012 роках в межах від 5 % до 50 %, в інші роки він зменшувався на 2-30 %. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу не змінювалися в порівнянні з попереднім роком у 2003, 2010 та 2012 роках, у 2004 та 2005 роках вони збільшувалися, а у 2006, 2007, 2008, 2009 та 2011 роках вони зменшувалися.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що протягом періоду дослідження переважно збільшувався в межах від 0,25 до 50 %, лише у 2009 та 2012 роках відбулось його зниження на 25,01 % та 0,43 % відповідно; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, що збільшувався у періоді з 2003 р. по 2008 р. та з 2010 р. по 2011 р. в межах від 0,1 % до 47 %, в інші роки він зменшувався в межах від 1 % до 25 %; обсяг валового прибутку зменшувався у 2007, 2009 та 2012 роках на 11,09 %, 38,25 % та 5,61 % відповідно, в інші роки відбувалося його зростання в межах від 4 % до 95 %; обсяг чистого прибутку, що збільшувався у 2003, 2005, 2006, 2007, 2009, 2011 та 2012 роках в межах від 1 % до 95 %, лише у 2004, 2008 та 2010 роках відбулось зменшення на 27,45 %, 39,71 % та 1,14 % відповідно; чиста реалізаційна вартість, що підвищувалась у 2003 р. (на 0,78 %), 2005 р. (на 6,91 %), 2006 р. (на 0,8 %), 2007 р. (на 47,41 %), 2008 р. (на 3,66 %) та 2010 р. (на 2,72 %), у 2004, 2009, 2011 та 2012 роках вона зменшилася на 27,45 %, 47,71 %, 8,71 % та 81,12 % відповідно; інша поточна дебіторська заборгованість зменшувалась у 2003 р. на 50,05 %, у 2005 р. на 67,04 %, у 2006 р. на 11 %, у 2007 р. на 42,35 %, у 2009 р. на 16,85 %, у 2012 р. на 92,35 %, в інших роках відбувалось її збільшення; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті, що знижувався у 2004 р. а також з 2008 р. по 2012 р. в межах від 15 % до 85 %, зростання відбулося у 2003 р. на 91,11 %, у 2005 р. на 30,38 % та у 2007 р. на 357,28 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, що підвищився у 2007 р. на 384 %, в інші роки він не змінювався.

Маркетингова діяльність підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, що протягом періоду, який було досліджено мали тенденцію до зниження, лише у 2003 р. вони збільшилися на 20%; витрати на гарантійне обслуговування, що збільшилися у 2003 р. на 14,45 %, у 2006 р. на 50 % та у 2012 р. на 1,2 %, у 2003 та 2005 роках вони не змінювалися, в інші роки вони зменшувалися в межах від 7 % до 10 %; обсяг витрат на дослідження ринку, який було проаналізовано мав тенденцію до зниження протягом всього періоду, лише у 2004, 2005 та 2012 роках відбувалося його збільшення; витрати на підвищення іміджу підприємства, що мали тенденцію до зниження.

Чисельність ПВП збільшувалася лише у 2005 р. на 124,22 %, в інші роки вона зменшувалася в межах від 1 % до 60 %; чисельність працівників з вищою освітою збільшилася у 2004, 2005, 2007, 2009 та 2012 роках в межах від 0,34 % до 9 %; середньомісячна заробітна плата з 2003 року по 2012 рік переважно збільшувалася, окрім 2005 року у якому відбулось її зменшення на 46,15 %; витрати на оплату праці збільшувалися протягом періоду, що досліджувався; кількість працівників, що підвищили кваліфікацію зменшилася лише у 2005 та 2006 роках, в інші роки вона збільшувалася.

Ефективність науково-технічної діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на розробку нової продукції, що переважно збільшувалися, лише у 2004 та 2009 роках вони зменшилися на 7,69% та 6,67% відповідно; витрати на утримання влас-

ної лабораторії, що мали тенденцію до збільшення; витрати на раціоналізацію виробництва, що збільшувалася в межах від 4 до 19 %.

ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» використовував фінансові інвестиції протягом 2007-2012 рр. на постійну суму 6094 тис. грн. у рік.

Публічне акціонерне товариство «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» - флагман вітчизняного вугільного конвеєробудування.

ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» - одне із найстаріших машинобудівних підприємств вугільної галузі. Протягом десятиліть завод був монопольним виробником потужних шахтних скребкових конвеєрів у колишньому СРСР, за цей час завод накопичив унікальний досвід у галузі проектування продукції і розробки технології її виготовлення.

Сьогодні основною продукцією одного із провідних підприємств гірничого машинобудування України ВАТ «ХМЗ «Світло шахтаря» є вибійні скребкові конвеєри, скребкові перевантажувачі, шахтні дробарки, середні і легкі скребкові конвеєри для проходки і роботи у допоміжних виробках, запобіжні гідравлічні муфти, вибухобезпечні головні акумуляторні світильники, в тому числі оснащені метансигналізаторами, фари для електровозів і навантажувальних машин, товари народного споживання.

Завод має виробничу базу, здатну забезпечити випуск скребкових конвеєрів, перевантажувачів і засобів індивідуального освітлення в повному обсязі не тільки для шахт України для всіх гірничо-геологічних умов експлуатації, але також постачати необхідну продукцію шахтарям Росії, Білорусії, Естонії, Казахстану та інших країн СНД і дальнього зарубіжжя, за необхідними параметрами. Широко розвинута випробувальна база з унікальним випробувальним стендовим обладнанням забезпечує контроль якості, як в процесі виробництва, так і на кінцевій стадії при прийомо-здавальних і кінцевих випробуваннях. Виробництво продукції згідно вимогам ДСТУ ISO 9001 сертифіковане і на вищезгадані вироби завод має сертифікати національних організацій по сертифікації України, Росії і Польщі. Підприємство постійно приймає участь в основних галузевих міжнародних виставках в Україні, Росії, Польщі, Німеччині та інших країнах. Зразки гірничої техніки заводу на виставках завжди привертають увагу гірників і спеціалістів вугільної промисловості.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» за 2003–2012 рр. (табл. 2.8).

Рентабельність продукції підприємства збільшувалася у 2004 р. на 229,78 %, у 2005 р. на 18 %, у 2008 р. на 47,52 %, у 2011 р. на 31,01 %, у

2012 р. на 80,5 %, зменшувалася у 2003 р. на 76,01 %, у 2006 р. на 40,16 %, у 2007 р. на 25,03 %, у 2009 р. на 30,93 %, у 2010 р. на 36,95 %.

Ефективність виробничої діяльності підприємства характеризується показниками: залишкова вартість нематеріальних активів, що протягом проаналізованого періоду збільшилася у 2003 р. на 390 %, у 2004 р. на 12,16 %, у 2006 р. на 145,07 %, у 2008 р. на 51,11 %, у 2012 р. на 133,33 %, в інші роки відбувалося її зменшення в межах від 5 % до 32 %; первісна вартість нематеріальних активів та обсяг накопиченої амортизації, що збільшувалися

протягом періоду, який досліджувався; залишкова вартість основних засобів збільшувалася протягом 2005-2008 рр. та 2010-2012 рр. в межах від 3 % до 112 %, у 2003, 2004 та 2009 роках відбулося її зменшення на 3-15 %; первісна вартість основних засобів, протягом розглянутого періоду переважно збільшувалася; знос основних засобів, що протягом проаналізованого періоду переважно збільшувався; обсяг виробничих запасів зменшувалися лише у 2006 р., в інші роки він збільшувався; обсяг незавершеного виробництва зменшувався у 2003, 2008 та 2012 роках на 2,21 %, 80,58 % та 24,39 % відповідно, в інші роки він збільшувався в межах від 4 % до 129 %; обсяг готової продукції збільшувався у 2003 р. на 1,08 %, у 2005 р. на 465,96 %, у 2007 р. на 36,52 %, у 2008 р. на 335,79 %, у 2011 р. на 8,61 %, у 2012 р. на 40,37 %.

Показники управління, що представлені витратами на систему управління та витратами на підвищення кваліфікації управлінського складу змінювалися як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення.

Так витрати на систему управління переважно збільшувалися протягом періоду, що досліджувався, лише у 2009, 2011 та 2012 відбулося їх незначне зменшення. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу навпаки – переважно зменшувалися, лише у 2003 р. відбулося їх збільшення.

Дохід (виручка) від реалізації продукції протягом періоду мав тенденцію переважно до збільшення в межах від 0,21 % до 108 %, але у 2003 р. спостерігалось його зменшення на 10,06 %. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції змінювався з такою ж тенденцією, як і попередній показник. Валовий прибуток протягом проаналізованого періоду зменшувався у 2003 р. на 29,66 %, у 2005 р. на 4,66 %, у 2006 р. на 4,23 %, у 2009 р. на 2,76 %, в інші роки він збільшувався в межах від 0,1 % до 179 %. Чистий прибуток збільшувався у 2004, 2005, 2007, 2008, 2011 та 2012 роках на 475,78 %, 23,37 %, 4,75 %, 56,01 %, 99,87 % та 101,06 % відповідно, у 2003, 2006, 2009 та 2010 роках він зменшився на 64,93 %, 38,27 %, 18,93 % та 21,23 % відповідно. Чиста реалізаційна вартість переважно підвищувалась, лише у 2003, 2005 та 2007 роках вона зменшилася. Обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті зменшувався у 2008, 2009, 2010 та 2012 роках на 4,63 %, 13,29 %, 80,31 % та 98,44 %, в інші роки він збільшувався в межах від 7 % до 649 %. Обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті збільшився у 2003 р. на 360,47 %, у 2004 р. на 120,18 %, у 2005 р. на 151,21 %, у 2009 р. на 396,23 %, у 2010 р. на 17,82 %, у 2011 р. на 211,86 % в інші роки він зменшувався в межах від 14 % до 84 %.

Ефективність маркетингової діяльності підприємства характеризується такими показниками: витрати на рекламу, що знижувалися у 2007, 2008, 2009, 2010 та 2011 роках в межах від 8 % до 33 %, у 2003 та 2005 роках вони не змінювалися, а в інші роки - збільшилися в межах від 1 % до 50 %; витрати на гарантійне обслуговування, що збільшувалися у 2004, 2005 та 2012 роках на 10,37 %, 12,5 % та 1,54 % відповідно, в інші роки вони зменшувалися в межах від 1 % до 32 %; витрати на дослідження ринку, що переважно зменшувалися, лише у 2008 та 2012 роках вони не змінювалися в порівнянні з попередніми роками; витрати на підвищення іміджу, що підприємства переважно збільшувалися в межах від 4 % до 60 %, лише у 2009 та 2010 роках вони зменшувалися, а у 2004 та 2005 роках були незмінними.

Таблиця 2.8

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K _{1.1}	Залишкова вартість нематеріальних активів	490,00	112,16	80,41	245,07	78,35	151,11	95,75	76,30	68,77	233,33	
K _{1.2}	Первісна вартість нематеріальних активів	490,00	138,08	100,76	232,25	105,66	151,43	114,13	105,92	104,01	140,69	
K _{1.3}	Накопичена амортизація	100,00	160,00	188,85	208,63	164,79	151,76	132,96	127,78	119,55	117,21	
K _{1.4}	Залишкова вартість основних засобів	84,27	91,49	104,49	119,02	103,88	124,25	96,88	131,73	133,84	211,88	
K _{1.5}	Первісна вартість основних засобів	91,31	97,56	104,49	111,42	105,79	114,04	102,83	117,29	120,24	123,56	
K _{1.6}	Знос основних засобів	97,02	101,83	104,49	106,61	107,14	107,04	107,56	106,94	108,25	258,43	
K _{1.7}	Виробничі запаси	134,43	138,53	100,49	88,32	130,55	146,06	71,99	146,98	131,18	66,70	
K _{1.8}	Незавершене виробництво	97,79	104,63	130,77	119,82	103,65	19,42	128,69	107,54	103,24	75,61	
K _{1.9}	Готова продукція	101,08	26,19	565,96	62,51	136,52	435,79	49,21	31,02	108,61	140,37	
K ₂	Управлінська складова											
K _{2.1}	Витрати на систему управління	117,48	143,33	121,01	140,39	116,87	118,08	98,61	129,13	96,85	96,25	
K _{2.2}	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	120,00	100,00	83,33	80,00	84,21	75,00	83,33	89,41	100,00	95,40	
K ₃	Фінансова складова											
K _{3.1}	Дохід (виручка) від реалізації продукції	89,94	207,09	100,21	100,64	131,02	102,86	110,89	127,13	138,66	128,44	
K _{3.2}	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	90,04	207,05	100,68	100,22	130,70	103,84	110,82	126,33	140,23	127,58	
K _{3.3}	Валовий прибуток	70,34	278,38	95,34	95,77	116,04	100,09	97,24	129,82	110,55	181,32	
K _{3.4}	Чистий прибуток	35,07	575,78	123,37	61,73	104,75	156,01	81,07	78,77	199,87	201,06	
K _{3.5}	Чиста реалізаційна вартість	80,24	170,22	72,04	106,18	9,25	1360,39	169,85	118,17	189,20	362,24	
K _{3.6}	Інша поточна дебіторська заборгованість	173,62	122,43	152,03	151,90	111,10	82,64	219,73	106,67	34,69	152,00	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₂₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	107,86	121,34	149,57	107,25	124,97	95,37	86,71	19,69	748,71	1,56	
K ₂₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	460,47	220,18	251,21	86,32	36,02	16,76	496,23	117,82	311,86	16,43	
K ₃	Маркетингова складова											
K ₄	Витрати на рекламу	100,00	115,45	100,00	150,00	66,67	65,14	75,00	83,33	92,10	101,20	
K ₅	Витрати на гарантійне обслуговування	68,41	110,37	112,50	77,78	71,43	84,72	82,51	87,65	98,45	101,54	
K ₆	Витрати на дослідження ринку	45,65	60,28	62,50	60,98	71,45	100,00	86,15	82,57	66,67	100,00	
K ₆₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	160,00	100,00	100,00	112,50	122,22	106,13	83,63	85,98	104,76	107,19	
K ₆₅	Кадрова складова											
K ₆₅₁	Чисельність ПВП	100,07	104,21	101,51	93,98	95,84	99,08	99,38	103,16	110,25	98,28	
K ₆₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	100,55	101,10	100,93	104,69	101,98	102,16	104,93	100,40	106,82	101,63	
K ₆₅₃	Середня заробітна плата	161,01	108,23	119,65	125,79	128,39	123,60	106,88	134,72	112,37	109,04	
K ₆₅₄	Витрати на оплату праці	161,13	112,78	121,45	118,22	123,05	122,46	106,19	138,98	123,89	107,17	
K ₆₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	108,55	104,36	112,04	98,85	103,33	62,13	171,11	92,74	98,58	107,07	
K ₆₆	Науково-технічна складова											
K ₆₆₁	Витрати на розробку нової продукції	102,54	101,89	97,25	107,22	119,01	107,74	109,31	133,08	102,66	98,46	
K ₆₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	90,45	97,55	103,88	109,53	114,92	106,83	117,60	129,86	104,79	101,98	
K ₆₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	101,57	98,16	111,89	111,95	110,80	105,85	126,72	126,81	106,90	105,34	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	398,00	110,08	100,00	0,00	100,00	100,00	

Чисельність ПВП збільшувалася у періоди з 2003 р. по 2005 р. та з 2010 р. по 2011 р. в межах від 0,1 % до 11 %, а у період з 2006 р. по 2009 р. вона зменшувалася в межах від 1 % до 7 %. Чисельність працівників з вищою освітою збільшувалася протягом всього періоду, що досліджувався. Середньомісячна заробітна плата та витрати на оплату праці з 2003 року по 2012 рік збільшувалися в середньому на 18 % у рік. Кількість працівників, що підвищили кваліфікацію зменшилася у 2006, 2008, 2010 та 2011 роках на 1,15 %, 37,87 %, 7,26 % та 1,42 %, в інші роки вона збільшувалася в межах від 3 % до 72 %.

Науково-технічна складова діяльності підприємства представлена витратами на розробку нової продукції, витратами на утримання власної лабораторії та витратами на раціоналізацію виробництва. Зазначені витрати протягом 2003-2012 рр. змінювалися як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення. Так витрати на розробку нової продукції переважно збільшувалися, лише у 2005 та у 2012 роках вони зменшилися. Витрати на утримання власної лабораторії мали тенденцію переважно до збільшення, окрім 2003 та 2004 років, у яких вони зменшилися. Витрати на раціоналізацію виробництва протягом проаналізованого періоду також мали тенденцію до збільшення.

Довгострокові фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств не змінювалися протягом 2003-2012 років та становили щорічно по 96,2 тис. грн. Інші фінансові інвестиції протягом проаналізованого періоду були відсутні. Поточні фінансові інвестиції протягом періоду з 2003 р. по 2006 р. були відсутні, у 2007 р., 2008 р. та 2009 р. було інвестовано 3971,7 тис. грн., 4372 тис. грн. та 4372 тис. грн. відповідно, тобто у 2007 р. вони збільшилися майже в 4 рази та несуттєво у 2008 р.

ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» є одним з провідних виробників устаткування для хлібопекарської промисловості. Одним з важливих напрямів роботи заводу є виготовлення устаткування для виробництва соняшникової олії, включаючи її дезодорацію і рафінування. Заводом освоєні також нові розробки устаткування для консервної промисловості. Завод реалізує сертифіковану продукцію, а також дає гарантії на неї.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» за 2003 – 2012 роки (табл. 2.9).

Продукція підприємства є рентабельною. Рентабельність продукції зменшувалася у 2005, 2006, 2008, 2009 та 2012 роках на 74,43 %, 12,96 %, 51,34 %, 72,63 % та 50,1 % відповідно, а у 2003, 2004, 2007, 2010 та 2011 роках вона збільшувалася в межах від 36 до 738 %.

Ефективність виробничої діяльності підприємства характеризується показниками: залишкова вартість нематеріальних активів, що протягом періодів з 2004 р. по 2005 р. та з 2008 р. по 2011 р. знижувалася в межах від 20 % до 30 %, а у 2003, 2006, 2007 та 2012 роках вона підвищувалася в межах від 4 % до 108 %; первинна вартість нематеріальних активів, що переважно збільшувалася протягом періоду, який досліджувався, окрім 2010 р., у якому вона несуттєво зменшилася; обсяг накопиченої амортизації, що збільшувався лише у 2007 р. він зменшився; залишкова вартість основних засобів переважно зменшувалася, лише у 2004 р. вона несуттєво збільшилася; первинна вартість основних засобів та знос основних засобів протягом розглянутого періоду зменшувалися; обсяг виробничих запасів збільшувався у 2003 р. на 4,65 %, у 2004 р. на 30,37 %, у 2006 р. на 40,86 %, у 2009 р. на 52,02 %, у 2010 р. на 16,46 %, у 2012 р. на 130,89 %, в інші роки він зменшувався; обсяг незавершеного виробництва зменшувався у 2006, 2007, 2009 та 2010 роках на 50,07 %, 46,62 %, 12,04 % та 8,1 %

відповідно, в інші роки він підвищувався в межах від 4 % до 239 %; обсяг готової продукції збільшувався у 2003 р. на 5,7 %, у 2006 р. на 8,06 %, у 2007 р. на 18,79 %, у 2010 р. на 22,57 %, у 2011 р. на 24,96 % в інші роки спостерігалось його зменшення.

Показники управлінської складової діяльності підприємства змінювалися як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення. Так витрати на систему управління зменшувалися лише у 2003 та 2009 роках на 2,91 % та 10,78 % відповідно, в інші роки вони збільшувалися в межах від 6 % до 69 %. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу у 2003, 2008 та 2011 роках зменшувалися на 9-64 %, в інші роки вони збільшувалися в межах від 4 до 63 %.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що протягом періоду мав тенденцію до збільшення, але у 2007 та 2009 роках спостерігалось зменшення на 1,45 % та 21,94 % відповідно; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, що змінювався з такою ж тенденцією, як і попередній показник; валовий прибуток, що протягом проаналізованого періоду переважно збільшувався, лише у 2009 р. він зменшився; чистий прибуток, що збільшувався у 2003, 2004, 2007, 2010 та 2011 роках в межах від 60 % до 678 %; чиста реалізаційна вартість, що протягом підвищувалась у 2004, 2006, 2007, 2008, 2009 та 2011 роках, у 2005, 2010 та 2012 роках вона зменшувалася; інша поточна дебіторська заборгованість, що зменшувалася у 2003, 2005, 2006, 2011 та 2012 роках в межах від 24 % до 89 %, в інші роки вона зростала в межах від 13 % до 402 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті переважно збільшувався, лише у 2005, 2008 та 2010 роках він зменшився; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, що збільшився лише у 2009, 2010 та 2012 роках, в інші роки він зменшувався.

Динаміка зміни показників маркетингової складової діяльності підприємства має такий вигляд: витрати на рекламу, що мали тенденцію до збільшення, лише у 2005 та 2012 роках вони зменшилися на 2,75 % та 1,54 % відповідно; витрати на гарантійне обслуговування, що переважно збільшувалися в межах від 1 % до 30 %, лише у 2003 та 2004 роках вони зменшилися на 9,55 % та 2,45 % відповідно; витрати на дослідження ринку, що зменшувалися лише у 2004 р., в інші роки вони збільшувалися; витрати на підвищення іміджу підприємства, що збільшувалися у 2005, 2006, 2007, 2009, 2010 та 2012 роках в межах від 20 % до 31 %, в інші роки вони знижувалися в межах від 8 % до 20 %.

Чисельність ПВП протягом періоду, що досліджувався мала тенденцію до зменшення. Чисельність працівників з вищою освітою переважно збільшувалася протягом всього періоду з 2003 р. по 2012 р., лише у 2004 вона зменшилася. Середньомісячна заробітна плата та витрати на оплату праці з 2003 року по 2012 рік переважно збільшувалися, лише у 2009 р. спостерігалось їх зменшення, це пов'язано з відсутністю в цьому році замовлень та переводом робітників на неповний робочий день. Кількість працівників, що підвищили кваліфікацію збільшувалася протягом періоду, що досліджувався в середньому на 22 %.

Показники науково-технічної складової діяльності підприємства протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. змінювалися таким чином: витрати на розробку нової продукції збільшувалися лише у 2007, 2008 та 2011 роках на 20,89 %, 31,23 % та 1,32 % відповідно, в інші роки вони зменшувалися в межах від 8 % до 34 %; витрати на утримання власної лабораторії мали тенденцію переважно до збільшення, окрім 2011 р.; витрати на раціоналізацію виробництва протягом проаналізованого періоду збільшувалися у 2004, 2006, 2007 та 2011 роках на 16,22 %, 89,36 %, 19,1 %, 148,72 % відповідно, в інші роки вони знижувалися в межах від 8 % до 47 %.

Таблиця 2.9
 Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₁	Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	107,48	78,26	76,67	111,59	207,79	80,63	70,54	79,12	87,50	104,76	
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	120,13	101,62	100,00	111,70	125,71	103,41	100,00	99,63	100,00	120,59	
K ₁₃	Накопичена амортизація	148,94	140,00	121,43	111,76	78,20	138,46	126,39	109,89	104,50	125,36	
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	99,49	100,82	91,68	96,10	95,87	97,53	99,47	94,71	99,94	79,70	
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	96,33	99,75	95,07	93,94	96,69	97,34	99,52	96,80	98,78	79,13	
K ₁₆	Знос основних засобів	97,48	98,95	97,66	92,38	97,30	97,20	99,57	98,35	97,95	78,71	
K ₁₇	Виробничі запаси	104,65	130,37	85,66	140,86	68,71	60,52	152,02	74,24	116,46	330,89	
K ₁₈	Незавершене виробництво	156,46	333,82	116,87	49,93	53,38	208,45	87,96	91,90	103,95	238,82	
K ₁₉	Готова продукція	105,70	66,15	98,45	108,06	118,79	81,84	83,09	122,57	124,96	60,89	
K ₂₀	Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	97,09	124,89	168,30	113,02	106,40	117,30	89,22	158,01	132,56	164,03	
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	90,65	104,78	124,70	162,22	134,77	90,65	153,30	118,10	36,77	161,44	
K ₂₃	Фінансова складова											
K ₃₁	Дохід (виручка) від реалізації продукції	103,73	145,81	113,75	100,86	98,55	131,15	78,06	136,12	124,66	123,98	
K ₃₂	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	104,86	143,99	114,23	102,93	99,85	132,60	76,67	139,16	124,90	125,58	
K ₃₃	Валовий прибуток	107,83	145,16	122,75	125,06	113,87	134,71	69,71	157,98	136,66	133,35	
K ₃₄	Чистий прибуток	204,44	408,70	28,46	82,24	777,27	63,89	22,20	346,39	159,23	59,63	
K ₃₅	Чиста реалізаційна вартість	55,23	123,93	7,78	700,00	103,17	162,56	139,43	91,18	174,19	60,06	
K ₃₆	Інша поточна дебіторська заборгованість	75,88	501,14	66,37	66,31	113,06	120,05	134,51	181,66	47,76	11,37	
K ₃₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	875,00	748,21	33,86	117,00	206,23	53,10	150,87	53,09	318,15	203,60	

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	90,78	72,78	77,69	69,02	78,23	2,96	891,67	554,21	36,09	981,78	
K ₄	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	102,54	101,89	97,25	107,22	119,01	107,74	109,31	133,08	102,66	98,46	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	90,45	97,55	103,88	109,53	114,92	106,83	117,60	129,86	104,79	101,98	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	101,57	98,16	111,89	111,95	110,80	105,85	126,72	126,81	106,90	105,34	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	89,37	91,14	122,48	130,17	120,09	80,13	129,73	127,28	88,58	120,56	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	98,94	99,53	96,78	92,00	85,41	75,71	78,47	93,40	98,87	97,43	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	101,57	98,16	111,89	111,95	110,80	105,85	126,72	126,81	106,90	105,34	
K ₅₃	Середня заробітна плата	104,74	140,67	167,47	131,93	138,95	141,62	85,78	156,38	136,23	159,42	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	103,63	140,00	162,08	121,37	118,67	107,21	67,31	146,07	134,69	155,32	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	119,75	101,71	128,32	135,17	145,22	119,75	103,76	120,41	114,23	134,48	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	91,10	95,61	83,61	91,96	120,89	131,23	91,10	89,84	101,32	66,60	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	125,41	107,14	103,52	109,31	113,40	119,64	125,41	132,23	70,44	116,62	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	91,67	116,22	54,65	189,36	119,10	56,60	91,67	70,91	248,72	84,54	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	322,22	31,03	100,00	100,00	100,00	111,11	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Довгострокові фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств протягом 2003-2012 років були відсутні. Інші фінансові інвестиції були незначними (в середньому 10 тис. грн. у рік) та протягом проаналізованого періоду збільшувалися, лише у 2004 та 2009 роках.

Публічне акціонерне товариство «Луганський завод гірничого машинобудування» — спеціалізується на виробництві підземних транспортних систем, у тому числі надґрунтового та монорейкового транспорту, обладнання для спуску і доставки довгомірних вантажів, а також засобів малої механізації для вугільних і сланцевих шахт небезпечних щодо газу і пилу всіх категорій.

Заснований у 1974 році як «Луганський завод експериментального обладнання» НВО «Вуглемеханізація». У 1994 році шляхом приватизації завод реорганізований у відкрите акціонерне товариство «Луганський завод гірничого машинобудування». Гірничошахтне устаткування, що виготовляється заводом протягом багатьох років поставлялося в усі вугільні регіони України, Росії, Казахстану. Багаторічний досвід роботи з виробництва підземних транспортних систем, наявність спеціалізованого обладнання та стендового господарства дозволяють підприємству виготовляти техніку, що відповідає всім обов'язковим вимогам, встановленим в галузевих нормативних документах.

Автором проаналізовано темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» за 2003 – 2012 роки (табл. 2.10).

Рентабельність продукції, що виготовляє підприємство протягом періоду, що досліджувалася була відносно високою (в середньому 16,5 %). У 2003, 2004, 2005 та 2009 роках рентабельність збільшувалася, у 2006, 2007, 2008, 2010, 2011 та 2012 роках вона зменшувалася.

Ефективність виробничої діяльності підприємства характеризується показниками: залишкова вартість нематеріальних активів, що протягом проаналізованого періоду мала тенденцію до зменшення в межах від 16 % до 28 %, лише у 2003 та 2011 роках вона збільшилася на 11,86 % та 633 %; первинна вартість нематеріальних активів, що була незмінною протягом періоду з 2004 р. по 2008 р., у 2003 р. вона підвищилася на 29,79 % порівняно з 2002 роком, та у 2011 р. збільшилася на 366,67 %; обсяг накопиченої амортизації весь проаналізований період мав постійну тенденцію до збільшення; залишкова вартість основних засобів, що збільшувалася у 2005 р. на 7 %, у 2006 р. на 9,41 %, у 2007 р. на 3 %, у 2008 р. на 4,41 %, у 2009 р. на 7,08 % та у 2011 р. на 20,91 %, у 2003, 2004, 2010 та 2012 роках вона зменшувалася на 1,07 %, 1,8 %, 6,23 % та 2,25 % відповідно; первинна вартість основних засобів, що протягом розглянутого періоду збільшувалася; знос основних засобів, що протягом періоду, який був проаналізований збільшувалася; обсяг виробничих запасів зменшувалася у 2003, 2006 та 2009 роках на 3,08 %, 11,55 % та 16,07 % відповідно, в інші роки він збільшувалася в межах від 3 % до 76 %; обсяг незавершеного виробництва, що переважно збільшувалася протягом періоду, який досліджувалася в межах від 2 % до 73 %, лише у 2009 р. було його зменшення на 21,19 %; обсяг готової продукції, що збільшувалася у 2003, 2005, 2007, 2008 та 2009 роках на 1,81 %, 63,27 %, 45,47 %, 38,34 % та 12,19 % відповідно, у 2004, 2006, 2010, 2011 та 2012 роках він зменшувалася на 43,19 %, 3,15 %, 19,36 %, 3,1 % та 21,19 % відповідно.

Темпи росту значень показників, що характеризують складові діяльності ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» за 2003-2012 рр., %

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»											
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
K ₁		Виробнича складова											
K ₁₁	Залишкова вартість нематеріальних активів	111,86	81,82	80,56	72,41	79,37	80,00	100,00	75,00	733,33	83,62		
K ₁₂	Первісна вартість нематеріальних активів	129,79	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	98,36	100,00	466,67	87,88		
K ₁₃	Накопичена амортизація	221,74	147,06	128,00	125,00	108,33	107,69	100,00	107,14	213,33	143,75		
K ₁₄	Залишкова вартість основних засобів	98,93	98,20	107,00	109,41	103,00	104,41	107,08	93,77	120,91	97,75		
K ₁₅	Первісна вартість основних засобів	103,14	104,57	108,42	108,63	106,33	108,50	107,77	104,30	107,68	100,00		
K ₁₆	Знос основних засобів	105,89	108,44	109,20	108,20	108,15	110,64	108,12	109,41	106,24	105,11		
K ₁₇	Виробничі запаси	96,92	175,33	132,89	88,45	127,06	104,26	83,93	115,33	118,86	103,53		
K ₁₈	Незавершене виробництво	120,67	102,86	172,54	130,02	135,77	106,13	78,81	124,95	143,92	112,61		
K ₁₉	Готова продукція	101,81	56,81	163,27	96,85	145,47	138,34	112,19	80,64	96,90	78,81		
K ₂₀		Управлінська складова											
K ₂₁	Витрати на систему управління	133,13	139,30	143,04	106,56	109,11	117,31	97,07	137,54	173,38	68,21		
K ₂₂	Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	65,81	71,58	98,68	80,50	106,11	119,95	102,38	93,02	93,28	95,50		
K ₂₃		Фінансова складова											
K ₂₄	Дохід (виручка) від реалізації продукції	134,21	220,81	150,58	118,53	105,04	127,03	70,29	169,55	140,35	114,13		
K ₂₅	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	135,08	220,25	150,53	118,69	104,52	127,80	73,25	163,62	141,59	116,55		
K ₂₆	Валовий прибуток	140,74	237,54	172,13	92,62	95,58	140,56	65,51	155,68	119,48	130,34		
K ₂₇	Чистий прибуток	145,72	431,43	182,19	79,95	89,22	154,22	59,68	163,42	128,12	113,07		
K ₂₈	Чиста реалізаційна вартість	557,84	37,98	130,61	291,21	160,30	342,68	26,50	143,32	427,65	554,66		
K ₂₉	Інша поточна дебіторська заборгованість	62,89	338,29	33,86	145,73	49,11	55,56	85,00	150,00	94,12	79,17		

Продовження табл. 2.10.

№	Показники, що характеризують складові діяльності підприємства	ПАТ «Пуганський завод гірничого машинобудування»										
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
K ₃₇	Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	57,13	1520,52	125,84	77,78	53,32	15,32	2326,88	114,14	47,21	133,36	
K ₃₈	Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	258,00	109,08	3,60	
K ₃	Маркетингова складова											
K ₄₁	Витрати на рекламу	125,00	92,92	89,33	115,00	120,98	110,18	113,30	97,57	122,97	115,00	
K ₄₂	Витрати на гарантійне обслуговування	120,16	89,50	88,56	135,52	120,46	130,16	123,30	87,57	122,97	130,16	
K ₄₃	Витрати на дослідження ринку	128,40	92,15	93,07	123,73	138,62	128,40	124,59	95,89	143,77	128,40	
K ₄₄	Витрати на підвищення іміджу підприємства	96,60	102,01	101,48	89,32	86,68	101,25	135,29	83,30	131,32	96,60	
K ₅	Кадрова складова											
K ₅₁	Чисельність ПВП	100,46	100,45	106,79	112,71	102,26	100,00	94,85	101,55	99,62	101,53	
K ₅₂	Кількість робітників з вищою освітою	106,48	127,62	86,57	97,79	134,61	92,60	144,33	91,63	95,48	106,48	
K ₅₃	Середня заробітна плата	138,51	125,69	119,36	146,60	116,04	124,84	84,84	142,92	142,19	129,53	
K ₅₄	Витрати на оплату праці	139,15	126,26	127,46	165,24	118,66	124,84	80,48	145,13	141,64	131,51	
K ₅₅	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	101,82	94,34	108,35	120,92	101,16	106,67	95,60	112,00	106,94	101,82	
K ₆	Науково-технічна складова											
K ₆₁	Витрати на розробку нової продукції	101,81	102,81	99,00	98,29	100,25	95,89	99,41	92,38	98,31	101,81	
K ₆₂	Витрати на утримання власної лабораторії	80,60	129,86	99,00	77,81	126,63	95,89	93,20	88,28	102,88	80,60	
K ₆₃	Витрати на раціоналізацію виробництва	108,35	104,69	111,68	104,96	146,59	144,73	124,71	76,18	139,88	108,35	
K ₇	Інвестиційна складова											
K ₇₁	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₂	Інші фінансові інвестиції	100,00	120,00	103,00	100,00	100,00	112,00	89,00	100,00	100,00	100,00	
K ₇₃	Поточні фінансові інвестиції	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Показники управлінської складової діяльності підприємства змінювалися як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення. Так витрати на систему управління зменшувалися лише у 2009 та 2012 роках на 2,93 % та 31,79 % відповідно, в інші роки вони збільшувалися в межах від 6 % до 74 %. Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу у 2007, 2008 та 2009 роках несуттєво збільшувалися на 2-7 %, в інші роки вони зменшувалися в межах від 1 % до 35 %.

Ефективність фінансової діяльності підприємства характеризується показниками: дохід (виручка) від реалізації продукції, що протягом періоду мав тенденцію до збільшення, але у 2009 р. спостерігалось його зменшення на 29,71 %; чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, що змінювався з такою ж тенденцією, як і попередній показник; валовий прибуток, що протягом проаналізованого періоду зменшувався у 2006, 2007 та 2009 роках на 7,38 %, 4,42 % та 34,49 % відповідно, в інші роки він збільшувався в межах від 19 % до 137 %; чистий прибуток, що збільшувався у 2003, 2004, 2005, 2008, 2010, 2011 та 2012 роках в межах від 13 % до 64 %; чиста реалізаційна вартість зменшувалася лише у 2004 та 2009 роках, в інші роки вона збільшувалася; інша поточна дебіторська заборгованість, що зменшувалася у 2003, 2005, 2007, 2008, 2009, 2011 та 2012 роках в межах від 5 % до 67 %, в інші роки вона зростала в межах від 45 % до 239 %; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів у національній валюті, що збільшувався у 2004, 2005, 2009, 2010 та 2012 роках, а у 2003, 2006, 2007, 2008 та 2011 роках він зменшився; обсяг грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, що протягом періоду з 2003 р. по 2009 р. залишався незмінним, у 2010 та 2011 роках він збільшувався на 158 % та 9,8 % відповідно, у 2012 р. він значно знизився (на 96,4 %).

Зміна показників маркетингової складової діяльності підприємства має такий вигляд: витрати на рекламу переважно збільшувалися, лише у 2004, 2005 та 2010 роках вони зменшилися; витрати на гарантійне обслуговування збільшувалися у 2003, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011 та 2012 роках в межах від 20 % до 36 %, у 2004, 2005, 2008 та 2010 роках вони зменшилися на 10,1 %, 11,44 %, 7,4 % та 8,37 % відповідно; витрати на дослідження ринку зменшувалися лише у 2004, 2005 та 2010 роках, в інші роки вони збільшувалися; витрати на підвищення іміджу підприємства збільшувалися у 2004, 2005, 2008, 2009 та 2011 роках в межах від 1 % до 36 %, в інші роки вони знижувалися в межах від 3 % до 18 %.

Чисельність ПВП збільшувалася у період з 2003 р. по 2008 р. та у 2010 р. і 2012 р., лише у 2009 р. та 2011 р. вона знижувалася. Чисельність працівників з вищою освітою збільшувалася у 2003, 2004, 2007, 2009 та 2012 роках в межах від 6 % до 35 %, в інші роки вона знижувалася у межах від 2 % до 14 %. Середньомісячна заробітна плата та витрати на оплату праці з 2003 по 2012 рр. переважно збільшувалися, лише у 2009 р. спостерігалось їх зменшення, це пов'язано з відсутністю в цьому році замовлень та переводом робітників на неповний робочий день. Кількість працівників, що підвищили кваліфікацію переважно збільшувалася, лише у 2004 та 2009 роках вона знизилася.

Показники науково-технічної складової діяльності підприємства протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. змінювалися таким чином: витрати на розробку нової продукції несуттєво збільшувалися лише у 2003, 2004, 2007 та 2012 роках (на 0,25-3 %), в інші роки вони зменшувалися в межах від 1 % до 8 %; витрати на утримання власної лабораторії мали тенденцію переважно до зменшення, окрім 2004 р., 2007 р та 2011 р.; витрати на раціоналізацію виробництва протягом проаналізованого періоду збільшувалися.

Довгострокові фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств та інші фінансові інвестиції протягом 2003-2012 років були незначними.

Аналіз темпів росту значень показників розглянутих машинобудівних підприємств продемонстрував стан ефективності цих підприємств. За допомогою проаналізованих показників можна виділити слабкі та сильні сторони розглянутих підприємств для формування управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентоспроможності та конкурентної стійкості машинобудівних підприємств.

2.2. Оцінка рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств

Оцінку конкурентоспроможності машинобудівних підприємств пропонується проводити за допомогою інтегрального методу на основі методу таксономії, алгоритм якого включає такі кроки [177; 210, с. 171]:

Крок 1. Формування матриці вихідних даних $R = (r_{ij})$,

де r_{ij} — значення j -го показника для i -го машинобудівного підприємства, $i = \overline{1, m}$, $j = \overline{1, n}$.

Крок 2. Стандартизація вихідних показників (2.1):

$$z_{ij} = \frac{r_{ij} - \overline{r_j}}{\sigma_j}, \quad (2.1)$$

де $\overline{r_j}$ — середнє значення j -го показника;

σ_j — середньоквадратичне відхилення j -го показника.

Крок 3. Побудова точки-еталону. Еталонні значення кожного показника формують координати точки-еталону. Всі показники поділяться на два класи: стимулятори та дестимулятори. До стимуляторів належать показники, які позитивно впливають, стимулюють, поліпшують результати діяльності машинобудівних, а до дестимуляторів - показники із протилежними властивостями. Серед показників-стимуляторів відбираються максимальні значення, а серед показників-дестимуляторів - мінімальні. Таким чином, еталоном буде вважатися точка з координатами $r_{o1}, \dots, r_{op}, \dots, r_{on}$ отриманими таким чином (2.2):

$$r_{oj} = \begin{cases} \min(r_{ij}), j \in J \\ \max(r_{ij}), j \in J \end{cases}, \quad (2.2)$$

де J — множина показників-стимуляторів.

Крок 4. Порівняння значень характеристик машинобудівних підприємств з їх еталонними значеннями. У роботі розрахунок відстаней між характеристиками еталону та стандартизованого j -го показника i -го машинобудівного підприємства Z_{ij} проведемо за допомогою формули Евкліда (2.3):

$$z_{i0} = \left[\sum_{j=1}^n (z_{ij} - z_{oj})^2 \right]^{1/2}, \quad (2.3)$$

Крок 5. Розрахунок значення групових показників конкурентоспроможності машинобудівних підприємств здійснюється за формулою (2.4):

$$G_{Ki} = 1 - \frac{C_{io}}{C_o}, \quad i = \overline{1, m}, \quad (2.4)$$

$$\text{де } c_o = \overline{c_0} + 2 \times s_0 \cdot \overline{c_0} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m c_{i0} \cdot s_0 = \left[\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (c_{i0} - \overline{c_0})^2 \right]^{1/2}.$$

Позначення групових показників конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Використовувалися такі:

G_{K1} – груповий показник конкурентоспроможності виробничої складової діяльності підприємства;

G_{K2} – груповий показник конкурентоспроможності управлінської складової діяльності підприємства;

G_{K3} – груповий показник конкурентоспроможності фінансової складової діяльності підприємства;

G_{K4} – груповий показник конкурентоспроможності маркетингової складової діяльності підприємства;

G_{K5} – груповий показник конкурентоспроможності кадрової складової діяльності підприємства;

G_{K6} – груповий показник конкурентоспроможності науково-технічної діяльності підприємства;

G_{K7} – груповий показник конкурентоспроможності інвестиційної діяльності підприємства.

Значення для проаналізованих машинобудівних підприємств за 2003–2012 рр. наведені у табл. А додатку А.

На думку автора, вага розглянутих групових показників однакова, тому інтегральна оцінка конкурентоспроможності машинобудівних підприємств є «рівнодійною» усіх показників, що його характеризують. Інтегральні показники конкурентоспроможності машинобудівних підприємств розраховано як середнє геометричне за формулою 2.5.

$$I_{KSP} = \sqrt[7]{G_{K1} \cdot G_{K2} \cdot G_{K3} \cdot G_{K4} \cdot G_{K5} \cdot G_{K6} \cdot G_{K7}} \quad (2.5)$$

Чим ближче значення інтегрального показника до одиниці, тим менше неузгодженість між значеннями характеристик та їх еталонними значеннями, і тим вище рівень конкурентоспроможності машинобудівних підприємств.

Для визначення рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств автором розраховано інтегральну оцінку рівня окремих його складових на основі стандартизованих значень вибраних показників, що згруповані за видами. Така оцінка надала можливість визначити рівні конкурентоспроможності машинобудівних підприємств і виявити шляхи підвищення. Кількісна оцінка рівня складових конкурентоспроможності машинобудівних підприємств має на меті вирішення таких завдань: визначення системи показників оцінки функціонування підприємства; формування комплексної оцінки рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств; шкалування комплексної оцінки рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств.

Результати інтегральної оцінки конкурентоспроможності машинобудівних підприємств за 2003-2012 роки наведено в табл. 2.11. Низькому рівню конкурентоспроможності (Н) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника конкурентоспроможності

тоспроможності від 0,100 до 0,400. Задовільному рівню конкурентоспроможності (З) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника конкурентоспроможності від 0,410 до 0,700. Високому рівню конкурентоспроможності (В) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника конкурентоспроможності від 0,710 до 1,000.

Таблиця 2.11

Інтегральні показники конкурентоспроможності машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємства	Роки									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	0,276	0,388	0,397	0,412	0,347	0,318	0,394	0,267	0,456	0,359
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	0,348	0,335	0,297	0,350	0,317	0,231	0,284	0,198	0,269	0,218
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	0,385	0,470	0,476	0,488	0,472	0,456	0,475	0,461	0,520	0,490
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	0,482	0,437	0,465	0,483	0,468	0,491	0,466	0,456	0,499	0,441
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	0,482	0,437	0,465	0,483	0,468	0,491	0,466	0,456	0,499	0,441
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	0,465	0,524	0,540	0,477	0,517	0,465	0,499	0,485	0,494	0,459
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,469	0,463	0,451	0,426	0,467	0,442	0,464	0,469	0,490	0,540
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	0,538	0,425	0,441	0,526	0,642	0,657	0,561	0,497	0,654	0,509
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	0,392	0,444	0,393	0,435	0,482	0,414	0,439	0,460	0,405	0,416
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	0,393	0,423	0,406	0,412	0,459	0,371	0,446	0,380	0,487	0,455

Якісний стан рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр., представлений в табл. 2.12.

З табл. 2.12 видно, що рівень конкурентоспроможності ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» протягом періоду, що був досліджений переважно був низький, лише у 2004 та 2009 роках цей рівень був задовільним. Рівень конкурентоспроможності ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» у період з 2003 р. по 2012 р. був низьким. Рівень конкурентоспроможності ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» у період з 2004 р. по 2012 р. був задовільним, а у 2003 р. він був низьким. Рівні конкурентоспроможності ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» та ПАТ «Полтавський ма-

шинобудівний завод» протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. був задовільним. Рівень конкурентоспроможності ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» протягом періоду з 2004 р. по 2012 р. були високими, а у 2003 р. він був низьким. Рівень конкурентоспроможності ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» протягом періоду, що досліджувався був переважно задовільним, лише у 2003 та 2005 роках він був низьким. Рівень конкурентоспроможності ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» також був переважно задовільним, лише у 2003, 2007 та 2009 роках він був низьким.

Таблиця 2.12

Оцінка рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємства	Роки									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	Н	Н	Н	З	Н	Н	Н	Н	З	Н
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	Н	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	З	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	З	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	З	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	З	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	Н	З	З	З	З	З	З	З	З	З
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	Н	З	Н	З	З	З	З	З	З	З
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	Н	З	З	З	З	Н	З	Н	З	З

З табл. 2.12 видно, що рівень конкурентоспроможності машинобудівних підприємств, які було проаналізовано був низьким або задовільним. Такі рівні конкурентоспроможності вимагають негайних управлінських рішень щодо їх підвищення, а відсутність належної уваги до проблем конкурентоспроможності може привести до значних негативних наслідків.

2.3. Оцінка рівня стійкості та конкурентної стійкості машинобудівних підприємств

У рамках запропонованого підходу (рис. 3.1) на основі аналізу економічної літератури автором розроблено систему показників, що достатньою мірою характеризують стійкість машинобудівних підприємств та враховують всі складові їх конкурентоспроможності (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Система показників оцінки стійкості машинобудівних підприємств

Показники	Умовне позначення	Характеристика показника та формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
1	2	3	4
Виробнича стійкість			
1. Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	Визначає рівень виробничого потенціалу підприємства, забезпеченість виробничого процесу засобами виробництва. Розраховується за формулою: $K_{вп} = \frac{\text{Основні засоби (за залишк. виграг.)}}{\text{Майно підприємства за підсумком балансу}}$	$\geq 0,5$
2. Фондорентабельність	$K_{фр}$	Характеризує ефективність використання основних засобів за величиною одержаного прибутку. Розраховується за формулою: $K_{фр} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}$	$\geq 0,1$
3. Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	Характеризує технічний стан основних засобів. Розраховується за формулою: $K_{поз} = \frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}$	$\geq 0,5$
4. Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	Характеризує економічну ефективність виробництва. Розраховується за формулою: $P_{вир} = \frac{\text{Валовий прибуток від реалізації продукції}}{\text{Виробничі витрати на реалізовану продукцію}}$	$\geq 0,2$
Стийкість управління			
5. Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вп}$	Характеризує ефективність менеджменту. Розраховується за формулою: $K_{вп} = \frac{\text{Витрати на систему управління}}{\text{Дохід (виручка) від реалізації продукції}}$	$\geq 0,1$

Показники	Умовне позначення	Характеристика показника та формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
1	2	3	4
6. Коефіцієнт економічності апарату управління	$K_{\text{ев}}$	Показує частку витрат на систему управління у загальних витратах підприємства. Розраховується за формулою: $K_{\text{ев}} = \frac{\text{Витрати на систему управління}}{\text{Загальні витрати підприємства}}$	$\geq 0,1$
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ			
7. Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{фс}}$	Показує скільки позикових коштів залучило підприємство в розрахунку на 1 грн. вкладених в активи власних коштів. Розраховується за формулою: $K_{\text{фс}} = \frac{\text{Власні кошти підприємства}}{\text{Позикові кошти}}$	≥ 1
8. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}}$	Показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності. Розраховується за формулою: $K_{\text{м}} = \frac{\text{Чистий оборотний капітал}}{\text{Власний капітал}}$	$\geq 0,5$
9. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{\text{зб}}$	Показує забезпеченість підприємства власними оборотними засобами. Розраховується за формулою: $K_{\text{зб}} = \frac{\text{Чистий оборотний капітал}}{\text{Оборотні активи підприємства}}$	$\geq 0,1$
10. Коефіцієнт автономії	$K_{\text{а}}$	Показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність. Розраховується за формулою: $K_{\text{а}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Вартість майна підприємства}}$	$\geq 0,5$

Показники	Умовне позначення	Характеристика показника та формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
1	2	3	4
Стійкість маркетингової діяльності			
11. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$R_{пр1}$	Характеризує ефективність реалізації продукції підприємства. Показує, яку суму прибутку отримує підприємство з 1 грн. проданої продукції. Розраховується за формулою: $R_{пр1} = \frac{\text{Прибуток від продажу}}{\text{Виручка від реалізації}}$	$\geq 0,1$
12. Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$R_{пр2}$	Характеризує ефективність реалізації продукції підприємства. Показує, яку суму чистого прибутку отримує підприємство з 1 грн. проданої продукції. Розраховується за формулою: $R_{пр2} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}}$	$\geq 0,01$
Стійкість персоналу			
13. Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пн}$	Характеризує рух кадрів під впливом негативних причин. Показує, яка частка чисельності працівників звільнена за прохули та інші порушення і за власним бажанням у середньообліковій чисельності працівників Розраховується за формулою: $K_{пн} = \frac{\text{Чисельн. працівн. звільнен. за прохули за інш. поруш. і за власн. бажанням}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$\leq 0,1$
14. Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{ст}$	Визначає ступінь стабільності персоналу. Показує, яка частка чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників. Розраховується за формулою: $K_{ст} = \frac{\text{Чисельн. працівн. зі стажем більше 1 року}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$1 \geq K_{ст} \geq 0,8$

Показники	Умове позначення	Характеристика показника та формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
1	2	3	4
15. Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{\text{зипт}}$	Характеризує ступінь задоволеності матеріальних потреб працівників. Визначається як відношення середньої зарплати на підприємстві до середньої зарплати у галузі. Розраховується за формулою: $K_{\text{зипт}} = \frac{\text{Середня зарплата на підприємстві}}{\text{Середня зарплата у галузі}}$	≥ 1
16. Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{\text{ипт}}$	Характеризує ефективність діяльності підприємства щодо підвищення кваліфікації персоналу підприємства. Розраховується за формулою: $K_{\text{ипт}} = \frac{\text{Кількість працівн., що підвищ. кваліфік.}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$1 \geq K_{\text{ипт}} \geq 0,2$
СТІКІСТЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
17. Індекс рентабельності інновацій	I_{pi}	Характеризує ефективність інвестицій в інновації. Показує, яка частка грошового потоку в одиниці витрат на інновації. Розраховується за формулою: $I_{\text{pi}} = \frac{\text{Приведений дохід від інвестицій в інновації}}{\text{Величина інвестицій в інновації}}$	≥ 1
18. Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{\text{ндкр}}$	Показує, яку частку доходу (виручки) від реалізації продукції підприємство реінвестує в дослідження і розробки. Розраховується за формулою: $K_{\text{ндкр}} = \frac{\text{Витрати на НДДКР}}{\text{Дохід (виручка) від реалізації продукції}}$	$\geq 0,1$

Показники	Умовне позначення	Характеристика показника та формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
1	2	3	4
Стійкість інвестиційної діяльності			
19. Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{ак}$	Характеризує інвестиційну активність і визначає обсяг коштів, спрямованих організацією на модифікацію та удосконалення власності і на фінансові вкладення в інші організації. Розраховується за формулою: Сума вартості незавершеного виробництва $K_{ак} = \frac{\text{і довгострокових фінансових інвестицій}}{\text{Вартість капіталу}}$	$\geq 0,05$
20. Індекс рентабельності інвестицій	P_i	Характеризує ефективність інвестицій підприємства. Показує, яка частка грошового потоку в одиниці інвестиційних витрат. Розраховується за формулою: $I_i = \frac{\text{Приведений дохід від інвестицій}}{\text{Інвестиційні витрати}}$	≥ 1

Слід зазначити, що ряд загальновідомих коефіцієнтів, що характеризують платоспроможність підприємства, фінансову стійкість підприємства, рентабельність діяльності підприємства мають нормативні значення. Для ряду показників стійкості підприємства використовуються значення, що рекомендуються. Так, показники $K_{фс}, K_m, K_{зз}, K_a, P_i$ мають нормативно встановлені значення. Значення, що рекомендуються: $K_{вп}, K_{ер}, K_{поз}, P_{вир}, K_{ад}, K_{ЕАУ}, K_{пп}, K_{ср}, K_{змпл}, K_{плп}, I_{рп}, K_{ндокр}, K_{а}$ отримані даними консолідованої бухгалтерської звітності вітчизняних машинобудівних підприємств та визначені як середній показник по галузі.

Значення показників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр. приведено у табл. 2.14-2.23.

Таблиця 2.14

Значення показників стійкості ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	0,719	0,575	0,415	0,346	0,426	0,486	0,500	0,586	0,705	0,871
2	Фондорентабельність	$K_{ер}$	0,004	0,012	0,010	0,009	0,202	0,089	0,233	0,022	0,180	0,258
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,406	0,374	0,364	0,349	0,383	0,405	0,405	0,418	0,611	0,632
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,286	0,125	0,101	0,302	0,040	0,048	0,106	0,143	0,126	0,124
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вп}$	0,139	0,077	0,065	0,131	0,026	0,044	0,061	0,104	0,088	0,087
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{ЕАУ}$	0,215	0,103	0,085	0,205	0,032	0,056	0,081	0,142	0,119	0,117
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	0,775	0,540	0,336	0,265	0,843	0,737	0,601	0,640	0,839	0,911
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	K_m	0,292	0,349	0,363	0,390	0,228	0,349	0,356	0,347	0,237	0,215
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{зз}$	0,202	0,161	0,109	0,094	0,138	0,228	0,254	0,179	0,186	0,167
10	Коефіцієнт автономії	K_a	0,437	0,351	0,251	0,210	0,224	0,450	0,414	0,417	0,443	0,304
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{прп}$	0,097	0,222	0,111	0,092	0,232	0,039	0,046	0,096	0,125	0,112

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{\text{пр2}}$	0,002	0,003	0,001	0,002	0,004	0,002	0,010	0,001	0,016	0,031
Стойкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{\text{пн}}$	0,014	0,228	0,409	0,000	0,123	0,316	0,067	0,120	0,063	0,010
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{\text{сп}}$	0,517	1,085	1,441	1,173	1,820	1,687	1,872	1,701	1,614	1,357
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{\text{змпп}}$	0,970	0,972	0,987	1,000	0,986	0,969	0,980	0,977	0,989	0,965
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{\text{пкп}}$	0,239	0,245	0,084	0,106	0,129	0,196	0,225	0,266	0,060	0,081
Стойкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{\text{рі}}$	0,910	1,027	0,947	1,040	0,895	0,888	0,943	1,056	0,958	0,971
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{\text{ндкр}}$	0,157	0,139	0,077	0,065	0,131	0,026	0,044	0,061	0,104	0,088
Стойкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{\text{а}}$	0,156	0,179	0,172	0,075	0,164	0,092	0,131	0,024	0,096	0,067
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_{i}	1,137	1,287	1,072	0,965	1,334	1,282	0,975	1,025	1,375	1,006

З таблиці 2.14 видно, що значення показників стійкості ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» за період з 2003 р. по 2012 р. як вищі, так і нижчі за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були переважно меншими за рекомендовані, зокрема значення фондорентабельності лише у 2007, 2009, 2011 та 2012 роках були вище за рекомендовані. Значення показників коефіцієнта придатності основних засобів значно збільшилися у 2011 та 2012 роках, та перевищили рекомендовані, що свідчить про підвищення рівня технічного стану основних засобів підприємства в останні роки. Значення рентабельності виробництва були вищими за рекомендовані, лише у 2003 та 2005 роках. Незважаючи на низькі значення вищезазначених показників виробничий потенціал у підприємства достатньо високий, так значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2007 р. по 2012 р. мало тенденцію до збільшення й було меншим за рекомендоване лише у 2006 р.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта

співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва перевищувало рекомендовані лише у 2003, 2006 та 2010 роках, що свідчить про низьку ефективність менеджменту підприємства. Значення коефіцієнта економності апарату управління були нижчими за рекомендовані у 2005, 2007, 2008 та 2009 роках, що свідчить про недостатнє фінансування апарату управління.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були переважно нижчими за нормативні. Так, значення коефіцієнта фінансової стабільності, коефіцієнта маневреності власного капіталу та коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були нижчими за нормативні значення. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були переважно вищими за нормативне, лише у 2006 р. воно було менше за нормативне.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. переважно перевищували рекомендовані. Так рентабельність продажів (за чистим прибутком) протягом періоду, що був проаналізований була вищою за рекомендовані значення, що свідчить про ефективну маркетингову діяльність підприємства. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів) була меншою за рекомендовані значення у 2003, 2006, 2008, 2009 та 2010 роках, в інші роки вона була вищою за рекомендовані значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендовані у 2004, 2005, 2007, 2008 та 2011 роках, що свідчить про низький рівень ефективності управління персоналом на підприємстві. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про високий рівень стабільності персоналу підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників лише у 2003 р. були меншими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень оплати праці на підприємстві. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були меншими за рекомендовані у 2005, 2006, 2007, 2008, 2011 та 2012 роках, що свідчить про недостатнє приділення уваги підвищенню кваліфікації персоналу на підприємстві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були переважно нижчими за рекомендовані. Так значення індексу рентабельності інновацій перевищували рекомендоване лише у 2004, 2006 та 2010 роках, що свідчить про низьку ефективність інвестицій в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР перевищували рекомендовані лише у 2003, 2004, 2007 та 2011 роках.

Показники стійкості інвестиційної діяльності переважно перевищували рекомендовані.

Таблиця 2.15

Значення показників стійкості ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{\text{вп}}$	1,301	1,251	1,354	1,398	1,289	1,419	1,103	1,306	1,445	0,530
2	Фондорентабельність	$K_{\text{фр}}$	-0,012	-0,032	-0,067	-0,040	-0,038	-0,097	-0,357	-0,213	-0,440	-0,039
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{\text{коз}}$	0,635	0,625	0,614	0,603	0,596	0,588	0,211	0,197	0,159	0,159
4	Рентабельність виробництва	$R_{\text{впр}}$	0,075	0,024	-0,084	0,043	0,071	-0,192	-0,125	0,103	-0,017	-0,230
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{\text{вв}}$	0,103	0,113	0,149	0,127	0,103	0,144	0,196	0,092	0,121	0,004
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{\text{вв}}$	0,132	0,134	0,164	0,158	0,132	0,140	0,206	0,122	0,142	0,004
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{зс}}$	0,988	0,974	0,993	0,981	0,978	0,989	0,991	0,990	0,979	0,964
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}}$	0,176	0,173	0,131	0,118	0,131	0,173	0,121	0,171	0,140	0,160
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{\text{зз}}$	0,899	0,978	0,836	0,826	0,768	0,791	0,759	0,854	0,831	0,877
10	Коефіцієнт автономії	$K_{\text{з}}$	0,967	0,989	0,975	0,976	0,978	0,876	0,869	0,938	0,903	0,946
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$R_{\text{пр1}}$	0,041	0,070	0,024	-0,092	0,042	0,067	-0,237	-0,142	0,094	-0,018
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$R_{\text{пр2}}$	-0,060	-0,153	-0,348	-0,166	-0,119	-0,510	-0,443	-0,155	-0,251	-0,259
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт лийності персоналу	$K_{\text{пл}}$	0,090	0,061	0,053	0,298	0,115	0,040	0,208	0,263	0,000	0,857
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{\text{сп}}$	0,869	0,685	0,652	0,794	0,850	0,687	0,511	0,407	0,503	0,529

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{\text{змпн}}$	0,990	0,990	0,997	1,000	0,974	0,977	0,984	0,970	0,986	0,984
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{\text{квіт}}$	0,100	0,110	0,090	0,093	0,102	0,112	0,109	0,106	0,101	0,099
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	I_{pi}	0,802	0,955	0,741	0,740	0,933	0,830	0,882	0,987	0,769	0,671
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{\text{вдкр}}$	0,118	0,103	0,113	0,149	0,127	0,103	0,144	0,196	0,092	0,121
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	K_{ia}	0,034	0,045	0,055	0,055	0,094	0,111	0,041	0,082	0,043	0,037
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	0,857	0,866	0,936	0,900	0,916	0,946	0,948	0,902	0,874	0,885

З таблиці 2.15 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» за період з 2003 р. по 2012 р. переважно нижчі за нормативні (рекомендовані), при цьому вони з 2009 р. по 2012 р. мають тенденцію до зменшення.

Значення показників виробничої стійкості підприємством за період, що був проаналізований були переважно меншими за рекомендовані, зокрема значення фондорентабельності протягом періоду, що проаналізовано були нижче за рекомендоване, що свідчить про низький рівень ефективності основних засобів підприємства. Значення коефіцієнта придатності основних засобів перевищували рекомендовані у період з 2003 р. по 2008 р., у період з 2009 р. по 2012 р. вони зменшилися та були меншими за рекомендовані, що свідчить про зниження рівня технічного стану основних засобів підприємства в останні роки. Рентабельність виробництва протягом 2003-2012 рр. була низькою та мала тенденцію до зменшення. Незважаючи на низькі значення вищезазначених показників виробничий потенціал у підприємства високий, але у 2012 р. він значно знизився (майже у 3 рази).

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були переважно вищими за рекомендовані, але у 2012 р. вони знизилися, й були нижчими за рекомендовані, що свідчить про зменшення ефективності апарату управління у зазначеному році.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за нормативні, так і перевищували їх. Так значення коефіцієнта фінансової стабільності та коефіцієнта маневреності власного капіталу були нижчими за нормативні значення. Значення коефіцієнтів забезпеченості власними оборотними засобами та автономії були вищими за нормативні та майже незмінними, що свідчить про високий рівень забезпеченості підприємства оборотними засобами та високу частку власного капіталу у вартості майна підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендовані, що свідчить про неефективну роботу відділу маркетингу підприємства.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендовані у 2006, 2007, 2009, 2010 та 2012 роках, що свідчить про низький рівень ефективності управління персоналом на підприємстві. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників з 2003 р. по 2012 р. були меншими за рекомендовані та мали тенденцію до зменшення, що свідчить про низький рівень оплати праці на підприємстві. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були меншими за рекомендовані, що свідчить про недостатнє приділення уваги підвищенню кваліфікації персоналу на підприємстві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були переважно нижчими за рекомендовані. Так значення індексу рентабельності інновацій були нижчими за рекомендовані, що свідчить про низьку ефективність інвестицій в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР переважно перевищували рекомендовані.

Показники стійкості інвестиційної діяльності з 2003 р. по 2012 р. були переважно нижчими за рекомендовані. Так, значення індексу рентабельності інвестицій за період, що був

проаналізований були меншими за рекомендовані і мали тенденцію до зменшення, що свідчить про неефективність інвестиційної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта інвестиційної активності були більшими за рекомендовані у 2005, 2006, 2007, 2008 та 2010 роках.

Таблиця 2.16

Значення показників стійкості ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	0,315	0,239	0,175	0,267	0,202	0,301	0,346	0,272	0,258	0,282
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	0,398	0,267	0,926	0,302	0,186	0,049	0,428	0,794	0,868	0,475
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,815	0,772	0,731	0,774	0,715	0,653	0,608	0,584	0,599	0,571
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,184	0,167	0,265	0,251	0,246	0,371	0,389	0,308	0,318	0,291
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вв}$	0,031	0,031	0,032	0,042	0,053	0,042	0,025	0,052	0,057	0,052
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{ев}$	0,041	0,040	0,046	0,058	0,073	0,065	0,089	0,076	0,086	0,078
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	0,498	0,358	0,399	0,488	0,399	0,446	0,375	0,324	0,389	0,404
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{м}$	0,210	0,253	0,465	0,300	0,310	0,375	0,488	0,454	0,478	0,382
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{зз}$	0,107	0,393	0,182	0,700	0,349	0,649	0,381	0,587	0,663	0,407
10	Коефіцієнт автономії	$K_{а}$	0,333	0,264	0,285	0,328	0,335	0,408	0,316	0,401	0,477	0,363
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{пр1}$	0,085	0,155	0,143	0,210	0,201	0,197	0,271	0,241	0,220	0,258
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{пр2}$	0,072	0,029	0,082	0,045	0,024	0,005	0,037	0,060	0,083	0,051
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пн}$	0,017	0,101	0,184	0,045	0,031	0,007	0,007	0,010	0,022	0,020

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{оп}$	1,247	1,254	1,459	1,410	1,080	0,972	1,174	1,386	1,545	1,473
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{змпп}$	0,961	0,967	0,988	0,972	0,999	0,983	0,978	0,981	0,995	0,978
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{пкп}$	0,213	0,298	0,300	0,288	0,210	0,244	0,308	0,315	0,257	0,278
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{рі}$	1,191	1,375	1,055	1,220	0,958	1,286	1,212	1,071	1,279	1,444
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{нддкр}$	0,055	0,031	0,031	0,032	0,042	0,053	0,042	0,025	0,052	0,057
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	K_a	0,070	0,023	0,129	0,111	0,028	0,075	0,097	0,165	0,155	0,149
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	1,426	1,091	1,370	1,026	1,024	1,243	1,121	1,040	1,260	1,313

З таблиці 2.16 видно, що значення показників стійкості ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» за період з 2003 р. по 2012 р. як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були переважно вищими за рекомендовані, зокрема значення фондорентабельності лише у 2008 р. було нижчим за рекомендоване. Значення коефіцієнта придатності основних засобів з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень технічного стану основних засобів підприємства. Значення рентабельності виробництва були переважно вищими за рекомендовані. Слід зазначити, що значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендоване.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендовані, що свідчить про низьку ефективність менеджменту підприємства та про недостатнє фінансування апарату управління.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за нормативні. Так, значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно нижчими на нормативні (більше ніж у 2 рази), що свідчить про велику частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених в активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були нижчими за нормативне, що свідчить про малу частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточ-

ної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були нижчими за нормативні, що свідчить про малу частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. переважно перевищували рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) протягом періоду, що був проаналізований була вищою за рекомендовані значення, що свідчить про ефективну маркетингову діяльність підприємства. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів) була меншою за рекомендоване значення лише у 2003 р., в інші роки вона була вищою за рекомендоване значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендоване лише у 2004 та 2005 роках, в інші роки вони були нижчими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень ефективності управління персоналом на підприємстві. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованому, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників лише у 2008 р. були меншими за рекомендоване, в інші роки вони були більшими, що свідчить про вищий рівень оплати праці на підприємстві ніж в середньому по галузі. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були більшими за рекомендоване протягом періоду, що був проаналізований.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення індексу рентабельності інновацій перевищували рекомендоване, що свідчить про високу ефективність інвестицій в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були нижчими за середньогалузеві.

Показники стійкості інвестиційної діяльності переважно перевищували рекомендовані. Значення коефіцієнта інвестиційної активності лише у 2007 р. було нижчим за середньогалузеве.

Таблиця 2.17

Значення показників стійкості ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	0,996	1,265	1,178	1,059	1,108	1,024	1,200	1,171	1,089	1,182
2	Фондорентабельність	$K_{оп}$	-0,107	-0,198	-0,124	-0,274	-0,506	-0,305	-0,189	-0,367	-0,171	-0,418

Продовження табл. 2.17

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{\text{поз}}$	0,347	0,398	0,405	0,391	0,349	0,336	0,331	0,328	0,330	0,360
4	Рентабельність виробництва	$P_{\text{вир}}$	0,072	-0,050	0,056	-0,158	-0,082	-0,040	-0,055	0,021	0,011	-0,029
Стойкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{\text{вп}}$	0,046	0,064	0,065	0,062	0,065	0,061	0,128	0,100	0,042	0,053
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{\text{ЕАУ}}$	0,059	0,085	0,081	0,088	0,057	0,070	0,145	0,100	0,051	0,061
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{фс}}$	1,689	2,564	1,688	1,673	1,545	1,135	2,003	2,090	1,970	2,263
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}}$	0,275	0,334	0,348	0,245	0,235	0,203	0,153	0,110	0,273	0,171
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{\text{зз}}$	0,345	0,485	0,374	0,299	0,331	0,452	0,319	0,443	0,288	0,420
10	Коефіцієнт автономії	$K_{\text{а}}$	0,626	0,716	0,623	0,623	0,694	0,575	0,559	0,775	0,759	0,774
Стойкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{\text{пр1}}$	0,176	0,067	-0,045	0,053	-0,133	-0,112	-0,042	-0,058	0,025	0,011
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{\text{пр2}}$	-0,055	-0,185	-0,124	-0,240	-0,402	-0,202	-0,345	-0,430	-0,092	-0,136
Стойкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{\text{пн}}$	0,047	0,086	0,049	0,094	0,320	0,252	0,302	0,082	0,070	0,186

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{сп}$	1,045	0,846	0,601	0,696	0,598	0,734	0,643	0,699	0,721	0,602
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{змпп}$	0,964	0,964	0,966	0,988	0,964	0,978	0,975	0,979	0,998	0,997
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{пкп}$	0,378	0,391	0,408	0,372	0,389	0,414	0,450	0,327	0,309	0,301
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	I_{pi}	0,919	1,215	0,881	0,916	1,376	1,276	1,330	1,191	1,095	0,929
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{нддкр}$	0,086	0,046	0,064	0,065	0,062	0,065	0,061	0,128	0,100	0,042
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	K_{ia}	0,085	0,095	0,020	0,067	0,092	0,033	0,064	0,033	0,055	0,068
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	0,916	1,187	0,678	0,818	1,382	0,987	1,377	1,314	1,266	0,632

З таблиці 2.17 видно, що значення показників стійкості ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» за період з 2003 р. по 2012 р. були як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були переважно нижчими за рекомендовані, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендоване. Значення коефіцієнта придатності основних засобів були нижчими за рекомендоване, що свідчить про низький рівень технічного стану основних засобів підприємства. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендовані. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. є вищими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень забезпеченості підприємства засобами виробництва.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендовані, що свідчить про низьку ефективність менеджменту підприємства та про недостатнє фінансування апарату управління.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за нормативні. Так, значення коефіцієнта фінансової

стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були вищими на нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених в активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були нижчими за нормативне. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були нижчими за нормативне. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були переважно нижчими за рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) протягом періоду, що був проаналізований була нижчою за рекомендоване значення. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів) була вищою за рекомендоване значення лише у 2003 р., в інші роки вона була нижчою за рекомендоване значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендоване у 2007, 2008, 2009 та 2012 роках, в інші роки вони були нижчими за рекомендовані. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників лише у 2003 р. були вищими за рекомендоване, в інші роки вони були меншими за нього, що свідчить про низький рівень оплати праці на підприємстві ніж в середньому по галузі. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були вищими за рекомендовані протягом періоду, що був проаналізований. Це свідчить про ефективну роботу служб управління персоналом щодо підвищення кваліфікації персоналу на підприємстві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення індексу рентабельності інновацій перевищували рекомендоване у 2004, 2007, 2008, 2009, 2010 та 2011 роках, що свідчить про високу ефективність інвестицій в інновації у ці роки. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були переважно нижчими за середньогалузеві.

Показники стійкості інвестиційної діяльності за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх.

З таблиці 2.18 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» за період з 2003 р. по 2012 р. як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за середньогалузеві, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були переважно нижчими за рекомендоване, лише у 2008 р. воно перевищило середньогалузеве. Значення коефіцієнта придатності основних засобів були нижчими за рекомендоване, що свідчить про низький рівень технічного стану основних засобів підприємства. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналі-

зований були вищими за рекомендовані. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень забезпеченості підприємства засобами виробництва.

Таблиця 2.18

Значення показників стійкості ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» за 2003-2012 рр.

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	1,174	1,138	1,204	1,118	1,131	1,115	1,105	1,148	1,170	1,133
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	-0,028	-0,140	-0,030	-0,104	0,099	0,108	0,006	-0,157	-0,016	-0,128
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,452	0,422	0,409	0,399	0,400	0,410	0,393	0,391	0,402	0,390
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,422	0,446	0,389	0,408	0,549	0,582	0,522	0,410	0,587	0,474
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вв}$	0,178	0,168	0,173	0,190	0,158	0,148	0,200	0,227	0,168	0,231
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{еав}$	0,285	0,276	0,279	0,304	0,273	0,261	0,343	0,360	0,295	0,384
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	2,700	1,652	2,286	2,588	2,982	2,317	2,032	2,686	2,777	2,503
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{м}$	0,394	0,407	0,408	0,070	0,177	0,269	0,421	0,154	0,237	0,423
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{за}$	0,777	0,677	0,706	0,183	0,452	0,423	0,370	0,290	0,418	0,799
10	Коефіцієнт автономії	$K_{а}$	0,885	0,823	0,841	0,721	0,652	0,772	0,773	0,690	0,616	0,736

Продовження табл. 2.18

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$R_{пр1}$	0,297	0,308	0,280	0,290	0,355	0,368	0,334	0,297	0,370	0,322
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$R_{пр2}$	-0,036	-0,115	-0,022	-0,070	0,042	0,041	0,004	-0,098	-0,006	-0,057
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пн}$	0,009	0,034	0,017	0,030	0,112	0,104	0,168	0,109	0,020	0,039
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{сп}$	0,974	0,843	1,031	0,610	0,675	0,661	0,459	0,616	0,642	0,875
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{змпн}$	0,962	0,992	0,987	0,938	0,945	0,991	0,944	0,997	0,960	0,973
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{пкп}$	0,187	0,194	0,197	0,191	0,216	0,195	0,235	0,263	0,269	0,259
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{рі}$	0,960	1,382	1,363	1,300	1,233	0,965	1,034	1,367	1,264	1,230
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{ндкр}$	0,222	0,178	0,168	0,173	0,190	0,158	0,148	0,200	0,227	0,168
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{іа}$	0,198	0,148	0,052	0,085	0,113	0,131	0,069	0,079	0,074	0,082
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	1,415	1,061	1,112	1,359	1,269	1,081	1,059	1,258	1,077	1,218

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високу ефективність менеджменту підприємства та про високий рівень фінансування апарату управління.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були переважно вищими за нормативні. Так значення коефіцієнта фінансової стабіль-

ності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були вищими за нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених в активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були нижчими за нормативне, що свідчить про малу частку власного капіталу яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були як нижчими, так і вищими за рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) протягом періоду, що був проаналізований була нижчою за рекомендоване значення. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів) була вищою за рекомендоване значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендоване у 2007, 2008, 2009 та 2010 роках, в інші роки вони були нижчими за нього. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були меншими за рекомендоване. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були більшими за рекомендовані у 2007, 2009, 2010, 2011 та 2012 роках.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення індексу рентабельності інновацій з 2003 р. по 2012 р. перевищували рекомендоване, що свідчить про високу ефективність інвестицій підприємства в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були переважно вищими за середньогалузеві, лише у 2003 та 2008 роках вони були нижчими за рекомендоване.

Показники стійкості інвестиційної діяльності за період, що був проаналізований перевищували рекомендовані значення. Так значення коефіцієнта інвестиційної активності та значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений перевищували рекомендовані.

Таблиця 2.19

Значення показників стійкості ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	0,358	0,343	0,331	0,290	0,297	0,351	0,389	0,219	0,338	0,340

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	0,009	0,028	0,104	0,034	0,080	0,082	0,083	0,084	0,034	-0,070
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,831	0,772	0,722	0,685	0,680	0,637	0,603	0,565	0,524	0,723
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,165	0,154	0,145	0,074	0,126	0,116	0,128	0,141	0,230	0,290
Стойкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{ув}$	0,118	0,070	0,063	0,074	0,064	0,066	0,061	0,056	0,086	0,092
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{ев}$	0,156	0,088	0,082	0,089	0,076	0,080	0,074	0,067	0,113	0,127
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	5,545	4,388	3,309	1,848	3,968	4,326	5,286	4,715	2,998	2,852
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{м}$	0,030	0,051	0,078	0,094	0,077	0,088	0,061	0,053	0,084	0,057
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{за}$	0,142	0,234	0,239	0,207	0,259	0,221	0,146	0,212	0,160	0,220
10	Коефіцієнт автономії	$K_{а}$	0,847	0,814	0,768	0,649	0,556	0,893	0,857	0,010	0,607	0,450
Стойкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{пр1}$	0,107	0,141	0,133	0,126	0,067	0,112	0,104	0,113	0,123	0,187
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{пр2}$	0,009	0,014	0,038	0,009	0,020	0,015	0,015	0,016	0,005	-0,013
Стойкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пл}$	0,006	0,061	0,048	0,038	0,007	0,040	0,026	0,027	0,140	0,011
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{сп}$	0,782	0,764	0,845	0,897	0,748	0,710	0,883	0,761	0,694	0,628
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{зпл}$	0,946	0,986	0,987	0,966	0,999	0,981	0,974	0,951	0,953	0,986
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{плп}$	0,255	0,240	0,229	0,221	0,219	0,228	0,234	0,241	0,280	0,277

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Стойкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	I_{pi}	1,417	1,442	1,293	1,256	1,281	1,372	0,973	1,425	1,258	1,379
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{нддкр}$	0,048	0,118	0,070	0,063	0,074	0,064	0,066	0,061	0,056	0,086
Стойкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	K_a	0,087	0,027	0,170	0,162	0,156	0,111	0,020	0,094	0,030	0,042
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	0,872	1,415	1,045	1,399	1,273	1,213	0,852	1,371	1,370	1,259

З таблиці 2.19 видно, що значення показників стійкості ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» за період з 2003 р. по 2012 р. як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищі, так і нижчі за рекомендовані. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендоване, що свідчить про низький рівень потенціалу підприємства. Значення фондорентабельності лише у 2008 р. було вищим за рекомендоване, в інші роки ці значення були нижчими за середньогалузеве. Значення коефіцієнта придатності основних засобів з 2003 р. по 2012 р. були більшими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень технічного стану основних засобів підприємства. Значення рентабельності виробництва були переважно нижчими за рекомендовані, лише у 2011 та 2012 роках вони значно підвищилися та були більшими за середньогалузеве.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були переважно нижчими за рекомендовані, лише у 2003 р. вони перевищували середньогалузеві.

Значення показників фінансової стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за нормативні. Так, значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими на нормативні (більше ніж у 2 рази), що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених в активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були нижчими за нормативне, що свідчить про малу частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були вищими за нормативні. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. переважно перевищували рекомендовані. Так, рентабельність продажів

(за чистим прибутком) протягом періоду, що був проаналізований була переважно вищою за рекомендоване значення, що свідчить про ефективну маркетингову діяльність підприємства. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів) була меншою за рекомендоване значення лише у 2012 р., в інші роки вона була вищою за середньогалузеве значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендоване лише у 2011 р., в інші роки вони були нижчими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень ефективності управління персоналом на підприємстві. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованому, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були меншими за рекомендоване. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу протягом періоду, що був проаналізований були більшими за рекомендоване.

Значення індексу рентабельності інновацій з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень ефективності інвестицій в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були нижчими за середньогалузеві.

Показники стійкості інвестиційної діяльності переважно перевищували рекомендовані. Значення коефіцієнта інвестиційної активності у 2004, 2009, 2011 та 2012 роках було нижчим за середньогалузеве. Значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений переважно перевищували рекомендоване.

Таблиця 2.20

Значення показників стійкості ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	1,033	0,988	1,198	0,945	1,093	0,935	1,005	1,047	1,045	1,053
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	0,065	0,032	0,040	0,040	0,069	0,002	0,003	0,002	0,002	0,035
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,493	0,491	0,472	0,472	0,403	0,506	0,551	0,596	0,600	0,630
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,372	0,566	0,557	0,376	0,438	0,453	0,340	0,472	0,434	0,402
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вп}$	0,113	0,141	0,087	0,130	0,084	0,101	0,196	0,136	0,119	0,127

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{\text{ЕАУ}}$	0,171	0,242	0,154	0,139	0,175	0,157	0,278	0,209	0,181	0,188
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{ФС}}$	3,870	3,230	2,904	2,947	3,865	3,644	3,594	3,335	3,384	3,925
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{М}}$	0,181	0,225	0,359	0,415	0,201	0,202	0,259	0,350	0,223	0,232
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{\text{ЗЗ}}$	0,716	0,766	0,810	0,578	0,751	0,876	0,886	0,832	0,842	0,570
10	Коефіцієнт автономії	$K_{\text{А}}$	0,928	0,930	0,923	0,747	0,870	0,827	0,805	0,703	0,738	0,765
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{\text{пр1}}$	0,175	0,271	0,361	0,358	0,402	0,243	0,312	0,254	0,321	0,303
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{\text{пр2}}$	0,106	0,051	0,055	0,055	0,040	0,002	0,003	0,002	0,002	0,042
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{\text{ПН}}$	0,014	0,598	0,242	0,124	0,110	0,056	0,033	0,056	0,033	0,049
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{\text{СП}}$	0,745	1,617	0,740	0,888	0,864	0,928	1,016	0,822	0,782	0,690
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{\text{ЗМП}}$	0,986	0,985	0,966	0,940	0,989	0,983	0,960	0,953	0,944	0,948
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{\text{КП}}$	0,345	0,224	0,229	0,338	0,315	0,229	0,335	0,296	0,326	0,204
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{\text{РІ}}$	1,360	1,178	1,120	1,315	1,192	0,950	1,129	1,087	1,181	0,970
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{\text{НДДКР}}$	0,114	0,113	0,141	0,087	0,130	0,084	0,101	0,196	0,136	0,119
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{\text{ІА}}$	0,106	0,066	0,233	0,210	0,270	0,102	0,058	0,069	0,186	0,041
20	Індекс рентабельності інвестицій	$P_{\text{І}}$	1,004	1,405	1,362	1,339	1,337	1,320	1,141	1,269	1,385	1,099

З таблиці 2.20 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» за період з 2003 р. по 2012 р. були як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за середньогалузеві, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендоване, що свідчить про неефективне використання основних засобів підприємства. Значення коефіцієнта придатності основних засобів за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендоване у період з 2003 р. по 2007 р., але у період з 2008 р. по 2012 р. вони були вищими за середньогалузеве значення. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень економічної ефективності виробництва на підприємстві. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване, що свідчить про високий рівень забезпеченості підприємства засобами виробництва.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високу ефективність менеджменту підприємства та про високий рівень фінансування апарату управління.

Значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими на нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених у активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були нижчими за нормативне, що свідчить про малу частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) та рентабельність продажів (за прибутком від продажів) протягом періоду, що був проаналізований були вищими за середньогалузеві значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендоване у 2004, 2005, 2006 та 2007 роках, в інші роки вони були нижчими за нього. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були переважно меншими за рекомендоване, що свідчить про низький рівень оплати праці на підприємстві ніж в середньому по галузі. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були більшими за середньогалузеві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були переважно вищими за рекомендовані. Так значення індексу рентабельності інновацій з 2003 р. по 2012 р. перевищували рекомендоване, що свідчить про високий рівень ефективності інвестицій підприємства в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були також вищими за середньогалузеві.

Значення коефіцієнта інвестиційної активності та значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений перевищували рекомендовані.

Таблиця 2.21

Значення показників стійкості ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» за 2003-2012 рр.

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	1,016	0,809	0,402	0,403	0,426	0,486	0,500	0,586	0,705	0,871
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	0,397	0,165	1,040	1,227	0,637	0,642	0,806	0,674	0,403	0,602
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,413	0,388	0,388	0,414	0,407	0,443	0,417	0,469	0,522	0,895
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,455	0,726	0,662	0,614	0,510	0,483	0,400	0,416	0,301	0,490
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вп}$	0,052	0,036	0,043	0,060	0,054	0,062	0,055	0,056	0,039	0,029
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{еав}$	0,090	0,074	0,085	0,116	0,097	0,108	0,091	0,094	0,060	0,052
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	4,713	5,342	5,826	6,756	4,550	3,144	6,465	4,095	3,127	3,442
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{м}$	0,638	0,759	0,820	0,827	0,830	0,833	0,837	0,831	0,827	0,834
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{зз}$	0,770	0,861	0,880	0,914	0,930	0,940	0,950	0,960	0,970	0,980
10	Коефіцієнт автономії	$K_{а}$	1,047	1,066	1,145	1,041	1,048	1,054	1,030	1,060	1,010	1,010
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{пр1}$	0,313	0,313	0,420	0,398	0,380	0,338	0,326	0,286	0,294	0,231
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{пр2}$	0,069	0,191	0,234	0,144	0,115	0,173	0,127	0,079	0,113	0,177

Продовження табл. 2.21

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пл}$	0,001	0,042	0,015	0,060	0,042	0,009	0,006	0,032	0,102	0,017
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{сп}$	1,837	1,261	1,299	1,329	1,285	1,324	1,443	1,422	1,205	1,092
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{змп}$	0,934	0,954	0,960	1,000	0,996	0,958	0,976	0,974	0,999	0,986
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{пкп}$	0,219	0,219	0,242	0,254	0,274	0,172	0,296	0,266	0,238	0,259
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{рі}$	1,339	1,326	1,129	1,450	0,917	1,101	1,040	1,303	1,372	1,061
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{нддкр}$	0,106	0,105	0,103	0,111	0,104	0,116	0,103	0,116	0,116	0,103
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{іа}$	0,154	0,119	0,122	0,084	0,090	0,041	0,163	0,017	0,050	0,126
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	1,407	1,106	0,879	1,328	0,968	1,406	1,192	1,294	1,323	1,011

З таблиці 2.21 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» за період з 2003 р. по 2012 р. були як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищі, так і нижчі за середньогалузеві, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими за рекомендоване, що свідчить про ефективне використання підприємством основних засобів. Значення коефіцієнта придатності основних засобів за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендоване у період з 2003 р. по 2010 р., але у період з 2011 р. по 2012 р. вони були вищими за середньогалузеве значення. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналізований були значно вищими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень економічної ефективності виробництва на підприємстві. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване у 2003, 2004, 2011 та 2012 роках, в інші роки вони були меншими за середньогалузеві.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були переважно нижчими за рекомендовані, що свідчить про низьку ефективність менеджменту підприємства та про відносно низький рівень фінансування апарату управління.

Значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими на нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених у активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) та рентабельність продажів (за прибутком від продажів) протягом періоду, що був проаналізований були вищими за середньогалузеві значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу не перевищували рекомендовані межі. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були більшими за рекомендоване, що свідчить про вищий рівень оплати праці на підприємстві ніж в середньому по галузі. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були більшими за середньогалузеві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані. Так, значення індексу рентабельності інновацій з 2003 р. по 2012 р. перевищували рекомендоване, що свідчить про високий рівень ефективності інвестицій підприємства в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були також вищими за середньогалузеві.

Значення коефіцієнта інвестиційної активності та значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений переважно перевищували рекомендовані, лише у 2005 та 2007 роках значення індексу рентабельності інвестицій були нижчими за 1.

Таблиця 2.22

Значення показників стійкості ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» за 2003-2012 рр.

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{\text{вп}}$	1,541	1,421	1,497	1,490	1,381	1,433	1,567	1,482	1,243	1,555
2	Фондорентабельність	$K_{\text{фр}}$	0,003	0,014	0,004	0,004	0,030	0,020	0,004	0,016	0,026	0,019

Продовження табл. 2.22

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{\text{поз}}$	0,429	0,433	0,418	0,428	0,424	0,425	0,425	0,415	0,420	0,423
4	Рентабельність виробництва	$P_{\text{вир}}$	0,342	0,346	0,381	0,505	0,619	0,635	0,546	0,670	0,782	0,873
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{\text{вир}}$	0,132	0,113	0,167	0,187	0,202	0,181	0,206	0,240	0,255	0,337
6	Коефіцієнт економності апарату управління	$K_{\text{ЕАУ}}$	0,190	0,165	0,250	0,299	0,343	0,306	0,337	0,413	0,468	0,643
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{фс}}$	4,534	2,932	4,396	3,184	3,674	2,045	3,079	2,202	2,732	3,012
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}}$	0,196	0,190	0,199	0,159	0,137	0,121	0,134	0,165	0,130	0,181
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{\text{за}}$	0,740	0,568	0,672	0,530	0,734	0,511	0,536	0,599	0,765	0,697
10	Коефіцієнт автономії	$K_{\text{а}}$	0,936	0,874	0,912	0,878	0,812	0,822	0,882	0,849	0,883	0,834
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{\text{пр1}}$	0,248	0,255	0,257	0,276	0,335	0,382	0,389	0,353	0,401	0,439
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{\text{пр2}}$	0,007	0,021	0,005	0,004	0,032	0,016	0,005	0,011	0,014	0,007
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{\text{пп}}$	0,011	0,005	0,032	0,080	0,146	0,243	0,215	0,066	0,011	0,026
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{\text{сп}}$	0,656	0,585	0,843	0,905	0,947	1,118	0,978	1,119	1,150	1,523
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{\text{змпп}}$	0,956	0,992	0,978	1,000	0,967	0,960	0,948	0,949	0,954	0,954
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{\text{пкп}}$	0,287	0,176	0,241	0,130	0,135	0,205	0,116	0,294	0,114	0,138
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{\text{рі}}$	1,021	1,449	1,495	0,962	0,979	1,324	1,193	1,136	1,131	1,172

№	Показники стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{ндкр}$	0,141	0,132	0,113	0,167	0,187	0,202	0,181	0,206	0,240	0,255
Стойкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	K_{ia}	0,076	0,123	0,049	0,126	0,156	0,033	0,085	0,027	0,174	0,053
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	0,991	1,089	1,177	1,029	0,962	1,283	1,302	0,966	1,223	1,178

З таблиці 2.22 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» за період з 2003 р. по 2012 р. були як вищими, так і нижчими за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за середньогалузеві, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були нижчими за рекомендоване, що свідчить про неефективне використання підприємством основних засобів. Значення коефіцієнта придатності основних засобів за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендоване протягом періоду, що був досліджений. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень економічної ефективності виробництва на підприємстві. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високу ефективність менеджменту підприємства та про високий рівень фінансування апарату управління.

Значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими на нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених у активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були значно вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендовані. Так, рентабельність продажів (за чистим прибутком) та рентабельність продажів (за прибутком від продажів) протягом періоду, що був проаналізований були вищими за середньогалузеві значення.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта

плинності персоналу перевищували рекомендовані лише у 2008 та 2009 роках. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були меншими за рекомендоване у період з 2003 р. по 2007 р., в інші роки вони були вищими за середньогалузеві. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були переважно меншими за середньогалузеві.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані. Так, значення індексу рентабельності інновацій з 2003 р. по 2012 р. перевищували рекомендоване, що свідчить про високий рівень ефективності інвестицій підприємства в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були також вищими за середньогалузеві.

Значення коефіцієнта інвестиційної активності та значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений переважно перевищували рекомендовані. Так, значення коефіцієнта інвестиційної активності лише у 2005, 2008 та 2010 роках були нижчими за рекомендоване. Значення індексу рентабельності інвестицій лише у 2003, 2007 та 2010 роках були нижчими за 1.

Таблиця 2.23

Значення показників стійкості ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» за 2003-2012 рр.

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Виробнича стійкість												
1	Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{вп}$	1,149	1,185	0,783	0,044	0,987	0,325	0,804	0,559	0,937	0,537
2	Фондорентабельність	$K_{фр}$	0,112	0,493	0,839	0,613	0,531	0,785	0,437	0,762	0,808	0,934
3	Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{поз}$	0,378	0,355	0,351	0,353	0,342	0,329	0,327	0,294	0,330	0,323
4	Рентабельність виробництва	$P_{вир}$	0,401	0,446	0,546	0,380	0,337	0,338	0,329	0,308	0,248	0,286
Стійкість управління												
5	Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	$K_{вв}$	0,113	0,071	0,068	0,061	0,063	0,058	0,080	0,065	0,081	0,048

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
6	Коефіцієнт економності апарату управління	K_{EAV}	0,188	0,123	0,125	0,100	0,101	0,010	0,122	0,101	0,118	0,071
Фінансова стійкість												
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{фс}$	5,945	6,563	2,320	3,432	3,316	2,636	3,190	8,421	6,390	6,090
8	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	K_m	0,539	0,554	0,604	0,640	0,635	0,617	0,504	0,615	0,601	0,520
9	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$K_{зз}$	0,948	0,952	0,768	0,892	0,868	0,788	0,761	0,836	0,674	0,799
10	Коефіцієнт автономії	K_a	0,965	0,582	0,838	0,546	0,683	0,723	0,818	0,739	0,977	0,172
Стійкість маркетингової діяльності												
11	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{пр1}$	0,275	0,286	0,309	0,353	0,275	0,252	0,277	0,248	0,236	0,199
12	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{пр2}$	0,082	0,162	0,196	0,132	0,112	0,136	0,111	0,110	0,100	0,097
Стійкість персоналу												
13	Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пл}$	0,005	0,005	0,068	0,127	0,023	0,000	0,051	0,016	0,004	0,015
14	Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{сп}$	1,329	1,059	1,088	1,298	1,134	1,180	1,022	1,068	1,145	1,232
15	Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{змп}$	0,923	0,938	0,956	0,992	0,949	0,960	0,970	0,938	0,964	0,961
16	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{тп}$	0,133	0,094	0,114	0,072	0,109	0,064	0,092	0,104	0,103	0,065
Стійкість науково-технічного рівня												
17	Індекс рентабельності інновацій	$I_{рі}$	1,002	1,274	1,027	1,169	1,257	1,039	1,330	0,993	1,192	1,176

№	Показники конкурентної стійкості	Ум. позн.	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»									
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
18	Коефіцієнт витрат на НДДКР	$K_{\text{нддкр}}$	0,114	0,113	0,071	0,068	0,061	0,063	0,058	0,080	0,065	0,081
Стійкість інвестиційної діяльності												
19	Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{\text{יא}}$	0,154	0,132	0,171	0,120	0,038	0,142	0,016	0,122	0,141	0,059
20	Індекс рентабельності інвестицій	P_i	1,176	0,915	1,090	1,053	1,071	1,069	1,211	1,163	0,947	1,175

З таблиці 2.23 видно, що значення показників стійкості ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» за період з 2003 р. по 2012 р. як вищі, так і нижчі за нормативні (рекомендовані).

Значення показників виробничої стійкості підприємства за період, що був проаналізований були як вищими, так і нижчими за середньогалузеві, зокрема значення фондорентабельності з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване, що свідчить про ефективне використання підприємством основних засобів. Значення коефіцієнта придатності основних засобів за період, що був проаналізований були нижчими за рекомендоване. Значення рентабельності виробництва за період, що був проаналізований були вищими за рекомендовані, що свідчить про високий рівень економічної ефективності виробництва на підприємстві. Значення коефіцієнта виробничого потенціалу з 2003 р. по 2012 р. були вищими за рекомендоване.

Значення показників стійкості управління підприємством за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва було вищим за середньогалузеве лише у 2003 р., в інші роки ці значення були нижчими за рекомендоване та мали тенденцію до зменшення. Значення коефіцієнта економності апарату управління були вищими за середньогалузеві протягом всього періоду, що був досліджений.

Значення коефіцієнта фінансової стабільності протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були значно вищими на нормативне, що свідчить про малу частку залучених підприємством позикових коштів на 1 грн. вкладених у активи власних коштів. Значення коефіцієнта маневреності власного капіталу протягом періоду, що був досліджений були вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Значення коефіцієнта автономії протягом періоду, що був проаналізований були переважно вищими за нормативне, що свідчить про велику частку власного капіталу у майні підприємства. Значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами були значно вищими за нормативне, що свідчить про високий рівень забезпеченості оборотними засобами підприємства.

Значення показників стійкості маркетингової діяльності підприємства за період з 2003 р. по 2012 р. були переважно вищими за рекомендовані.

Значення показників стійкості персоналу підприємства за період, що був проаналізований були як нижчими за рекомендовані, так і перевищували їх. Так, значення коефіцієнта плинності персоналу перевищували рекомендовані лише у 2006 р. Значення коефіцієнта стабільності персоналу протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. відповідали рекомендованим, що свідчить про велику частку чисельності працівників зі стажем роботи в організації більше одного року у середньообліковій чисельності працівників підприємства. Значення коефіцієнта задоволення матеріальних потреб працівників за період, що був проаналізований були більшими за середньогалузеве. Значення коефіцієнта підвищення кваліфікації персоналу були нижчими за середньогалузеві, що свідчить про неефективну роботу служб управління персоналом підприємства щодо підвищення кваліфікації працівників.

Значення показників стійкості науково-технічного рівня за період, що був проаналізований були як вищими за рекомендовані, так і нижчими за їх. Так значення індексу рентабельності інновацій за період, що був досліджений переважно перевищували рекомендоване, лише у 2010 р. вони були нижчими за рекомендоване. Це свідчить про високий рівень ефективності інвестицій підприємства в інновації. Значення коефіцієнта витрат на НДДКР були вищими за середньогалузеве лише у 2003 та 2004 роках, в інші роки вони були нижчими за середньогалузеве.

Значення коефіцієнта інвестиційної активності та значення індексу рентабельності інвестицій протягом періоду, що був досліджений переважно перевищували рекомендовані. Так, значення коефіцієнта інвестиційної активності лише у 2007 та 2009 роках були нижчими за рекомендоване. Значення індексу рентабельності інвестицій лише у 2004 та 2011 роках були нижчими за 1.

Оцінку стійкості машинобудівних підприємств пропонується проводити, як і оцінку конкурентоспроможності, за допомогою інтегрального методу на основі методу таксономії, алгоритм якого описаний у п. 2.2.

Умовні позначення групових показників стійкості машинобудівних підприємств використовувалися такі:

- G_{C1} – груповий показник виробничої стійкості;
- G_{C2} – груповий показник стійкості управління;
- G_{C3} – груповий показник фінансової стійкості;
- G_{C4} – груповий показник стійкості маркетингової діяльності;
- G_{C5} – груповий показник стійкості персоналу;
- G_{C6} – груповий показник стійкості науково-технічного рівня;
- G_{C7} – груповий показник інвестиційної стійкості.

Значення для проаналізованих машинобудівних підприємств за 2003 – 2012 рр. наведені у табл. Б 1 додатку Б.

Інтегральні показники стійкості машинобудівних підприємств розраховано як середнє геометричне за формулою 2.6.

$$I_{CT} = \sqrt[7]{G_{C1} \cdot G_{C2} \cdot G_{C3} \cdot G_{C4} \cdot G_{C5} \cdot G_{C6} \cdot G_{C7}} \quad (2.6)$$

Чим ближче значення інтегрального показника до одиниці, тим менше неузгодженість між значеннями характеристик та їх еталонними значеннями, і тим вище рівень стійкості машинобудівних підприємств.

Для визначення рівня стійкості машинобудівних підприємств автором розраховано інтегральну оцінку рівня окремих його складових на основі стандартизованих значень вибраних показників, що згруповані за видами. Така оцінка надала можливість визначити рівень стійкості і виявити шляхи її підвищення.

Результати інтегральної оцінки стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 роки наведено в табл. 2.24.

Інтервали якісної оцінки інтегрального показника стійкості машинобудівних підприємств використовувалися такі ж як і для якісної оцінки інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівних підприємств. Низькому рівню стійкості (Н) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника стійкості від 0,100 до 0,400. Задовільному рівню стійкості (З) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника кстійкості від 0,410 до 0,700. Високому рівню стійкості (В) машинобудівних підприємств відповідає значення інтегрального показника стійкості від 0,710 до 1,000.

Таблиця 2.24

Інтегральні показники стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємства	Роки									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	0,425	0,418	0,359	0,349	0,417	0,420	0,388	0,410	0,459	0,433
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	0,464	0,475	0,462	0,463	0,474	0,466	0,436	0,406	0,399	0,393
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	0,439	0,411	0,425	0,414	0,374	0,438	0,418	0,396	0,446	0,450
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	0,502	0,649	0,489	0,489	0,571	0,484	0,608	0,601	0,581	0,536
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	0,683	0,591	0,653	0,663	0,695	0,608	0,588	0,683	0,666	0,665
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	0,876	0,824	0,678	0,563	0,742	0,792	0,806	0,793	0,659	0,651
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,774	0,745	0,718	0,713	0,791	0,739	0,742	0,730	0,748	0,750
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	0,905	0,934	0,936	0,964	0,806	0,735	0,901	0,835	0,760	0,761
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	0,820	0,714	0,865	0,696	0,729	0,645	0,733	0,621	0,682	0,725
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	0,500	0,515	0,515	0,542	0,479	0,487	0,491	0,501	0,495	0,518

Якісний стан рівня стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр., представлений в табл. 2.25.

Оцінка рівня стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємства	Роки									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	3	3	Н	Н	3	3	3	3	3	3
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	Н	Н	Н
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	3	3	3	3	Н	3	3	Н	3	3
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	В	В	3	3	В	В	В	В	3	3
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	В	В	В	В	В	В	В	В	В	В
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	В	В	В	В	В	В	В	В	В	В
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	В	В	В	3	В	3	В	3	3	В
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

З табл. 2.25 видно, що рівень стійкості ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» протягом періоду, що був досліджений був переважно задовільним, лише у 2005 та 2006 роках цей рівень був низьким. Рівень стійкості ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» у період з 2003 р. по 2009 р. був задовільним, а у період з 2010 по 2012 роки він був низьким. Рівень стійкості ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» у 2007 р. та 2010 роках був низьким, в інші роки він був задовільним. Рівні стійкості ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» та ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були задовільними. Рівні стійкості ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» та ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. були високими. Рівень стійкості ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» протягом періоду, що досліджувався був переважно високим, лише у 2005, 2006, 2011 та 2012 роках він був задовільним. Рівень стійкості ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» протягом періоду, що досліджувався був переважно високим, лише у 2006, 2008, 2010 та 2011 роках він був задовільним.

Інтегральний показник конкурентної стійкості підприємства ($I_{\text{КСТ}}$) складається з двох блоків: інтегрального показника конкурентоспроможності ($I_{\text{КСП}}$) та інтегрального показника стійкості ($I_{\text{СТ}}$):

$$I_{KCT} = f(I_{KCT}, I_{CT}).$$

У табл. 2.26 наведені значення інтегральних показників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Таблиця 2.26

Значення інтегральних показників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємства	Роки									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	0,342	0,402	0,377	0,379	0,380	0,365	0,391	0,331	0,457	0,394
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	0,402	0,399	0,370	0,403	0,388	0,328	0,352	0,294	0,342	0,293
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	0,411	0,439	0,450	0,450	0,420	0,447	0,446	0,427	0,482	0,470
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	0,492	0,533	0,477	0,486	0,517	0,487	0,532	0,523	0,539	0,486
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	0,574	0,508	0,551	0,566	0,570	0,546	0,523	0,558	0,577	0,542
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	0,638	0,657	0,605	0,518	0,619	0,607	0,634	0,620	0,570	0,546
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,603	0,587	0,569	0,551	0,608	0,571	0,587	0,585	0,605	0,636
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	0,698	0,630	0,642	0,712	0,719	0,695	0,711	0,644	0,705	0,622
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	0,567	0,563	0,583	0,550	0,593	0,517	0,567	0,534	0,526	0,549
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	0,604	0,625	0,500	0,529	0,575	0,476	0,566	0,594	0,693	0,647

Якісний стан рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр., представлений в табл. 2.27. Для якісної оцінки інтегрального показника конкурентної стійкості машинобудівних підприємств використано ті самі інтервали, що і при якісній оцінці конкурентоспроможності та стійкості підприємств.

З табл. 2.27 видно, що рівень конкурентної стійкості ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» протягом періоду, що був досліджений був переважно низький, лише у 2011 р. цей рівень був задовільним. Рівень конкурентної стійкості ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» у період з 2003 р. по 2012 р. був низьким. Рівень конкурентної стійкості ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» у період з 2003 р. по 2012 р. був задовільний. Рівень конкурентної стійкості ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» протягом періоду з 2003 р. по 2012 р. був задовільним. Рівень конкурентної стійкості ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» був задовільним; Рівень конкурентної стійкості

ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» протягом періоду, що був досліджений був задовільним. Рівень конкурентної стійкості ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» у 2006, 2007, 2009 та 2011 рр. був високим, в інші роки він був задовільним. Рівень конкурентної стійкості ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» протягом періоду, що досліджувався був задовільним. Рівень конкурентної стійкості ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» також був задовільним.

Таблиця 2.27

Оцінка рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за 2003-2012 рр.

Назва підприємств	Роки										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	3	Н	
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	3	3	3	В	В	3	В	3	В	3	
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	

Оцінка конкурентної стійкості дала змогу виявити, що машинобудівні підприємства мають переважно задовільний та низький рівні конкурентної стійкості. Це обумовлює необхідність розробки заходів щодо підвищення рівня конкурентної стійкості, які матимуть стратегічний характер, передбачатимуть постійний пошук і реалізацію нових конкурентних можливостей машинобудівних підприємств.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНОЮ СТІЙКІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств

Механізм управління розглядається в економічній літературі як складова частина системи управління, що забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкту. Під механізмом управління розуміється сукупність інструментів, методик, моделей, положень, що дозволяють ефективно управляти підприємствами.

Механізм управління є найбільш активним елементом системи управління. Механізм управління підприємством може бути реалізований тільки в рамках системи управління, яка забезпечує вирішення проблем машинобудівного підприємства, що виникають. Механізмом, що забезпечує конкурентну стійкість підприємства є ефективний управлінський процес. Таким чином, механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства — це сукупність організаційних, правових і економічних методів і важелів, які забезпечують реалізацію комплексних цільових програм і планів підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства.

Зміст конкурентної стійкості підприємства складає система характеристик, умов, чинників, що визначають здатність підприємства зберігати у довгостроковому періоді власну конкурентоспроможність при змінах зовнішнього і внутрішнього середовища.

У науковій літературі найчастіше виділяють такі підходи до побудови механізму управління конкурентною стійкістю, як системний, предметний і ситуаційний підходи.

Предметний підхід базується на розгляді управлінських компетенцій та можливостей організаційної структури підприємства шляхом застосування інформаційних технологій і систем управління знаннями персоналу та систем прийняття управлінських рішень.

Системний підхід до побудови механізму управління конкурентною стійкістю підприємства припускає, що необхідно враховувати всі реальні умови його діяльності, а сам механізм повинен мати чітко обкреслені елементи, схему їх дії і взаємодії.

Ситуаційний підхід характеризується необхідністю вибору методів управлінського впливу на рівень конкурентної стійкості відповідно до умов конкретної ситуації.

Отже, розробка ефективного механізму управління конкурентною стійкістю підприємства як сукупності цілеспрямованих дій і засобів, необхідних для їх здійснення, визначення його складу та структури є однією з першочергових передумов досягнення високого рівня конкурентної стійкості на сьогоднішній день і в майбутньому. Реалізація цієї мети неможлива без розуміння структури механізму управління конкурентною стійкістю підприємства.

Питання про структуру механізму управління конкурентною стійкістю підприємства на сьогоднішній день залишаються невивченими. Будь-який економічний механізм, зокрема, і механізм управління, може бути розглянутий як система, тобто як множина взаємодіючих елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним і становлять

цілісне утворення. Для розгляду механізму управління конкурентною стійкістю як системи необхідно виокремити його складові елементи, що, в подальшому, дозволить сформулювати модель даного механізму. В основі механізму управління конкурентною стійкістю, повинні бути принципи управління, дотримання яких забезпечить успішність його реалізації. Управління конкурентною стійкістю підприємства повинно, насамперед, базуватися на принципі цільової орієнтації. Мета управління конкурентною стійкістю, залежить від рівня конкурентної стійкості підприємства: низький, задовільний, високий. Метою управління конкурентною стійкістю підприємства, що має низький рівень конкурентної стійкості є підвищення її рівня. Для підприємства, що має задовільний рівень конкурентної стійкості, мета управління полягає в утриманні цього рівня і його підвищенні. І, нарешті, для підприємства з високим рівнем конкурентної стійкості – в утриманні цього рівня і запобіганні його зниження. Наступним принципом управління конкурентною стійкістю є принцип комплексності, що означає необхідність усестороннього охоплення всіх аспектів діяльності підприємства в їх взаємозв'язку. Будь-які управлінські впливи на діяльність підприємства мають відбуватися не стихійно, а згідно раніше розробленого плану. Управлінські впливи, які здійснюються в рамках управління конкурентною стійкістю, охоплюють основи діяльності підприємства і тому повинні знаходити відображення в стратегічних планах підприємства, конкретизуючись через систему тактичних і оперативних планів.

Нестабільні умови функціонування українських підприємств потребують уточнення концепції перетворень при істотних змінах в зовнішньому і внутрішньому середовищі, що визначає важливість врахування принципу адаптивності. Адаптивність процесу управління конкурентною стійкістю означає можливість його пристосування до змін. Необхідність адаптивності дозволяє висунути ще одну вимогу - ітеративність, тобто наявність зворотного зв'язку. Необхідність постійного пристосування вимагає зворотного зв'язку між елементами процесу управління конкурентною стійкістю. Принцип об'єктивності припускає наявність комплексної інформаційної підтримки процесу управління конкурентною стійкістю на основі тих даних, що об'єктивно відображають дійсність.

Схематично механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств наведено на рис. 3.1.

З рис. 3.1 видно, що конкурентна стійкість підприємства передбачає певний рівень його конкурентоспроможності і стійкості.

Найважливішими елементами механізму управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств є формулювання цілей, завдань, проблем та напрямків управління конкурентною стійкістю.

У основі формулювання цілей управління конкурентною стійкістю лежить принцип розгляду його як цілеспрямованої системи, що має глобальні цілі для підприємства в цілому і конкретні для кожної функціональної підсистеми. Постановка цілей на верхньому рівні по-ясняється прагненням підприємства до розробки інновацій, виробництва, фінансів, збуту. Конкретні цілі забезпечують досягнення мети вищого порядку ієрархії. Базовим при формулюванні цілей нижчого рівня є програмно-цільовий підхід, при якому дотримується вимога, що вся сукупність функцій, робіт і зусиль підпорядкована досягненню попередньо встановленої кінцевої мети, у нашому випадку - забезпеченню конкурентної стійкості підприємства.

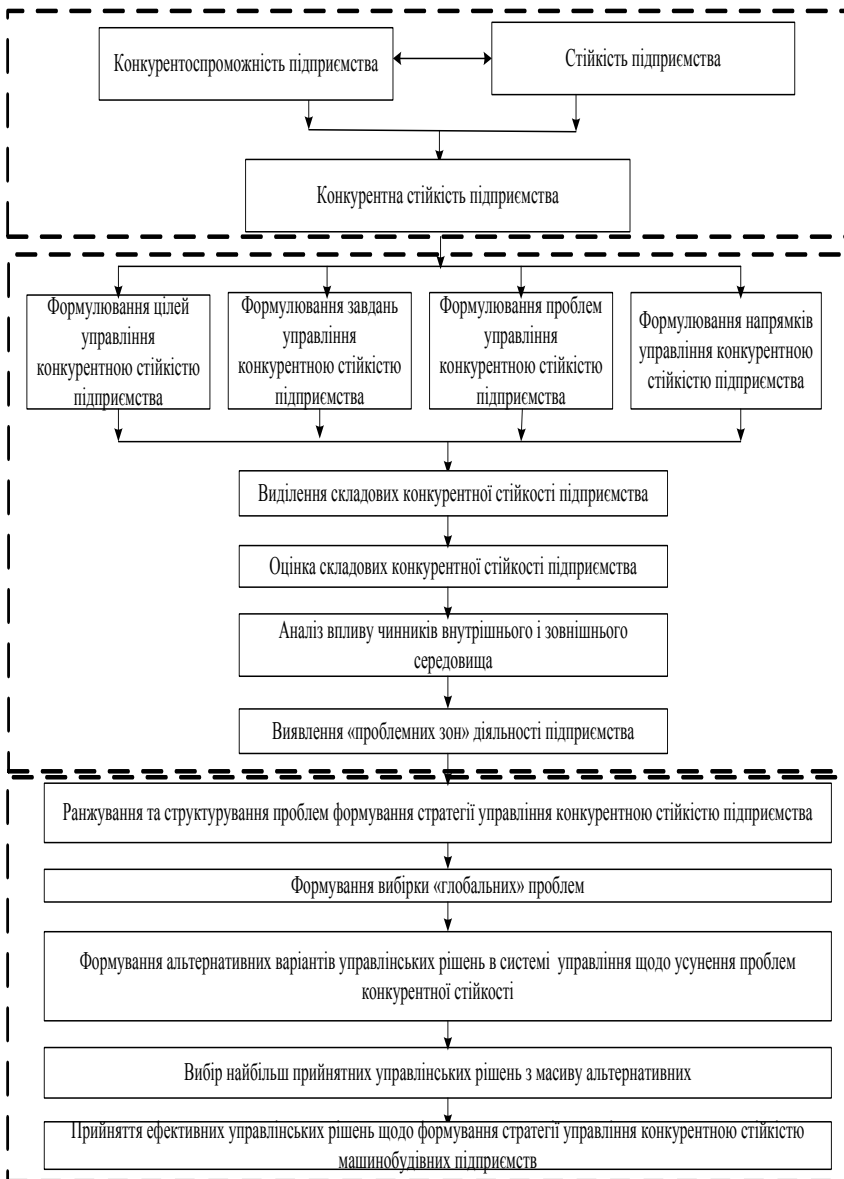

Рис. 3.1. Механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств

Для ефективного управління конкурентною стійкістю повинна бути задана конкретна, реальна сукупність цілей, що мають пріоритетність співвідношення. Вони повинні мати кількісне вимірювання, що дозволяє оцінити ступінь їх досягнення.

Завдання повинні відповідати цілям управління конкурентною стійкістю. До основних завдань управління конкурентною стійкістю можна віднести діагностування фактичного стану підприємства, порівняння фактичного стану підприємства з прогнозованим, виявлення тенденцій і закономірностей динаміки рівня конкурентної стійкості, розробка управлінських рішень щодо формування стратегії управління конкурентною стійкістю.

Формулювання проблем управління конкурентною стійкістю є результатом моніторингу, що базується на емпіричному дослідженні особливостей функціонування галузі машинобудування та виявленні проблем розвитку підприємства. Постійне підвищення ступеня зацікавленості державного апарату в забезпеченні безперервного стабільного розвитку галузі машинобудування та урахування стратегічної спрямованості галузі визначає необхідність аналізу впливу державних цільових програм на розвиток галузі. В результаті формування проблем управління конкурентною стійкістю підприємства досягається бажаний рівень аргументованості необхідності розробки управлінських рішень щодо формування стратегії управління конкурентною стійкістю. Попередні елементи у комплексі дозволяють сформулювати напрямки управління конкурентною стійкістю.

Обов'язковими елементами механізму управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств є елементи, пов'язані з діагностикою рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що використовується у процесі визначення можливих перспектив підвищення зазначеного рівня з урахуванням мінливості зовнішнього середовища. Для проведення діагностики необхідно визначити складові конкурентної стійкості машинобудівних підприємств. Питання визначення складових конкурентної стійкості і їх взаємодії вимагають ґрунтовних досліджень показників, що визначають конкурентну стійкість цих складових.

Оцінка складових конкурентної стійкості підприємства передбачає розробку принципів вимірювання показників різних за своєю природою. Обґрунтування шкал вимірювання показників (кількісних, якісних), виділення найбільш вагомих показників, що відображають складові конкурентної стійкості.

З метою підвищення обґрунтованості визначення «проблемних зон» діяльності машинобудівних підприємств доцільно використовувати кількісну параметричну та інтегральну оцінку складових конкурентної стійкості.

Використання обґрунтованої автором методичної бази щодо оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств дозволяє оцінити внесок кожної складової у формування загального рівня конкурентної стійкості.

У зв'язку з тим, що управління конкурентною стійкістю є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію з зовнішнім середовищем і забезпечення високої якості його реалізації, важливо визначити, які саме чинники обумовлюють розвиток елементів механізму управління конкурентною стійкістю і впливають на їх збалансованість та ефективність використання.

Серед чинників виділяють внутрішні та зовнішні. Ефективне управління конкурентною стійкістю вимагає визначення та врахування припустимого рівня впливу зовнішніх і внутрішніх загроз розвитку підприємства як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Зовнішні загрози включають нестабільність нормативно – правової бази; нестабільність податкової, кредитної та страхової політики; високий рівень і прогноз інфляції; нестабільність валютної політики держави; низький рівень інвестиційної активності; недоброросливу конкуренцію; природні катаклізми.

Внутрішні загрози в свою чергу передбачають неефективне прийняття управлінських рішень; напруженість організаційного клімату; низький рівень кваліфікації управлінського та виробничого персоналу; недостатній рівень фінансового забезпечення; неконкурентну цінову політику; слабе технічне та технологічне забезпечення; витік стратегічної та фінансової інформації; недоліки в організаційній роботі служби безпеки підприємства; недосконалість визначення потенційних можливостей розвитку підприємства.

Наступним елементом механізму є систематизація інформації щодо стану підприємства на науково – теоретичному й емпіричному рівнях та виявлення «проблемних зон» його діяльності. Це є основою для формування управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств.

Будь-яка організація – це відкрита система, тому зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, призведуть до відповідних змін усередині системи, тобто усередині системи закладаються важелі адаптації. При ухваленні управлінських рішень розглядаються тільки чинники, зміна яких доцільна у конкретній ситуації.

Формування управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства припускає застосування різних інструментів – методів дії на елементи об'єктів управління для досягнення мети підприємства.

При виборі найбільш прийнятних управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства необхідно визначити сукупність необхідних ресурсів. Під ресурсами управління слід розуміти джерела дії на стан відповідних чинників управління.

У виробничих підприємствах цими джерелами можуть бути:

- матеріальні ресурси, зокрема грошовий і матеріальний капітал, а також інвестиційний, виробничий і науково-технічний потенціали;
- соціальний (особистісний і колективний) потенціал підприємства;
- організаційний потенціал підприємства.

Ці три джерела не є ізольованими, оскільки формуються в результаті взаємного впливу. Обмеження по ресурсах можуть привести до необхідності перегляду раніше сформульованих цілей роботи механізму.

Формування механізму управління допомагає реалізувати стратегію управління конкурентною стійкістю підприємства, яка розробляється залежно від його місії і цілей й спрямована на зміцнення позицій підприємства на ринку.

Процес розробки стратегії базується на використанні ситуаційного підходу в аналізі і управлінні конкурентною стійкістю підприємства. Зазвичай стратегію визначають як інтегровану сукупність дій, що ведуть до стійкої переваги перед конкурентами.

Швидкі зміни зовнішнього оточення вітчизняних машинобудівних підприємств стимулюють появу нових методів, систем та підходів до управління. Якщо зовнішнє середовище практично стабільне, то немає великої потреби займатися розробкою стратегії та стратегічним управлінням. Однак за останній час більшість українських машинобудівних підприємств працюють в оточенні, яке швидко змінюється і його важко передбачити, тому, відповідно, є

потреба у методах стратегічного управління. Одним з найважливіших напрямків стратегічного управління є управління конкурентною стійкістю підприємства.

На думку автора, стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємства – це процес управління, що пов'язаний з розробкою і реалізацією стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства, спрямованої на досягнення місії і цілей підприємства за допомогою створення довгострокових конкурентних переваг підприємства [97].

Дане визначення розглядає стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємства з позиції процесу формування і реалізації стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства. Враховується цільова спрямованість цього процесу, пов'язана з виконанням місії підприємства і досягненням його довгострокових цілей. Також враховується, що основна мета стратегічного управління конкурентною стійкістю підприємства полягає в освоєнні довгострокових конкурентних переваг підприємства, що забезпечують його стійкість та надійний захист у конкурентній боротьбі. Таким чином, запропоноване визначення враховує, що стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємства – це не лише комплекс довгострокових планів щодо реалізації стратегії забезпечення конкурентної стійкості, але й постійне створення довгострокових конкурентних переваг підприємства, що передбачає оперативне управління у реальному масштабі часу. Стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємств надає пріоритетне значення ефективній взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем і досягненню на цій основі стійких конкурентних переваг.

Аналіз підходів до стратегічного управління підприємством дозволив автору розробити стратегічний механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства (рис. 3.2):

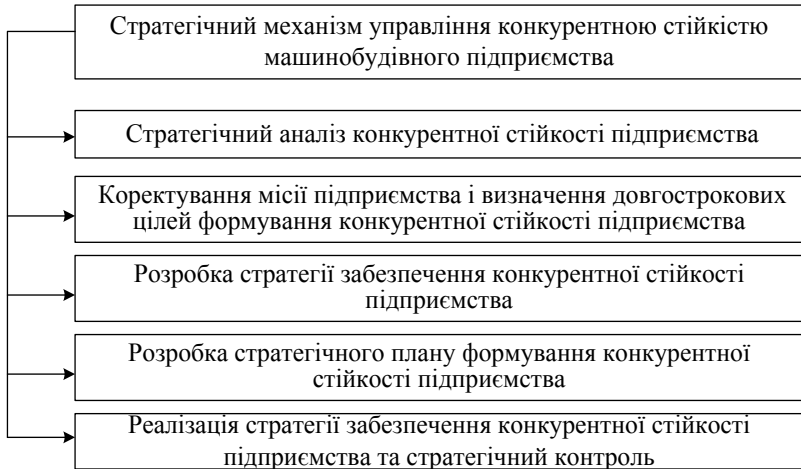

Рис. 3.2. Стратегічний механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства

Стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємства спирається на результати глибокого стратегічного аналізу конкурентної стійкості підприємства. Складові стратегічного аналізу конкурентної стійкості машинобудівного підприємства представлені на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Складові стратегічного аналізу конкурентної стійкості машинобудівного підприємства

Починати стратегічний аналіз слід з вивчення загальної ситуації у машинобудуванні на момент аналізу. Наступним кроком є прогнозування напрямків і динаміки розвитку галузі.

Важливим напрямом аналізу галузевого конкурентного середовища є стратегічна сегментація конкурентів на ринку машинобудування, що дозволяє виділити стратегічні групи конкурентів.

Під стратегічною групою конкурентів розуміють сукупність підприємств зі схожими стратегічними характеристиками.

Необхідно визначити, до якої стратегічної групи конкурентів входить підприємство, що аналізується, і виділити на ринку представників цієї стратегічної групи тих, які є явними конкурентами підприємства. Це вже є аналізом безпосереднього конкурентного оточення підприємства, у ході якого необхідно виділити сильні і слабкі сторони конкурентів та характер конкурентних стратегій, що ними реалізується.

На завершальному етапі стратегічного аналізу формується комплекс реальних конкурентних переваг підприємства і потенційних довгострокових конкурентних переваг підприємства.

У процесі стратегічного управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства можливе коректування місії підприємства.

Стратегічне управління конкурентною стійкістю підприємства повинне спиратися на довгострокові цілі формування конкурентної стійкості підприємства, що визначаються у рамках довгострокових цілей розвитку підприємства. Розробка цілей є необхідною основою для створення і забезпечення подальшого функціонування будь-якої системи стратегічного управління, у тому числі системи управління конкурентною стійкістю підприємства. На цьому етапі будується дерево довгострокових цілей формування конкурентної стійкості підприємства.

Цілі формування конкурентної стійкості підприємства повинні задовольняти ряду основних вимог: бути орієнтованими на довгострокову перспективу; бути реальними і досяжними; бути обмежені певним періодом; бути несуперечливими; бути вираженими кількісно; бути деталізованими.

Етапи розробки стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства наведені на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Етапи процесу розробки стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства

Процес розробки стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства включає етап розробки корпоративної стратегії підприємства, оскільки вона робить істотний вплив на характер поведінки підприємства у конкурентному середовищі.

Наступним етапом є вибір конкурентної стратегії підприємства, тобто стратегії, що визначає успіх підприємства у конкурентній боротьбі. Конкурентні стратегії розробляються підприємством для кожного сегменту ринку.

Важливою у формуванні конкурентної стійкості машинобудівного підприємства є інноваційна політика підприємства, що має визначати напрями його змін відповідно до вимог зовнішнього середовища, окреслювати коло можливих інноваційних рішень, формувати інноваційні завдання залежно від типу обраної стратегії, створювати умови для оперативної реалізації інновацій.

Інноваційні рішення є надзвичайно важливими для конкурентної стійкості та динамічного розвитку підприємств. Вони мають бути зорієнтовані на потреби та преференції відповідного класу споживачів, аналізуючи які, можна визначити тенденції змін попиту і перспективи продукту, який випускає підприємство, напрями його модифікації та можливості подальшого розвитку з врахуванням техніко-технологічного потенціалу підприємства.

Реалізація стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства можлива за умови виваженої інноваційної політики, яка формує умови залучення до інноваційної діяльності певних функціональних служб підприємства. За результатами розробки корпоративної стратегії, конкурентних стратегій, стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства формується комплекс стратегічних рішень у рамках кожної функціональної зони підприємства, тобто комплекс функціональних стратегій, що включає виробничу, маркетингову, фінансову, інвестиційну стратегії, а також стратегію управління персоналом підприємства.

Усі попередні елементи стратегічного механізму управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства знаходять своє документальне оформлення у стратегічному плані формування конкурентної стійкості підприємства, який є програмою укрупнених дій щодо досягнення довгострокових цілей формування конкурентної стійкості підприємства.

У стратегічному плані підприємства проводиться деталізація планованих заходів за часом, а також визначається ресурсне забезпечення, необхідне для виконання стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства.

Зразкова укрупнена структура плану формування конкурентної стійкості машинобудівного підприємства може бути така:

Розділ 1. Місія і довгострокові цілі формування конкурентної стійкості підприємства.

Розділ 2. Стратегічний аналіз конкурентної стійкості підприємства.

Розділ 3. Корпоративна і конкурентні стратегії підприємства.

Розділ 4. Стратегія забезпечення конкурентної стійкості.

Розділ 5. Функціональні стратегії підприємства.

Розділ 6. Оцінка ризиків.

Додатки деталізують розрахунки основних показників стратегічного плану, і приводить ся інша важлива інформація, яка не потрапила в основний зміст плану.

Останнім елементом стратегічного механізму управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства є реалізація стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства та стратегічний контроль. Він передбачає розробку програми виконання стратегічного плану формування конкурентної стійкості підприємства, що є комплексом конкретних дій щодо реалізації розробленої стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства. Дана програма містить набір тактичних завдань, пов'язаних з розробкою середньострокових і короткострокових планів реалізації стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства, з побудовою тимчасових і ресурсних графіків виконання стратегії, з доведенням до співробітників підприємства їх функцій і завдань у зв'язку з реалізацією стратегічного плану формування конкурентної стійкості підприємства.

Реалізація програми виконання стратегічного плану формування конкурентної стійкості підприємства перевіряється у процесі стратегічного контролю, основним завданням якого є оцінка адекватності стратегії забезпечення конкурентної стійкості підприємства, що реалізується, сучасним реаліям зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, і здійснення, при необхідності, коректування самої стратегії, перепланування заходів щодо її реалізації.

З погляду системного підходу, управління конкурентною стійкістю підприємства є системою взаємозалежних елементів, взаємодія між якими забезпечує це управління. Для забезпечення ефективного управління конкурентною стійкістю підприємства необхідно комплексне функціонування всіх елементів цієї системи. Відсутність будь-якої ланки порушить послідовність і призведе до збою функціонування механізму управління.

Структура системи управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства представлена на рис. 3.5 [172].

Запропонована структура системи управління конкурентною стійкістю підприємства є функціональною. При побудові зазначеної структури виділено такі функції управління, як планування, організація, координація, облік і контроль, аналіз та оцінка, регулювання. Передбачено вхід і вихід із системи, наявність зворотного зв'язку.

Початковим етапом процесу управління конкурентною стійкістю підприємства є планування. Планування передбачає визначення цілей та постановку задач на основі дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

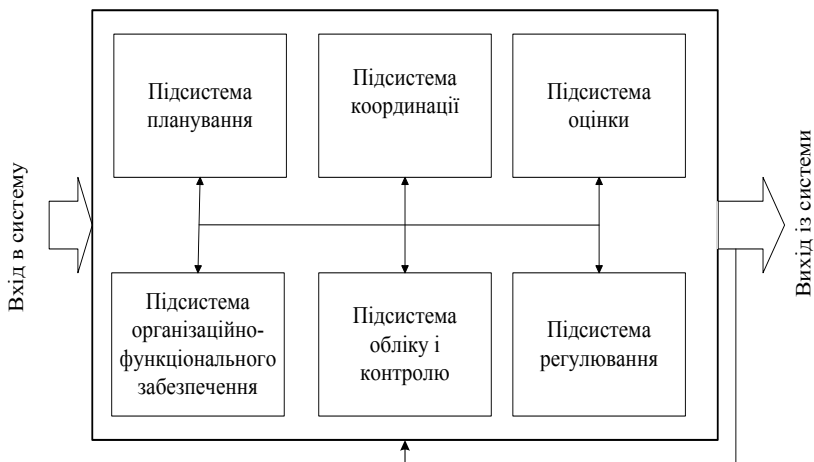

Рис. 3.5. Структура системи управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства

При визначенні цілей системи управління конкурентною стійкістю підприємства доцільно:

- 1) визначити й чітко сформулювати мету і завдання управління конкурентною стійкістю, максимально використовуючи кількісні показники та часові періоди.
- 2) забезпечити концентрацію мети на найважливішому.
- 3) забезпечити колективне обговорення поставленої мети.
- 4) прийняти стратегічні і тактичні рішення.

Підсистема організаційно-функціонального забезпечення, насамперед, забезпечує ефективне функціонування підприємства, розробку й реалізацію стратегії розвитку. Організаційно-функціональне забезпечення відповідає за чітку підготовку й організацію робіт щодо поділу праці за функціональними підсистемами, підрозділами, виконавцями і рівнями управління; створення умов для ефективного виконання робіт з врахуванням відповідного інформаційного, методичного, ресурсного, технічного й кадрового забезпечення.

Координація забезпечує узгодження та взаємозв'язок між цілями і задачами поточного й стратегічного управління, корпоративного та функціонального рівнів управління. Існує декілька видів координації: превентивна, коли прогнозуються проблеми, труднощі й шляхи їх подолання; усуваюча, націлена на ліквідацію перебоїв у діяльності підприємства; регулююча, яка призначається для підтримки встановленої схеми взаємодії функціональних підрозділів; стимулююча, що підвищує ефективність діяльності при відсутності видимих відхилень.

Реалізація функції координації вимагає створення єдиної інформаційної бази на підприємстві та її постійного доповнення й оновлення.

Досягнення взаємодії й узгодженості заходів, що впроваджуються кожною сферою діяльності повинне бути спрямоване на:

- управління виробництвом;
- управління маркетингом;

- управління фінансово-інвестиційною діяльністю;
- управління НДДКР і інноваційною діяльністю.

Функції обліку і контролю на підставі зіставлення планових і фактичних параметрів стани системи дозволяють проаналізувати й оцінити процеси підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства.

Функція контролю забезпечує визначення критеріїв досягнення цілей на основі результатів аналізу та оцінки процесів підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства. Оцінка процесів утримання підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства забезпечує спостереження та перевірку відповідності функціонування підприємства поставленим цілям стосовно встановлених норм, забезпечує перевірку результативності й ефективності окремих впроваджених заходів щодо утримання та підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства.

Результати оцінки дають можливість вчасно вносити зміни в розроблені стратегії щодо підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства, а це вже є задачею функції регулювання.

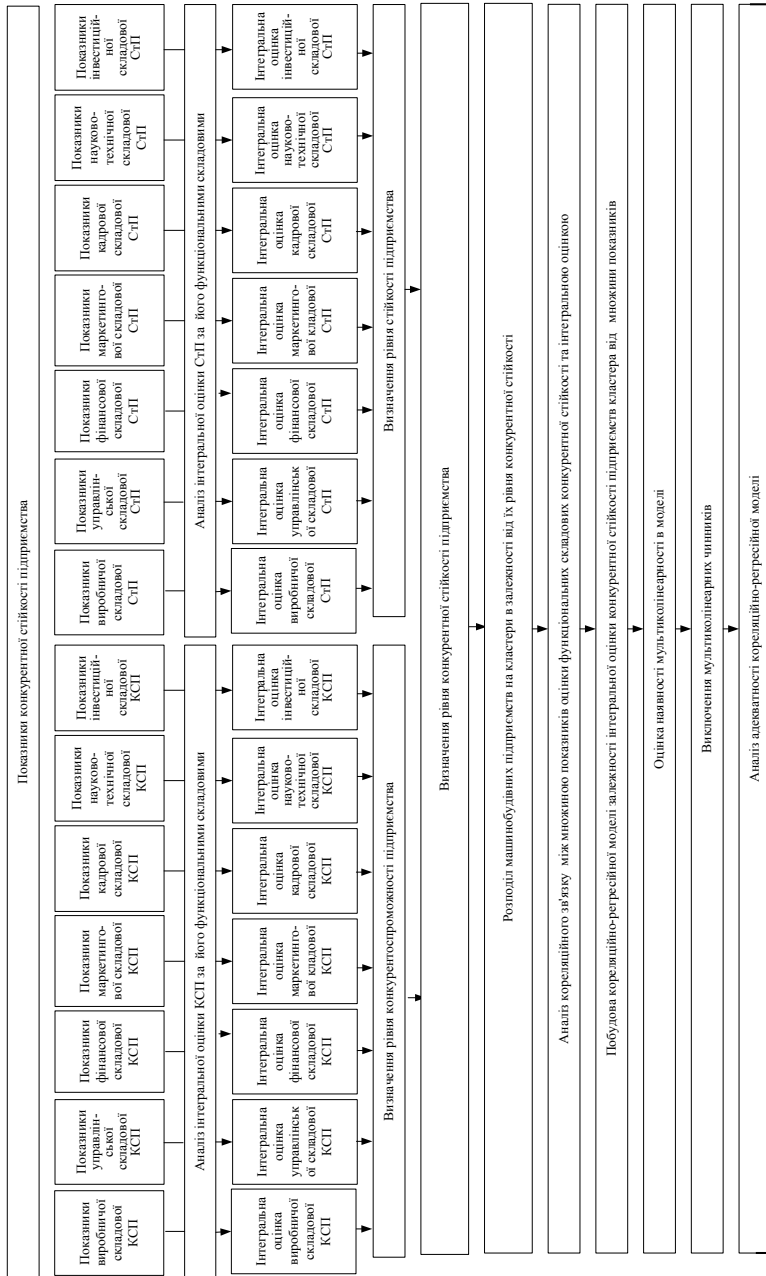
Отже, формування механізму управління конкурентною стійкістю підприємства сприяє отриманню синергійного ефекту у цілому для всього підприємства, оскільки забезпечує взаємозв'язок, взаємодію її підрозділів і різних напрямів їх діяльності. Механізм управління конкурентною стійкістю підприємства – це інструмент, правильне використання якого розширює вузькі міжфункціональні канали підприємства і дає можливість підвищувати рівень його конкурентної стійкості.

3.2. Інтегрований методичний підхід до моделювання управлінських рішень в аспекті управління конкурентною стійкістю

Для створення надійної системи управління конкурентною стійкістю необхідно застосувати комплекс підходів прогнозування рівня конкурентної стійкості. Від результатів цих підходів багато в чому залежить те, які рішення будуть ухвалені в цій області, які будуть виділені фінансові, матеріальні і людські ресурси, а зрештою – ефективність управління конкурентною стійкістю підприємства. Перш ніж ухвалювати рішення, розробляти концепцію, складати систему планів і т.д., необхідно об'єктивно оцінити ситуацію, в якій знаходиться підприємство.

В економічних дослідженнях часто вирішують завдання виявлення чинників, що визначають рівень і динаміку економічного процесу. Такі завдання найчастіше вирішуються методами кореляційного й регресійного аналізу. Для достовірного відображення об'єктивно існуючих в економіці процесів необхідно виявити істотні взаємозв'язки й дати їм кількісну оцінку. Цей підхід вимагає розкриття причинних залежностей. Основними завданнями кореляційного аналізу є оцінка сили зв'язку й перевірка статистичних гіпотез про наявність і силу кореляційного зв'язку. Не всі чинники, що впливають на економічні процеси, є випадковими величинами, тому при аналізі економічних явищ звичайно розглядаються зв'язки між випадковими й невідповідними величинами.

Дослідження впливу показників конкурентної стійкості на інтегральну оцінку конкурентної стійкості підприємства проводиться на основі інтегрованої моделі, яка представлена певною послідовністю етапів (рис.3.1). Проведемо аналіз підприємств, що досліджуються за моделлю, що наведена в додатку В.

Рис. 3.6. Інтегрована модель визначення рівня конкурентної стійкості підприємства

Опис показників кореляційно-регресійної моделі подано в табл.3.1

Таблиця 3.1

Опис показників кореляційно-регресійної моделі

Назва показника	Присвоєне значення	Назва показника	Присвоєне значення
1	2	3	4
Виробнича складова конкурентної стійкості		Маркетингова складова конкурентної стійкості	
Залишкова вартість нематеріальних активів	K_{21}	Витрати на рекламу	K_{51}
Первісна вартість нематеріальних активів	K_{22}	Витрати на гарантійне обслуговування	K_{52}
Накопичена амортизація	K_{23}	Витрати на дослідження ринку	K_{53}
Залишкова вартість основних засобів	K_{24}	Витрати на підвищення іміджу підприємства	K_{54}
Первісна вартість основних засобів	K_{25}	Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	C_{51}
Знос основних засобів	K_{26}	Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	C_{52}
Виробничі запаси	K_{27}	Кадрова складова конкурентної стійкості	
Незавершене виробництво	K_{28}	Чисельність ПВП	K_{61}
Готова продукція	K_{29}	Кількість робітників з вищою освітою	K_{62}
Коефіцієнт виробничого потенціалу	C_{21}	Середня заробітна плата	K_{63}
Фондорентабельність	C_{22}	Витрати на оплату праці	K_{64}
Коефіцієнт придатності основних засобів	C_{23}	Кількість робочих, що підвищили кваліфікацію	K_{65}
РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА	C_{24}	Коефіцієнт плинності персоналу	C_{61}
Управлінська складова конкурентної стійкості		Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	C_{62}
Витрати на систему управління	K_{31}	Коефіцієнт стабільності персоналу	C_{63}
Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	K_{32}	Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	C_{64}
Витрати на систему управління	K_{33}	Науково-технічна складова конкурентної стійкості	
Витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу	K_{34}	Витрати на розробку нової продукції	K_{71}
Коефіцієнт співвідношення витрат на управління та темпів зростання обсягів виробництва	C_{31}	Витрати на утримання власної лабораторії	K_{72}
Коефіцієнт економності апарату управління	C_{32}	Витрати на раціоналізацію виробництва	K_{73}

Продовження табл. 3.1

Назва показника	Присвоєне значення	Назва показника	Присвоєне значення
1	2	3	4
Фінансова складова конкурентної стійкості		Індекс рентабельності інновацій	
Дохід (виручка) від реалізації продукції	K_{41}	Коефіцієнт витрат на НДДКР	C_{72}
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	K_{42}	Інвестиційна складова конкурентної стійкості	
Валовий прибуток	K_{43}	Довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	K_{81}
Чистий прибуток	K_{44}	Інші фінансові інвестиції	K_{82}
Чиста реалізаційна вартість	K_{45}	Поточні фінансові інвестиції	K_{83}
Інша поточна дебіторська заборгованість	K_{46}	Коефіцієнт інвестиційної активності	C_{81}
Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	K_{47}	Індекс рентабельності інвестицій	C_{82}
Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	K_{48}	Інтегральний показник конкурентної стійкості машинобудівних підприємств	Y
Коефіцієнт фінансової стабільності	C_{41}		
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	C_{42}		
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	C_{43}		
Коефіцієнт автономії	C_{44}		

Результати побудови кореляційно-регресійної моделі для машинобудівних підприємств за 2003-2012 роки за допомогою прикладної програми «STATISTICA 6.0» представлені в табл.3.2

Таблиця 3.2

Результати побудови кореляційно-регресійної моделі для машинобудівних підприємств за 2003-2012 роки

Рівняння регресії	Коефіцієнт множинної кореляції R	Коефіцієнт детермінації R^2	Нормований R-квадрат	Критерій Фішера F	Похибка апроксимації
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»					
$Y=0,1932+0,2526C_{43}+0,0523K_{46}+0,0678K_{53}+0,3886C_{63}+0,3068K_{62}$	0,894	0,799	0,547	6,17	0,0233
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»					
$Y=0,2502+0,0823K_{28}+0,1054K_{41}-0,1505C_{81}+0,2160C_{62}$	0,958	0,917	0,851	13,83	0,0164

Рівняння регресії	Коефіцієнт мно- жинної кореляції R	Коефіцієнт детер- мінації R ²	Нормований R -квадрат	Критерій фішера F	Похибка апроксимації
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»					
$Y=0,4796-0,0336K_{64}+0,0318K_{33}+ +0,0539K_{47}-0,0424K_{54}-0,1266C_{42}+-0,037113K_{65}$	0,958	0,918	0,752	7,55	0,0107
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»					
$Y=0,3776-0,0677C_{62}+0,2047C_{41}+ 0,0265K_{28}$	0,946	0,895	0,843	17,06	0,0034
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»					
$Y=0,2971+0,4272C_{41}+0,0448K_{48}+ 0,5038C_{42}$	0,950	0,903	0,855	18,67	0,0086
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»					
$Y=0,2964+0,2615C_{41}+0,0708K_{32}+ +0,1008K_{29}+0,1328C_{61}$	0,949	0,902	0,824	11,55	0,0183
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»					
$Y=0,2956+0,4245C_{41}+0,0496K_{83}+ +0,0444K_{33}+0,0378K_{46}-0,0308K_{45}$	0,958	0,917	0,814	8,89	0,0103
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»					
$Y=0,3987+0,0475K_{21}-0,0685K_{44}+0,0657K_{62}+0,0531K_{53}+0,3879K_{43}$	0,879	0,845	0,824	14,25	0,0105
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»					
$Y=-0,0463+0,2324C_{41}+0,057K_{33}+ 0,8421C_{52}$	0,903	0,815	0,723	8,83	0,0128
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»					
$Y=0,2091+0,1825C_{41}-0,2169K_{23}+0,1111K_{62}+0,1887C_{32}$	0,956	0,916	0,848	13,55	0,0260

З табл. 3.2 видно, що рівняння регресії машинобудівних підприємств є адекватними та статистично значущими, адже коефіцієнт множинної кореляції R для зазначених моделей знаходиться в межах від 0,879 до 0,958, що свідчить про наявність сильного зв'язку між сукупністю незалежних чинників та результативною ознакою. Тобто показники діяльності підприємств мають досить високу ступень щільності зв'язку з комплексним інтегральним показником рівня конкурентної стійкості підприємства. Коефіцієнт детермінації (R²), згідно з розрахунками, знаходиться в межах від 0,799 до 0,918. Це свідчить про те, що від 79 % до 92 % розміру частки зміни комплексного інтегрального показника рівня конкурентної стійкості підприємств пояснюється варіацією змін показників, що увійшли до рівняння регресії. Тобто чим величина коефіцієнта детермінації ближче до одиниці, тим менше в моделі неврахованих чинників. Нормований R- квадрат показує, наскільки додавання нової змінної може поліпшити якість моделі, однак у якості діагностичної величини і з метою економії витрат цей чинник використовується рідко тому, що при збільшенні кількох змінних і кількості спостережень його значення не завжди може підвищуватися у бік підвищення, нормований R- квадрат знаходиться в межах від 0,547 до 0,855. Похибка апроксимації знаходиться в межах від 0,34 % до 2,33 %, що свідчить про те, що якість моделей оцінюється майже в повному обсязі. Статистична значущість моделі в цілому підтверджується значенням критерію Фішера F, значення якого знаходиться в межах від 6,17 до 14,25, що перевищує табличні значення.

Отже, отримане рівняння регресії для ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників валового прибутку, іншої поточної дебіторської заборгованості, витрат на дослідження ринку, стабільності персоналу, кількості робітників з вищою освітою на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Розглянувши отримане рівняння регресії для ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників незавершеного виробництва, доходу (виручки) від реалізації продукції, інвестиційної активності, задоволення матеріальних потреб працівників на зміну рівня конкурентної стійкості підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії, що отримане для ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників витрат на оплату праці, витрат на систему управління, грошових коштів та їх еквівалентів в національній валюті, витрат на підвищення іміджу підприємства, маневреності власного капіталу, кількості робочих, що підвищили кваліфікацію на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії для ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників рентабельності інвестицій, фінансової стабільності, незавершеного виробництва на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Розглянуте рівняння регресії ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників фінансової стабільності, грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, маневреності власного капіталу на результуючий показник та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Запропоноване рівняння регресії ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників фінансової стабільності, витрат на підвищення кваліфікації управлінського складу, готової продукції, плинності персоналу на зміну рівня конкурентної стійкості підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників фінансової стабільності, поточних фінансових інвестицій, витрат на систему управління, грошових коштів та їх еквівалентів в іноземній валюті, чистої реалізаційної вартості на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Розглянуте рівняння регресії ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників залишкової вартості нематері-

альних активів, чистого прибутку, кількості робітників з вищою освітою, витрат на дослідження ринку, валового прибутку на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Розглянуте рівняння регресії ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників фінансової стабільності, витрат на систему управління, рентабельності продажів (за чистим прибутком) на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» дає змогу керівництву прослідкувати вплив показників фінансової стабільності, накопиченої амортизації, кількості робітників з вищою освітою, економності апарату управління на зміну рівня конкурентної стійкості підприємства, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Таким чином отримані рівняння регресії для підприємств, що досліджуються дають змогу керівництву цих підприємств прослідкувати вплив зазначених показників на зміну рівня конкурентної стійкості підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник протягом досліджуваного періоду, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю, що є надзвичайно важливим в умовах сучасного розвитку. Розглянувши інтегральні показники рівня конкурентної стійкості таких машинобудівних підприємств, як ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек», ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», ПАТ «Смілянський машинобудівний завод», ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» можна визначити якісний стан конкурентної стійкості кожного підприємства.

Відповідно до інтегрованої моделі визначення рівня конкурентної стійкості, підприємства було розподілено на кластери. Для цього було використано ієрархічний метод кластеризації, тому що даний метод дозволяє отримати наочне графічне уявлення різних варіантів ідентифікації суб'єктів господарювання в залежності від рівня конкурентної стійкості, який їх характеризує.

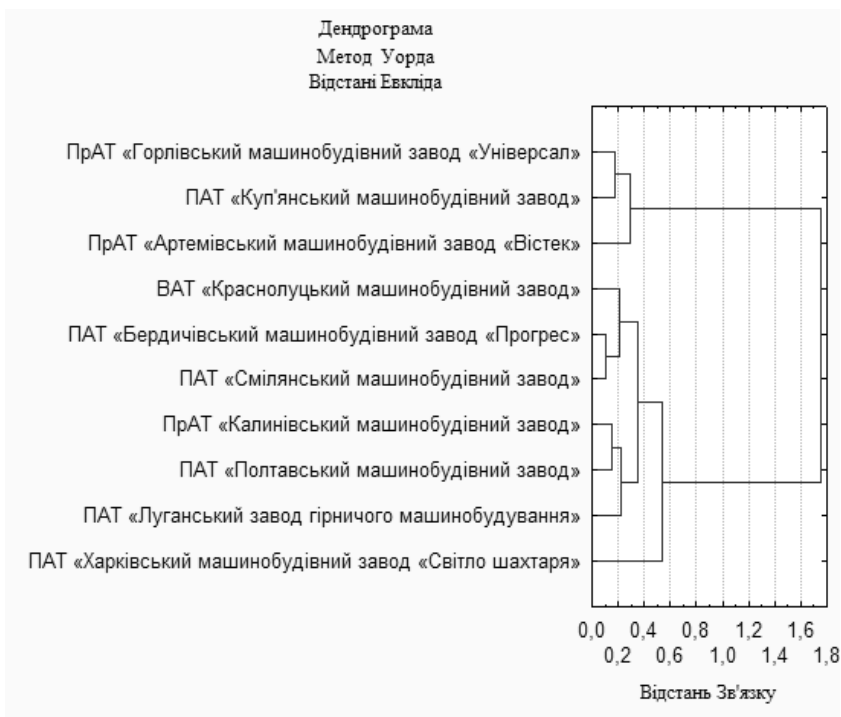
Оскільки головні компоненти взаємоортогональні, оцінку конкурентної стійкості за комплексом ознак була отримана як евклідова відстань між відповідними точками в просторі головних компонент.

При виборі алгоритму класифікації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості використано метод Уорда.

За допомогою пакету прикладних програм «STATISTICA 6.0», була побудована дендрограма ієрархічної агломеративної кластеризації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості. Дендрограма ієрархічної агломеративної кластеризації підприємств за рівнем конкурентної стійкості наведена на рис. 3.7.

При виборі кількості кластерів, згідно з представленою на рис. 3.7 дендрограмою ієрархічної агломеративної кластеризації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості, автор керувався наступними неформальними вимогами:

- усередині групи об'єкти повинні бути тісно пов'язані між собою;
- об'єкти різних груп мають бути віддалені один від іншого;
- за інших рівних умов розподіл об'єктів за групами повинен бути рівномірним.

Рис. 3.7. Дендрограма ієрархічної агломеративної кластеризації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості

Найбільш оптимальним значенням для інтерпретації є розподіл машинобудівних підприємств на три групи: з високим рівнем конкурентної стійкості, задовільним рівнем конкурентної стійкості, з низьким рівнем конкурентної стійкості.

Ґрунтуючись на даних дендрограми ієрархічної агломеративної кластеризації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості (рис. 3.7), приймемо попередню гіпотезу про наявність трьох кластерів, на які розбиті підприємства.

На підставі дендрограми ієрархічної агломеративної кластеризації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості та їх описової статистики, можна зробити наступні висновки: перший кластер складається з підприємств, що мають низький рівень інтегральних показників конкурентної стійкості, до його складу ввійшло три підприємства – ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», ПАТ «Куп'янський машинобудівний

завод», ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»; другий кластер сформували підприємства з середнім рівнем інтегральних показників конкурентної стійкості, до нього увійшли: ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПАТ «Смілянський машинобудівний завод», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»; третій кластер складається лише з одного підприємства, що має високий рівень інтегральних показників конкурентної стійкості – ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»;

Евклідові відстані між значеннями інтегральних показників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Евклідові відстані між значеннями інтегральних показників машинобудівних підприємств

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	0,00	0,18	0,21	0,41	0,55	0,72	0,67	0,95	0,56	0,65
2. ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	0,18	0,00	0,32	0,50	0,63	0,79	0,76	1,02	0,63	0,75
3. ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	0,21	0,32	0,00	0,22	0,35	0,53	0,47	0,75	0,37	0,47
4. ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	0,41	0,50	0,22	0,00	0,18	0,32	0,28	0,55	0,18	0,29
5. ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	0,55	0,63	0,35	0,18	0,00	0,23	0,16	0,41	0,10	0,23
6. ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	0,72	0,79	0,53	0,32	0,23	0,00	0,15	0,30	0,19	0,25
7. ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,67	0,76	0,47	0,28	0,16	0,15	0,00	0,31	0,15	0,16
8. ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	0,95	1,02	0,75	0,55	0,41	0,30	0,31	0,00	0,41	0,39
9. ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	0,56	0,63	0,37	0,18	0,10	0,19	0,15	0,41	0,00	0,24
10. ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	0,65	0,75	0,47	0,29	0,23	0,25	0,16	0,39	0,24	0,00

Таблиця 3.3 підтверджує попередню гіпотезу про наявність трьох кластерів, на які розбиті підприємства. Слід зазначити, що евклідові відстані між значеннями інтегрального показника ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря» та інтегральними показниками інших машинобудівних підприємств, які було проаналізовано є значними, що підтверджує твердження про доцільність виділення цього підприємства у окремий кластер.

У відповідності до рис. 3.7 та табл. 3.3, проведемо попередній розподіл машинобудівних підприємств на кластери за рівнем конкурентної стійкості (табл. 3.4).

Отже, машинобудівні підприємства за рівнем конкурентної стійкості розподілилися на кластери наступним чином:

- підприємства з високим рівнем конкурентної стійкості - 10 %;
- підприємства з середнім рівнем конкурентної стійкості – 60 %;
- підприємства з низьким рівнем конкурентної стійкості – 30 %;

Попередній розподіл машинобудівних підприємств на кластери за рівнем конкурентної стійкості

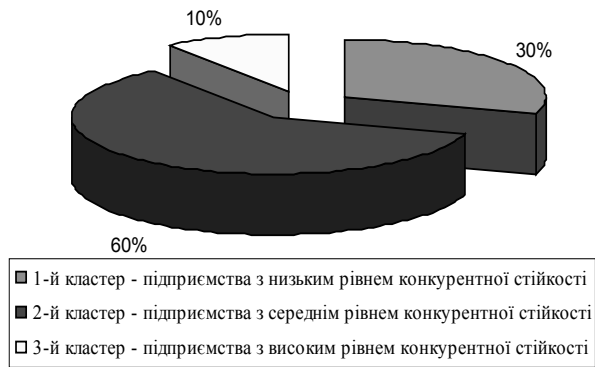
1-й кластер Підприємства з низьким рівнем конкурентної стійкості	2-й кластер Підприємства з середнім рівнем конкурентної стійкості	3-й кластер Підприємства з високим рівнем конкурентної стійкості
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	
	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	
	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	
	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	

Побудуємо діаграму попереднього розподілу на кластери машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості (рис. 3.8).

Після попередньої ідентифікації кількості та складу кластерів машинобудівних підприємств за допомогою використання ієрархічного методу кластеризації необхідно уточнити та остаточно прийняти рішення про склад заданої кількості кластерів. Для цього в даному дослідженні використовуємо ітераційний кластерний аналіз.

На першому етапі ітераційного кластерного аналізу здійснюється вибір методу неієрархічної кластеризації.

У даному дослідженні, виходячи з попередньої гіпотези щодо

Рис. 3.8. Діаграма попереднього розподілу на кластери машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості

Для розподілу сукупності машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на три кластери, в якості методу неієрархічної кластеризації, використовуємо метод k-середніх.

Ітераційна процедура кластеризації здійснювалася автором за допомогою пакета прикладних програм «STATISTICA 6.0».

На рис. 3.9 подано графік середніх рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств.

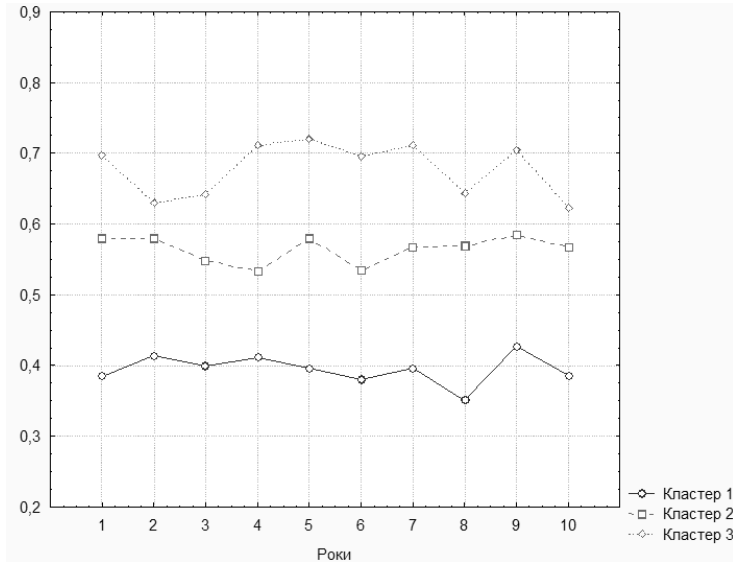

Рис. 3.9. Графік середніх значень рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств

Як видно з рис. 3.9, відповідно до постановки задачі ідентифікації та розпізнавання машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості, було здійснене їх групування у три кластери – з високим рівнем конкурентної стійкості, середнім рівнем конкурентної стійкості, низьким рівнем конкурентної стійкості.

Евклідові відстані між 3 кластерами машинобудівних підприємств наведено у табл. 3.5. (відстані під діагоналлю, квадрати відстаней над діагоналлю).

Таблиця 3.5

Матриця евклідових відстаней між 3 кластерами машинобудівних підприємств

	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
Кластер 1	0,000000	0,029536	0,081652
Кластер 2	0,171862	0,000000	0,014600
Кластер 3	0,285747	0,120831	0,000000

Розподіл машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на три кластери за допомогою методу k-середніх, представлено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Розподіл машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на три кластери за допомогою методу k-середніх

Назва підприємства	Кластер	Відстань
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	1	0,02
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	1	0,05
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	1	0,05
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	2	0,06
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	2	0,03
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	2	0,05
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	2	0,03
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	3	0,00
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	2	0,03
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	2	0,05

Слід зазначити, що розбиття машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на 4 кластери за допомогою методу k-середніх недоцільне, адже при такому розбитті евклідові відстані між кластерами 2 і 3 незначні (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Матриця евклідових відстаней між 4 кластерами машинобудівних підприємств

	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Кластер 1	0,000000	0,021007	0,039846	0,081652
Кластер 2	0,144938	0,000000	0,002468	0,020681
Кластер 3	0,199616	0,049676	0,000000	0,010300
Кластер 4	0,285747	0,143810	0,101487	0,000000

Отже, попередня гіпотеза про наявність трьох кластерів машинобудівних підприємств, що згруповані за рівнем конкурентної стійкості, підтвердилася.

З рис. 3.9 та табл. 3.6 видно, що до 1-го кластера були віднесені машинобудівні підприємства, які мають переважно низький рівень конкурентної стійкості, крім того, вони мають низькі показники функціональних складових конкурентної стійкості.

До 2-го кластера були віднесені машинобудівні підприємства, що мають середній рівень конкурентної стійкості, крім того, вони мають задовільні показники функціональних складових конкурентної стійкості, та протягом періоду, що досліджувався мали змінний характер.

До 3-го кластера було віднесено машинобудівне підприємство, що має високий рівень конкурентної стійкості.

У відповідності до табл. 3.6 проведемо розподіл машинобудівних підприємств на кластери за рівнем конкурентної стійкості (табл. 3.8) та побудуємо діаграму розподілу машинобудівних підприємств на кластери за рівнем конкурентної стійкості (рис. 3.10).

Таблиця 3.8

Розподіл машинобудівних підприємств на кластери за рівнем конкурентної стійкості

1-й кластер Підприємства з низьким рівнем конкурентної стійкості	2-й кластер Підприємства з середнім рівнем конкурентної стійкості	3-й кластер Підприємства з високим рівнем конкурентної стійкості
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	
	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	
	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	
	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	

Як видно з табл. 3.8 та рис. 3.10, за допомогою методу неієрархічної ітераційної кластеризації, машинобудівні підприємства за рівнем конкурентної стійкості розподілено на кластери наступним чином: з низьким рівнем конкурентної стійкості – 30%; з середнім рівнем конкурентної стійкості – 60 %; з високим рівнем конкурентної стійкості – 10 %. До першого кластеру віднесено: ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»; до другого кластеру віднесено: ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПАТ «Смілянський машинобудівний завод», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»; до третього кластеру віднесено: ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря».

Проведемо перевірку якості кластеризації. У табл. 3.9 наведено порівняльний аналіз групування машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на три кластери – з високим рівнем конкурентної стійкості, середнім рівнем конкурентної стійкості, низьким рівнем конкурентної стійкості – за допомогою двох різних методів кластеризації.

Як видно з табл. 3.9, як при ієрархічній агломеративній, так і неієрархічній ітераційній k-середніх методах кластеризації, кількість і склад кластерів не змінюється. Крім того, наведений вище розподіл машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості на кластери дозволяє відносно легко їх інтерпретувати. Виходячи з порівняльного аналізу розподілу

підприємств на групи за допомогою різних методів кластеризації (табл. 3.9), можна зробити висновок про високу якість та надійність кластеризації. Групування машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості у три кластери – з низьким рівнем конкурентної стійкості, середнім рівнем конкурентної стійкості, високим рівнем конкурентної стійкості є основою для подальшого проведення дослідження, а саме – побудови дискримінантної моделі.

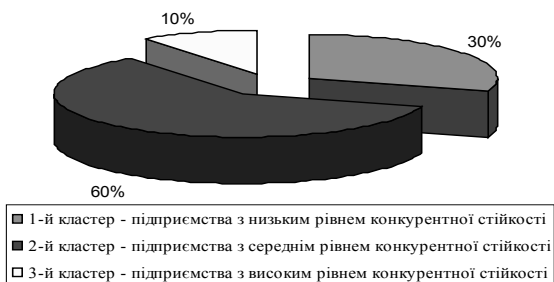

Рис. 3.10. Діаграма розподілу на кластери машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості

Таблиця 3.9

Порівняльні дані групування машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості у кластери за допомогою різних методів кластеризації

Назва підприємства	Ієрархічний агломеративний метод кластеризації	Неієрархічний ітераційний метод кластеризації k-середніх
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	НР	НР
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	НР	НР
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	НР	НР
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	СР	СР
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	СР	СР
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	СР	СР
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	СР	СР
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	ВР	ВР
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	СР	СР
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	СР	СР

Для розподілу машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості, розробимо рівняння моделі (вирішальне правило) віднесення суб'єктів господарювання за рівнем конкурентної стійкості до груп з низьким рівнем конкурентної стійкості, середнім рівнем конкурентної стійкості, високим рівнем конкурентної стійкості не проводячи кожний раз процедуру кластеризації.

Для здійснення цієї мети використовується дискримінантний аналіз, який дозволяє прийняти рішення про те, які змінні розділюють (тобто «дискримінують») певні масиви даних.

У дослідженні автором використано стандартний множинний дискримінантний аналіз. Процес побудови дискримінантної моделі здійснювався за допомогою пакета прикладних програм «STATISTICA 6.0». У процесі розрахунку були отримані наступні дискримінантні функції (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Результати побудови кореляційно-регресійної моделі для машинобудівних підприємств, що розбиті на кластери

Рівняння регресії	Коефіцієнт множинної кореляції R	Коефіцієнт детермінації R ²	Нормований R квадрат	Критерій Фішера F	Стандартна похибка
1-й кластер. Підприємства з низьким рівнем конкурентної стійкості (ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»)					
$Y = 0,4624 + 0,1726 K_{28} + 0,2012 K_{42} + 0,2191 K_{54} + 0,1042 K_{72} + 0,3720 K_{82}$	0,842	0,688	0,608	8,780	1,227
2-й кластер. Підприємства з задовільним рівнем конкурентної стійкості (ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»)					
$Y = 0,3717 + 0,1658 K_{26} + 0,5362 K_{46} + 0,51708 K_{62} + 0,4101 K_{73} + 0,3471 K_{83}$	0,942	0,859	0,805	13,700	2,533
3-й кластер. Підприємства з високим рівнем конкурентної стійкості (ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»)					
$Y = 0,3987 + 0,0475 K_{21} - 0,0685 K_{44} + 0,0657 K_{62} + 0,0531 K_{83} + 0,3879 K_{43}$	0,879	0,845	0,824	14,250	3,944

На основі отриманих дискримінантних функцій можна записати наступні вирішальні правила ідентифікації машинобудівних підприємств за рівнем конкурентної стійкості. Опис показників дискримінантної моделі наведено в табл. 3.10.

Розглянувши рівняння регресії, що отримане для підприємств з низьким рівнем конкурентної стійкості можна сказати, що воно дає змогу керівництву прослідкувати вплив змін

показників зносу основних засобів, чистого доходу від реалізації продукції, витрат на підвищення іміджу підприємства, витрат на утримання власної лабораторії та інших фінансових інвестицій на зміну рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії для машинобудівних підприємств з середнім рівнем конкурентної стійкості дає змогу керівництву прослідкувати вплив змін показників зносу основних засобів, іншої поточної дебіторської заборгованості, кількості робітників з вищою освітою, витрат на раціоналізацію виробництва, витрат на дослідження ринку на зміну рівня конкурентної стійкості підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

Рівняння регресії для машинобудівних підприємств з високим рівнем конкурентної стійкості дає змогу керівництву прослідкувати вплив змін показників залишкової вартості нематеріальних активів, чистого прибутку, кількості робітників з вищою освітою, витрат на дослідження ринку і валового прибутку на зміну рівня конкурентної стійкості підприємств, залежність впливу чинників на результуючий показник, та корегувати прийняття ефективних управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю підприємства.

3.3. Розробка сценаріїв стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств

Високий рівень конкурентної стійкості може забезпечити машинобудівному підприємству лише ефективна система управління його діяльністю. При розробці стратегії управління конкурентною стійкістю обов'язковим є аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища та прогнозування їх розвитку у майбутньому.

Підтримка підприємства у бажаному конкурентному стані, формування та утримування довготривалих конкурентних переваг безпосередньо залежить від здатності внутрішньої структури підприємства вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, що обумовлює необхідність безперервного формування управлінських впливів щодо підвищення конкурентної стійкості підприємства, які реалізуються в системі економічного управління підприємством.

Основою розробки ефективної стратегії управління конкурентною стійкістю є інформаційні процеси - пошук, передача і перетворення інформації в різних ланках системи управління. Ефективна стратегія управління конкурентною стійкістю є результатом аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування і вибору альтернативи з багатьох варіантів досягнення конкретної мети системи менеджменту.

Прогнозування сприяє формуванню можливих цілей розвитку підприємства, обліку і аналізу поставлених цілей і тенденцій розвитку, розробці можливих сценаріїв розвитку процесу під впливом набору чинників, виробленню оптимальних планів, а також оцінці ймовірних наслідків рішень, що приймаються.

В умовах невизначеності зовнішнього середовища потреба в ефективному механізмі прогнозування діяльності підприємства значно збільшується. Під зовнішнім середовищем розуміються всі умови і чинники, що виникають у середовищі, незалежно від діяльності конкретного підприємства, які впливають або можуть вплинути на діяльність цього підприємства. При цьому метою створення прогнозу є зменшення того рівня невизначеності, в межах якого необхідно прийняти рішення.

Формування управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівного підприємства передбачає врахування можливих змін зовнішнього середовища та визначення прогнозної оцінки значень чинників зовнішнього середовища на планований період і формування на цій основі обґрунтованих висновків і рекомендацій відносно вибору раціональної стратегії і тактики дій керівництва підприємства.

Одиничний прогноз стану чинників зовнішнього середовища, що впливають на конкурентну стійкість підприємства враховуватиме лише один з можливих їх станів в майбутньому. Не врахування всіх можливих поєднань станів чинників зовнішнього середовища може бути причиною втрати підприємством ключових конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Тому для вирішення складних завдань довгострокового прогнозування найдоцільніше застосувати сценарний підхід.

Сценарний підхід до прогнозування об'єднує сукупність методів, спрямованих на побудову не одного прогнозу майбутнього стану зовнішнього середовища підприємства, а цілого ряду альтернативних гіпотетичних картин розвитку зовнішніх чинників. У зв'язку з цим при прогнозуванні розробляється декілька сценаріїв, що дозволяє об'єктивно оцінити наслідки вибору того або іншого варіанту подальшого розвитку підприємства.

Не дивлячись на вдалі приклади сценарного прогнозування у світі, у вітчизняних машинобудівних підприємствах ця практика не використовується. Основними причинами цього є великі фінансові витрати, низький рівень кваліфікації менеджерів, культурні і психологічні бар'єри.

Зв'язок між чинниками конкурентної стійкості підприємства розкривається за допомогою концептуальних засад формування стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств, а також взаємозв'язку якісних та кількісних змінних значень станів функціональної залежності між зазначеними чинниками та враховує відхилення чинника-причини та чинника-наслідка. Формування стратегії управління конкурентною стійкістю базується на моделюванні сценаріїв реалізації стратегії управління, що дозволяє прогнозувати зміни результатуючих чинників розвитку підприємств залежно від вхідних параметрів на основі оптимістичного та песимістичного сценаріїв розвитку підприємства, які визначають конкурентну позицію як необхідну передумову формування нових конкурентних переваг, а також ефективного утримання існуючих.

Концептуальні засади формування стратегії управління конкурентною стійкістю підприємства подано на рис. 3.11.

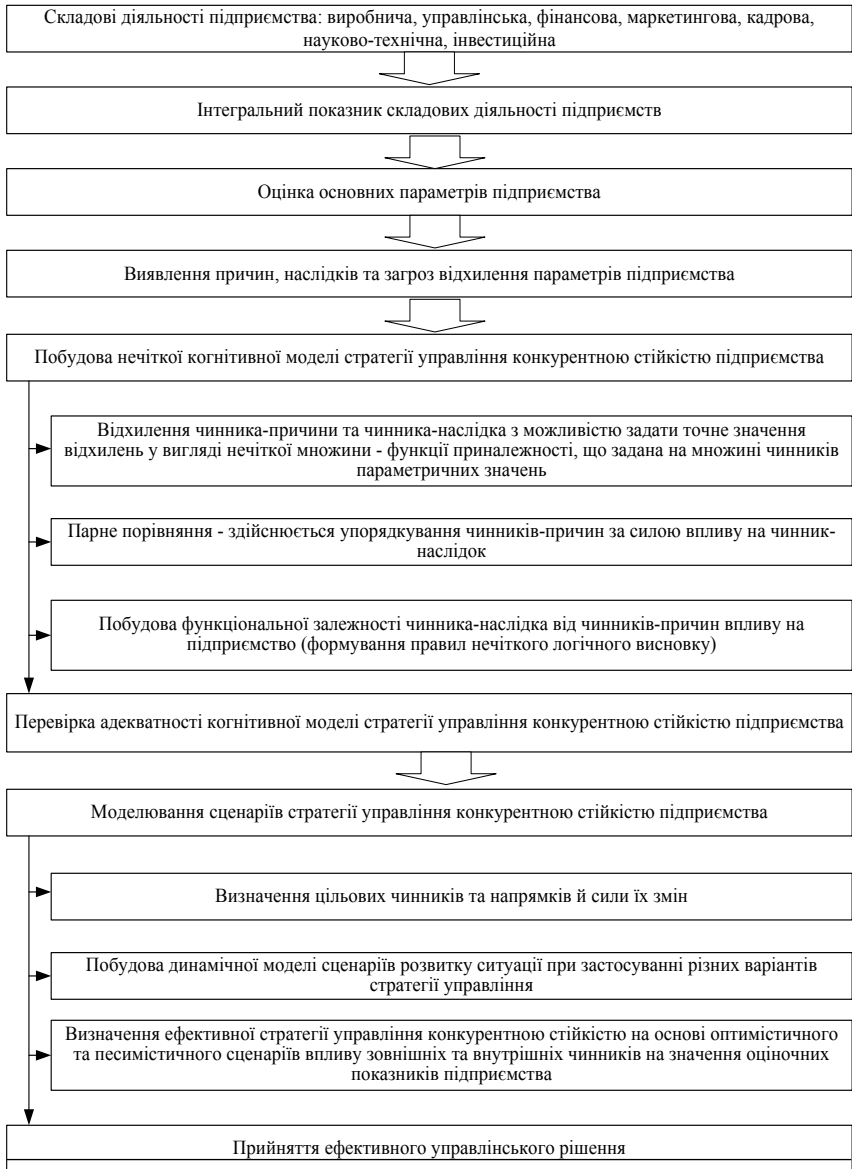

Рис. 3.11. Концептуальні засади формування стратегії управління конкурентною стійкістю підприємства

При побудові нечіткої когнітивної моделі стратегії управління конкурентною стійкістю підприємства застосовують систему нечіткого виводу. Нечіткий вивід займає центральне місце в нечіткій логіці і системах нечіткого управління. Процес нечіткого виводу є деякою процедурою або алгоритмом здобуття нечітких висновків на основі нечітких умов або передумов з використанням понять нечіткої логіки. Цей процес включає в себе всі основні концепції теорії нечіткої безлічі: функції приналежності, лінгвістичні змінні, нечіткі логічні операції, методи нечіткої імплікації і нечіткої композиції.

Системи нечіткого виводу дозволяють вирішувати завдання автоматичного управління, класифікації даних, розпізнавання образів, ухвалення рішень, машинного вчення тощо.

Основними етапами нечіткого виводу є:

1. Формування бази правил.
2. Фазифікація вхідних змінних.
3. Агрегація підумови в нечітких правилах продукцій.
4. Активізація або композиція підзаклучень в нечітких правилах продукцій.
5. Акумулявання висновків нечітких правил продукцій.

База правил систем нечіткого виведення призначена для формального подання емпіричних знань або знань експертів в тій чи іншій проблемній області.

Під фазифікацією, у контексті нечіткої логіки, розуміється окремий етап виконання нечіткого виведення та процес або процедура знаходження значень функцій належності нечітких множин (термів) на основі звичайних (не нечітких) вхідних даних. Метою фазифікації є встановлення відповідності між конкретним значенням окремої вхідної змінної системи нечіткого виводу і значенням функції приналежності відповідного їй терма вхідної лінгвістичної змінної.

Діапазони змін внутрішніх чинників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств представлені в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Діапазони зміни чинників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств

Підприємство	Мінімальне значення	Максимальне значення
ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	0,003	0,827
ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	0,003	0,724
ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	0,281	0,642
ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	0,248	0,655
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	0,220	0,655
ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	0,296	0,669
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,242	0,660
ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	0,218	0,834
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	0,145	0,791
ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»	0,140	0,698

Для того, щоб зробити висновок щодо динаміки зміни внутрішніх чинників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств визначимо діапазони інтервалів змін, які відповідають лінгвістичним змінам множини чинників впливу (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Діапазони інтервалів зміни внутрішніх чинників конкурентної стійкості підприємства

Значення інтегрального показника	0,100-0,400	0,410-0,700	0,710-1,000
Рівень конкурентоспроможності машинобудівних підприємств	низький (Н)	задовільний (З)	високий (В)

Отже, діапазони інтервалів зміни внутрішніх чинників конкурентної стійкості підприємства було розбито на 3 інтервальних значення за допомогою яких можна визначити діапазони зміни чинників-індикаторів впливу на конкурентну стійкість машинобудівних підприємств (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Діапазони зміни чинників-індикаторів впливу на конкурентну стійкість машинобудівних підприємств

Чинник-індикатор	Мінімальне значення	Максимальне значення
Інтегральна оцінка виробничої складової діяльності машинобудівних підприємств	0,223	0,660
Інтегральна оцінка управлінської складової діяльності машинобудівних підприємств	0,181	0,827
Інтегральна оцінка фінансової складової діяльності машинобудівних підприємств	0,306	0,699
Інтегральна оцінка маркетингової складової діяльності машинобудівних підприємств	0,220	0,675
Інтегральна оцінка кадрової складової діяльності машинобудівних підприємств	0,407	0,654
Інтегральна оцінка науково-технічної складової діяльності машинобудівних підприємств	0,122	0,694
Інтегральна оцінка інвестиційної складової діяльності машинобудівних підприємств	0,001	0,752

Визначивши діапазони зміни чинників-індикаторів впливу на конкурентну стійкість машинобудівних підприємств у рамках мінімальних та максимальних значень визначимо лінгвістичні зміни зовнішніх чинників конкурентної стійкості машинобудівних підприємств (табл. 3.14).

Опираючись на визначені лінгвістичні змінні для чинників зовнішнього середовища машинобудівних підприємств сформуємо правила нечіткого логічного висновку якісних та кількісних залежностей конкурентної стійкості підприємств від впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища (табл. 3.15).

Таблиця 3.14

Лінгвістичні змінні для чинників зовнішнього та внутрішнього середовища

Чинник	Зміст чинника	Лінгвістична змінна
1	Державна політика у галузі	Високий
		Задовільний
		Низький
2	Технологічний рівень	Високий
		Задовільний
		Низький
3	Темп інфляції	Високий
		Задовільний
		Низький
4	Рівень доходів населення	Високий
		Задовільний
		Низький
5	Рівень інновацій	Високий
		Задовільний
		Низький
6	Рівень безробіття	Високий
		Задовільний
		Низький
7	Рівень доходів населення	Високий
		Задовільний
		Низький

Таблиця 3.15

Правила нечіткого логічного висновку, які визначені на основі лінгвістичних змінних

Правило	Чинники			
	Вхідні		Вихідні	
1.	Задовільний рівень	Державна політика у галузі	Низький рівень	Державна політика у галузі
2.	Високий рівень	Технологічний рівень	Задовільний рівень	Технологічний рівень
3.	Задовільний рівень	Темп інфляції	Високий рівень	Темп інфляції
4.	Низький рівень	Рівень доходів населення	Задовільний рівень	Рівень доходів населення
5.	Задовільний рівень	Рівень інновацій	Низький рівень	Рівень інновацій
6.	Задовільний рівень	Рівень безробіття	Високий рівень	Рівень безробіття
7.	Низький рівень	Рівень доходів населення	Задовільний рівень	Рівень доходів населення

На основі когнітивної моделі конкурентної стійкості машинобудівних підприємств та на основі правил нечіткого логічного висновку побудовані динамічні моделі впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на конкурентну стійкість (рис. 3.12–3.13).

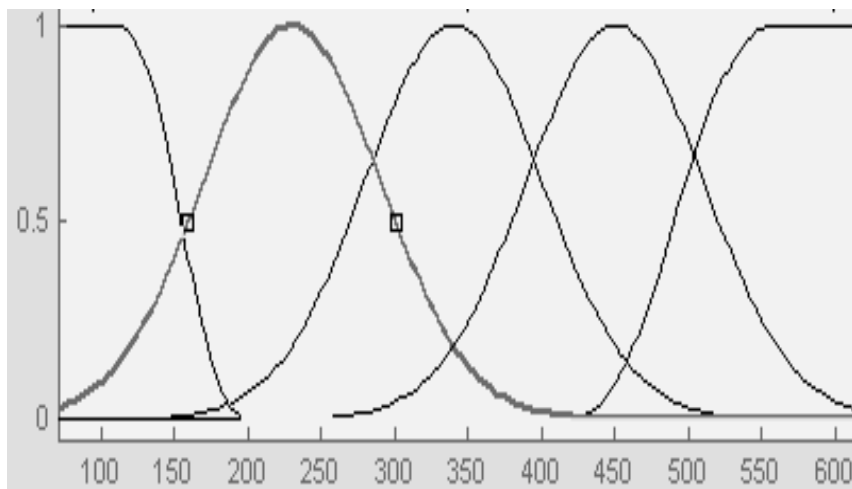

Рис. 3.12. Динамічна модель вхідних зовнішніх чинників діяльності машинобудівних підприємств

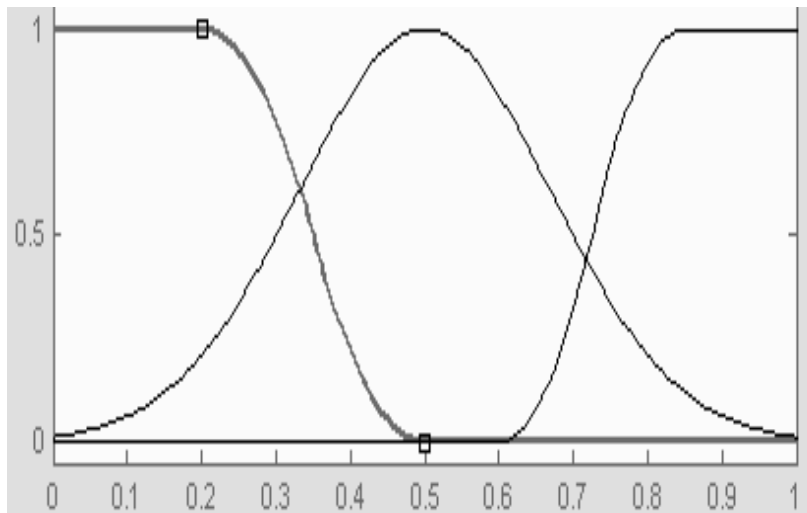

Рис. 3.13. Динамічна модель вхідних внутрішніх чинників діяльності машинобудівних підприємств

Сценарний підхід дозволяє різко знизити негативні наслідки помилок стратегічного прогнозування. У ситуаціях, коли в стислий термін кардинально змінюються зовнішні чинники,

випливають або зникають нові можливості, помилки стратегічного вибору стають фатальними для підприємства. Сценарії розвитку, що розробляються фахівцями для ситуації, що аналізується дозволяють із тим або іншим рівнем вірогідності визначити можливі тенденції розвитку, взаємозв'язку між діючими чинниками, сформувати картину можливих кінцевих станів. На даний час відомі різні реалізації методу сценаріїв такі, як: одержання погодженої думки, повторюваного об'єднання незалежних сценаріїв, використання матриць взаємовпливів тощо.

Модель сценарного моделювання підприємства повинна враховувати цілий ряд чинників, які є важливими для організації ефективного управління підприємством. Динамічність моделі сценарного моделювання підприємства проявляється в постійному розвитку системи ресурсів і способів їх організації та слугує для виявлення і систематизації необхідних ресурсів для створення і утримання конкурентних переваг підприємства.

Значення чинників-наслідків підставляємо у динамічну модель впливу внутрішніх та зовнішніх чинників машинобудівних підприємств на його інтегральні показники складових діяльності (табл. 3.16) та розраховуємо інтегральні показники складових розвитку.

Таблиця 3.16

Значення вхідних чинників для сценаріїв саморозвитку ситуації машинобудівних підприємств

Зміст чинника	Сценарій		
	Оптимістичний	Реалістичний	Песимістичний
Державна політика у галузі Технологічний рівень	Інтенсивний розвиток Високий рівень	Стабільність Задовільний рівень	Скорочення галузі Низький рівень
Темп інфляції	Спад	Стабільність курсу	Швидке зростання
Рівень доходів населення	Високий рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
Рівень інновацій	Високий рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
Рівень безробіття	Низький рівень	Задовільний рівень	Високий рівень
Рівень доходів населення	Високий рівень	Задовільний рівень	Низький рівень

Часткові показники оцінки складових діяльності машинобудівних підприємств входять до множини показників, що формують відповідні інтегральні показники оцінки складових, розраховуємо спочатку відхилення часткових показників Δx_j^s (i — показник, j — підприємство, s — сценарій), потім відхилення інтегральних оцінок складових діяльності ΔI_k^s (Δx_j^s) (k — складові діяльності), і відхилення загальної інтегральної оцінки складових діяльності підприємств ΔR_j^s . За даним критерієм оптимальним буде сценарій, для якого досягається максимальне значення (табл. 3.17).

Множини значень внутрішніх чинників для сценаріїв саморозвитку ситуації представлена в табл. 3.18.

Значення загального інтегрального показника складових діяльності машинобудівних підприємств за сценаріями саморозвитку представлено в табл. 3.19.

Розглянувши результати моделювання серед сценаріїв саморозвитку найкращим для підприємств також є сценарій О_3, максимальне відхилення загального показника розвитку по якому дорівнює 0,52. Завершальним етапом формування стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств є розробка заходів щодо підвищення його конкурентної стійкості. У кожного підприємства завжди є резерви підвищення конкурентної стійкості.

Таблиця 3.17

Множини значень зовнішніх чинників для сценаріїв саморозвитку ситуації

Чинник	Сценарії саморозвитку ситуації											
	Оптимістичні				Реалістичні				Песимістичні			
	O_1	O_2	O_3	O_4	P_1	P_2	P_3	P_4	П_1	П_2	П_3	П_4
1	0,69	0,83	0,55	0,33	0,32	0,52	0,57	0,67	0,46	0,49	0,54	0,86
2	0,64	0,71	0,71	0,79	0,41	0,62	0,67	0,70	0,10	0,34	0,43	0,73
3	0,79	0,72	0,36	0,32	0,35	0,39	0,52	0,67	0,63	0,46	0,86	0,74
4	0,56	0,65	0,63	0,26	0,40	0,40	0,55	0,58	0,43	0,60	0,29	0,67
5	0,81	0,72	0,50	0,54	0,46	0,36	0,56	0,76	0,33	0,50	0,30	0,74
6	0,63	0,66	0,92	0,26	0,12	0,35	0,39	0,79	0,40	0,51	0,67	0,68
7	0,61	0,84	0,23	0,32	0,36	0,47	0,57	0,43	0,64	0,74	0,72	0,87

Таблиця 3.18

Множини значень внутрішніх чинників для сценаріїв саморозвитку ситуації

Сценарії саморозвитку ситуації											
Оптимістичні				Реалістичні				Песимістичні			
O_1	O_2	O_3	O_4	P_1	P_2	P_3	P_4	П_1	П_2	П_3	П_4
0,75	0,91	0,59	0,36	0,35	0,56	0,61	0,83	0,50	0,53	0,58	0,94
0,70	0,77	0,78	0,86	0,45	0,67	0,71	0,74	0,11	0,37	0,47	0,80
0,86	0,78	0,39	0,35	0,38	0,43	0,56	0,82	0,69	0,50	0,93	0,81
0,61	0,71	0,68	0,28	0,44	0,44	0,59	0,66	0,47	0,65	0,31	0,74
0,88	0,78	0,55	0,59	0,50	0,39	0,60	0,83	0,36	0,55	0,33	0,81
0,69	0,72	1,00	0,28	0,14	0,38	0,41	0,71	0,44	0,56	0,73	0,74
0,66	0,92	0,25	0,34	0,39	0,52	0,61	0,79	0,70	0,80	0,79	0,95
0,86	0,80	0,91	0,98	0,82	0,57	0,85	0,83	0,42	0,44	0,66	0,83
0,70	0,66	0,94	0,31	0,45	0,37	0,56	0,68	0,47	0,58	0,72	0,68
0,95	0,81	0,99	0,94	0,95	0,39	0,82	0,88	0,42	0,66	0,44	0,83
0,84	0,71	0,72	0,85	0,61	0,27	0,59	0,78	0,18	0,29	0,55	0,73
0,84	0,91	0,87	0,87	0,71	0,90	0,96	0,88	0,51	0,48	0,11	1,04
0,95	0,95	0,94	0,88	0,93	0,87	0,95	0,95	0,76	0,20	0,15	0,98
0,88	0,91	0,60	0,74	0,64	0,58	0,76	0,90	0,32	0,20	0,41	0,93
0,64	0,58	0,55	0,49	0,31	0,15	0,38	0,61	0,42	0,44	0,99	0,60
0,68	0,77	0,50	0,45	0,43	0,39	0,56	0,73	0,06	0,43	0,27	0,79
0,91	0,97	0,94	0,97	0,92	0,94	0,98	0,94	0,95	0,93	0,93	0,92
0,98	0,95	0,78	0,99	0,90	0,94	0,97	0,97	0,96	0,98	0,74	0,98
0,65	0,79	0,52	0,31	0,30	0,49	0,55	0,72	0,43	0,46	0,51	0,81
0,61	0,67	0,68	0,75	0,39	0,58	0,64	0,64	0,10	0,32	0,41	0,69

Таблиця 3.19

Значення загального інтегрального показника складових діяльності машинобудівних підприємств за сценаріями саморозвитку

Інтегральний показник розвитку	Сценарій О_1			Сценарій О_2			Сценарій О_3		
Розрахункові значення	0,72	0,76	0,59	0,38	0,28	0,33	0,36	0,44	0,7
Прогнозні значення	0,79	0,98	0,58	0,36	0,26	0,33	0,34	0,36	0,18
Відхилення	-0,07	-0,22	0,01	0,02	0,02	0	0,02	0,08	0,52
	Сценарій О_4			Сценарій Р_1			Сценарій Р_2		
Розрахункові значення	0,63	0,55	0,17	0,23	0,23	0,50	0,6	0,49	0,25
Прогнозні значення	0,62	0,82	0,70	0,24	0,35	0,39	0,23	0,45	0,29
Відхилення	0,01	-0,27	-0,53	-0,01	-0,12	0,11	0,37	0,04	-0,04
	Сценарій Р_3			Сценарій Р_4			Сценарій П_1		
Розрахункові значення	0,65	0,31	0,52	0,21	0,32	0,31	0,34	0,31	0,38
Прогнозні значення	0,64	0,51	0,46	0,14	0,22	0,43	0,32	0,30	0,66
Відхилення	0,01	-0,20	0,06	0,07	0,10	-0,12	0,02	0,01	-0,28
	Сценарій П_2			Сценарій П_3			Сценарій П_4		
Розрахункові значення	0,42	0,58	0,57	0,31	0,37	0,26	0,24	0,37	0,51
Прогнозні значення	0,78	0,87	0,79	0,34	0,52	0,34	0,41	0,32	0,64
Відхилення	-0,36	-0,29	-0,22	-0,03	-0,15	-0,08	-0,17	0,05	-0,13

В умовах ринкового господарювання машинобудівні підприємства повинні розробити ефективну стратегію управління для покращення господарської діяльності на стратегічний, тактичний та операційний період.

Автором визначено найбільш ефективні стратегії управління та розроблення управлінських рішень щодо покращення діяльності підприємств на основі оптимістичного і песимістичного сценаріїв впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на значення оціночних показників розвитку, а також сили їхнього впливу на економічне становище підприємств та напрямки змін для отримання бажаних результуючих цільових показників (табл. 3.20).

Прогнозування конкурентної стійкості підприємства завжди повинне здійснюватися після комплексного аналізу з метою визначення перспективного стану підприємства в найближчому майбутньому і, як наслідок, розробки відповідних заходів. Аналіз конкурентної стійкості підприємства враховує як комплексну оцінку всіх аспектів його діяльності, так і заходи щодо підвищення рівня конкурентної стійкості, що включають вироблення рекомендацій, які стосуються всіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства (виробничу, фінансову, маркетингову, кадрову, науково-технічну і інвестиційну складові).

На підґрунті проведеної роботи можемо надати такі рекомендації щодо підвищення рівня конкурентної стійкості:

1) орієнтування маркетингової діяльності підприємства на глибоке і всебічне дослідження ринків збуту продукції, просування товарів на ринку, підвищення іміджу підприємства;

2) постановку фінансової функції як операційної, інвестиційної, так і фінансової діяльності з використанням сучасних методик управління фінансами;

Таблиця 3.20

Результати моделювання сценаріїв стратегії управління конкурентною стійкістю підприємств

Сфера діяльності	Сценарій	Сценарії									
		ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	ПАТ «Кульнянський машинобудівний завод»	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»
Виробнича	ΔIRo	0,011	0,050	0,029	0,018	0,077	0,035	0,015	0,065	0,034	0,017
	IRo	0,104	0,253	0,155	0,111	0,280	0,160	0,108	0,268	0,159	0,110
	ΔIRп	0,615	0,280	0,117	0,524	0,270	0,134	0,597	0,304	0,424	0,248
	IRп	2,239	1,281	0,863	2,148	1,271	0,880	2,221	1,305	2,129	1,299
Управлінська	ΔIRo	0,102	0,483	0,283	0,174	0,737	0,335	0,141	0,627	0,324	0,161
	IRo	0,996	2,429	1,482	1,067	2,683	1,534	1,034	2,573	1,523	1,054
	ΔIRп	0,006	0,019	0,006	0,000	0,044	0,000	0,001	0,025	0,001	0,016
	IRп	1,099	2,824	1,605	1,169	3,071	1,655	1,137	2,939	1,645	1,125
Фінансова	ΔIRo	0,046	0,167	0,054	0,020	0,024	0,022	0,038	0,114	0,044	0,022
	IRo	0,102	0,483	0,283	0,174	0,737	0,335	0,141	0,627	0,324	0,161
	ΔIRп	0,996	2,429	1,482	1,067	2,683	1,534	1,034	2,573	1,523	1,054
	IRп	0,006	0,019	0,006	0,000	0,044	0,000	0,001	0,025	0,001	0,000
Маркетингова	ΔIRo	1,099	2,824	1,605	1,169	3,071	1,655	1,137	2,939	1,645	1,125
	IRo	0,046	0,167	0,054	0,020	0,024	0,022	0,038	0,114	0,044	0,022
	ΔIRп	0,883	1,836	1,185	0,900	1,881	1,207	0,877	1,799	1,180	0,902
	IRп	0,989	2,359	1,398	0,994	2,373	1,398	1,009	2,461	1,465	1,026
Кадрова	ΔIRo	0,006	0,022	0,010	0,010	0,063	0,054	0,042	0,161	0,056	0,051
	IRo	0,012	0,058	0,034	0,021	0,088	0,040	0,017	0,075	0,039	0,019
	ΔIRп	0,119	0,292	0,178	0,128	0,322	0,184	0,124	0,309	0,183	0,127
	IRп	0,707	0,322	0,135	0,602	0,311	0,154	0,686	0,349	0,487	0,285
Науково-техн.	ΔIRo	0,072	0,193	0,080	0,046	0,050	0,048	0,064	0,140	0,070	0,048
	IRo	0,128	0,509	0,309	0,200	0,763	0,361	0,167	0,653	0,350	0,187
	ΔIRп	1,022	2,455	1,508	1,093	2,709	1,560	1,060	2,599	1,549	1,080
	IRп	0,032	0,045	0,032	0,026	0,070	0,026	0,027	0,051	0,027	0,026
Інвестиційна	ΔIRo	1,125	2,850	1,631	1,195	3,097	1,681	1,163	2,965	1,671	1,151
	IRo	0,072	0,193	0,080	0,046	0,050	0,048	0,064	0,140	0,070	0,048
	ΔIRп	0,909	1,862	1,211	0,926	1,907	1,233	0,903	1,825	1,206	0,928
	IRп	1,015	2,385	1,424	1,020	2,399	1,424	1,035	2,487	1,491	1,052
EFF	IRo	З	В	З	В	З	В	З	З	В	В
	IRп	З	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н	З	Н

Примітка: В – високий ефект; З – Задовільний ефект; Н – низький ефект

3) ліквідації технологічних недоліків (придбання нового обладнання, ліквідація повністю зношених та тих, що не використовуються для отримання прибутку об'єктів основних засобів);

4) надання достатньої уваги навчанню і підвищенню кваліфікації кадрів;

5) розробка і введення ефективної системи матеріального стимулювання персоналу;

6) підвищення ефективності науково-дослідницьких робіт, розробка нових видів продукції, раціоналізація виробництва;

7) залучення інвестицій чи інших видів фінансування.

Стратегія підприємства повинна бути розроблена так, щоб плани були гнучкими та при необхідності можна було здійснювати їх модифікацію, а також переорієнтацію. Діяльність підприємства на ринку направлена на досягнення певних стратегічних цілей і тактичних завдань, які забезпечать ефективну роботу, прибутковість, конкурентний статус та конкурентоспроможність на ринку.

Практика провідних підприємств доводить, що розробка стратегій, як правило, завершується формуванням обґрунтованих планів. Тобто на підприємстві завжди відбувається процес планування, однак ступінь його розвиненості визначається особливостями самого підприємства.

Стратегія управління як діяльність включає визначення цілей використання ресурсів, методів фінансування, часових характеристик, важелів і прийомів управління рухом ресурсів, визначення «стратегічного набору», а також планування та розробку спеціальних планів. Підприємству необхідно мати деякі фінансові інвестиції, щоб забезпечити собі конкурентну стійкість, тому що прибуток від даних інвестицій може використовуватися для розвитку виробництва. А якщо буде потреба використати інвестиційні кошти в якості резервного страхового запасу коштів. Основна задача етапу реалізації створити необхідні передумови для успішного здійснення стратегії управління конкурентною стійкістю. Іншими словами: провести стратегічні зміни, що підготують організацію до того, щоб запровадити стратегію управління конкурентною стійкістю в життя.

Стратегічний контроль є невід'ємною частиною стратегії управління конкурентною стійкістю підприємства. Він дозволяє оцінити можливі відхилення від запланованих показників чи від способів досягнення намічених результатів.

Таким чином, підприємство зможе успішно розвиватися за умови проведення глибокого системного і комплексного аналізу впливу всіх зовнішніх і внутрішніх чинників на діяльність підприємства, діагностики його складових діяльності, оцінки перспектив розвитку, вирішення проблем у виробництві, управлінні, фінансах, маркетинзі, кадрах, науково-технічній і інвестиційній діяльності. Так, можливими напрямками стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств щодо виробництва - диверсифікація, підвищення якості продукції, оновлення або розумне скорочення асортименту продукції, перехід на дешевші види сировини й матеріалів, зниження матеріалоємності й енергоємності продукції, продаж зайвих виробничих потужностей, розширення асортименту й номенклатури продукції, вдосконалення виробничо-технічної структури підприємства тощо; щодо управління - впровадження сучасних засобів і методів управління, використання засобів автоматизації процесу управління, використання світового досвіду для забезпечення необхідного рівня

якості розвитку системи управління на підприємстві, удосконалення організаційної структури управління підприємством, покращення інформаційної системи для управління підприємством тощо; щодо фінансів - удосконалення системи фінансового менеджменту, подовження термінів кредиторської заборгованості, відстрочка виплат дивідендів, прискорення оборотності дебіторської заборгованості, скорочення обсягів інвестицій, збільшення обсягів інвестиційної діяльності тощо; щодо маркетингу - розробка та впровадження нових методів просування товарів, оптимізація витрат на рекламну діяльність, оптимізація агентської мережі, пошук та освоєння нових ринків збуту, удосконалення дизайну продукції, застосування системи знижок, активізація рекламної діяльності, підвищення іміджу, удосконалення методів роботи з клієнтами, зміна організаційної структури служби маркетингу тощо; щодо кадрів - підвищення кваліфікації та перекваліфікація кадрів, освоєння нових професій, скорочення робочого дня, замороження заробітної плати, розробка та впровадження мотиваційних схем, спрямованих на забезпечення високоякісної роботи персоналу, скорочення чисельності працівників, підвищення рівня трудової дисципліни, запровадження нових прогресивних форм управління персоналом тощо; щодо науково-технічної діяльності — оптимізація витрат на утримання власної лабораторії, раціоналізація виробництва, вдосконалення механізму стимулювання праці працівників, що займаються науково-технічною діяльністю, фінансування проектно-конструкторських та технологічних розробок, участь працівників, що займаються науково-технічною діяльністю та керівників у наукових, науково-методичних і науково-практичних конференціях, семінарах, виставках різного рівня, нарадах тощо; щодо інвестиційної діяльності – пошук джерел для залучення інвестицій, збільшення обсягів інвестиційної діяльності, скорочення обсягів малоприбуткових інвестицій тощо.

Таким чином, підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за сценаріями стратегії управління конкурентною стійкістю враховує індивідуальні особливості розвитку кожного підприємства та дає змогу провести поділ їх на групи в залежності від оптимістичного і песимістичного сценарію впливу за рівнем критерію оцінки ефективності, максимізація якого свідчить про ефективно сформовану стратегію управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств. Задовільний ефект сценаріїв стратегії управління застосовується для відносно конкурентостійких підприємств і припускає збереження конкурентних позицій. Основний акцент при цьому робиться на проектах, пов'язаних з освоєнням перспективних рентабельних видів продукції і адаптацією системи управління до ринкових умов господарювання. Низький ефект свідчить про необхідність прийняття ефективних управлінських рішень стосовно напрямків діяльності підприємств.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було одержано нові науково обґрунтовані результати в галузі економіки та управління підприємствами, які в сукупності вирішують актуальну науково-прикладну проблему вдосконалення управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств України в умовах ринкової трансформації економіки на підставі розробки її методичних, інструментальних та прикладних компонентів, що має важливе практичне значення. Основні висновки монографії полягають у такому.

1. У роботі обґрунтовано, що тенденції сучасного розвитку машинобудівних підприємств характеризуються несприятливістю змін зовнішніх і внутрішніх умов функціонування, тому важливою особливістю ефективної діяльності підприємств у таких умовах є генерування превентивних, цілеспрямованих попереджувальних дій, які дозволять їм зберегти свої позиції у конкурентній боротьбі та підвищити рівень своєї конкурентної стійкості у перспективі.

2. Аналіз літературних джерел дозволив зробити висновок щодо необхідності вдосконалення теоретико-методичного підґрунтя управління конкурентною стійкістю підприємств, зокрема коригування наявних понять. Конкурентна стійкість підприємства – це здатність підприємства зберігати конкурентоспроможність протягом тривалого періоду при змінах зовнішнього і внутрішнього середовища. Автором класичні функції управління адаптовано до процесу управління конкурентною стійкістю підприємств. Обґрунтовано систему принципів управління конкурентною стійкістю підприємства, що складається з принципів координації, інтеграції, адаптивності, безперервності, гнучкості, динамічності, системності, комплексності, орієнтації на нововведення у процес управління виробництвом, маркетингом тощо. Розкрито основний зміст чинників, що впливають на конкурентну стійкість підприємства та систематизовано їх.

3. У роботі систематизовано методи оцінки конкурентної стійкості підприємств, визначено переваги та недоліки існуючих методів. Проведене автором дослідження дало змогу виділити групу методів, за допомогою яких можна отримати конкретну, кількісно визначену оцінку рівня конкурентоспроможності і групу таких, де відсутня кількісна оцінка (графічні, матричні методи тощо).

4. Автором вдосконалено комплексний методичний підхід до оцінки рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що передбачає діагностування фактичного стану підприємства, порівняння його з прогнозованим, виявлення тенденцій і закономірностей динаміки рівня конкурентної стійкості, запобігання впливу негативних чинників на забезпечення конкурентної стійкості підприємства за будь-яких змін його зовнішнього та внутрішнього середовища, реалізація якого дозволить зберегти підприємству у довгостроковому періоді досягнутий конкурентний статус.

5. У роботі вдосконалено механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств, розкрито його структуру, відповідно до якої розроблено процес його формування. Автором, доведено, що механізм управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства - це сукупність організаційних, правових і економічних методів та важелів, які забезпечують реалізацію комплексних цільових програм і планів підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства, а також є ефективним управлінським процесом.

6. Прийняття управлінських рішень в рамках управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств зумовлює розробку певної системи дій. Проаналізувавши діяльність вітчизняних машинобудівних підприємств, а також позиції сучасних науковців, які досліджували проблеми управління підприємствами, автор дійшов висновку, що концептуальні положення й методичні підходи до формування і використання систем управління вимагають доопрацювання в напрямі їх наближення до сучасних реалій. Результатом цього є запропонований науково-практичний підхід до формування стратегії управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств, який передбачає підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств за допомогою сценарних методів прогнозування. Сценарний підхід до прогнозування передбачає побудову не одного прогнозу майбутнього стану зовнішнього середовища підприємства, а цілого ряду альтернативних гіпотетичних картин розвитку зовнішніх факторів. Сценарний підхід до прогнозування здатний значно підвищити ефективність управлінських рішень щодо підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств шляхом реалізації принципу послідовного усунення невизначеності.

7. У роботі запропоновано методичний підхід до формування управлінських рішень стосовно підвищення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, у межах якого побудована економіко-математична модель залежності інтегрального показника конкурентної стійкості від показників складових діяльності машинобудівних підприємств та виділено три кластери залежно від рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств на основі результатів побудови кореляційно-регресійної моделі для машинобудівних підприємств, за якими запропоновано модель управлінських впливів.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А 1

Групові показники конкурентоспроможності машинобудівних підприємств за 2003 – 2012 рр.,
(коефіцієнтне вимірювання)

Роки	Груповий показник	Підприємства									
		ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод»	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	ПАТ «Луцький завод гірничого машинобудування»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2003	G _{K1}	0,500	0,331	0,420	0,463	0,463	0,458	0,444	0,532	0,595	0,448
	G _{K2}	0,417	0,510	0,274	0,450	0,450	0,311	0,436	0,551	0,360	0,263
	G _{K3}	0,364	0,604	0,319	0,474	0,474	0,315	0,453	0,430	0,369	0,306
	G _{K4}	0,460	0,597	0,563	0,568	0,568	0,453	0,479	0,588	0,332	0,566
	G _{K5}	0,445	0,502	0,434	0,640	0,640	0,612	0,556	0,533	0,511	0,429
	G ₆	0,355	0,542	0,228	0,541	0,541	0,543	0,546	0,533	0,508	0,477
	G _{K7}	0,011	0,021	0,341	0,248	0,248	0,518	0,242	0,418	0,145	0,272
2004	G _{K1}	0,482	0,348	0,409	0,489	0,489	0,531	0,474	0,435	0,528	0,459
	G _{K2}	0,404	0,541	0,418	0,473	0,473	0,472	0,575	0,655	0,399	0,314
	G _{K3}	0,374	0,493	0,386	0,448	0,448	0,392	0,414	0,421	0,494	0,456
	G _{K4}	0,467	0,616	0,642	0,476	0,476	0,642	0,587	0,543	0,345	0,326
	G _{K5}	0,407	0,516	0,575	0,513	0,513	0,532	0,485	0,473	0,450	0,435
	G ₆	0,555	0,515	0,562	0,476	0,476	0,537	0,409	0,546	0,485	0,636
	G _{K7}	0,120	0,020	0,341	0,248	0,248	0,518	0,242	0,418	0,324	0,272
2005	G _{K1}	0,525	0,349	0,427	0,502	0,502	0,478	0,465	0,639	0,470	0,476
	G _{K2}	0,445	0,422	0,511	0,486	0,486	0,578	0,503	0,471	0,471	0,485
	G _{K3}	0,395	0,369	0,467	0,505	0,505	0,551	0,423	0,481	0,400	0,472
	G _{K4}	0,571	0,434	0,549	0,530	0,530	0,432	0,520	0,528	0,476	0,312
	G _{K5}	0,427	0,483	0,554	0,495	0,495	0,481	0,488	0,514	0,548	0,451
	G ₆	0,507	0,582	0,461	0,480	0,480	0,416	0,428	0,433	0,381	0,491
	G _{K7}	0,106	0,022	0,281	0,248	0,248	0,752	0,242	0,218	0,145	0,140

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2006	G _{K1}	0,480	0,345	0,589	0,501	0,501	0,419	0,472	0,559	0,510	0,463
	G _{K2}	0,429	0,493	0,516	0,503	0,503	0,388	0,337	0,400	0,561	0,399
	G _{K3}	0,380	0,433	0,470	0,420	0,420	0,464	0,432	0,474	0,405	0,472
	G _{K4}	0,560	0,409	0,511	0,645	0,645	0,493	0,495	0,538	0,552	0,539
	G _{K5}	0,437	0,453	0,485	0,515	0,515	0,516	0,463	0,587	0,550	0,570
	G _Р	0,604	0,616	0,503	0,444	0,444	0,440	0,586	0,513	0,546	0,397
	G _{K7}	0,130	0,054	0,339	0,388	0,388	0,633	0,242	0,334	0,145	0,140
2007	G _{K1}	0,468	0,311	0,550	0,456	0,456	0,513	0,490	0,468	0,576	0,535
	G _{K2}	0,412	0,724	0,388	0,307	0,307	0,412	0,362	0,656	0,507	0,541
	G _{K3}	0,581	0,523	0,457	0,541	0,541	0,500	0,580	0,473	0,481	0,436
	G _{K4}	0,475	0,500	0,494	0,576	0,576	0,500	0,378	0,427	0,592	0,552
	G _{K5}	0,443	0,586	0,581	0,482	0,482	0,502	0,561	0,577	0,552	0,556
	G _Р	0,541	0,578	0,596	0,511	0,511	0,578	0,509	0,694	0,584	0,686
	G _{K7}	0,044	0,011	0,339	0,373	0,373	0,633	0,350	0,441	0,145	0,140
2008	G _{K1}	0,522	0,336	0,552	0,563	0,563	0,514	0,474	0,634	0,509	0,512
	G _{K2}	0,536	0,552	0,637	0,463	0,463	0,528	0,400	0,435	0,428	0,633
	G _{K3}	0,564	0,347	0,492	0,612	0,612	0,554	0,612	0,567	0,488	0,471
	G _{K4}	0,574	0,416	0,380	0,398	0,398	0,451	0,448	0,495	0,413	0,550
	G _{K5}	0,532	0,534	0,475	0,448	0,448	0,517	0,470	0,483	0,457	0,510
	G _{K6}	0,466	0,559	0,522	0,605	0,605	0,500	0,465	0,467	0,580	0,509
	G _{K7}	0,014	0,003	0,339	0,373	0,373	0,296	0,350	0,552	0,145	0,140
2009	G _{K1}	0,504	0,251	0,517	0,528	0,528	0,557	0,519	0,532	0,478	0,518
	G _{K2}	0,369	0,513	0,461	0,447	0,447	0,577	0,563	0,584	0,551	0,539
	G _{K3}	0,536	0,378	0,565	0,449	0,449	0,555	0,443	0,514	0,450	0,457
	G _{K4}	0,509	0,411	0,453	0,578	0,578	0,451	0,453	0,430	0,654	0,618
	G _{K5}	0,591	0,482	0,504	0,461	0,461	0,550	0,560	0,513	0,491	0,528
	G _{K6}	0,517	0,447	0,532	0,491	0,491	0,477	0,440	0,650	0,508	0,514
	G _{K7}	0,073	0,022	0,339	0,263	0,263	0,413	0,350	0,452	0,154	0,140
2010	G _{K1}	0,479	0,237	0,478	0,522	0,522	0,599	0,486	0,603	0,453	0,492
	G _{K2}	0,559	0,463	0,604	0,578	0,578	0,559	0,614	0,591	0,529	0,544
	G _{K3}	0,506	0,439	0,556	0,432	0,432	0,557	0,539	0,511	0,560	0,594
	G _{K4}	0,425	0,359	0,434	0,532	0,532	0,498	0,491	0,553	0,787	0,300
	G _{K5}	0,654	0,478	0,414	0,476	0,476	0,413	0,457	0,514	0,526	0,517
	G _{K6}	0,508	0,510	0,456	0,450	0,450	0,429	0,528	0,834	0,507	0,250
	G _{K7}	0,003	0,001	0,339	0,309	0,309	0,413	0,350	0,333	0,154	0,140

Продовження додатку А
Продовження табл. А 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2011	G _{к1}	0,525	0,223	0,515	0,506	0,506	0,520	0,515	0,532	0,465	0,576
	G _{к2}	0,827	0,602	0,631	0,637	0,637	0,669	0,584	0,648	0,402	0,688
	G _{к3}	0,625	0,443	0,715	0,602	0,602	0,630	0,578	0,629	0,632	0,636
	G _{к4}	0,645	0,583	0,492	0,476	0,476	0,462	0,531	0,496	0,408	0,681
	G _{к5}	0,541	0,501	0,495	0,477	0,477	0,425	0,444	0,595	0,438	0,501
	G _{к6}	0,592	0,529	0,572	0,495	0,495	0,538	0,545	0,437	0,503	0,562
	G _{к7}	0,065	0,007	0,339	0,441	0,441	0,413	0,482	0,333	0,154	0,140
2012	G _{к1}	0,514	0,271	0,543	0,469	0,469	0,411	0,660	0,569	0,417	0,520
	G _{к2}	0,602	0,181	0,560	0,655	0,655	0,505	0,625	0,608	0,791	0,592
	G _{к3}	0,675	0,346	0,572	0,517	0,517	0,482	0,524	0,699	0,722	0,698
	G _{к4}	0,315	0,675	0,483	0,220	0,220	0,617	0,617	0,601	0,441	0,555
	G _{к5}	0,523	0,465	0,484	0,492	0,492	0,451	0,515	0,610	0,475	0,504
	G _{к6}	0,355	0,122	0,568	0,507	0,507	0,541	0,546	0,392	0,399	0,477
	G _{к7}	0,035	0,011	0,339	0,441	0,441	0,413	0,482	0,333	0,154	0,140

Додаток Б

Таблиця Б

Групові показники стійкості машинобудівних підприємств за 2003 – 2012 рр.,
(коефіцієнтне вимірювання)

Роки	Груповий показник	Підприємства									
		ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал»	ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод»	ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод»	ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»	ПрАТ «Калінівський машинобудівний завод»	ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»	ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування»
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2003	G _{C1}	0,416	0,442	0,583	0,441	0,612	0,986	0,741	0,878	0,759	0,459
	G _{C2}	0,417	0,542	0,435	0,564	0,635	0,879	0,748	0,891	0,819	0,512
	G _{C3}	0,414	0,547	0,392	0,53	0,638	0,936	0,791	0,816	0,905	0,551
	G _{C4}	0,430	0,481	0,418	0,523	0,686	0,849	0,807	0,967	0,889	0,601
	G _{C5}	0,409	0,511	0,412	0,605	0,579	0,812	0,781	0,886	0,774	0,361
	G _{C6}	0,428	0,444	0,358	0,435	0,754	0,925	0,858	0,939	0,853	0,454
	G _{C7}	0,463	0,322	0,515	0,445	0,929	0,767	0,705	0,963	0,752	0,607
2004	G _{C1}	0,453	0,533	0,543	0,539	0,512	0,882	0,712	0,958	0,628	0,503
	G _{C2}	0,495	0,553	0,417	0,708	0,576	0,771	0,700	0,945	0,686	0,519
	G _{C3}	0,446	0,545	0,417	0,693	0,531	0,814	0,711	0,878	0,708	0,627
	G _{C4}	0,523	0,382	0,415	0,526	0,573	0,771	0,755	0,979	0,755	0,655
	G _{C5}	0,566	0,494	0,476	0,748	0,567	0,791	0,875	0,866	0,650	0,345
	G _{C6}	0,504	0,476	0,392	0,648	0,791	0,939	0,714	0,972	0,878	0,570
	G _{C7}	0,696	0,379	0,272	0,721	0,618	0,807	0,759	0,947	0,723	0,457
2005	G _{C1}	0,332	0,496	0,625	0,507	0,591	0,742	0,651	0,989	0,779	0,601
	G _{C2}	0,328	0,494	0,411	0,627	0,647	0,652	0,672	0,923	0,843	0,524
	G _{C3}	0,348	0,555	0,324	0,573	0,622	0,658	0,652	0,891	0,914	0,449
	G _{C4}	0,338	0,428	0,424	0,426	0,679	0,647	0,786	0,987	0,902	0,689
	G _{C5}	0,460	0,464	0,557	0,622	0,650	0,659	0,656	0,923	0,862	0,419
	G _{C6}	0,312	0,422	0,235	0,446	0,843	0,664	0,695	0,934	0,923	0,397
	G _{C7}	0,419	0,397	0,545	0,311	0,568	0,727	0,964	0,911	0,833	0,595

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2006	G _{c1}	0,410	0,474	0,543	0,428	0,610	0,607	0,664	0,968	0,637	0,618
	G _{c2}	0,410	0,532	0,399	0,606	0,663	0,534	0,629	0,898	0,688	0,515
	G _{c3}	0,326	0,551	0,429	0,571	0,644	0,528	0,657	0,898	0,702	0,535
	G _{c4}	0,327	0,32	0,432	0,373	0,675	0,517	0,804	0,969	0,746	0,676
	G _{c5}	0,385	0,591	0,456	0,662	0,509	0,503	0,639	0,968	0,699	0,526
	G _{c6}	0,303	0,456	0,310	0,442	0,842	0,529	0,718	0,983	0,712	0,454
	G _{c7}	0,301	0,381	0,365	0,416	0,749	0,766	0,928	0,928	0,689	0,500
2007	G _{c1}	0,338	0,469	0,534	0,466	0,648	0,776	0,696	0,910	0,682	0,504
	G _{c2}	0,403	0,522	0,412	0,638	0,671	0,704	0,764	0,811	0,713	0,513
	G _{c3}	0,394	0,524	0,384	0,621	0,684	0,770	0,756	0,733	0,771	0,507
	G _{c4}	0,429	0,396	0,431	0,257	0,768	0,656	0,872	0,971	0,807	0,619
	G _{c5}	0,500	0,485	0,454	0,757	0,560	0,715	0,774	0,883	0,665	0,392
	G _{c6}	0,331	0,495	0,238	0,706	0,819	0,724	0,775	0,671	0,763	0,481
	G _{c7}	0,574	0,444	0,262	0,776	0,741	0,866	0,925	0,712	0,718	0,381
2008	G _{c1}	0,416	0,456	0,526	0,412	0,591	0,837	0,739	0,828	0,579	0,596
	G _{c2}	0,452	0,540	0,433	0,562	0,608	0,774	0,731	0,726	0,613	0,449
	G _{c3}	0,414	0,624	0,422	0,575	0,559	0,764	0,801	0,622	0,601	0,476
	G _{c4}	0,377	0,233	0,43	0,278	0,717	0,749	0,762	0,899	0,723	0,620
	G _{c5}	0,619	0,515	0,425	0,703	0,582	0,754	0,736	0,666	0,633	0,394
	G _{c6}	0,246	0,469	0,401	0,576	0,595	0,817	0,611	0,707	0,836	0,389
	G _{c7}	0,519	0,555	0,436	0,417	0,616	0,840	0,809	0,743	0,572	0,541
2009	G _{c1}	0,421	0,343	0,533	0,513	0,589	0,916	0,735	0,96	0,652	0,505
	G _{c2}	0,436	0,469	0,450	0,648	0,625	0,863	0,705	0,859	0,707	0,506
	G _{c3}	0,370	0,574	0,357	0,676	0,540	0,876	0,804	0,839	0,710	0,490
	G _{c4}	0,351	0,285	0,467	0,332	0,700	0,814	0,812	0,987	0,828	0,620
	G _{c5}	0,528	0,533	0,442	0,807	0,515	0,847	0,734	0,912	0,644	0,427
	G _{c6}	0,268	0,526	0,326	0,702	0,634	0,718	0,726	0,796	0,850	0,507
	G _{c7}	0,392	0,407	0,390	0,729	0,536	0,618	0,681	0,972	0,765	0,410
2010	G _{c1}	0,429	0,343	0,543	0,523	0,587	0,816	0,731	0,911	0,598	0,555
	G _{c2}	0,439	0,531	0,393	0,657	0,634	0,759	0,698	0,818	0,627	0,510
	G _{c3}	0,411	0,538	0,352	0,698	0,650	0,926	0,753	0,740	0,616	0,597
	G _{c4}	0,419	0,26	0,453	0,307	0,660	0,731	0,742	0,907	0,728	0,602
	G _{c5}	0,520	0,461	0,458	0,738	0,690	0,665	0,653	0,858	0,611	0,354
	G _{c6}	0,374	0,609	0,225	0,763	0,915	0,816	0,822	0,888	0,782	0,396
	G _{c7}	0,309	0,416	0,438	0,682	0,683	0,865	0,719	0,750	0,441	0,552

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2011	G _{c1}	0,487	0,318	0,568	0,503	0,624	0,707	0,717	0,773	0,639	0,522
	G _{c2}	0,453	0,555	0,393	0,637	0,662	0,658	0,691	0,727	0,654	0,501
	G _{c3}	0,403	0,584	0,356	0,678	0,656	0,678	0,766	0,640	0,659	0,507
	G _{c4}	0,435	0,387	0,464	0,287	0,725	0,634	0,773	0,844	0,742	0,589
	G _{c5}	0,501	0,471	0,496	0,718	0,570	0,630	0,632	0,801	0,522	0,418
	G _{c6}	0,386	0,409	0,360	0,753	0,888	0,640	0,759	0,830	0,828	0,459
	G _{c7}	0,573	0,391	0,531	0,662	0,582	0,670	0,933	0,726	0,778	0,485
2012	G _{c1}	0,505	0,362	0,509	0,474	0,596	0,723	0,801	0,932	0,716	0,582
	G _{c2}	0,402	0,552	0,397	0,659	0,650	0,623	0,764	0,748	0,515	0,510
	G _{c3}	0,469	0,534	0,359	0,642	0,656	0,677	0,810	0,661	0,755	0,667
	G _{c4}	0,446	0,261	0,46	0,472	0,672	0,623	0,864	0,850	0,861	0,566
	G _{c5}	0,418	0,445	0,46	0,731	0,635	0,617	0,658	0,763	0,684	0,408
	G _{c6}	0,406	0,356	0,442	0,463	0,785	0,703	0,719	0,689	0,951	0,477
	G _{c7}	0,397	0,331	0,548	0,395	0,662	0,602	0,660	0,717	0,673	0,460

Додаток В

Етапи інтегрованої моделі визначення рівня конкурентної стійкості машинобудівних підприємств

Етап 1. Проаналізуємо динаміку розрахованих інтегральних показників діяльності підприємства.

Етап 2. Проведемо аналіз комплексного інтегрального показника конкурентної стійкості підприємства I_{KCT} . Визначимо стан конкурентної стійкості підприємства.

Етап 3. Розрахуємо та проаналізуємо коефіцієнти парної кореляції між комплексним інтегральним показником конкурентної стійкості підприємства I_{KCT} та множиною показників $\{K_{ij}^n\}$ і $\{C_{ij}^n\}$. Визначимо підмножину показників, що здійснюють найбільш вагомий вплив на результуючий чинник.

Етап 4. Побудуємо кореляційно-регресійну модель залежності I_{KCT} від найбільш впливових показників з множини $\{K_{ij}^n\}$ і $\{C_{ij}^n\}$. Для того щоб кількісно описати зв'язок між кількома або багатьма змінними, одна з яких є залежною, інші – незалежними змінними, необхідно розглянути лінійну економетричну модель, яка базується на регресійному аналізі.

Етап 5. Оскільки досліджувані показники з множини $\{K_{ij}^n\}$ і $\{C_{ij}^n\}$ у своїй більшості дуже тісно пов'язані між собою, тоді виникає необхідність перевірки побудованої економетричної моделі на наявність мультиколінеарності, що можливо зробити, застосувавши ряд методів: аналіз кореляційної матриці між незалежними змінними моделі, метод максимальної зв'язаності, міра Неймана-Голдштейна тощо. На практиці при кількісній оцінці параметрів економетричної моделі зустрічаються з проблемою, що пов'язана з високим рівнем взаємозв'язку її складових, тобто мультиколінеарність. У такому випадку оцінка параметрів моделі може мати значну похибку.

Мультиколінеарність незалежних змінних приводить до зміщення оцінок параметрів моделі, які розраховуються за методом найменших квадратів. На основі цих оцінок неможливо зробити конкретні висновки про результати взаємозв'язку між пояснюваною і пояснючими змінними. Ознаки мультиколінеарності:

1. Якщо серед парних коефіцієнтів кореляції незалежних змінних є такі, рівень яких наближається або дорівнює множинному коефіцієнту кореляції, то це свідчить про можливість існування мультиколінеарності. Інформацію про парну залежність може дати симетрична матриця коефіцієнтів парної кореляції або кореляції нульового порядку:

$$r = \begin{pmatrix} r_{K_1K_1} & r_{K_1K_2} & r_{K_1K_3} & \dots & r_{K_1K_k} \\ r_{K_2K_1} & r_{K_2K_2} & r_{K_2K_3} & \dots & r_{K_2K_k} \\ r_{K_3K_1} & r_{K_3K_2} & r_{K_3K_3} & \dots & r_{K_3K_k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{K_kK_1} & r_{K_kK_2} & r_{K_kK_3} & \dots & r_{K_kK_k} \end{pmatrix}$$

Але якщо в моделі використовується більше двох незалежних змінних, вивчення питання щодо мультиколінеарності не обмежується інформацією з зазначеної матриці. Явище

мультиколінеарності не зводиться тільки до існування парної кореляції між незалежними змінними. Більш загальна перевірка передбачає визначення показника (детермінанта) матриці r , який називається детермінантом кореляції і позначається $|r|$. Числові значення детермінанта кореляції знаходяться на множині: $|r| \in [0, 1]$.

2. Якщо $|r| = 0$, то існує повна мультиколінеарність, якщо $|r| = 1$ — мультиколінеарність відсутня, чим ближче $|r|$ до нуля, тим менша між незалежними змінними мультиколінеарність. Незважаючи на те, що на числове значення $|r|$ впливає дисперсія незалежних змінних, цей показник можна вважати точковою мірою щільності мультиколінеарності.

3. Якщо в економетричній моделі одержано мале значення параметра a_k при високому рівні коефіцієнта детермінації і при цьому F -критерій суттєво відрізняється від нуля, то це свідчить про наявність мультиколінеарності.

4. Якщо коефіцієнт детермінації R^2 , що розрахований для регресійних залежностей між однією незалежною змінною та іншими, має значення близьке до одиниці, то існує мультиколінеарність.

5. Якщо при побудові економетричної моделі на основі ступінчатої регресії включення нової незалежної змінної суттєво змінює оцінку параметрів моделі при незначному підвищенні (або зниженні) коефіцієнтів кореляції чи детермінації, то ця змінна знаходиться в лінійній залежності від інших, які введені в модель раніше.

Зазначені методи визначення мультиколінеарності мають один загальний недолік: вони не дозволяють визначити, яка мультиколінеарність є значною мультиколінеарністю, а якою можна знехтувати. Найбільш повне дослідження мультиколінеарності можна здійснити на основі алгоритму Феррара-Глобера. Зазначений алгоритм передбачає три види статистичних критеріїв: для перевірки мультиколінеарності масиву незалежних змінних χ^2 (хі-квадрат); для перевірки мультиколінеарності кожної незалежної змінної зі всіма незалежними змінними (F -критерій); для перевірки мультиколінеарності кожної пари незалежних змінних (t -критерій). Зазначені критерії при порівнянні з їх критичними значеннями дають можливість зробити конкретні висновки щодо наявності чи відсутності мультиколінеарності незалежних змінних.

Алгоритм Феррара-Глобера має наступні етапи.

Етап 1. Стандартизація (нормалізація) змінних.

Позначимо вектори незалежних змінних економетричної моделі через $X_1, X_2, X_3, \dots, X_m$. Елементи стандартизованих векторів визначимо за формулою :

$$X_{ik}^* = \frac{X_{ik} - \bar{X}_k}{\sqrt{n\sigma_{X_k}^2}}, \quad (B.1)$$

де n — кількість спостережень, ($i = \overline{1, n}$); m — число незалежних змінних, ($k = \overline{1, m}$); $\bar{X}_k$ — середнє арифметичне значення k -ї незалежної змінної; $\sigma_{X_k}^2$ — дисперсія k -ї незалежної змінної.

Етап 2. Знаходження кореляційної матриці:

$$R = X^{*'} X^*, \quad (\text{B.2})$$

де X^* – матриця стандартизованих незалежних змінних; $X^{*'}$ – матриця, транспонована до матриці X^* .

Етап 3. Визначення критерію χ^2 (хі-квадрат):

$$\chi^2 = \left[n - 1 - \frac{1}{6} (2m + 5) \right] \ln |R|, \quad (\text{B.3})$$

де $|R|$ – визначник кореляційної матриці R .

Значення цього критерію порівнюється з табличним при $\frac{1}{2} m(m-1)$ ступенях свободи і рівні значущості α . Якщо $\chi^2_{\text{факт}} < \chi^2_{\text{табл}}$ в масиві незалежних змінних не існує мультиколінеарності.

Етап 4. Визначення оберненої матриці C :

$$C = R^{-1} = (X^{*'} X^*)^{-1}.$$

Етап 5. Розрахунок F -критерія:

$$F_k = (c_k - 1) \frac{n-m}{m-1}, \quad (\text{B.4})$$

де c_{kk} – діагональні елементи матриці C . Фактичні значення критеріїв F_k порівнюються з табличними при $n - m$ і $m - 1$ ступенях свободи і рівні значущості α . Якщо $F_{k \text{ факт}} > F_{\text{табл}}$ відповідна k -та незалежна змінна мультиколінеарна з іншими.

Коефіцієнт детермінації для кожної змінної розраховується таким чином:

$$R_{X_k}^2 = 1 - \frac{1}{c_{kk}} \quad (\text{B.5})$$

Етап 6. Знаходження часткових коефіцієнтів кореляції:

$$r_{kj} = \frac{-c_{kj}}{\sqrt{c_{kk} * c_{jj}}}, \quad (\text{B.6})$$

де c_{kj} – елемент матриці C , що заходиться в k -му рядку і j -му стовпці, $k = \overline{1, m}$, $j = \overline{1, m}$, c_{kk} і c_{jj} – діагональні елементи матриці C .

Етап 7. Розрахунок t критеріїв:

$$t_{kj} = \frac{r_{kj} \sqrt{n-m}}{\sqrt{1-r_{kj}^2}} \quad (\text{B.7})$$

Фактичні значення критеріїв t_{kj} порівнюються з табличними при $n - m$ ступенях свободи і рівні значущості α . Якщо $t_{kj\text{факт}} > t_{\text{табл}}$, між незалежними змінними X_k і X_j існує мультиколінеарність.

Етап 6. Наявність мультиколінеарності в моделі є негативним явищем, що може призвести до зниження точності оцінювання моделі, неможливості введення нових змінних, надмірної чутливості оцінок коефіцієнтів моделі до вибірових даних тощо. Тому необхідно уникати мультиколінеарності в моделі. Це можна зробити, видаливши з моделі незалежні фактори, які мають сильний вплив на інші незалежні змінні, застосувавши метод гребеневої регресії.

Етап 7. Після виключення мультиколінеарних факторів здійснюється оцінка адекватності та статистичної значущості моделі. Для оцінки ступеню її адекватності реальному економічному процесу використовують: коефіцієнт множинної кореляції R , що показує сукупний вплив незалежних факторів на залежний $R \in [0; 1]$, чим ближче значення до 1, тим суттєвіший вплив факторів; коефіцієнт детермінації R^2 вказує на відповідність рівняння регресії реальному економічному процесу, $R^2 \in [0; 1]$ і чим ближче до 1, тим краще підібрана модель для опису конкретного економічного явища; статистичну значущість моделі в цілому оцінюють за допомогою критерію Фішера $F(m, n - m - 1)$ зі степенями свободи m (кількість незалежних факторів) та $(n - m - 1)$, де n – кількість спостережень, шляхом порівняння розрахункового й табличного його значення; статистичну значущість статистичних оцінок коефіцієнтів при незалежних змінних моделі оцінюють за допомогою критерію Ст'юдента t_{a_i} , розрахункові значення якого повинні перевищувати табличні.

Етап 8. Аналіз адекватності моделі дає підстави приймати рішення про відповідність її реальному економічному процесу, що досліджується та робити висновок про можливість використання рівняння регресії для прогнозування показників

У загальному вигляді зазначену модель можна записати таким чином (Б3.8):

$$Y = f(X_1, X_2, \dots, X_m, u), \quad (\text{B.8})$$

де Y – залежна змінна; X_j , ($j = \overline{1, m}$) – незалежні змінні; u – стохастична складова.

Залежна змінна Y називається також пояснюваною, ендогенною змінною, незалежні змінні X_j – пояснюючими, предетермінованими, екзогенними змінними.

Аналітична форма загальної лінійної економетричної моделі (Б3.9):

$$Y = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + \dots + a_m X_m + u, \quad (\text{B.9})$$

де a_j , ($j = \overline{0, m}$) – параметри моделі.

В матричній формі економетрична модель має вигляд (Б3.10):

$$Y = XA + u, \quad (\text{B.10})$$

де X – матриця незалежних змінних; A – вектор оцінок параметрів моделі; u – вектор залишків.

Щоб оцінити параметри моделі на основі методу найменших квадратів, необхідно дотримуватися таких передумов:

1) математичне сподівання залишків має дорівнювати нулю, тобто $M(u) = 0$;

2) значення вектора залишків u незалежні між собою і мають постійну дисперсію:

$$M(uu') = \sigma^2 E;$$

3) незалежні змінні моделі створюють лінійно-незалежну систему векторів, тобто

$$\begin{aligned} (X'_k X_j) &= 0, \quad k \neq j; \quad k = \overline{1, m} \\ (X'_k X_j) &= 1, \quad k = j; \quad j = \overline{1, m} \end{aligned}$$

Оператор оцінювання параметрів моделі на основі методу найменших квадратів: $A = (X'X)^{-1}X'Y$.

Оцінки A , які можна отримати на основі методу найменших квадратів, мінімізують суму квадратів залишків u .

При цьому значення вектора A є розв'язком нормальної системи рівнянь: $(X'X)A = X'Y$.

Якщо незалежні змінні в матриці X взяті як відхилення кожного значення від своєї середньої, то матрицю $X'X$ називають матрицею моментів. Числа, що стоять на її головній діагоналі, характеризують величину дисперсій незалежних змінних, інші елементи відповідають взаємним коваріаціям. Оцінки параметрів загальної економетричної моделі повинні мати такі властивості: незміщеності, обґрунтованості, ефективності, інваріантності. Оцінка параметра моделі буде незміщеною, коли дотримується рівність: $M(A) = A$.

Якщо ця рівність не дотримується, то різниця $M(A) - A = Q$ називається зміщенням оцінки. Оцінка параметра моделі буде обґрунтованою, якщо при заданій малій величині $\varepsilon > 0$ справедливе відношення: $\lim_{n \rightarrow \infty} P \{ |A - A| < \varepsilon \} = 1$.

Оцінки A параметрів A називаються *ефективними*, коли вони мають найменшу дисперсію. Якщо функція $g(A)$ відповідає функції $g(A)$, то оцінки A параметрів A є інваріантними. Між оцінками параметрів економетричної моделі та коефіцієнтом кореляції, що характеризує щільність зв'язку, існує зв'язок. Для простої економетричної моделі його можна записати таким чином:

$$a = r \frac{\sigma_y}{\sigma_x}, \quad (B.11)$$

де r – коефіцієнт парної кореляції; σ_y , σ_x – середньоквадратичне відхилення відповідно залежної і незалежної змінної.

Це співвідношення було покладено в основу алгоритму визначення альтернативної оцінки параметрів моделі за методом найменших квадратів. Алгоритм має назву поетапної регресії і враховує наступні етапи:

Етап 1. Стандартизація (нормалізація) всіх змінних моделі:

$$\begin{aligned} Y_i^* &= \frac{Y_i - \bar{Y}}{\sigma_y}; \\ X_i^* &= \frac{X_i - \bar{X}}{\sigma_x}. \end{aligned}$$

Етап 2. Визначення кореляційної матриці r , елементи якої розраховуються таким чином:

$$r_{YX_j} = \frac{1}{n} Y^* X_j^* ;$$

$$r_{X_k X_j} = \frac{1}{n} X_k^* X_j^* ; k = \overline{1, m}, j = \overline{1, m}.$$

Етап 3. З усіх елементів матриці r_{YX_j} вибирається той, якому відповідає $\max\{|r_{YX_j}|\}$. Це означає, що незалежна змінна X_j найтісніше зв'язана з залежною змінною Y . Будується економетрична модель: $Y^* = \beta_j X_j^*$.

Етап 4. Серед інших елементів матриці r_{YX_j} знову вибирається $\max\{|r_{YX_j}|\}$. Якщо даному коефіцієнту кореляції відповідає X_{j+1}^* , то ця змінна вводиться в побудовану раніше економетричну модель. В результаті отримаємо:

$$Y^* = \beta_j X_j^* + \beta_{j+1} X_{j+1}^*$$

Процес продовжується доти, доки всі незалежні змінні поступово будуть включені в модель. Якщо є обмеження, яке вказує на недоцільність розширення економетричної моделі за рахунок змінних, що залишилися, то процес розрахунку закінчується раніше. Таким обмеженням може бути співвідношення між коефіцієнтом кореляції чи детермінації, виправленими й не виправленими на число ступеней свободи.

Система нормальних рівнянь у даному алгоритмі є наступною

$$\begin{cases} r_{YX1} = \beta_1 + \beta_2 r_{X1X2} + \beta_3 r_{X1X3} + \dots + \beta_m r_{X1Xm} \\ r_{YX2} = \beta_1 r_{X1X2} + \beta_2 + \beta_3 r_{X2X3} + \dots + \beta_m r_{X2Xm} \\ \dots \\ r_{YXm} = \beta_1 r_{X1Xm} + \beta_2 r_{X2Xm} + \beta_3 r_{X3Xm} + \dots + \beta_m \end{cases} \quad (B.12)$$

Позначимо елементи r_{YX_j} через вектор r_{YX} , а інші елементи $r_{X_k X_j}$ через матрицю r , тоді система рівнянь у матричному вигляді матиме такий вигляд:

$$r\beta = r_{YX}$$

Звідси $\beta = r^{-1} r_{YX}$, тобто отримаємо альтернативний оператор оцінювання параметрів моделі за методом найменших квадратів.

Оскільки оцінки параметрів моделі β відносяться до стандартизованих змінних, то щоб перейти до оцінок параметрів моделі в якій змінні мають свій початковий вимір, необхідно:

$$a_j = \beta_j \frac{\sigma_Y}{\sigma_{X_j}}, j = \overline{1, m};$$

$$a_0 = \bar{y} - \sum_j a_j \bar{x}_j.$$

Множинний коефіцієнт детермінації, який визначає рівень варіації залежної змінної за рахунок незалежних, розраховується:

$$R^2 = \frac{\sigma_Y^2 - \sigma_u^2}{\sigma_Y^2},$$

Множинний коефіцієнт кореляції $R = \sqrt{R^2}$ характеризує тісноту зв'язку між залежною і незалежними змінними. Множинний коефіцієнт детермінації і кореляції знаходяться на множині $R^2 \in]0, 1[$; $R \in]0, 1[$.

Якщо оцінка параметрів моделі отримана на основі покрокової регресії, то для визначення коефіцієнта детермінації можна використати такі співвідношення:

$$R^2 = 1 - \frac{|r|}{R_{11}}; \quad (B.13)$$

$$R^2 = \beta_1 r_{YX_1} + \beta_2 r_{YX_2} + \beta_3 r_{YX_3} + \dots + \beta_m r_{YX_m},$$

де $|r|$ – визначник матриці r ; R_{11} – алгебраїчне доповнення першого елемента матриці r .

Гіпотеза про наявність чи відсутність зв'язку між залежною і незалежною змінними може бути перевірена на основі F -критерію:

$$F = \frac{\sigma_y^2 - \sigma_u^2}{\sigma_u^2} = \frac{\sigma_p^2}{\sigma_v^2}.$$

Фактичне значення F -критерію порівнюється з табличним при ступенях свободи $n - 1$ і $m - 1$ і вибраному рівні довіри. Якщо $F_{\text{факт}} > F_{\text{табл}}$, то гіпотеза про суттєвість зв'язку між залежною і незалежними змінними економетричної моделі підтверджується, в протилежному випадку — $F = \frac{\sigma_y^2 - \sigma_u^2}{\sigma_u^2} = \frac{\sigma_p^2}{\sigma_v^2}$ відкидається. Альтернативна формула розрахунку F -критерію через коефіцієнт детермінації:

$$F = \frac{R^2 / (m - 1)}{(1 - R^2) / (n - m)}.$$

Значущість оцінок параметрів моделі можна визначити на основі t -критерію:

$$t_j = \frac{a_j}{\sqrt{\sigma_v^2 c_j}}.$$

Значення критерію t_j порівнюється з табличним при вибраному рівні значущості і $n - m$ ступенями свободи. Якщо $t_{\text{факт}} > t_{\text{табл}}$, то відповідний параметр економетричної моделі є достовірним. На основі t -критерію і стандартної помилки будуються довірчі інтервали для параметрів a_j : $a_j \pm t_{(\alpha)} \sqrt{\sigma_v^2 c_j}$.

Прогноз залежної змінної на основі економетричної моделі при заданих залежних змінних можна виконати на основі такого співвідношення: $Y_{\text{пр}} - t_{(\alpha)} S(y) \leq Y \leq Y_{\text{пр}} + t_{(\alpha)} S(y)$.

У цьому співвідношенні $S(y)$ є стандартною помилкою прогнозу:

$$S(y) = \sqrt{\sigma_u^2 X_p' (X'X)^{-1} X_p},$$

де X_p – прогнознi значення незалежних змiнних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Азове Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азове, А.П. Челенков. – М. : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 256 с.
- 2 Анализ и оценка экономической устойчивости вузов : [монография] / [под ред. С.А. Белякова]. – М. : МАКС Пресс, 2008. – 194 с.
- 3 Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях: автореф. дисс. канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / С.Н. Анохин – Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. – 20 с.
- 4 Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; [под ред. Л.И. Евенко]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
- 5 Багрова І.В. Складові та фактори конкурентоспроможності / І.В. Багрова, О.Г. Нефедова // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 1 (11). – С. 11–16.
- 6 Безтелесна Л. Механізм забезпечення сталої конкурентоспроможності великого промислового підприємства / Л. Безтелесна // Економіст. – 2004. – № 12. – С. 40–43.
- 7 Беленов О.Н. Конкурентные преимущества и конкурентоспособность промышленных предприятий: подходы, анализ, оценка : [монография] / О.Н. Беленов, В.В. Долгих. – Воронеж : ВГУ, 2004. – 80 с.
- 8 Богачев Р.М. Конкурентоспроможність вітчизняних вертикально інтегрованих економічних систем / Тези доповідей IV Міжнар. наук. - практ. конф. «Маркетинг та логістика в системі менеджменту». – Л.: Львівська політехніка, 2002. – 416 с.
- 9 Большой экономический словарь: 22000 терминов / [ред. А.Н. Азрилиян]. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 1245 с.
- 10 Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.slovope-dia.com>.
- 11 Борисенко З.М. Основи конкурентної політики : [підруч.] / З.М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
- 12 Брутман А.Б. Промышленное предприятие как объект измерения конкурентоспособности: методологический аспект / А.Б. Брутман // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 4. Т. 2. – С. 154–161.
- 13 Бугай В.З. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства / В.З. Бугай, В.М. Омельченко // Держава та регіони. – 2008. – № 1. – С. 34–39.
- 14 Бузько І.Р. Конкурентное позиционирование в стратегическом управлении предприятия / И.Р. Бузько, С.А. Рекиянов // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2007. – № 10. – С. 37–43.
- 15 Булах І.В. Математична модель оцінки стратегічної конкурентоспроможності підприємства / І.В. Булах // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2007. – № 3 (39). – С. 24–31.
- 16 Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електров'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.В. Булах. – О., 2008. – 20 с.
- 17 Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електров'язку / І.В. Булах, Т.Б. Надтока // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – 2008. – № 33 (2). – С. 245–251.
- 18 Буркинский Б. Инновационный уровень производства и конкурентоспособность черной металлургии Украины / Б. Буркинский // Экономика Украины. – 2006. – № 4. – С. 4–16.
- 19 Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь. – ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
- 20 Вальтух К.К. Теорема Эрроу-Добре о конкурентном равновесии и проблемы экономической теории / К.К. Вальтух // Проблемы народнохозяйственного оптимума. – 1973. – № 5. – С. 135–187.

- 21 Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий : [монография] / В.А. Василенко. – К. : Центр учебной літератури, 2005. – 648 с.
- 22 Василенко В.Н. Конкурентоспособность регионов: источники, оценки и перспективы : [монография] / Василенко В.Н., Агафоненко О.Ю., Будяков В.Е. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 363 с.
- 23 Василенко В.О. Стратегічне управління / В.О. Василенко – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
- 24 Виробництво основних видів промислової продукції (1990–2012рр.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 25 Вовчак А.В. Конкурентні переваги підприємства: сутність і класифікація / А.В. Вовчак, Р.В. Камішніков // Маркетинг в Україні. – 2005. – № 2. – С. 50–53.
- 26 Воробієнко С.П. Сукупність та взаємозв'язок факторів конкурентоспроможності телекомунікаційних послуг / С.П. Воробієнко // Наукові праці Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова. Зб. наук. праць. Вип. 1. – Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2009. – С. 116–121.
- 27 Воронкова А.Е. Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект : [монографія] / А.Е. Воронкова, Н.Г. Калужна, В.І. Оленко. – Харків : Інжек, 2008. – 511 с.
- 28 Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : [монография] / А.Э. Воронкова. – [2-е изд.]. – Луганск : ВНУ им. В. Даля, 2004. – 320 с.
- 29 Галелюк М.М. Система управління конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства / М.М. Галелюк // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2 (14). – С. 15–20.
- 30 Галелюк М.М. Чинники та стратегії конкурентоспроможності машинобудівних підприємств: автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.00.04 / М.М. Галелюк; Національний університет «Львівська політехніка». – Л., 2010. – 23 с.
- 31 Гатаулин А.М. Система прикладных статистико-математических методов обработки экспериментальных данных / А.М. Гатаулин. – М.: Изд-во МСХА, 2002. – Ч.1. – С. 22–24.
- 32 Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, И. Трофимова // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 67–77.
- 33 Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 34 Глинский В.В. Статистический анализ / В.В. Глинский, В.Г. Ионин. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1998. – 264 с.
- 35 Глібов Р.В. Оцінка факторів конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах трансформації ринкових процесів / Р.В. Глібов, Ю.В. Давидюк, І.О. Кулаківська // Динаміка на сучасній науці : матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференція. – Софія : «БялГрад-БГ» ООД, 2010. – Том 3.– С. 7–9.
- 36 Головихин С.А. Теоретические основы определения конкурентных преимуществ машиностроительного предприятия / С.А. Головихин, С.М. Шипилова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2004. – № 1 (6). – С. 95–100.
- 37 Голубева Н.М. Оцінка конкурентоспроможності підприємства та заходи щодо її підвищення / Н.М. Голубева, Г.О. Цона, С.М. Голубева // Маркетинг: теорія і практика. Зб. наук. праць. Вип. 15. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2009. – С. 61–70.
- 38 Горшкова Л.А. Анализ конкурентоустойчивости субъекта хозяйствования [Электронный ресурс] / Л.А. Горшкова//Аудити і фінансовий аналіз. – 2003. – № 3. – Режим доступу : http://www.auditfin.com/fin/2003/3/fin_2003_03_rus_04_03_Gorschkova/fin_2003_03_rus_04_03_Gorschkova.asp
- 39 Градінарова О.О. Рефлексивне управління конкурентоспроможністю підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.О. Градінарова. – Донецьк, 2009. – 20 с.

- 40 Гранатуров В.М. Усовершенствование системы определений в сфере конкурентоспособности / В.М. Гранатуров, В.М. Осипов // Економіка промисловості. – 2005. – № 3 (29). – С. 143–151.
- 41 Гринберг Р.Г. Контуры глобального мира: обозначая будущее / Р.Г. Гринберг // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2011. – 1(13). – С. 17–28.
- 42 Гриценко К.Г. Моделювання оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на основі нечіткої логіки / К.Г. Гриценко // Збірник наукових праць ДВНЗ «УАБС НБУ» «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». – Суми: ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2010. – Вип.29. – С.103–113.
- 43 Грозний І.С. Використання узагальнюючих показників для оцінки процесу формування конкурентних переваг промислового підприємства / І.С. Грозний // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 31–35.
- 44 Гросул В.А. Соціально-економічна стійкість підприємства: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : [монографія] / В.А. Гросул. – Харків : ХДУХТ, 2007. – 303 с.
- 45 Джерелюк Ю.О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / Ю.О. Джерелюк // Таврійський науковий вісник. – 2009. – №. 64. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavrv/2009_64/64_58.pdf
- 46 Дикань В.Л. Обеспечение конкурентостойчивости предприятия : [монография] / В.Л. Дикань. – Х. : Основа, 1995. – 160 с.
- 47 Дмитренко Л.О. Машинобудівна галузь в умовах світової фінансової кризи: стан та перспективи / Л.О. Дмитренко // Вісн. Київ. нац. ун-ту. імені Тараса Шевченка. – Економіка – 2010. – Вип. 117. – С. 44–46.
- 48 Еремейчук Р.А. Разработка стратегии развития предприятия на основе его способности к самоорганизации / Р.А. Еремейчук // Вісник Науковий журнал. – 2001. – №2 (18). – С. 77–79.
- 49 Ермолов М.О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара / М.О. Ермолов. – В кн. Как продать товар на вашем рынке. – М. : Мысль, 1990. – С. 228–241.
- 50 Ефферин В.П. Оценка конкурентоспособности при маркетинговых исследованиях / В.П. Ефферин, В.В. Мотин. – М. : Домодедово, 1993. – 93 с.
- 51 Ємельянова І. Класифікація факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств / Ірина Ємельянова // Економіка. – 2010. – № 2 (102). – С. 20–23.
- 52 Єфременко О.В. Використання оцінки конкурентостійкості в оцінюванні конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / О. В. Єфременко. – Луганськ, 2011. – 19 с.
- 53 Єфременко О.В. Конкурентостійкість підприємства: поняття та види [Електронний ресурс] / О.В. Єфременко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2010. – №2. – Ч.2. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum./VSUNU/2010_2_2/Efremenko.pdf.
- 54 Жаворонкова Г. Формування конкурентних переваг підприємства / Г. Жаворонкова, Я. Миколаївська // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2009. – № 21. – С. 80–86.
- 55 Журан О.А. Умови формування характеристик конкурентоспроможності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О.А. Журан. – О., 2006. – 20 с.
- 56 Заблоцький В.: Ціна економічної свободи [Електронний ресурс] / В. Заблоцький // Офіційний сайт Партії Регіонів України – Режим доступу : <http://partyofregions.ua/news/blog/4fe303a163e-ac59348000225>.
- 57 Завсєгдашня І.В. Комплексна рейтингова оцінка конкурентоспроможності гірничо-збагачувальних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.В. Завсєгдашня. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.
- 58 Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.

- 59 Зайцев О.Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий (на примере промышленности строительных материалов): автореф. дисс. канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О.Н. Зайцев. – Хабаровск, 2007. – 23 с.
- 60 Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-XII зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
- 61 Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7.06.1996 р. № 236/96-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
- 62 Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
- 63 Закон України від 07.02.2002 № 3023-III «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» // Урядовий кур'єр від 03.04.2002 р. № 63.
- 64 Закревська Л.М. Оцінка та підвищення конкурентоспроможності підприємств кондитерської промисловості України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Л.М. Закревська. – К., 2005. – 20 с.
- 65 Захаркевич Н.П. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств цукрового виробництва регіону / Н.П. Захаркевич // Есопотіх. – 2006. – №2 – С. 91–98.
- 66 Захарова С.В. Формирование и развитие организационно-экономического механизма управления конкурентоустойчивостью промышленного предприятия : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / С.В. Захарова. – Саратов, 2006. – 21 с.
- 67 Зеңченко С.В. Подходы к исследованию ресурсного потенциала региона [Электронный ресурс] / С.В. Зеңченко, Е.Ю. Громова // Современные проблемы экономики, управления и юриспруденции : материалы Междунар. науч.-практ. конф., 16–20 марта 2009. – Мурманск : МГТУ, 2009. – Режим доступа : <http://www.mstu.edu.ru/science/conferences/econom2009/conference.pdf>
- 68 Зозулев А. Об усилении конкурентных преимуществ предприятия / А. Зозулев // Экономика Украины. – 2003. – № 8. – С. 33–38.
- 69 Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений / Ю.Б. Иванов. – Х. : ХГЭУ, 1997. – 248 с.
- 70 Иванов В.Л. Организация управления экономической устойчивостью предприятия на основе совершенствования его организационной структуры управления : [монография] / В.Л. Иванов. – Луганск : ВНУ им. В. Даля, 2007. – 148 с.
- 71 Иванова Т.Ю. Теория организации / Т.Ю. Иванова, В.И. Приходько – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.
- 72 Иванченкова Л.В. Категория конкурентоспособности как объект исследований в современной теории конкуренции / Л.В. Иванченкова // Экономика харчової промисловості. – 2009. – № 3. – С. 31–33.
- 73 Иванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : [монографія] / Иванов Ю.Б., Орлов П.А., Иванова О.Ю. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 352 с.
- 74 Иванов В.Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) : [монографія] / В.Л. Иванов. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. – 268 с.
- 75 Індекси промислової продукції за 2000–2012 роки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 76 Каболов В.В. Конкурентоустойчивость и технология управления изменениями / В.В. Каболов // Вестник Владикавказского научного центра. – 2008. – Т. 8. – № 4. – С. 71–73.
- 77 Капітанець Ю.О. Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю.О. Капітанець. – Т., 2009. – 20 с.

- 78 Качмарик Я.Д. Управління та економічне оцінювання конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкового механізму / Я.Д. Качмарик, Н.М. Райтер // Науковий вісник НЛТУ України. Зб. наук.-техніч. праць. Вип. 20 (4). – Львів : ДВНЗ «Національний лісотехнічний університет України», 2010. – С. 206–210.
- 79 Кирчата І.М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.М. Кирчата. – Маріуполь, 2007. – 20 с.
- 80 Кіріченко Н.С. Методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Н.С. Кіріченко // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Зб. наук. праць. Вип. 5. – Луганськ : ЛНАУ, 2009. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/Ekon/2009_5/articles/N.S._Kirichenko.pdf
- 81 Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: [навч. посібн.] / [Клименко С. М., Дуброва О.С., Барабась Д.О.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
- 82 Кныш М.И. Конкурентные стратегии: [учебн. пособ.] / М.И. Кныш. – СПб : Изд-во «Нева», 2000. – 284 с.
- 83 Кобец С. П. Методика использования кластерного анализа как инструмента оценки конкурентоспособности продукции / С. П. Кобец, С. Ю. Кныш // Дослідження та оптимізація економічних процесів: труди V-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Оптимум – 2006» (Харків, 23–24 листоп. 2006 р.). – Х., 2006. – С. 55–56.
- 84 Кобец С.П. Использование кластерного анализа как инструмента оценки конкурентоспособности / С.П. Кобец // Економіка і регіон. – 2009. – №3. – С. 104–109.
- 85 Кобец С.П. Этапы формирования механизма управления конкурентно устойчиво машиностроительных предприятий / С.П. Кобец // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2014. – № 33 (1076). – С. 116–120
- 86 Кобец С. П. Конкурентна стійкість машинобудівних підприємств: управлінський аспект / С. П. Кобец // Сучасна економіка: актуальні проблеми та перспективи розвитку : кол. моногр. за ред. Прохорової В.В. – Х. : «НТМТ», 2014. – С. 250–256.
- 87 Кобец С.П. Конкурентоспроможність як складова конкурентної стійкості підприємства / С.П. Кобец // Інвестиційні та інноваційні пріоритети діяльності економічних суб'єктів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.; 6–7 грудня 2013р. – О., 2013р. – Ч.3. – С. 8–10.
- 88 Кобец С.П. Методика оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств / С.П. Кобец // Научно-практический журнал «Экономика и управление». – 2014. – № 1 – С. 116–120.
- 89 Кобец С.П. Модель стратегічного управління конкурентно стійкістю машинобудівних підприємств на засадах інноваційного розвитку / С.П. Кобец // Соціальні, економічні і фінансові проблеми в умовах глобалізації: матер. міжнар. науково-практ. конф.; 7 березня 2014 р. – Сімферополь, 2014. – С. 27–28.
- 90 Кобец С.П. Особливості формування системи управління конкурентно стійкістю машинобудівного підприємства / С.П. Кобец // Стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.; 27–28 грудня 2013 р. – Черкаси, 2013р. – С. 51–53.
- 91 Кобец С.П. Оцінка конкурентної стійкості машинобудівних підприємств / С.П. Кобец // Научно-практический журнал «Экономика и управление». – 2014. – №2 – С. 90–94.
- 92 Кобец С.П. Оцінка рівня конкурентоспроможності промислових підприємств як основа формування їх конкурентної стратегії / С.П. Кобец // Научно-практический журнал «Экономика и управление». – 2013. – № 6 – С. 125–128.
- 93 Кобец С.П. Проблеми управління конкурентно стійкістю підприємств машинобудування / С.П. Кобец // Сучасні тенденції в економіці та управління: новий погляд: матеріали III - і міжнар. наук.-практ. конф.; 29–30 листопада 2013р. – Донецьк, 2013. – Ч.3. – С. 62–64.

- 94 Кобець С.П. Проблеми формування конкурентного середовища в Україні після світової фінансової кризи 2008–2009 років / С.П. Кобець // Економіка і управління: виклики та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.; 4–5 лютого 2013 р. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 47–49.
- 95 Кобець С.П. Світовий та відчизняний досвід антимонопольного законодавства / С.П. Кобець // Держава та регіони. – 2013. – №4. – С. 27–33.
- 96 Кобець С.П. Складові управління конкурентною стійкістю підприємств машинобудування / С.П. Кобець // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – №43 – С. 227–231
- 97 Кобець С.П. Стратегічне управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств на засадах інноваційного розвитку / С.П. Кобець // Бізнес інформ. – 2014. – №4. – С. 460–464.
- 98 Кобець С.П. Сучасні підходи до визначення поняття «конкурентна стійкість підприємства» / С.П. Кобець, В.В. Прохорова // Актуальні проблеми формування та управління потенціалом підприємств в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22–25 жовт. 2013 р.). – Х.: УІПА, 2013. – С. 200–202.
- 99 Кобець С.П. Управління конкурентною стійкістю машинобудівних підприємств за допомогою сценарних методів прогнозування / С.П. Кобець // Економіка і управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2014. – №2. – С. 77–84.
- 100 Кобець С.П. Управління конкурентною стійкістю промислових підприємств: теоретичний аспект / С.П. Кобець // Проблеми системного підходу в економіці. – 2013. – № 46 – С. 61–67.
- 101 Кобець С.П. Формування управлінських рішень у залежності від рівнів конкурентоспроможності та конкурентної стійкості машинобудівних підприємств / С.П. Кобець // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – №.45 – С. 83–87.
- 102 Ковалёв Г.Л. Инновационные коммуникации: Учеб. пособие для вузов. / Г.Л. Ковалёв – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 288 с.
- 103 Коваленко О.М. Формування структури системи управління конкурентоспроможністю підприємства харчової промисловості [Електронний ресурс] / О.М. Коваленко, О.В. Станіславик // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – О., 2013. – № 1 (6). – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No2/78-83.pdf>
- 104 Конисько О.В. Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / О.В. Конисько // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С.61–63 с.
- 105 Конкурентная диагностика фирмы: концепция, содержание, методология : [монография] / [Шевченко Л.С., Торкатюк В.И., Кизим Н.А., Шутенко А.Л.]. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2008. – 240 с.
- 106 Конкурентоспособность продукции и предприятия / [Букринский Б.В., Лазварева Е.В., Агеева И.Н. и др.]; Научн. ред. Букринский Б.В. – О.: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002 – 131с.
- 107 Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України; [за ред. Ю.В. Полунєєва]. – К. : ЛАТ&К, 2006. – 176 с.
- 108 Костирко Л.А. Формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л.А. Костирко. – Донецьк, 2004. – 33 с.
- 109 Костырко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия : [монография] / Л.А. Костырко. – [2-е изд.]. – Х. : Фактор, 2008. – 336 с.
- 110 Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; Пер. с англ. – М.: «Ростинтэр», 1996.– 704 с.
- 111 Кошеленко В.О. Конкурентоспособность предприятия как характеристика его жизнеспособности в конкурентной среде / В.О. Кошеленко // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 224. Т. III. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 666–676.
- 112 Краткий экономический словарь / Под. ред. А.Н. Азриляна. – М.:Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.
- 113 Круглов М.И. Стратегическое управление компанией / М.И. Круглов. – М: Русская деловая литература, 1998. – 768 с.

- 114 Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. Одоннел. – М. : Прогресс, 1981. – 512 с.
- 115 Кучерявый А.В. Устойчивость и конкурентоспособность предприятия : [монография] / А.В. Кучерявый. – М. : Знания, 2008. – 318 с.
- 116 Лебедева В.В. Управління конкурентною стійкістю аграрних підприємств / В.В. Лебедева // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип.2(5) –Т.1. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С 139–145.
- 117 Лепа Н.Н. Управление конкурентными преимуществами предприятия / Н.Н. Лепа. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 296 с.
- 118 Лепа С.А. Методи оцінки і аналізу конкурентоспроможності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / С.А. Лепа. – Донецьк, 2002. – 18 с.
- 119 Литвиненко А.Н. Методологические вопросы оценки экономических аспектов конкурентоспособности машиностроительной продукции / А.Н. Литвиненко, М.А. Татьянаенко // Бюлетень інностранный коммерческой информации. – 1981. – Приложение №1. – С. 36–39.
- 120 Лишиленко В.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: [підруч.] / В.І. Лишиленко. – К. : Центр навчальної літератури. 2006. – 325 с.
- 121 Лісовська Л.С. Конкурентоспроможність – комплексна характеристика суб'єкта ринкової економіки / Л.С. Лісовська, А.А. Теребух, Г.В. Рачинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми економіки та управління. Зб. наук. праць. Вип. 611. – Львів : НУЛП, 2008. – С. 26–32.
- 122 Лощина Л.В. Методика комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємств / Л.В. Лощина, В.М. Мілашенко // Економічні науки. Серія : економіка та менеджмент. Зб. наук. праць. Вип. 5 (18). Ч. 1. – Луцьк : ЛДТУ, 2008. – С. 354–365.
- 123 Макконел К.Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. / К.Р. Макконел, С.Л. Брю. – М. : Республика, 1993. Т. 2. – 400 с.
- 124 Максимов В.В. Обґрунтування стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства / В.В. Максимов, Я.В. Бурко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Дала. – 2009. – № 9. – С. 69–77.
- 125 Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : [монографія] / [Козаченко Г.В., Воронкова А. Е., Медяник В.Ю., Назаров В.В.]. – К. : Лібра, 2003. – 328 с.
- 126 Мальчик М.В. Конкурентоспроможність як чинник підвищення ефективності підприємств сільськогосподарського машинобудування / М.В. Мальчик // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 106–109.
- 127 Маракулин М.В. Оптимизация структуры компании в целях повышения конкурентоспособности [Электронный ресурс] / М.В. Макарулин // Менеджмент в России и за рубежом. – 2003. – № 1. – Режим доступа : <http://www.mevriz.ru/articles/2003/1/1087.html>
- 128 Маркова В.Д. Стратегический менеджмент : [курс лекций] / В.Д. Маркова, С.А. Кузнецова. – М. : ИНФА-М: Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. – 288 с.
- 129 Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 310 с.
- 130 Машинобудівний комплекс (січень-квітень 2009 р.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу : <http://ukrexport.gov.ua/ukr/ptom/ukr/1726.html>.
- 131 Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.
- 132 Медведева О.В. Прогнозирование в системе экономических отношений [Электронный ресурс] / О.В. Медведева. – Режим доступа : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2004/kita/zhelezniichenko/library/prognoz.ht>

- 133 Милль Дж. С. Основы политической экономии: Пер. с англ. / Под общ. ред. А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс, 1981. – Т. 3. – 447 с.
- 134 Мильнер Б.З. Теория организации / Б.З. Мильнер – М. : Инфра-М. – 2010. – 480 с.
- 135 Мілевський С.В. Моделі аналізу та управління конкурентоспроможністю промислових підприємств : [монографія] / С.В. Мілевський, О.В. Мілов. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. – 156 с.
- 136 Мохначев С.А. Управленческие аспекты конкурентостойчивости регионального вуза на рынке образовательных услуг / С.А. Мохначев // Интеграция образования. – 2007. – № 3/4 (48/49). – С. 14–16.
- 137 Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2011. – 568 с.
- 138 Надточій І.І. Сутність і значення конкурентоспроможності в розвитку підприємств [Електронний ресурс] / І.І. Надточій // Вісник Національного університету кораблебудування. – 2010. – № 2. – Режим доступу : <http://ev.nuos.edu.ua/ru/material?publicationId=7410>
- 139 Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 140 Носова Т.Ю. Моделирование конкурентоспособности: основные подходы / Т.Ю. Носова // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. – 2008. – № 33–1. – С. 84–89.
- 141 Оберемчук В.Ф. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства: стратегічні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / В.Ф. Оберемчук. – Київ, 1999. – 19 с.
- 142 Обсяги экспорту-импорту товаров [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 143 Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за 2001–2012рр. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 144 Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 22-е изд. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
- 145 Освіта. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 146 Осипов В.М. Управління конкурентоспроможністю продукції металургійної галузі : [монографія] / В.М. Осипов. – Одеса : МПП «Евен», 2005. – 347 с.
- 147 Осипов В.Н. Оценка конкурентоспособности продукции производственного назначения / В.Н. Осипов, В.А. Диленко, А.А. Стрелец. – О.: ИПРЭИ НАН Украины, 2001. – 152 с.
- 148 Основи економічної теорії: [підруч.] / За ред. О.О. Мамалуя. – К : Юрінком Інтер, 2006. – 479 с.
- 149 Основы менеджмента: учебное пособие / Л.В. Плахова, Т.М. Анурина, С.А. Легостаева и др. – 2-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2013. – 486 с.
- 150 Павлова В.А. Інформаційно-методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства / В.А. Павлова // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 80. – С. 122–126.
- 151 Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : [монографія] / В.А. Павлова. – Донецьк : Видавництво ДУЕП, 2006. – 276 с.
- 152 Петров В. Конкурентоспособность / В. Петров // РИСК. – 1999. – № 4. – С. 4–11.
- 153 Петруня Ю.Є. Маркетинг на ринку освітніх послуг / Ю.Є. Петруня // Маркетинг в Україні. – 2004. – № 1. – С. 52–55.
- 154 Печеркина Е.В. Классификация факторов конкурентостойчивости предприятия [Электронный ресурс] / Е.В. Печеркина // Вестник оренбургского государственного университета. – 2005. – № 8. – Режим доступа : http://vestnik.osu.ru/2005_8/14.pdf

- 155 Піддубна А.І. Розвиток управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства на основі системного та стратегічного підходів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А.І. Піддубна. – Х., 2006. – 22 с.
- 156 Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм, регулювання та управління : [монографія] / Л.І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
- 157 Піддубний І.О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: [підруч.] / І.О. Піддубний, А.І. Піддубна. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 262с.
- 158 Подвірна Н. Умови ефективності управлінських рішень [Електронний ресурс] / Н. Подвірна // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів, 2011. – Випуск 23. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10385/1/21.pdf>.
- 159 Полтавская Е.А. Исследование процессов формирования и развития конкурентных преимуществ предприятия / Е.А. Полтавская // Региональнi перспективи. – 2003. – № 1 (26). – С. 39–41.
- 160 Пономаренко В.С. Стратегічне управління розвитком підприємства : [підруч.] / В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, О.М. Тридід. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с.
- 161 Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : [монографія] / Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. – Х. : Інжек, 2003. – 328 с.
- 162 Попков, В. П. Организация предпринимательской деятельности: схемы и таблицы / В. П. Попков, Е. В. Евстафьева – СПб. : Питер, 2007. – 352 с.
- 163 Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер; пер. с англ. И. Минервина. – М. : «Альпина Паблишер», 2011. – 454 с.
- 164 Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; пер. с англ. Е. Калинина. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
- 165 Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер; пер. з англ. К. Олійника, Р. Сільського. – К. : Основи, 1997. – 390 с.
- 166 Портер М.Е. Международная конкуренция. / Под ред. В.Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
- 167 Портер М.Э. Конкуренция / М.Э. Портер ; [пер. с англ. О.Л. Пелявский, А.П. Уриханян, Е.Л. Усенко, И.А. Шишкина]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
- 168 Постанова КМУ від 12.09.2011 р. № 1130 «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» // Урядовий кур'єр від 15.11.2011 р. №213.
- 169 Постанова КМУ від 20.04.2013 р. № 243 «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2013 р.» // Урядовий кур'єр від 25.05.2013 р. № 92
- 170 Постанова КМУ від 27.02.2013 р. № 187 «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр.» // Урядовий кур'єр від 10.04.2013 р. №67.
- 171 Прохорова В.В. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролю / В.В. Прохорова, В.І. Чобіток. – Х. : НТМТ, 2012. – 248 с.
- 172 Прохорова В.В. Формування системи управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства / В.В. Прохорова, С.П. Кобець // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія : Економіка. Том XIV, вип. 266. – 2013. – С. 194–201.
- 173 Прус Л. Теоретичні засади управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Л. Прус // Вісник ТДЕУ. – 2006. – №2. – Режим доступу : <http://www.library.tane.edu.ua>
- 174 Ревчук С.К. Основи теорії економічної конкуренції : [навч. посіб.] / Ревчук С.К., Сива Т.В., Ревчук Л.С. – К. : Знання, 2007. – 271 с.
- 175 Рибницький Д.О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Д.О. Рибницький, Т.А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20 (9). – С. 227–230.

- 176 Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – Петрозаводск: Петроком, 1993. – 159 с.
- 177 Саблина Н.В. Использование метода таксономии для анализа ресурсов предприятия [Электронный ресурс] / Н.В. Саблина, В.А. Теличко. – Режим доступа : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bi/2009_3/78-82.pdf
- 178 Савицкая В.Г. Экономический анализ : [учебник] / Г.В. Савицкая. – 10-е изд., испр. – М.: Новое знание, 2004. – 640 с.
- 179 Савченко С.М. Загальні положення оцінки конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / С.М. Савченко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2008. – № 4. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-4/Savchenko_408.htm
- 180 Савченко С.М. Конкурентоспроможність українського машинобудівного комплексу на зовнішніх та внутрішніх ринках / С.М. Савченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. – №29. – С.20–29.
- 181 Савчук С.И. Методы оценки конкурентоспособности: логика построения и анализ возможностей / С.И. Савчук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Економіко-математичне моделювання. – 2003. – №14 – С. 54–65.
- 182 Савчук С.И. Основы теории конкурентоспособности / С.И. Савчук. – Мариуполь : ИПРЭИ НАН Украины, Рената, 2007. – 520 с.
- 183 Савчук С.И. Технологические сдвиги в черной металлургии России и Украины как индикатор уровня конкурентоспособности предприятий отрасли / С.И. Савчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 39–52.
- 184 Самуляк В.Ю. Оцінювання рівня розвитку підприємств / В.Ю. Самуляк, Р.В. Фещур // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Логістика. Зб. наук. праць. Вип. 633. – Львів : НУЛП, 2008. – С. 627–636.
- 185 Светульников С.Г. Прогнозирование экономической конъюнктуры в маркетинговых исследованиях / С.Г. Светульников. – СПб.: Питер, 1997. – 264 с.
- 186 Свідрик Т.І. Оцінка конкурентоспроможності машинобудівних підприємств: змістовна характеристика, чинники впливу, методи / Т.І. Свідрик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2007. – № 17 (7) – С. 251–256.
- 187 Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання: [навч. посібн.] / В.В. Сергієнко. – Кременчук, 2011. – 103 с.
- 188 Синиця Л.В. Оцінка стійкості підприємства : [монографія] / Л.В. Синиця. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 184 с.
- 189 Сімах Ю. А. Оцінювання конкурентостійкості підприємств роздрібної торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю.А. Сімах. – Х., 2009. – 18 с.
- 190 Сімах Ю.А. Визначення поняття конкурентостійкості підприємства / Ю.А. Сімах // Вісник Міжнародного Слов'янського Університету. Серія : Економічні науки. – 2007. – № 1. – Х. – С. 12–16.
- 191 Слободянюк В.О. Оцінка конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / В.О. Слободянюк. – О., 2009. – 21 с.
- 192 Словарь иностранных слов для школьников и студентов / [под ред. Е. Грубера]. – М. : Локид, 2005. – 657 с.
- 193 Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа / А. Смит. – Петрозаводск : Петроком, 1993. – 320 с.
- 194 Собкевич О.В. Пріоритети та важелі державної політики підтримки інноваційного розвитку машинобудівної промисловості України [Електронний ресурс] / О.В. Собкевич, Є.В. Беланов // Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1273/>.

- 195 Сомова О.Є. Вартісна оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.Є. Сомова. – К., 2008. – 19 с.
- 196 Стасюк В.П. Модели адаптивного управления предприятием / В.П. Стасюк. – Донецк: ДонНУ, ООО «Юго-Восток ЛТД», 2003. – 204 с.
- 197 Стеців Л.П. Конкурентні переваги: підходи до трактування та їх відмінності / Л.П. Стеців // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19(12). – С. 263–270.
- 198 Сторожилова У.Л. Забезпечення конкурентостійкості підприємства через інноваційно-інвестиційний механізм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / У.Л. Сторожилова. – Х., 2006. – 19 с.
- 199 Стратегическое управление организационно-экономической устойчивости фирмы: Логистикоориентированное проектирование бизнеса / [Канчавели А.Д., Колобов А.А., Омельченко И.Н. и др.]; под ред. А.А. Колобова, И.Н. Омельченко. – М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2001. – 600 с.
- 200 Стратегічні пріоритети та завдання розвитку реального сектора економіки України / Редкол. : Б.М. Данилишин (відп. ред.) та ін.; РВПС України НАН України. – Черкаси : Брама-Україна, 2007. – 544 с.
- 201 Сулейманов В.Э. Проблемы повышения конкурентной устойчивости экспортируемых сельскохозяйственных товаров Азербайджана / В.Э. Сулейманов. – Москва: ИТКОР, 2012. – 188 с.
- 202 Тарасенко І.О. Удосконалення методів оцінки та аналізу конкурентоспроможності продукції на підприємствах промисловості / І.О. Тарасенко // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – №5 / Ч 2, Т 1 – С. 204–207.
- 203 Тейлор Ф.У. Принципы научного менеджмента / Ф.У. Тейлор. – М. : Контроллинг, 1991. – 104 с.
- 204 Теория управления: [учебник] / ред. А.Л. Гапоненко. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 558 с.
- 205 Технологічна модернізація промисловості України / За ред. Л.І. Федулової; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2008. – 472 с.
- 206 Ткаченко М. Методичне забезпечення оцінки конкурентоспроможності товарів / М. Ткаченко // Вісник КДТЕУ. – 1999. – №2. – С. 135–144.
- 207 Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові / С.М. Ткаченко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1350>.
- 208 Товарна структура зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 209 Третяк В.В. Конкурентостійкість як динамічна характеристика сучасного підприємства / В.В. Третяк, Н.П. Бондаренко // Маркетингові дослідження в Україні : матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 трав. 2008 р. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2008. – С. 262–264.
- 210 Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємства : моногр. / О.М. Тридід. – Харків : ХДЕУ, 2008. – 364 с.
- 211 Ус Ю.В. Підходи до формування моделі стратегічного управління потенціалом підприємства / Ю.В. Ус. – Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2010. – №36. – С.12–21.
- 212 Фатхудинов Р.А. Менеджмент конкурентоспособности товара / Р.А. Фатхудинов. – М.: Бизнес-школа «Интел-синтез». – 1995. – 55с.
- 213 Фатхудинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхудинов – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
- 214 Фатхудинов Р.А. Система менеджмента / Р.А. Фатхудинов. – М. : Бизнес – школа «Интел-синтез», 1996. – 368 с.
- 215 Фатхудинов Р.А. Стратегическая конкурентоспособность и экономика России / Р.А. Фатхудинов // Общество и экономика. – 2003. – № 1. – С. 31–43.

- 216 Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения: [учебник] / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 283 с.
- 217 Р.А. Фатхутдинов Управление конкурентоспособностью организации [учебник] / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2005. – 544 с.
- 218 Федько В.П. Рыночная устойчивость промышленности (теоретико-методологический аспект) / В.П. Федько. – Ростов-н/Д. : РГЭА, 2000. – 285 с.
- 219 Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису / Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2010. – № 684. – С.284–290.
- 220 Филосова Т.Г. Современные проблемы стратегического управления конкурентоспособностью международного бизнеса / Т.Г. Филосова // Международная экономика. – 2009. – № 11. – С. 40–51.
- 221 Филук Г. Институційні аспекти реалізації конкурентної політики: тенденції, суперечності та шляхи їх розв'язання / Г Филук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка. – 2008. – №100. – С. 96–100.
- 222 Филиппова С.В. Оцінювання та аналіз конкурентоспроможності промислових підприємств як основні функції управління процесом її організаційно-економічного забезпечення / С.В. Филиппова, С.О. Черкасова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2010. – № 3. – С. 110–115.
- 223 Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. Хайек; Пер. О.А. Дмитриева. – М. : Издграф: Начала-Фонд, 2000. – 255 с.
- 224 Харитоновна О.С. Економічна стійкість підприємств як основа забезпечення його конкурентоспроможності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.С. Харитоновна. – Луганськ, 2008. – 18 с.
- 225 Хміль Ф. Менеджмент : [підруч.] / Ф. Хміль. – К.: Академвидав, 2003. – 607 с.
- 226 Хованов Н.В. Математические основы теории шкал измерения качества / Н.В. Хованов. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1982. – 188 с.
- 227 Целикова Л.В. Конкурентоспособность субъектов рынка и механизм ее оценки / Л.В. Целикова // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. – 2000. – № 2. – С. 57–67.
- 228 Циганок О.О. Систематизація основних методів оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства / О.О. Циганок // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – № 27. –С. 184–188.
- 229 Чебанова Н.В. Ефективне управління економічною діяльністю підприємств залізничного транспорту та його вплив на конкурентоспроможність галузі / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 29. – С. 382–387.
- 230 Чернега В.В. Конкурентостійкість підприємств та механізми її забезпечення : [монографія] / В.В. Чернега. – К. : ІПК ДСЗУ, 2008. – 235 с.
- 231 Чорна М.В. Взаємозв'язок основних понять теорії конкурентоспроможності / М.В. Чорна // Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. – 2009. – № 2. – С. 186–191.
- 232 Чорна М.В. Оцінка фінансового стану в аспекті забезпечення конкурентостійкості торговельного підприємства / М.В. Чорна, Ю.А. Сімах // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2008. – № 2. Ч. 1. – С. 212–218.
- 233 Шершньова З.Є. Стратегічне управління : [підруч.] / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
- 234 Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 298 с.
- 235 Экономическая стратегия фирмы / [под. ред. А.П. Градова]. – [3-е изд., испр.]. – СПб. : Спец-Лит, 2000. – 588 с.
- 236 Ячменьова В.М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств : [монографія] / В.М. Ячменьова. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2007. – 384 с.

- 237 Brutman A. Conception of instant and interval competitiveness of enterprises: methodological aspects [Електронний ресурс] / A. Brutman // Дни науки – 2010 : матеріали міжнародної конференції. – Офіційний сайт Publishing house Education and Science s.r.o. – Режим доступу : www.rusnauka.com
- 238 Contractor F.J. Why should firms cooperate?: The strategy a economics basic for cooperative ventures / F.J. Contractor, P.Lorancy // Cooperative strategies in international business. – Lexington : Toronto : Lexington books, 1988. – P. 3–28.
- 239 Europe in figures – Eurostat yearbook-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook
- 240 Henri Fayol. Administration Industrielle et Générale, 1916. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5783>.
- 241 Kastens M. Long-range planning for your business / M. Kastens. – N.Y. – 1976. – P. 52–53.
- 242 Malygina K. Geldblasen: Auswirkungen der weltweiten Finanzkrise auf die Ukraine / Katerina Malygina // Ukraine-analysen. – 2008. – № 46. – P. 2–4.
- 243 Oxford advanced learner's dictionary of current English. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 997 p.
- 244 Palay N. The Manager's guide to competitive marketing strategies / N. Palay. – N.Y. : CRC Press, 1989. – 448 p.
- 245 Porter M. Competitive advantage Creating and sustaining superior performance. – New York: Free Press, 1985. – 557 p.
- 246 Sadler P. Strategic management / P. Sadler. – N. Y. : Kogan Page, 1993. – 284 p.
- 247 Teece D.J. The competitive challenge: Strategies for industrial innovation and renewal / D.J. Teece. – Cambridge (Mass.) : Ballinger, 1987. – 256 p.
- 248 Vance D. Financial Analysis and Decision Making / D. Vance. – N. Y. : McGraw-Hill, 2002. – 429 p.
- 249 Weber M. Economy and Society / M. Weber. – Vol. 1. – Berkeley : University of California Press, 1978. – 556 p.
- 250 World competitiveness online [Електронний ресурс] / IMD – International. – Режим доступу : www.worldcompetitiveness.com.

Монографія

ПРОХОРОВА Вікторія Володимирівна
КОБЕЦ Сергій Петрович

Управління конкурентною стійкістю підприємств

Наукове видання

Підписано до друку 20.11.2015 р.
Формат паперу 60 x 84 1/16. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 12,325.
Наклад 300 прим. Замовлення № 1598.
Ціна договірна

Видавництво «НТМТ».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
61072, м. Харків, пр. Леніна, б. 58, к. 106.
Тел. (057) 763-03-80, 763-03-87.
E-mail: ntmt@mail.ru